

k

Cin e-i şef ul aic i?

Sfaturi pentru

PP
PSIHOLOGIE PRACTICĂ PENTRU PĂRINȚI

părinţii copiilor-tirani

MARCEL RUFO
PHILIPPE DUVERGER

EDITURA TREI

PSIHOLOGIE
PRACTICĂ
PENTRU
PĂRINŢI

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Victor Popescu
TR

EI

Cine-i
şeful

aici?

Sfaturi
pentru
părinţii
copiilor-

tirani

MARCEL RUFO,
PHILIPPE
DUVERGER

T
r

a
d
u
c
e
r
e

d
i

n

l
i
m
b
a

f
r

anceză de **A**

l
e
x
a
n
d
r
a

T

a
l
a
ș

Pentru Louise, „tirana” mea preferată

M.R.

Ochii săi nepăsători au, iată, duritatea unui tiran nărăvit în rele încă din

copilărie.
Racine, Britannicus

Tirania în Evul Mediu a început cu libertatea.

Nimic nu începe fără ea.

Michelet, Istoria Franţei

Propunerea mea îţi va

stârni cu siguranţă curiozitatea: am nevoie de ajutorul tău pentru a analiza, într-un mod critic,

disciplina noastră: psihiatria copilului şi a adolescentului. De ce?

Timp de câteva decenii,

lucrările lui Serge Lebovici, Michel Soulé, René Diatkine, Roger Misés şi Didier Duché,

printre alţii, ne-au arătat că simptomele la copii au o semnificaţie pe care este important să o înţelegem.

Françoise Dolto, cu talentul ei de popularizato are a acestor idei, a reuşit să inculce unui

număr mare de persoane dorinţa de a interpreta toate aceste comportamente. Ca rezultat, în zilele

noastre, trebuie să-i înţelegi pe copii şi să negociezi cu ei, mai ales atunci când se împotrivesc.

Şi am observat că mulţi dintre copiii pe care îi întâlnesc în cadrul consultaţiilor mele au

devenit adevăraţi tirani.

> J

La rândul său, Teriy Brazelton ne-a învăţat că bebeluşul

nu este doar receptor al mesajelor pe care i
le trimitem, ci si emitător. Chiar si cei mai mici

dintre

ʼ

î)

)

ei, departe de a fi reduşi la un tract digestiv, sunt acum

consideraţi ca deţinători de abilităţi. Prin urmare, dezvoltarea armonioasă a copiilor depinde de

interacţiune a dintre părinţi şi copii. Astfel, progresul copiilor de astăzi este mai mare decât în

trecut, datorită contactului îmbunătăţit care s-a stabilit cu aceştia. Taţii sunt implicaţi în

sarcinile de îngrijire şi îi felicităm pentru acest lucru. Dar am uitat mesajul fundamental al lui René

Spitz despre faza de opoziţie, care se dezvoltă în jurul lunii a 18-a, şi care este un organizator

fundamental al dezvoltării copiilor. Cu sfaturile noastre privind ascultarea şi toleranţa, le-

am deschis un nou spaţiu: prin extinderea acestei faze de opoziţie, ei pot acum să-şi persecute

părinţii după bunul lor plac. îşi duc părinţii de nas, să nu mai vorbim de bunici! Când încercăm să-

i sancţionăm pentru acest lucru, le spunem întotdeauna: „Gata, ajunge acum... te iubesc”.

Copiii aud doar a doua parte a propoziţiei.

Domnesc, atotputernici, subminând momentele vieţii de zi

cu zi: ora de culcare, mesele, jocurile, curăţenia etc. Cu bunele lor abilităţi de limbaj, nu

sunt departe de a adopta un comportament de preadolescenţi, chiar dacă au doar 3 ani! Din

fericire, grădiniţa îi va sprijini pe aceşti părinţi rătăciţi care au abandonat orice poziţie

de autoritate. Dacă şi-ar putea certa odraslele un pic mai mult! Palmele la fund – nici

să n-auzim de ele! – sunt emblematice pentru această schimbare de epocă. Trebuie

excluse din domeniul educaţiei, pentru că arată o mare neputinţă, mai ales atunci când copilul,

privind direct în ochii părintelui care i-a aplicat o pălmuţă, declară: „Nu mă doare,

nu mă doare, c-am mâncat fasole tare!”

Evident, tirania se regăseşte şi la alte vârste. în

şcoala primară, de exemplu, copilul encopretic, care face pe el, îşi tiranizează grav familia

şi pe cei din jurul său. Şi cum să nu menţionăm apoi tirania exercitată prin comportamentele de

dependenţă în rândul adolescenţilor: dependenţa de jocurile video, refuzul de a merge la

şcoală, fuga de acasă sau automutilările? Toate aceste comportamente pun în pericol organizarea

şi armonia familiei.

Aşadar, Philippe, crezi că am putea explica acest fenomen prin cazuri

clinice? Eu îţi povestesc, tu comentezi şi viceversa. Acest lucru ar putea contribui la schimbarea

a ceea ce am creat parţial. Să îi ajutăm pe părinţi să înţeleagă că există frustrări necesare – şi insist asupra

lor. Pe scurt, ar trebui să încercăm să obţinem un respect reciproc printr-o mai bună dezvoltare

socială şi relaţională a copiilor.

Mă bazez pe tine, sper că vei accepta propunerea mea şi abia

aştept să transmitem acest mesaj părinţilor care se află în prezent sub jugul acestor noi tirani.

Cu
prietenie,
Rufo
îţi
mulţumesc
pentru
scrisoare şi
pentru
propunerea

pe care mi-ai făcut-o. Nu mă surprinde, mai ales că, într-adevăr, copiii pe care îi întâlnim

astăzi sunt diferiţi. Şi cred că trebuie să regândim disciplina noastră, psihiatria copilului şi

adolescentului.

Copiii pe care i-am întâlnit între anii 1960 şi 1980 (în perioada pe care noi,

francezii, o numim „cei treizeci de ani glorioşi”) nu seamănă deloc cu copiii pe care îi

vedem astăzi în cabinetele noastre. Mizele nu mai sunt chiar aceleaşi; paradigmele

educaţionale nu mai sunt cele de altădată. Pentru că, înainte de anii 1970, scopul educaţiei

era „să fii bine crescut”, pe când astăzi obiectivul este „să fii fericit”. Dar ce înseamnă să fii fericit?

în prezent, vedem din ce în ce mai mulţi copii care pot fi calificaţi drept „tirani”,

copii ale căror exigenţe vizează iar şi iar diversele sfere ale vieţii, până în punctul în

care îşi forţează părinţii să îşi reorganizeze viata în funcţie de dorinţele lor. Ierarhia

familială nu
j y J
pare să mai fie respectată. Părinţii nu mai au posibilitatea de a decide

sau de a stabili regulile educaţionale pe care şi le doresc. Este un infern domestic!

Şi nici în

afara familiei nu este mai bine. „Mici despoţi”, „adevăraţi dictatori”... Aşa îi apelează

unii profesori sau educatori, într-un mod nu tocmai delicat. Unii psihologi merg chiar

şi mai departe şi par fascinaţi de aceşti copii-tirani; aceşti specialişti precizează că „munca

lor de subminare este o formă de artă”! Toate acestea dezvăluie neînţelegere a şi

neputinţa adulţilor care se confruntă în fiecare zi cu copii şi adolescenţi din ce în ce mai duri.

Dar cum a ajuns un copil atât de drăguţ să se transforme într-un adevărat tiran? Cum ajung unii

părinţi să se pună la dispoziţia unui mic suzeran? Mai mult decât atât, avem oare dreptul să

vorbim despre „tirani”, de ca şi cum comportamentul copilului face parte dintr-o

strategie sau dintr-un complot, de ca şi cum nu ar fi decât o fiinţă care trebuie pedepsită şi subjugată?

După cum sublimezi şi tu, pentru mult timp am proclamat că toţi copiii au nevoie să fie ascultaţi şi înţeleşi. Cred că acest lucru este încă valabil. Dar atunci când Dolto ne-a deschis cu înţelepciune ochii şi uşa către o nouă înţelegere şi a spus: „Bebeluşul este o persoană”, nu cumva noi i-am supralicitat mesajul şi am decis că „a fi o persoană” îi conferea micuţului toate drepturile? Nu am contribuit oare la confuzie şi nu am comis astfel o primă greşeală?

Desigur, bebeluşul trebuie să fie considerat ca fiinţă de sine stătătoare şi, prin urmare, ca subiect al dorinţelor. Dar acest lucru nu înseamnă că trebuie să îi ascultăm toate dorinţele sau să i le satisfacem pe toate. Pentru că în acest fel îl punem într-o poziţie de omnipotenţă! Cu alte cuvinte, faptul că este o persoană nu înseamnă că are aceleaşi drepturi şi obligaţii ca un adult. în acest caz, riscul este ca acesta să aibă întâietate fată de adult si să devină un tiran, asa cum ai subliniat si tu.

Locul copilului în societatea noastră este extrem de paradoxal: pe de o parte, copilul este idealizat, i se acordă o importanţă excesivă şi este idolatrizat. Pe de altă parte, este din ce în ce mai mult considerat ca fiind o persoană care generează probleme şi ale cărei nevoi de bază nu sunt respectate. Care este statutul său în cultura contemporană? Ce este această tiranie infantilă? Avem de-a face cu o problemă educaţională sau cu una psihiatrică? Acest tip de comportament poate fi explicat printr-o intoleranţă la frustrare sau prin carenţe parentale combinate cu o

tendinţă nocivă de a „psihologiza” totul? Nu riscăm să iniţiem mai degrabă un proces acuzator decât o dezbatere?

Cu siguranţă, unii copii par mai degrabă egocentrici, profită de privilegii, au o toleranţă scăzută la frustrare, caută plăceri imediate, nu îi respectă pe ceilalţi si au multe dificultăţi în a lua distantă fată de ei înşişi... Dar nu există oare riscul ca acest tip de descriere să stabilească un profil tipic al vinovatului? Şi nu riscă psihiatrul de copii să devină un profiler sau un judecător, aşa încât opinia sa să devină parte dintr- un proces în care copilul riscă să fie condamnat? Este rolul unui psihiatru sau al unui psiholog să ofere lecţii de bună purtare? Să restabilească autoritatea? Nu cumva există o confuzie între abordarea educaţională şi analiza psihologică? în acelaşi timp, şi sunt de acord cu tine, excesul de comunicare şi explicaţii par a fi dăunătoare si nu îmbunătăţesc cu nimic situatia.

Oricum ar fi, aşa cum spui şi tu, psihiatrii de astăzi, care lucrează cu copiii, nu pot evita să reflecteze asupra chestiunii autorităţii, în vederea depăşirii confuziei care domneşte între autoritate şi putere, între supunere oarbă şi ascultare. Trebuie să ne întrebăm de ce părinţii se simt pierduţi şi se plâng de această lipsă de autoritate asupra copiilor lor. Ca şi cum nu ar mai exista standarde sau consens la nivel înalt, care să le legitimeze acţiunile. Oare ei chiar nu mai au nimic de transmis? Această criză de transmitere le otrăveşte literalmente relaţia cu copiii lor.

Accept cu mare plăcere propunerea ta de a discuta şi de a reflecta critic asupra cazurilor acestor copii care sunt descrişi ca tirani. Trebuie să revizuim anumite aserţiuni care ar fi putut duce la confuzii, să explicăm şi să traducem anumite comportamente de omnipotenţă, să reflectăm asupra originilor şi

cauzelor anumitor situatii de infern domestic si să le
? >
oferim părinţilor noi puncte de referinţă.

Eu îţi povestesc, tu comentezi şi viceversa. Ideea este minunată si stimulativă! Sunt alături de tine!

Cu prietenie,

Philippe

Introducere

„Când taţii se obişnuiesc să-şi lase copiii să facă ce vor, când fiii nu ţin cont de vorbele lor, când profesorii tremură în faţa elevilor lor şi preferă să- i linguşească şi când tinerii ajung să nesocotească legile, pentru că nu mai recunosc autoritatea a ceva sau a cuiva superior lor, aici este, în toată frumuseţea şi tinereţea, începutul tiraniei."

Platon, *Republica*, VIII, 563c

Această carte porneşte de la o constatare: copiii care ajung astăzi în clinicile de psihiatrie pediatrică nu seamănă deloc cu copiii din perioada „celor treizeci de ani glorioşi" (perioada boomului economic postbelic din Occident – ***n.red.).*** Ne întâlnim acum mai ales cu un număr semnificativ de copii-tirani, care înainte erau excepţii.

Deşi facem parte din două generaţii de psihiatri de copii şi deşi practicile noastre diferă, fenomenul ne ridică aceleaşi întrebări: sunt copiii-tirani rezultatul unor deficiente educaţionale sau consecinţa unor
j j j
dificultăţi psihologice? Ce ar sta la originea comportamentului tiranic pe care-l vedem tot

mai des? Să fie oare lipsa unui cadru şi a unor limite în educaţie, absenţa unei confruntări cu principiul realităţii? Sau aceste comportamente sunt doar expresia unei suferinţe psihiatrice? O dezbatere amplă ni se deschide în fată.

Auzim deseori spunându-se că, după secole de constrângeri şi interdicţii, societatea noastră a basculat spre un consum excesiv şi un comportament atotpermisiv şi a produs copiii-rege – un simptom al vremurilor noastre –, care sunt răsfăţaţi în exces, dar nu sunt neapărat fericiţi. Unii părinţi confuzi, unii profesori şi pediatri depăşiţi de situaţie pledează pentru o revenire la autoritate şi la pedepsele de altădată, contrar moştenirii lui Françoise Dolto. Cu toţii trag acelaşi semnal de alarmă: trebuie să ne întoarcem la elementele de bază ale autorităţii de altădată si să încetăm să mai fim toleranţi în educaţie.

în cadrul acestei mişcări, anumiţi psihologi joacă rolul de consilieri de parenting, oferindu-le părinţilor reţete pentru a-şi recăpăta aşa-zisa autoritate asupra copiilor pe care îi descriu drept tirani. Transformându-se în consilieri parentali, aceştia oferă recomandări educaţionale şi lecţii de bună conduită pentru „a educa fără vinovăţie”. Cu toate acestea, descrierile comportamentale şi regulile de conformare socială nu au rezolvat niciodată nimic.

Această viziune simplistă riscă să-l deruteze pe părinte, oarecum luat prin surprindere de copilul său, crezând că găseşte răspunsuri la întrebările sale.

Este adevărat că unii copii din ziua de azi nu ştiu ce este autoritatea şi nu suportă frustrarea; dar este acesta un motiv suficient pentru a

susţine teza alarmistă, conform căreia părinţii din ziua de azi au renunţat să-şi mai educe copiii şi că aceştia din urmă sunt cu toţii tirani în toată regula? Trebuie să avem grijă să nu generalizăm.

De asemenea, atribuirea acestor evoluţii exclusiv eşecurilor educaţionale este înşelătoare. Parentingul pozitiv şi tot felul de sfaturi de bun-simţ nu au rezolvat niciodată nimic. Limitarea listei de cadouri, faptul de a nu-ţi imagina că ai născut un copil genial, de a nu renunţa la regulile vieţii de zi cu zi (a face ordine în cameră, a strânge masa etc.), faptul de a nu explica timp de trei ore de ce permisiunea de a ieşi în oraş se opreşte la miezul nopţii şi, în final, de a-i spune copilului: „Da, te poţi bucura de viaţă, dar există constrângeri” – nimic din toate acestea nu este nou şi nu am auzit niciodată pe cineva spunând că limitele nu servesc la nimic.

Există o mare confuzie între abordarea axată pe educaţie şi disciplină şi reflecţia psihologică. Cele două nu sunt în opoziţie! Din contră, le putem aplica împreună. Nu trebuie să respingem una şi să adoptăm alta; ci e bine să le includem în dezbatere! Deoarece comportamentul multora dintre copiii pe care îi întâlnim nu este rezultatul unor deficiente educaţionale, ci al unei suferinţe pe care trebuie să o luăm în considerare. Pentru ei, nu este vorba despre o dificultate în a face faţă frustrării, ci despre o problemă în a-şi găsi locul în cadrul unei dinamici familiale adesea perturbate.

După cum arată cazurile pe care le vom prezenta în continuare şi pe care le vom comenta pe rând în această carte, suntem de acord că fiecare simptom clinic are un sens si merită să fie înţeles si analizat.

Trebuie să aflăm de ce copiii sunt atât de tiranici faţă de cei din jurul lor. Trebuie să găsim

suferinţa din spatele tiraniei, să o înţelegem şi să o atenuăm. Acesta este scopul consultaţiilor noastre: să ne angajăm într-o relaţie cu membrii familiei şi să ne străduim să găsim o soluţie prin sprijin reciproc pentru părinţi şi copil.

în prezentarea acestor cazuri, vom urmări ordinea cronologică a dezvoltării copilului, oferind în acelaşi timp câteva consideraţii tematice în capitole dedicate, de exemplu, chestiunii autorităţii sau relaţiei dintre copiii-tirani şi copiii cu potenţial ridicat.

Unele dintre exemplele prezentate pot părea extreme, deoarece au necesitat un diagnostic de specialitate, dar am decis să le detaliem aici, pentru că suntem convinşi că, de multe ori, patologicul oferă o mai bună înţelegere a normalului şi că ele vor face lumină în viaţa de zi cu zi dificilă a părinţilor copiilor- tirani şi a copiilor înşişi.

M.R. *&* Ph.D.

1

Părinţi dornici să înţeleagă

„Excesul de libertate duce la despotism; dar excesul de tiranie nu duce decât la tiranie.”

Chateaubriand, Memorii de dincolo de mormânt

Atunci când trec pragul cabinetelor noastre, majoritatea părinţilor par pierduţi, copleşiţi, depăşiţi de comportamentul copilului lor tiranic. Nu-i înţeleg atitudinea. Şi nici cum a putut

apărea această situaţie în care copilul este cel care face legea, situaţie pe care ei sunt obligaţi să o suporte şi în faţa căreia se simt neputincioşi. Ei nu înţeleg cum au ajuns în situaţia respectivă şi adesea se simt ruşinaţi. Se îndoiesc de calitatea lor de părinţi: „Nu ştiu ce să mai fac... Am încercat totul... Nu mai sunt fericita mamă/fericitul tată al acestui copil care îşi petrece timpul persecutându-mă. Uneori chiar mă sperie...” Unii dintre ei au sentimente de vinovăţie: „De la mine a învăţat, este vina mea”. Alţii sunt complet deprimaţi şi simt că au eşuat în viaţă. Uneori, cuplurile se destramă, pentru că fiecare dă vina pe celălalt pentru acele lucruri care le-au scăpat de sub control. Unii părinţi, plini de ostilitate şi chiar de ură, vor să fie şi mai autoritari, pentru că nu se pot înţelege cu copilul lor. Pot să o spun direct: aceasta nu pare a fi o soluţie eficientă, deoarece, cu cât te implici mai mult într-o luptă pentru putere cu un tiran, cu atât mai tiranic va fi acesta.

CARE ESTE ROLUL PSIHIATRULUI DE COPII?

Pentru noi, psihiatrii pediatri, nu se pune problema să ignorăm această suferinţă. Rolul nostru nu este de a emite un „paşaport de părinte” sau un certificat de bună conduită pentru părinţi. Cum putem evalua în mod legitim părinţii „buni” şi „răi”? Nu se pune problema nici de a-i culpabiliza, ci mai degrabă de a-i sprijini şi însoţi pe termen lung, cu dificultăţile lor, dar si cu resursele lor. Pentru că noi lucrăm foarte

mult cu părinţii. De altfel, cum se poate trata un copil fără a ţine cont de părinţii lui? în ziua de azi, este clar că sprijinul psihoterapeutic pentru un copil nu poate fi oferit fără a lucra împreună cu părinţii copilului.

însă este o sarcină delicată si trebuie să fim atenti

î)

ca, atunci când îi primim pe părinţi în cabinet, să ne asigurăm că această consultaţie nu se transformă într- o sală de judecată în care părinţii vin să se plângă de copiii lor, să ne ceară să fim martori la nefericirea lor sau să se aştepte ca noi să le rezolvăm greutăţile cu o baghetă magică, chiar dacă acest lucru este în detrimentul copilului lor. Prin urmare, este important să ne ferim de jocul proiecţiei, care constă în a da vina pe cealaltă persoană. Este o capcană clasică: psihiatrii de copii se trezesc în situaţia de a judeca şi de a decide cine este cel care provoacă probleme. Care ar fi totuşi locul psihiatrului de copii, între judecătorul de pace şi avocatul copilului? Unii părinţi impun ca acesta să joace rolul de arbitru sau chiar să se deghizeze în educator sau într-un superpărinte care ştie cel mai bine cum să crească un copil. Din păcate, nu există retete miraculoase sau soluţii universale.

3 3

CUM SE DESFĂŞOARĂ CONSULTAŢIA?

După o întrevedere iniţială, în care părinţii explică motivul vizitei lor, în prezenţa copilului, le cerem întotdeauna să ne întâlnim separat doar cu copilul, pentru a-i putea pune întrebări despre situaţia prin care trece şi despre cum îl afectează aceasta. Pentru că, în spatele agresivităţii şi violenţei, trebuie să putem asculta suferinţa copilului, care resimte, şi el, în mod dur, eşecul de a nu fi un copil simpatic, plăcut, care creşte frumos. Acesta este momentul în care el poate să completeze ceea ce au prezentat părinţii săi şi să explice cum vede el lucrurile. Ceea ce ne va spune în acel moment şi ceea ce

ne va spune în şedinţele următoare va rămâne, bineînţeles, confidenţial.

7 j 7)

în cazul copiilor de 2-3 ani, este mai dificil să vorbeşti sau să analizezi verbal faptele; poţi să te joci şi să iniţiezi cu ei o relaţie ludică. Copilul se exprimă sau se împotriveşte, iar noi obţinem multe informaţii în acest fel. Apoi ne întâlnim din nou cu părinţii şi cu copilul, pentru a-i informa cu privire la opinia noastră clinică şi pentru a face propuneri terapeutice. în cazul în care doar unul dintre părinţi este prezent la consultaţia iniţială, insistăm să lucrăm si cu celălalt

j , j j

părinte, cu care ne vom întâlni mai târziu.

CE ESTE UN TIRAN?

în Antichitate, un tiran era un uzurpator al autorităţii regale care, având puterea supremă, o exercita într-un mod absolutşi represiv, impunându-şi voinţa şi abuzând de forţa sa. Tiranul nu poate recunoaşte un alt subiect decât într-o relaţie de anihilare şi supunere.

Tânărul Joffrey Baratheon, personajul principal din primele patru sezoane din ***Urzeala tronurilor***, este un copil-tiran tipic. Este un adolescent temperamental, mândru şi plin de sine, lipsit de orice empatie sau emoţie. Crud si sadic, nu ezită să îi ucidă sau să-i

J j 7

tortureze pe cei care îndrăznesc să-l înfrunte. Oficial, fiul lui Cersei Lannister şi al lui Robert Baratheon, Regele celor Şapte Coroane, este de fapt fiul biologic şi incestuos al lui Cersei cu fratele său geamăn, Jaime Lannister. Atunci când regele moare, Joffrey îi succede.

Joffrey Baratheon este pentru serialele de televiziune ceea ce Kim Jong-Un este pentru politica internaţională: un conducător suprem, un dictator capabil să îşi masacreze propriul popor şi, în special, membrii familiei sale care i-ar putea sta în cale, pentru a-şi consolida puterea. Un personaj despre care nu se ştie niciodată dacă este nebun şi scăpat de sub control sau sadic şi machiavelic. Acesta face parte din marea familie a tiranilor lipsiţi de orice simţ moral, care au tendinţa de a da vina pe alţii pentru eşecurile lor, care dau dovadă de puţin autocontrol, care nu au simţul responsabilităţii şi nici măcar cel mai elementar sentiment de vinovăţie. Le este teamă doar de cei care pot da dovadă de o violenţă mai mare decât a lor – escaladarea violenţei fiind adesea un semn al tiraniei în acţiune.

Tiranul, la fel ca tânărul Joffrey, acţionează fără să gândească. Acţionează intr-un mod infantil şi contraproductiv şi pare motivat doar de plăcerea imediată pe care o obţine din acţiunile sale, care sunt de obicei crude. Se comportă ca şi cum cele mai elementare reguli ale vieţii în societate nu i s-ar aplica; nu ezită să înşele, este impulsiv, iresponsabil şi indiferent fată de tot ceea ce nu este el însusi; are cel mai mare dispreţ pentru viaţa celorlalţi. Plăcerea sa de a umili este atât de mare, încât nu ezită să râdă de alţii sau chiar să-i hărţuiască. Percepţia sa de sine este alterată de fantasme de grandoare: deşi nu a realizat nimic si nu realizează niciodată nimic, chiar si atunci când are ocazia să se comporte ca un mare rege, îi place să se compare cu cei mai mari. Dorinţa

sa de a atrage atenţia asupra lui este atât de puternică, încât ajunge să modifice realitatea.

Lipsa de expresivitate a acestor tirani este, de asemenea, un factor important. Aceştia par să cunoască doar plăcerea (de a-i vedea pe alţii suferind) şi frica (de suferinţă). Prin urmare, suferinţa se află în centrul experienţei lor, fie că este vorba despre relaţiile cu ceilalţi sau cu ei însisi. De asemenea, tiranul are o relaţie foarte primitivă cu ceilalţi, bazată pe identificarea proiectivă, un mecanism prin care o persoană îi face pe alţii să experimenteze sentimente sau gânduri, pentru a le înţelege ea însăşi mai bine. Slăbiciunea sinelui duce la momente de disociere, în care devine dificil pentru agresor să identifice corect ceea ce a făcut sau nu a făcut.

La copilul tiran, mecanismele de apărare protejează o personalitate atât de imatură, încât aceasta nu este protejată de un Supraeu (vom reveni asupra acestui aspect în Capitolul 2 despre dezvoltarea copilului). Funcţia Supraeului este de a determina persoana să se comporte în conformitate cu regulile sociale ale grupului din care face parte. Absenţa Supraeului lasă cale liberă impulsurilor, dar acest lucru are drept consecinţă angoasa de a fi fără legături sau ataşamente. Cu cât această angoasă este mai puternică, cu atât mai mult tiranul percepe vidul stimei de sine si cu atât mai mult tinde să caute o compensaţie în plăcerile pulsionale, ceea ce, în cele din urmă, îi secătuieste si mai mult narcisismul. Trecerea la fapte, adică satisfacerea imediată a celor mai violente dorinţe, semnalează eşecul majorităţii mecanismelor de apărare.

Acesta ar fi, aşadar, portretul unui tiran

„obişnuit”. Există însă pericolul de a categorisi un copil ca fiind un tiran si de a-l transforma într-un Attila al zilelor
j
noastre, un Caligula al secolului XXI sau un Nero al timpurilor modeme. Aceşti tirani sunt renumiţi pentru masacre şi crime; au abuzat de puterea lor nelimitată şi însetată de sânge. Se pot compara aceste lucruri cu unii copii, chiar şi cu cei mai rebeli?

Să nu uităm că un copil-tiran nu este niciodată rezultatul exclusiv al unei anumite situaţii sau al unui anumit context. Expresia sa simptomatică este rezultatul unui proces. Un copil este descris ca fiind un tiran de către cineva care îl vede ca atare, care presupune că acel copil vrea să preia puterea asupra celeilalte persoane, care devine apoi o victimă neputincioasă. Astfel, copilul este redus la comportamentul său (tiranic); suferinţa sa personală nu este luată în considerare. Relaţia dintre cele două
j
persoane este redusă la un raport de dominare/supunere în care nuanţele nu mai sunt traduse, iar acest lucru se datorează chiar folosirii termenului de „tiran”.

Este copilul-tiran un subiect care se depărtează de la ceea ce doreşte şi aşteaptă de la el Celălalt – adesea părintele său? Este un mod de a exprima, prin aşa- numitul comportament opoziţionist, agresivitate, chiar violenţă, ca răspuns la ceea ce crede că Celălalt îi cere? Un Celălalt care poate fi perceput ca fiind absolut, care se bucură, care persecută şi care poate fi neglijent sau chiar abuziv. Faţă de ce se apără copilul- tiran? Ce reprezintă simptomele unui copil-tiran? Cu alte cuvinte, tirania este specifică copilului sau apare ca răspuns la cineva sau la ceva? în cele din urmă,

toţi copiii-tirani se poartă în acelaşi fel şi poate fi generalizat comportamentul lor tiranic? Noi, psihiatrii de copii, trebuie să ne punem aceste întrebări la fiecare întâlnire. în caz contrar, ar apărea pericolul de a vedea doar comportamentul şi de a uita persoana din spatele acestuia.

Termenul de „tiran” pare insuficient pentru a descrie complexitatea psihopatologiei copiilor care pot prezenta simptome atât de diverse, precum ţipete neîncetate, refuzul de a dormi, anorexie, encoprezis şi fobie şcolară. Toate acestea sugerează că trebuie să ne alegem cuvintele cu grijă. Pentru noi, psihiatrii de copii, este întotdeauna o chestiune de singularitate clinică si de abordare de la caz la caz. Acest lucru ne

J

încurajează, de asemenea, să ne ocupăm atât de copil, cât şi de părinte, pentru a păstra legătura familială şi alianţa terapeutică.

Iată de ce considerăm că este mai bine să vorbim despre „tirania la copii” decât despre „copiii-tirani”. Astfel, este mai uşor de înţeles că părinţii, de cele mai multe ori dezorientaţi, sunt victime, dar uneori si

j 7 7 >

actori, prin agresivitatea lor, în timp ce copilul dă mâna (fără îndoială, cu stângăcie) pentru a avea o relaţie intensă cu ei. Adică, preferă să aibă relaţii negative decât să nu aibă deloc.

După cum vom vedea în capitolele din această carte, în toate cazurile descrise, tirania este o tulburare a imaginii de sine, a capacităţii de a-l recunoaşte pe celălalt ca fiind echivalent cu sine. Copilul îl tiranizează pe Celălalt pentru a-l poseda, pentru a-l invada şi, uneori, pentru a se asigura că nu va fi distrus. Scopul repetării acestor acte agresive este de a verifica dacă

părintele rezistă. în cele mai bune cazuri, părinţii rezistă şi răspund cu calm, ceea ce îl calmează pe copil. Pe de altă parte, dacă mediul înconjurător nu se opune acestei distructivităţi sau reflectă violenţă, acest lucru îl determină pe copil să repete comportamentul distructiv pentru a scăpa de disperare. Uneori, comportamentul tiranic semnalează eşecul stăpânirii interne a impulsurilor. Copilului îi lipseşte siguranţa psihică şi calmul: nu este capabil să stăpânească impulsurile care îl invadează şi îl copleşesc. Nu reuşeşte să se liniştească. Astfel, trebuie să se bazeze pe mediul exterior pentru a găsi soluţii, fie că este vorba despre părinţii săi ori despre înlocuitori. însă pentru unii copii este dificil, în toate cazurile, în spatele tiraniei impuse de copil, există angoasă şi suferinţă, o suferinţă care nu este recunoscută.

Prin urmare, nu există un profil tipic al copilului- tiran. Fiecare dintre ei are povestea sa şi este unic. Tabloul clinic nu este liniar şi nu poate fi clasificat într-o serie de patologii. Psihiatria pediatrică nu este nosografică (nosografia constă în clasificarea bolilor psihice) şi nici nu intră în sfera de competenţă a sociologiei. Pentru noi, este vorba despre a efectua de fiecare dată un studiu de caz clinic si de a lucra ***â la***

carte, într-un mod specializat şi individualizat cu copilul şi familia sa.

Nu există în abordarea noastră nicio „tipologie a familiilor”, al cărei studiu ar fi foarte culpabilizant pentru părinţii tiranizaţi. Cele mai multe dintre familiile pe care le întâlnim au un „grad normal de nevroză” sau vin cu probleme relativ comune.

2

Câteva repere specifice pentru dezvoltarea copilului

„Omul este un copil care şi-a petrecut viaţa restricţionându-se, limitându-se, testându-se, văzându-se limitat, acceptându-şi îngrădirile*” Michaux, ***Marile încercări ale spiritului***

Atunci când vin pentru o consultaţie cu copilul lor, toţi părinţii se plâng de comportamentul opoziţionist al copilului, de agresivitatea lui şi de lipsa de respect, însă nu este pentru prima dată când se confruntă cu refuzul său de a coopera. în multe cazuri, foarte devreme, copilul trece prin faze de opoziţie, care sunt complet normale în cursul dezvoltării sale. Şi tocmai remanenţa, persistenţa tardivă sau caracterul excesiv al acestor conflicte sunt cele pe care trebuie să le analizăm îndeaproape.

Nu este vorba aici despre a urmări diferitele etape ale dezvoltării unui copil, ci doar despre a reaminti pe scurt câteva concepte utile pentru a înţelege ce stă la baza comportamentului tiranic.

PERIOADA LUI „NU”

Acest stadiu de dezvoltare, cunoscut sub

denumirea clasică de „perioadă a opoziţiei”, apare în jurul vârstei de 16-18 luni şi poate continua până când copilul împlineşte 3 ani şi jumătate sau 4 ani. Vorbim despre o etapă în care copilul experimentează un sentiment de putere, atât la nivel motor, cât şi cognitiv şi afectiv; această perioadă reprezintă o experienţă vitală pentru dezvoltarea sa. Copiii îşi dezvoltă abilităţile motorii şi explorează mediul înconjurător. Progresează prin afirmare, se dezvoltă prin opoziţie. Exprimarea lui „nu” este o bună ilustrare a acestui lucru: copilul devine conştient de faptul că este o fiinţă distinctă. A spune „nu” este un semn de afirmare de sine şi de diferenţiere fată de ceilalţi. „Nu”-ul este intersubiectiv,
este adresat cuiva care cere sau ordonă ceva.

Pentru a fi şi mai precişi, există două registre şi două funcţii pentru acest „nu”. în primul rând, copilul afirmă o diferenţiere în raport cu adultul; în al doilea rând, acest „nu” permite identificarea cu agresorul (un proces psihic inconştient care are ca scop protejarea subiectului în timpul unei agresiuni sau în urma acesteia).

— „JVu”-u/ ***care constă în diferenţiere*** se activează întotdeauna în prezenţa adultului. Copilul se vede pe sine însuşi ca subiect, iar refuzul îi permite să îşi afirme individualitatea; fiecare individ este egal cu celălalt – fără ierarhie. Acest „nu” cu rol de diferenţiere arată că un copil mic devine conştient că este diferit de ceilalţi, inclusiv de părinţii săi. Acest „nu” contribuie la afirmarea de sine. Prin urmare, este important să fie respectat.

— Pe de altă parte, ***„nu”-ul de identificare*** este un „nu” internalizat. Apare în joc sau în urma unor enunţuri de interdicţie pe care copilul le repetă,

interzicându-si si interiorizând ceea ce adultul tocmai i-a interzis. în acest proces de identificare, este vorba despre integrarea unei părţi limitative a celeilalte persoane prin reapropierea ei şi acceptarea de a i se supune. în acest fel, copiii internalizează interdicţiile din mediul lor. Acest lucru vizează o relaţie de autoritate ierarhică. Cu alte cuvinte, „nu"-ul de identificare apare atunci când copilul, de obicei singur, joacă un joc în care îşi interzice ceea ce tocmai i-a fost interzis. Copilul integrează atât secvenţa comportamentală, cât şi interdicţia părinţilor.

Această fază clasică de opoziţie poate fi perturbată de două situatii extreme.

Atunci când adultul este deosebit de irascibil si agresiv cu copilul, cererea poate fi percepută ca o ameninţare. Pentru un copil, o relaţie cu o altă persoană este sustenabilă doar dacă este controlată şi gestionată şi dacă nu reprezintă un pericol. într-o situaţie percepută ca un pericol, există riscul ca un copil să se identifice cu adultul agresor. Prin această identificare, poate adopta ulterior poziţia de agresor şi poate deveni „tiran". „Nu"-ul devine un laitmotiv pe care el îl repetă, în acelaşi mod în care l-a trăit. în aceste cazuri, tirania copilului este o consecinţă a faptului că adulţii din jurul său sunt ori au fost prea agresivi cu el.

în schimb, atunci când adultul nu impune nicio limită, copilul este pierdut. Absenţa confruntării cu limitele, de care un copil are nevoie, nu îi întăreşte caracterul; dimpotrivă, fortificat într-un sentiment înşelător de omnipotenţă, acesta primeşte apoi cea mai micuţă contradicţie, cea

mai mică opoziţie ca pe o ameninţare la adresa propriei sale existenţe, ca pe un pericol, şi devine dependent de nevoia constantă ca ceilalţi să-i accepte dorinţa, capriciul.

OMNIPOTENŢA INFANTILĂ

Omnipotenţa este o trăsătură caracteristică a psihologiei copilului. Copiii sunt în mod natural regi şi regine care cred că lumea se supune lor şi că îşi pot exercita puterea asupra celorlalţi, care le sunt servitori sau sclavi.

Această omnipotenţă infantilă este legată de insuficienta maturizare a micului om: nou-născutul este o fiinţă incompletă care are nevoie de adulţi pentru o perioadă foarte lungă, pentru a supravieţui şi a se dezvolta. Această stare a fost descrisă de biologi drept „neotenie”, care se referă la persistenţa, temporară sau permanentă, a formelor larvare în timpul dezvoltării unui organism. Bebeluşul este complet dependent de cealaltă persoană, ceea ce generează o stare de suferinţă pe plan psihic. Consecinţa acestei stări premature este prelungirea dependenţei bebeluşului şi creşterea importanţei mediului înconjurător, în special a rolului adulţilor care îi oferă îngrijire şi educaţie. Pentru Freud, acest factor biologic este unul dintre motivele care „creează trebuinţa de a fi iubit, dorinţă care nu îl va părăsi niciodată pe om”[1]. Neotenia este, de asemenea, un corolar al dezvoltării excepţionale a fiinţei umane, deoarece creşterea lentă caracteristică speciei umane stă la baza capacităţilor sale cognitive inegalabile, precum şi a creării unui psihic şi a integrării într-o cultură.

Pe plan psihic, neotenia este o realitate dureroasă, o adevărată rană narcisică pe care fiinţa umană preferă să o ascundă sau să o uite. Copilul, pentru că se află în mijlocul ei şi

încearcă să iasă. Adultul, pentru că a
reuşit să se descurce si si-a dobândit autonomia cu
>) ?
preţul efortului şi al renunţării. Negarea dependenţei este cea care duce la tolerarea şi chiar la încurajarea atitudinilor tiranice, pentru că acestea scutesc ambele părţi de frustrările şi separările necesare.

Potrivit lui Françoise Dolto, evoluţia care îl conduce pe bebeluşul omnipotent şi tiranic să devină un adult capabil să ţină cont de ceilalţi implică o serie de interdicţii, care fac parte din cultura şi socializarea copilului (ceea ce ea numeşte „castrări simbolice”). El trebuie să accepte aceste interdicţii pentru a face parte
din comunitatea umană. Nereusind să instituie aceste
?
interdicţii structurante, părinţii îl menţin pe copil în poziţia de copil-rege, a cărui funcţie este de a acţiona ca un complement narcisic pentru a compensa propriile neajunsuri.

Astfel, pentru copil, trecerea de la omnipotenţa imaginară la castrarea simbolică (faze în care trebuie să accepte să piardă ceva) este o etapă fundamentală în dezvoltarea sa. Cu alte cuvinte, copilul trebuie să accepte să piardă, pentru a câştiga! Este de datoria părinţilor să-l facă să accepte acest paradox, care îl va ajuta să se maturizeze... în caz contrar, el va rămâne într-o poziţie foarte rigidă de omnipotenţă infantilă.

CE ESTE SUPRAEUL?

Cele mai multe dintre familiile cu care avem de-a face se confruntă cu omnipotenţa copilului, dar nu cu cea necesară de la începuturile vieţii, ci cu cea care urmăreşte să preia puterea şi controlul

asupra celorlalţi prin forţă sau seducţie. Atunci când această omnipotenţă infantilă nu a fost elaborată, pentru a fi transformată într-o omnipotenţă temperată, urmările patologice ale acestui tip de apărare perturbă relaţiile familiale, iar nimeni nu se poate bucura de jocul subtil dintre cel care oferă şi cel care primeşte. Supraeul joacă un rol important în această reglare a omnipotenţei.

Moştenitor al complexului Oedip, Supraeul este o instanţă psihică ce se construieşte progresiv şi care îi permite copilului să accepte limitele, să integreze interdicţiile şi să găsească o cale de ieşire din conflicte. Prin diferite reglaje şi acordaje faţă de Celălalt, Supraeul creşte în cele din urmă capacităţile copilului. Este inspirat de codurile culturii noastre şi de „ceea ce este corect să faci”. Aceasta permite ca omnipotenţa iniţială să fie temperată treptat. Copilul trebuie aşadar să accepte că el nu este totul, ceea ce nu înseamnă că el ar fi un nimeni.

Un agent critic în mare parte inconştient, Supraeul filtrează pulsiunile pe baza unor norme intemalizate. Aceste „norme” (interdicţii, cerinţe) pot fi de natură morală, socială sau culturală şi sunt mai mult sau mai puţin restrictive în funcţie de personalitatea şi educaţia individului. Rolul părinţilor în această structurare a vieţii psihice a copilului este decisiv, în special cel al tatălui, care a reprezentat mult timp, în mod tradiţional, autoritatea. Desigur, acest Supraeu nu trebuie să fie prea sever sau prea crud, pentru că atunci riscă să-l strivească şi să-l inhibe pe copil.

Supraeul îl ghidează pe copilul devenit independent, iar mai târziu îl îndrumă pe adult în alegerile sale. Prin urmare, este o instanţă complexă, considerată prea des drept „poliţist intern”. Acest lucru nu este greşit, dar pare

puţin cam simplist, mai ales atunci când avem tendinţa de a uita că poliţistul protejează la fel de mult cât interzice. Supraeul poate avea o funcţie binevoitoare, protectoare şi încurajatoare (moştenită tot de la figurile tutelare ale copilăriei). Cu alte cuvinte, Supraeul este atunci când opreşti la un semafor roşu noaptea, deşi nu este
nimeni acolo, si drumul este liber.

în absenţa unui Supraeu, se aplică legea celui mai puternic; se instaurează relaţii sadomasochiste, interminabile, sursă de suferinţă familială si de tulburări mai mult sau mai puţin grave. Acest lucru duce la probleme în sfera narcisică a copilului şi la o omnipotenţă care pare a fi mai mult o chestiune de supravieţuire decât de distrugere. Şi, odată cu aceasta, se naşte un narcisism al grandiozităţii şi un joc al controlului.

Pentru noi, este important să căutăm în spatele cuvintelor, al comportamentului şi chiar al gândurilor copilului care vine la consultaţie, eşecurile unui Supraeu şi dovezile unei omnipotenţe prelungite dincolo de copilărie. Scopul este de a lucra cu Supraeul, de a-l elabora şi de a-l gândi împreună cu copilul.

- Sigmund Freud, „Inhibiţie, simptom, angoasă", în *Opere esenţiale*, voi. 6, Trei, 2010, p. 329.

3

De la O la 3 ani

Bebeluşii şi copiii mici pot fi adevăraţi „tirani", forţând întreaga familie să se plieze după ritmul lor, împiedicându-i să ducă o viaţă normală.

înseamnă asta că acţionează intenţionat? Categoric nu, nu există nicio premeditare din partea lor. Aceştia sunt în primul rând victime ale propriilor simptome. Cu toate acestea, asupra familiei se exercită un soi de tiranie, după cum vom vedea în cazurile următoare.

MARCEL RUFC

O FETIJĂ CU EPILEPSIE

Printre bolile grave care pot lovi un copil la începutul vieţii, epilepsia infantilă poate fi devastatoare pentru dezvoltarea intelectuală, motorie şi cognitivă, dar şi pentru integrarea socială.

La începutul anilor 1970, în timp ce lucram într-o secţie de neuropediatrie, am fost responsabil de o unitate specializată pentru copiii care sufereau de această patologie. Era o unitate foarte modernă la acea vreme, în care părintele seputea internaşi putea fi tratat împreună cu copilul. Am lucrat un an întreg, fascinat de munca pe care o aveam de făcut cu părinţii. Am cerut ca una dintre cele opt camere să fie transformată în cantină. Părinţii, fraţii, surorile si familiile trebuie să apeleze, în aceste cazuri, la resurse incredibile de afecţiune şi speranţă pentru a rezista şi a asigura cea mai bună dezvoltare posibilă pentru copilul lor şi pentru ei înşişi ca părinţi. Tulburarea de dezvoltare a copilului lor îi tiraniza. Nu atât copilul însuşi, cât copilul imaginar care ar fi trebuit să devină este adevăratul tiran invizibil în această relaţie. Se

afirmă adesea – iar acest lucru este nedrept şi crud – că aceşti părinţi neagă realitatea patologiei copilului lor. Din contră, aceştia fac tot ce pot şi se apără, visând cu ochii deschişi sau prin atitudini pozitive, în dragostea şi susţinerea copilului lor. Psihiatrul trebuie să accepte întotdeauna această rezervă de speranţă din partea părinţilor, care-şi sprijină copilul în demersul său.

Sylvia este un bebeluş foarte drăguţ: cu părul blond ca grâul, cu ochii albaştri ca o lagună polineziană. Tatăl ei este înnebunit după ea, iar mama ei găseşte în frumuseţea fiicei sale înfăţişarea soţului ei, de care este foarte îndrăgostită. Din păcate, acest copil are numeroase crize epileptice de tip grand mal. Procesul său de învăţare este zădărnicit de această tulburare neurologică, ca şi cum cel mai mic lăstar de grâu ar fi eliminat imediat ce se iţeşte. Sylvia are o întârziere severă de dezvoltare şi, după o încercare dureroasă de a o integra la grădiniţă, este plasată într-o instituţie specializată.

Mama trece printr-o perioadă de depresie care necesită spitalizare. Aceasta ar fi avut mai multe tentative de sinucidere, inclusiv una în care s-a aruncat în apă împreună cu copilul ei: a vrut să-şi distrugă fiica distrugându-se pe ea însăşi. Copilul se teme de apropierea ei, ţipă, vocalizează şi o respinge fizic, ceea ce nu îmbunătăţeşte starea psihică a mamei. Tatăl se tine tare si este foarte afectuos fată de fiica si soţia sa. A fost teribil de afectat de boală, dar face faţă.

O educatoare a instituţiei se va ocupa de copil, făcându-i baie în fiecare zi, dar fără să dorească să stie

ceva despre medicamente sau examinări paraclinice. Ea îşi apără poziţia, spunând: „Este un copil, nu o boală, nu mă interesează asta”. Trebuie să fim foarte atenţi la procesul particular de ataşament dintre Sylvia şi această educatoare, cu riscul de a agrava poziţia mamei, care trăieşte un sentiment de abandon si se consideră o mamă rea în raport cu această educatoare bună. Cu toate acestea, părinţii au fost de acord ca această educatoare să vină să-i ajute şi în afara instituţiei, pentru a petrece timp cu Sylvia ca şi cum ar fi propria fiică.

Ne aflăm pe muchie de cuţit în ceea ce priveşte evoluţia acestui copil. Poziţiile clasice sunt reducţioniste, iar Sylvia va face unele progrese, în special în ceea ce priveşte limbajul, ceea ce îi va permite să înveţe să citească, chiar dacă într-un grad limitat, în primii ani de viaţă. Anii au trecut şi, datorită concursurilor interne, educatoarea specializată a avansat în ierarhia instituţiei până la funcţia de director. Mama, care îsi revenise, si-a recăpătat controlul şi a propus o şcoală de zi în locul unui internat unde copilul rămânea în timpul săptămânii de lucru. Tatăl vine în ajutorul soţiei sale, iar Sylvia devine elevă la zi. Din nefericire, crizele de epilepsie s-au accentuat, iar mama a simţit un teribil sentiment de vinovăţie. Neuropediatrul urmăreşte constant evoluţia sa psihologică şi modifică tratamentul de mai multe ori, până când crizele aproape dispar.

în adolescenţă, Sylvia a fost plasată într-o instituţie medicală care oferea şi formare vocaţională pentru adolescenţii internaţi. Ea şi-a dorit să lucreze cu copiii mici. Ştim că adesea copiii cu dificultăţi aleg profesia de educator sau de psihiatru pentru copii. Syliva s-a adaptat şi a

fost recrutată într-un stagiu pentru a lucra cu copii de creşă, după ce a întocmit un dosar Cotorep-, ale cărei evaluări asigură integrarea profesională şi socială a persoanelor cu handicap fizic. Ea lucrează în continuare în instituţie, iar directoarea, care a ajutat-o foarte mult în perioada plasamentului, s-a detaşat acum de ea, în favoarea mamei, care i-a spus fetei: „M-ai tiranizat atât de mult cu boala ta, dar de fapt ea era cauza, nu tu”.

MARCEL RUFO

NU LA OLIŢĂ!

Am observat de multe ori frecventa cazurilor de
)
consultaţii pentru refuzul de a folosi oliţa şi, chiar mai frecvent, din cauza incapacităţii băieţilor sau fetiţelor de a se dezlipi de scutec şi de a-şi face nevoile fără a purta unul. Aş dori să subliniez actuala egalitate de gen în acest domeniu, deşi encoprezisul era în trecut o problemă predominant masculină.

Noémié are 3 ani şi evoluează perfect, cu excepţia unei frici evidente de separare. Dar o dată pe săptămână se duce să doarmă la bunica ei maternă, care este prezentă la consultaţie, şi totul decurge fără probleme. Fetiţa refuză să-şi facă nevoile fără scutec, fiind capabilă să se abţină timp de câteva zile, ceea ce înseamnă că trebuie să i se prescrie un Microlax, în timp ce la bunica ei i se dau două linguriţe de ulei de măsline de Maussane – cel mai bun e cel din Baux! —,
o metodă la fel de eficientă si fără îndoială mai
*
naturală. Dar obligaţia purtării scutecului se impune sau mai bine zis este impusă de fetiţă întregii comunităţi familiale.
J

întâlnirea noastră este decisivă. îi explic fetiţei că faptul de a ţine în ea înseamnă că o ţine pe mama ei în interiorul ei, ca şi cum aceasta ar fi un „bebeluş-caca". Adulţii sunt uimiţi să audă explicaţia psihiatrului pentru copii. Rezultatul: în orele care au urmat consultului, ajunsă acasă, fetiţa a cerut să meargă la baie, după cum am fost informat prin telefon de părinţii stupefiaţi.

Sunt foarte optimist în ceea ce priveşte aceste comportamente, atâta timp cât le explicăm copiilor motivul acestor reţineri. De-a lungul carierei mele, trebuie să recunosc că am obtinut un real succes terapeutic cu copiii encopretici. Acest lucru poate fi comparat cu anorexia, deoarece aceasta duce la anxietate, neînţelegere şi respingere. Părinţii nu înţeleg de ce fiica lor nu mănâncă sau de ce fiul lor nu foloseşte oliţa. în astfel de situaţii, partea voluntară a pacientului dă naştere unui sentiment de respingere. Suprimarea acestor poziţii ostile este primul pas în vindecare.

MARCEL RUFC

UN „SIMPTOM GENEALOGIC"?

Când eşti gastroenterolog, este greu să-ţi imaginezi că regurgitările fiicei tale în vârstă de 15 luni sunt de origine psihosomatică. Dar mama este psiholog şi, la fel ca mine, este adepta unui adevărat cult pentru scrierile lui Michel Soule, apreciind în special cartea ***Copilul şi corpul său-***, scrisă împreună cu Leo Kreisler, Michel Fain şi Serge Lebovici, ultimul fiind pionierul teoriei psihosomaticii sugarului.

La prima întâlnire sunt prezenţi ambii părinţi – încă o dată, trebuie să subliniem progresele mari făcute de taţi, majoritatea dintre ei fiind acum prezenţi la consultaţiile de psihiatrie pediatrică.

La început, cu prudenţă, mi-am amintit reţete vechi din perioada mea de pediatrie: „Aţi încercat să îngroşaţi bolul alimentar cu pudră de Gelopectose dizolvată în apă caldă?” Văd expresia de uşurare de pe faţa tatălui, care e, şi el, medic, în timp ce se gândeşte: „Uf, acest psihiatru nu va face ceea ce a făcut soţia mea şi va neglija partea organică”. Admite că această metodă, bazată pe produse mai recente, nu a funcţionat.

Mama a preluat iniţiativa, în timp ce fetiţa, în vârstă de 15 luni, părea foarte indiferentă la discuţie. Aceasta sugerează că regurgitarea apare la cea mai mică frustrare. De exemplu, atunci când i se spune „încă o gură”, micuţa regurgitează; atunci când încearcă să îi întrerupă desenul animat de pe tabletă, regurgitează. Pe scurt, ea pare să comunice şi să-şi exprime dezacordul prin vărsături.

Este adevărat că, înainte de a se exprima prin cuvinte, copilul vorbeşte prin corpul său, iar această interpretare este seducătoare, dar nu schimbă cu nimic datele problemei şi nici nu ajută la diminuarea simptomatologiei.

Un element din biografia familiei tatălui său aruncă o rază de lumină asupra întrevederii. în anii 1940, străbunica ei paternă a murit de cancer la stomac, cu vărsături negricioase şi cheaguri de sânge. Bunicul său patern a murit de cancer de colon ca urmare a neglijării acestei afecţiuni ereditare şi a refuzului de a se supune controalelor regulate recomandate. Tatăl micuţei mele paciente s-a specializat în gastroenterologie şi este îngrijorat de simptomele fiicei sale. Poate o teamă genealogică să creeze un simptom la copil? Poate oare să inducă o hernie hiatală sau, de ce nu, o stenoză pilorică? O afecţiune psihosomatică este, de fapt, somatopsihică, ceea ce înseamnă că este nevoie de o bază organică,

pentru a exprima anxietatea. De exemplu, trebuie să ai deja tendinţa de a suferi de astm pentru a manifesta bronşită astmatică în momentul în care esti anxios. Nu anxietatea este cea care declanşează criza, ci suportul organic este cel ce îi permite să se exprime. Este o inversare de la psihosomatic la somatopsihic.

îmi dau seama că, la fel ca toţi proaspeţii taţi – şi acesta este un lucru bun – colegul meu se străduieşte adesea să îşi hrănească fiica. Din păcate, regurgitările devin apoi şi mai frecvente, ca şi cum bebeluşul ar „exprima" temerile tatălui său. Mama şi-ar dori ca lucrurile să se rezolve cu ajutorul tatălui, dar nu e clar dacă tatăl poate să se extragă din fuziunea anxioasă, pentru ca problemele să dispară. Prin urmare, recomand ca o a treia persoană, care nu face parte din familie, să hrănească bebeluşul, pentru a-i distanţa pe părinţi de acest moment atât de important pentru ei. Am fost surprins de acceptarea imediată a tatălui şi de ezitarea mamei, ca şi cum faptul că ea înţelegea simptomul o menţinea într-un rol de putere faţă de soţul ei.

Acest copil este în prezent îngrijit de mama sa, care se află în concediu de creştere a copilului, dar este de aşteptat ca, prin faptul că va merge la creşă, să se poată distanţa de anxietatea mamei legată de mese. Vom vedea dacă apariţia limbajului, care se va dezvolta în curând la fetiţă, îi va permite să se exprime în alte moduri decât prin limbajul corpului.

Uneori este dificil să negociem cu aliaţii noştri, cum ar fi mama. Nu-i aşa, Philippe?

Philippe Duverger: Da, uneori este dificil să lucrezi cu unii părinţi din cauza propriei lor istorii, a reprezentărilor şi a anxietăţilor lor, mai

ales atunci când există o latură somatică în tulburările copilului, aşa cum se întâmplă în cazul acestei fetiţe. Uneori suntem pe muchie de cuţit. Mai ales că simptomul copilului, prin insistenţa sa, devine tiranic pentru părinţi.

Tulburările psihosomatice şi bolile, indiferent de natura lor, sunt încă dificil de înţeles şi de explicat raţional pentru copii şi părinţii lor. Pentru a combate această situaţie greu de conceput şi fără sens, copilul (atunci când este suficient de mare) şi părinţii săi construiesc o interpretare a tulburării. Pentru că a da sens nonsensului este una dintre caracteristicile universale ale psihicului uman, permiţându-i acestuia să menţină o anumită coerentă.

î j

în acest caz, mama, la fel ca şi tatăl, încearcă să elaboreze psihic regurgitările fiicei lor, cu alte cuvinte, să desfăşoare un adevărat travaliu psihic, o repovestire subiectivă care nu vizează tulburarea în sine, ci experienţa cu privire la aceasta.

în cazul prezentat de tine, în ciuda tuturor eforturilor tatălui de a-şi găsi locul, mama pare că vrea să-şi impună modul ei de a percepe lucrurile şi adevărul ei despre simptomul fiicei sale. Şi aici, problema adevărului nu se suprapune cu cea a realităţii, ci corespunde unei încercări de a da un sens, un sens propriu, regurgitării. La rândul său, tatăl încearcă să se implice, dar insistenţa sa, fără îndoială încărcată de teamă, sporeşte tulburarea. Cred că aici sunt la mijloc şi câteva aspecte legate de cuplu... Şi sunt de acord cu tine: va fi important ca şi alte persoane să se ocupe de această fetiţă (bunicii, personalul de la creşă etc.). Dar, până atunci, va trebui „negociat”.

Uneori, în spatele unui simptom rezistent, nu este uşor să descoperi îngrijorări implicite, să

explici şi uneori să evidenţiezi atitudini parentale discutabile. Pentru că acest lucru le ridică părinţilor întrebări despre reprezentările lor şi, prin urmare, despre capacitatea lor de a fi îngrijitori buni şi de a-şi creşte copilul. Riscul este că acest lucru poate duce la sentimente de intruziune, furie şi chiar la despărţiri. Aşadar, în loc să numim lucrurile în mod brutal sau să afirmăm un adevăr care ar putea provoca violenţă, ar fi mai bine să lucrăm în mod regulat cu aceşti părinţi. în timp, îmbunătăţirea stării de sănătate a copilului lor este cea care îi linişteşte şi le permite să vorbească despre propriile lor slăbiciuni, anxietăţi şi îndoieli. Aşadar, este vorba despre a colabora cu părinţii, cu o atenţie deosebită (rămânând însă ferm în proiectul de îngrijire a copilului lor), cu o empatie sensibilă, aşa cum foarte bine spui, decât cu o poziţie de expert. Să fim mai degrabă aliaţi decât adversari. După cum ştim cu toţii, suferinţele cele mai grave sunt silenţioase, iar uneori nu putem numi lucrurile decât pe măsură ce ele progresează, foarte încet... Este şi un mod de a avea grijă de părinţi.

în aceste situaţii, propun ca aceşti copii să revină la consultaţie în mod regulat (la anumite intervale), pentru a aprecia evoluţia simptomului şi capacitatea copilului de a-l exprima, prin vorbire, desen sau orice alt mijloc. Şi pentru a evita ca lucrurile să se fixeze. S- ar putea să dureze, dar am încredere în copii şi, la fel ca tine, sunt optimist în ceea ce priveşte resursele lor.

PHILIPPE DÜVERGER

AJUTOR!

Este vineri seara si tocmai am terminat ultima
)
consultaţie a zilei, când o tânără agitată şi

debusolată dă buzna în sala de aşteptare. îmi atrage imediat atentia:

— Domnule doctor, trebuie neapărat să îmi vedeţi fiica. Este o urgenţă! E un caz pe viaţă şi pe moarte!

Lângă ea, un landou în care se află o fetiţă de 16-18 luni, cu părul şaten şi ochii negri, care se uită lung la mine. Pare îngrijorată, în stare de alertă şi îmbrăţişează în tăcere o jucărie de pluş.

— Ce se întâmplă?

— Nu se mai poate, domnule doctor, Manon m-a adus la capătul nervilor! Nu ştiu ce să mai fac, nu mai pot! Ceva rău o să se întâmple..., adaugă tânăra, extenuată şi vizibil copleşită.

Am rămas fără cuvinte. Obosit după o zi de muncă, îmi doresc foarte mult să-i spun acestei mame că, deşi astăzi este prea târziu, poate suna la începutul săptămânii viitoare pentru a face o programare. Sau că, în caz de urgenţă, poate merge la urgenţe pediatrice. Dar nu le pot abandona pe amândouă în suferinţa imensă pe care o percep. Apoi mă aud spunând:

— Bine, ascultaţi, o să vă acord cinci minute pentru a analiza situatia, dar nu mai mult de-atât. Urmati-mă.

Imediat ce s-a aşezat, tânăra a reluat cu lacrimi în ochi:

— Simt că trec prin iad, cu fiica mea, domnule doctor. Din momentul în care s-a născut, mi-a fost dificil. Iar astăzi nu mai pot suporta. înainte, era din cauza mâncării, dar de ceva timp este din cauza somnului. Nu mai doarme, si nici eu. Am venit la dumneavoastră pentru a o primi la spital. Mă va înnebuni, trebuie făcut ceva.

Cearcănele întunecate de sub ochii ei arată cât de epuizată este. Această tânără mamă mi se

pare a fi în pragul unei tragedii.

Aşadar, micuţa Manon, atât de dulce şi de drăguţă, se poartă oare infernal cu mama ei? Am învăţat cu mult timp în urmă, în psihiatrie, că nu trebuie să te încrezi niciodată în aparenţe.

I-am cerut mamei să îmi explice de cât timp este dificilă situatia. Punând această întrebare, stiu că mă

5 ’ >

aşteaptă o consultaţie lungă şi că cele cinci minute anunţate vor fi depăşite cu mult.

ÎNCEPUTURILE POVEŞTII LUI MANON

— Când s-a născut Manon, m-am trezit că trebuie să o cresc singură. Tatăl său tocmai fusese transferat în cealaltă parte a Franţei şi venea acasă doar la sfârşit de săptămână. Aveam un apartament mic într-o clădire foarte zgomotoasă. Vecinii îmi făceau observaţii când Manon plângea toată noaptea. Nu ştiam cum să o liniştesc. A fost greu încă de la început. Plângea fără încetare; încă îi aud ţipetele în cap. Nu reuşeam să o liniştesc. Manon era o bebelusă tiranică.

i)

Cu toate acestea de obicei, un bebeluş vine pe lume ca o împlinire pentru părinţi. Iar una dintre misiunile sale principale este aceea de a asigura continuitatea: continuitatea narcisică a părintelui şi continuitatea generaţională. De fapt, copilul reînvie şi asigură nemurirea narcisismului parental, al cărui purtător şi depozitar este. După cum spune Freud: „Atitudinea tandră a părinţilor faţă de copiii lor trebuie să fie recunoscută ca o reînviere şi reproducere a narcisismului propriu, la care au renunţat demult”-. Este acelaşi narcisism care îi face pe părinţi să spună că urmaşul lor este cel mai frumos din lume (evident, pentru că le

seamănă!). Acesta este, de asemenea, motivul pentru care jocul similarităţilor la naştere este atât de important. Bebeluşul este obiectul idealizării. Cu riscul următor: cu cât idealizezi mai mult pe cineva, cu atât îi dai mai multă putere – un fenomen bine cunoscut în politică...

Cu alte cuvinte, copilul trebuie să răspundă presiunii: „Fă-mă să fiu părintele bun al unui copil bun”. Dacă nu se va întâmpla aşa şi dacă copilul se dovedeşte a fi o dezamăgire (pentru că este bolnav, cu handicap, străin etc.), părintele este dezamăgit şi fiecare, mai mult sau mai puţin conştient, îi poartă pică celuilalt. în aceste situaţii, un copil poate deveni tiranic.

POATE UN BEBELUŞSĂ FIE TIRANIC?

Tirania îşi are rădăcinile în lumea copilăriei şi în special în experienţa bebeluşului. Cred, de fapt, că fiecare copil este o fiinţă tiranică, o fiinţă ***în mod obişnuit tiranică.*** Această tiranie este una dintre sursele de ură parentală care, la rândul ei, poate produce o formă de tiranie la părinte. Se instaurează un cerc vicios. La fel se întâmplă şi cu bebeluşii care ţipă, care nu pot fi consolaţi şi cu toţi cei care pun la grea încercare rolul de părinte. Pentru că este greu să rezişti plânsului neîncetat al unui bebeluş. Cu toţii putem observa acest lucru în mijloacele de transport în comun, de exemplu, atunci când un bebeluş care nu poate fi liniştit ţipă în urechile pasagerilor. Privirile furioase se îndreaptă spre părintele neajutorat, iar tensiunea creşte... Trebuie să fi fost părinte ca să suporţi aceste ţipete ore în şir, dacă mergi cu trenul, de pildă.

Ţipetele bebeluşului au o funcţie de atenţionare; plânsul are menirea de a o face pe mamă să apară cu abilităţile ei de consolare. Şi, cu cât copilul este mai puţin convins de

încercările de consolare ale mamei (sau ale tatălui), cu atât mai mult îşi împinge părintele (sau părinţii) la limita răbdării, ca şi cum ar vrea să afle ce se ***află la capăt***. Va găsi acolo o mamă iubitoare şi liniştitoare, un tată grijuliu care să-l aline? Uneori, bebeluşul va merge atât de departe, încât îl va înfuria pe celălalt, doar pentru a avea dovada că celălalt este prezent, viu şi că îi pasă de el.

Ştim unde conduce faptul de a nu putea linişti un bebeluş: epuizează resursele părinţilor şi îi poate împinge la acte extreme, chiar la acte de violenţă şi abuz, cum ar fi sindromul copilului scuturat, o situaţie teribilă în care un părinte nervos îşi zgâlţâie puternic copilul pentru a-l face să tacă, provocând leziuni cerebrale ireversibile. Uneori, pentru a evita ce este mai rău, părintele se lasă pradă unei forme de abandon. Cererea de spitalizare este un exemplu: mama lui Manon este gata să îşi încredinţeze copilul, ea preferă să-şi vadă fetiţa spitalizată decât să se ocupe ea. Dacă nu reuşeşte să se debaraseze de fetită, ea stie că există riscul unui gest necugetat. Acest lucru îi demonstrează limitele şi este un mod de a-şi proteja fiica de propria violenţă.

Pentru mine, acest strigăt de ajutor din partea mamei reprezintă o urgenţă. Faptul de a nu o putea consola pe Manon este o sursă de ură şi violenţă pentru această mamă care nu-şi înţelege fiica şi nu-i aude suferinţa. în cele din urmă, Manon se află în mare dificultate, la fel ca si mama ei.

Din ceea ce îmi povesteşte mama ei, Manon pare să treacă prin perioade de suferinţă şi de mare confuzie. Se agită, se rostogoleşte pe jos, ţipă şi plânge, iar mama ei, neputincioasă, nu

ştie ce să mai facă pentru a o calma.

Aceste ţipete şi plânsete recurente atestă intensitatea acestei confuzii şi experienţele emoţionale copleşitoare pe care Manon încearcă să le proiecteze în exteriorul ei. Incapabilă să se liniştească singură, ea caută în exterior o limită, un sprijin, un opritor. Astfel, sunt solicitate funcţiile de receptivitate şi sprijin, de structurare, cu alte cuvinte funcţiile materne şi paterne. Iar atunci când părintele nu reuşeşte să stăpânească aceste trăiri, să transforme ieşirile impulsive sau emoţionale ale bebeluşului, atunci va fi alimentată şi încurajată violenţa. Copilul recurge aşadar la violenţă pentru a încerca să găsească un mijloc de a se stăpâni: ţipă, loveşte, se agaţă de cealaltă persoană, încearcă să reţină părintele, pe care îl percepe ca şi când ar vrea să scape de el. Acest lucru dă naştere unui paradox bine-cunoscut: bebeluşii îşi agresează inconştient mamele atunci când acestea nu reusesc să îi liniştească. Si, cu cât situatia se înrăutăţeşte, cu atât bebeluşul se agaţă mai mult, iar cu cât se agaţă mai mult, cu atât mai tare va fi resimţit ca insuportabil şi persecutor. Capacitatea mamei de a fi părinte este ameninţată, iar aceasta se simte, şi ea, neajutorată şi tulburată. Copilul percepe acest lucru şi se agaţă şi mai tare.

Ţipătul, urletul, agitaţia şi plânsul neconsolat, toate reflectă angoasa şi sunt, în acelaşi timp, o modalitate de a scăpa de angoasă, de a scăpa de lipsa de formă, de a proiecta confuzia în exterior. Rămâne de văzut cum abordează părintele această anxietate şi cum o transformă în ceva suportabil. Menirea de părinte nu este de a reduce suferinţa la tăcere, ci de a consola. Nu constă în înlăturarea trăirilor emoţionale, ci în transformarea lor. Nu este vorba despre faptul

că părintele îi cere copilului să fie un adult care trebuie să tacă, să se abţină sau să ascundă emoţiile indezirabile.

Scopul este de a se apropia de copil şi de a-i împărtăşi dificultăţile, pentru a-l ajuta să le depăşească. Atunci când totul merge bine, părintele o face în mod natural, chiar fără să stie.

însă nu asta s-a întâmplat între Manon şi mama ei. Aceasta nu a reuşit să-şi ajute fiica în momentele de suferinţă. Avea să-mi explice mai târziu motivele propriei confuzii, legate de copilăria ei nefericită şi de relaţia de cuplu tulbure. Sentimentele de abandon şi tristeţe au copleşit-o timp de câteva luni după naştere, creând o depresie pe care a ascuns-o de cei din jurul ei. Dar, deşi cei apropiaţi poate că nu au observat, Manon si-a manifestat, în felul ei, neliniştile într-un mod tiranic. Chiar şi cei mai mici copii pot simţi nesiguranţa, anxietatea şi tristeţea părinţilor lor.

TIRANIA ESTE, ÎNAINTE DE TOATE, UN SEMN DE SUFERINŢĂ

Mama lui Manon mi-a descris o scenă tipică pentru tirania care le uneşte. într-o după-amiază, se afla la cumpărături în magazinul din cartier, împingând printre raioane căruciorul în care stătea Manon, Dintr- un motiv oarecare, fiica ei a început să plângă şi să ţipe. Mama a încercat să o calmeze, a luat-o în braţe şi i-a vorbit cu blândeţe, dar nimic nu a ajutat. Strigătele deveneau din ce în ce mai puternice, paralizând-o pe mamă. Nici tetina, nici ursuleţul de pluş, nici sărutările nu au ajutat-o. După câteva minute, mama i- a dat o palmă lui Manon, ceea ce i-a sporit de zece ori strigătele şi ţipetele. Nu mai exista decât o singură soluţie: să iasă cât mai repede din magazin. Nici măcar acasă fetita nu s-a liniştit, iar mama ei mi-a mărturisit că a

încercat să o liniştească chiar si cu un dus rece... Ascultând această anecdotă, mă întreb care dintre cele două s-a simtit mai rău.

Pentru că în spatele tiraniei se ascunde suferinţa. Şi tocmai la această suferinţă ar trebui să ajungem, ca s-o alinăm – atât la bebeluşi, cât şi la copiii mai mari. Violenta relaţiei denotă o experienţă de suferinţă si disperare pe care bebeluşul sau copilul nu o poate stăpâni sau reprezenta şi care, desigur, nu poate fi consolată; de aceea acea durere încearcă să se facă auzită. Cu cât un copil experimentează mai mult faptul că poate fi consolat, că suferinţa sa poate fi înţeleasă, împărtăşită şi transformată, cu atât mai mult va fi ferit de recurgerea la metode necugetate de defulare, precum violenţa şi tirania. Cu cât un copil se simte mai înţeles, cu atât mai puţin va avea nevoie să facă lucruri extraordinare pentru a fi înţeles.

Mi se pare fundamental, atunci când ne confruntăm cu un copil tiranic, să explorăm natura şi calitatea interacţiunilor timpurii, adică ceea ce a fost trăit de copil; acest lucru explică o mare parte din ceea ce se observă ani mai târziu. Mi se pare o greşeală să trecem cu vederea această muncă de înţelegere (aşa cum fac unii psihologi care pretind că sunt experţi în copii tirani).

Dar timpul trece şi, în vreme ce o ascult pe această tânără mamă, îmi spun că nu totul se va rezolva în acea seară, în câteva minute. Cu toate acestea, pe tot parcursul consultării, Manon a rămas calmă şi foarte atentă la ceea ce ne spuneam. Ce a înţeles ea? Ceea ce este cert este că ea a simţit că este în joc ceva important.

După ce mama s-a liniştit, i-am sugerat ca ea şi

fiica ei să se întoarcă acasă liniştite si să revină să reluăm
discuţia luni dimineaţă. Aceasta a acceptat şi a părut uşurată să nu mai fie singură în ceea ce ea numeşte „chinul” ei.

ÎN DOI TIMPI $1 TREI MIŞCĂRI

Luni, mă reîntâlnesc aşadar cu Manon si cu mama ei. Aceasta din urmă este mai puţin agitată, însă este în continuare nefericită, foarte îngrijorată şi se simte la fel de neajutorată.

Manon, în schimb, nu pare impresionată. în rochiţa ei galbenă şi sandalele verzi ca mărul, e numai zâmbete. A observat imediat creioanele colorate şi jucăriile de pe măsuţa de lângă biroul meu. Mă priveşte cu ochii ei mari, fără să spună nimic. înţeleg, aşa că o invit să se apropie şi îi spun că, în timp ce se joacă, voi vorbi cu mama ei. Fără ezitare, se aşază liniştită... în tot acest timp fiind cu ochii pe noi şi cu urechile ciulite.

Aşadar, o rog pe tânăra mamă să-mi spună povestea lui Manon.

Ca şi cum ar fi fost o urgenţă să povestească necazul, mama explică:

— Totul s-a petrecut foarte repede. Este un copil care nu a fost planificat, dar când am aflat că sunt însărcinată, am fost fericită. La fel şi prietenul meu. Am venit în oraş pentru studii, pe care sarcina m-a împiedicat să le termin. Sunt departe de familia mea;
părinţii mei locuiesc în cealaltă parte a Franţei şi mi-e dor de ei. Mai mult, m-am trezit la scurt timp singură cu fetiţa şi au început problemele. Plângea tot timpul şi nu ştiam de ce. Un copil care plânge tot timpul... asta devine insuportabil. Am încercat totul, dar fără niciun rezultat. Nu înţeleg, pentru că îmi iubesc fiica, dar totul merge prost. Sunt nefericită, spune ea cu ochii

în lacrimi.

La aceste cuvinte, Manon se uită fix la mama ei, aşteptând parcă să vadă ce mai are de spus. Dar mama n-o observă.

Astfel, în primii ani de viaţă, strigătele şi ţipetele lui Manon au primit ca răspuns plânsul şi angoasa mamei sale. Nimic liniştitor. Desigur, existau şi momente de înţelegere şi bucurie, dar acestea erau şterse ulterior de un nou schimb de ţipete.

— Puteţi să-mi daţi un exemplu de moment dificil? o întreb eu.

— Mesele! răspunde ea imediat. Mesele au fost un adevărat calvar. Manon refuza să mănânce cu linguriţa şi scuipa piureul de legume. Am încercat totul: borcănaşe, supe, bucăţele de jambon,.. Nu voia decât biberonul – şi chiar şi aşa, lua trei guri şi apoi îl arunca. Slăbea. Mă duceam la medic în fiecare săptămână. Pediatrul se săturase să ne vadă. I-a făcut o grămadă de analize lui Manon, dar nu a găsit nimic. Şi bebeluşii nu vorbesc! A fost un infern. Uneori chiar

j

aveam impresia că o face intenţionat. Plângea, uitându-se la mine. Si lucrul ăsta mă termina!

J

Este foarte frustrant pentru o mamă să îşi vadă copilul refuzând mâncarea. în suferinţa ei, ar fi putut fi tentată să o oblige să mănânce, chiar dacă ştia că, reacţionând astfel, risca să agraveze opoziţia fetiţei. Se pune atunci întrebarea: Cine este tiranul cui?

Dacă Manon este tiranică, este ca răspuns la sentimentele de teroare (inconştientă) şi de anxietate masivă; este o apărare împotriva unui pericol şi mai mare, acela de a se pierde pe sine (trăind o anxietate masivă de a nu mai şti cine este ea). Manon face să domnească teroarea,

pentru că ea vrea să existe. Dar mama ei nu reuşeşte să o liniştească si, fără îndoială,
J J 5 5 7 7
se simte vinovată că nu a fost în stare să îşi ajute fiica. Aceasta devine agresivă, fără să-şi dea seama, iar Manon o resimte ca pe o ameninţare. în ceea ce o priveşte, Manon se identifică cu agresorul, oglindind ceea ce îi arată mama ei. Un cerc vicios infernal!

Şi toate acestea pot duce la ură. De fapt, legătura tiranică favorizează sentimentele de ură pe care părinţii le pot avea faţă de copiii lor. Poate părea incredibil ca o mamă să îşi urască copilul! Dar este posibil; că nu e vorba tot timpul despre dragoste. în „Ură în contratransfer”-, Winnicott oferă mai multe motive pentru care o mamă îşi urăşte copilul, pe care altfel îl iubeşte atât de mult. Şi nu trebuie să vă faceţi griji pentru asta. în relaţiile părinte-copil, există o ambivalenţă care face ca ura să existe alături de iubire
J
în aceeaşi persoană şi în aceeaşi zi, chiar dacă acest lucru nu este întotdeauna conştient.

MAMA, SCLAVA BEBELUŞULUI EI

Prin impunerea unui regim de teroare, Manon creează o sclavă: mama ei. în fapt, tirania implică supunere şi creează un sclav, de care tiranul are nevoie din motive narcisice: sclavul este cel care suportă angoasele tiranului, sentimentele sale de neputinţă şi suferinţa sa. Şi acesta se supune pentru că este îngrozit.

în acelaşi mod, atunci când bebeluşul
j J 7
experimentează o angoasă extremă care îl copleşeşte şi îl hărţuieşte, el găseşte o altă persoană (de obicei mama lui), un „marsupiu” care să-i adăpostească afectele, în care să îşi

proiecteze emoţiile nereprezentabile-. Această persoană este nevoită să i se supună. Nu este deloc o plăcere, dar este o chestiune de supravieţuire pentru bebeluş. Tocmai de aceea este atât de violent pentru părinte uneori. Acest lucru este ceea ce am putea numi „tirania obişnuită", care, în general, este destul de clasică şi banală.

Strigătele şi ţipetele sunt o ilustrare a acestui urlet de ajutor, a acestei nevoi imperioase pentru prezenţa celuilalt (de exemplu, pentru a face faţă unei situaţii dificile, unui coşmar, unei anxietăţi etc.). Dar uneori bebeluşul, din motive narcisice, poate, în mod paradoxal, să îl abuzeze tocmai pe părintele care îl susţine. Prin urmare, reacţia părintelui este crucială, în mod evident, modul în care acesta din urmă prezintă realitatea, în care linişteşte anxietăţile, stabileşte interdicţii şi determină limite depinde de ceea ce trăieşte în realitate, dar şi de propriile experienţe din copilărie (şi de eventualele reparaţii din copilărie). Cu cât părintele acţionează mai mult ca răspuns la copilul care a fost, şi nu ca răspuns la nevoile copilului real, cu atât mai mult se află în dificultate atunci când se confruntă cu acest copil real. La fel se întâmplă şi cu părintele care nu poate stabili limite sau care stabileşte graniţe doar într-un mod crud şi nedrept, fiind extrem de supărat pe copil pentru că îl pune în dificultate, pentru că îi atacă sentimentul de a fi un părinte bun. Atunci, nu numai că bebeluşul impune constrângeri şi exigenţe tiranice, dar poate fi şi obiectul unor exigenţe narcisice din partea părintelui său, în aşa măsură încât copilul devine puternic persecutor în măsura în care dezamăgeşte; ura părintelui va fi de zece ori mai mare.

Chiar şi în cele mai crude tiranii, obiectul

atacat, mama, este întotdeauna obiectul iubirii, iar menţinerea dorinţei violente de distrugere provine din temerile precoce excesive că obiectul rănit va deveni un duşman. Pentru mine, este important să îi spun mamei lui Manon că fiica ei o iubeşte.

BEBELUŞUL, SĂMÂNŢĂ DE VIOLENŢĂ?

Este fascinant şi instructiv să observăm oscilaţiile anumitor procese în interacţiunile timpurii ale copilului mic cu părinţii săi: articularea dintre plăcere şi neplăcere, senzaţii şi emoţii, dorinţe şi pulsiuni, interior si exterior, Eu si Celălalt. Dansul interactiv si acordajul afectiv, baletul emoţiilor şi muzica ritmată care există între cei doi fac parte din arta de a merge mereu înainte, cu impresia că greşeşti tot timpul, dar te revanşezi în fiecare clipă.

în cadrul primelor lor relaţii, bebeluşii îşi dezvoltă propria capacitate de autocontrol (capacitatea de a aştepta şi de a fi singuri), sentimentul continuităţii existenţei şi capacitatea de a apela la ceilalţi şi de a se implica. Acestea sunt procese fundamentale care au loc, de obicei, atunci când relaţiile sunt liniştite si bazate pe încredere. Dacă acest lucru eşuează, se instalează deficienţele şi-l pun pe bebeluş în dificultate.

Astfel, experienţele trăite de părinţi răspund anxietăţilor masive de anihilare, de pierdere sau chiar de agonie ale bebeluşului, acceselor ocazionale şi momentelor de confuzie psihică, tensiunilor psihice şi izbucnirilor impulsive. în cele mai bune cazuri, un părinte care este „suficient de bun”, datorită capacităţii sale de a ţine lucrurile în frâu, poate contribui la calmarea

situaţiei şi la restabilirea plăcerii de a fi împreună şi de a relaţiona. Pe de altă parte, atunci când părintele este neputincios, bebeluşul este perceput ca o ameninţare la adresa propriului sentiment de existenţă şi devine o sursă puternică de anxietate. Se instaurează un cerc vicios în care prinde rădăcini violenţa.

Nu există violentă care să nu-si aibă rădăcinile într-o suferinţă teribilă[3]. Violenta[3] este semnul eşecului unui strigăt [3] de ajutor[3] al celuilalt. Este[3] amprenta unei traume permanente care afectează sentimentul existenţei. O reacţie nepotrivită la o presupusă ameninţare narcisică. Violenţa reflectă imposibilitatea de a menţine intactă distanţa care guvernează relaţiile umane, bazate pe recunoaşterea celuilalt ca fiind diferit.

La copiii mici, în afară de patologie, violenţa este adesea un indiciu al fricii de colaps. Este semnul unei dezorganizări pulsionale şi al unei juisări în afara discursului, care se exprimă fără reţineri pentru că nu poate fi exprimată. Ţipetele, gesticulaţiile şi urletele din toţi plămânii sunt doar câteva exemple. Creează o dominaţie asupra celuilalt pentru a evita să devină obiectul stăpânirii celuilalt. Aceasta poate fi sursa unor relaţii sadice, în care plăcerea de a-l pune în dificultate pe celălalt sau chiar de a-i face rău preia controlul.

Bebeluşul face eforturi constante pentru a evita momentele de colaps. Tensiunea şi emoţiile pe care le resimte nu au nicio explicaţie pentru părinte şi, prin urmare, sunt fără legătură şi reprezentare. Totul devine apoi confuz atât pentru copil, cât şi pentru părinte. în faţa acestui pericol, care este perceput ca fiind vital din punct de vedere psihic, Eul bebeluşului este încă incapabil să înţeleagă ceea ce trăieşte. Recurge

aşadar la mecanisme arhaice de apărare, la reacţii motorii (de exemplu, gesticulaţii) sau psihice (de exemplu, clivajul, adică negarea realităţii, acţionând ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic). Este ceea ce s-a întâmplat cu Manon. Cu mama ei, se străduieşte să menţină o legătură (chiar tiranică, ca şi cum nu ar putea fi altfel), dar, în afară de asta, este capabilă să menţină relaţii sociale calme. Manon merge la creşă şi apoi la grădiniţă în fiecare zi şi totul merge destul de bine, atât cu asistentele şi îngrijitoarele de la creşă, cât şi cu ceilalţi copii. Desigur, există întotdeauna primele momente complicate în care Manon încearcă să reproducă modul ei tiranic de relaţionare, dar, odată ce este liniştită de mediul înconjurător şi de adulţii care o însoţesc, se adaptează şi se pliază pe cealaltă persoană. Ceea ce, pentru mine, este foarte liniştitor.

Pe de altă parte, o face pe mama ei să se simtă vinovată, pentru că acest lucru înseamnă că ea nu ar fi o mamă bună, că nu ar fi capabilă să aibă grijă de fiica ei în mod corespunzător, când alţii sunt capabili să facă acest lucru fără probleme.

COPILUL CARE VĂ TESTEAZĂ LIMITELE

Manon se comportă în continuare tiranic cu mama ei, reuşind în acelaşi timp să îşi găsească locul în afara familiei (la bunici) şi în societate (creşă etc.). Fetiţa testează limitele mamei ei. Iar tatăl – total absent atât din realitatea cotidiană, cât şi din discursul mamei –, nu-i este de niciun ajutor acestei femei pline de bunăvoinţă, dar total copleşite de fiica ei.

Când nu obţine ceea ce îşi doreşte, Manon plânge şi ţipă din răsputeri. Ea ştie că acest lucru o supără pe mama ei, care, pentru a-şi recăpăta calmul, cedează la capriciile ei. Situaţia devine rapid infernală, pentru amândouă. Acest lucru a determinat-o pe mamă să nu mai accepte

invitaţii de la prieteni, să nu mai organizeze petreceri acasă şi să trăiască doar pentru fiica ei. Este o dramă între mamă si fiică, o dramă de familie, pentru că tirania nu se observă în afara casei. Relaţia lor oscilează între momente de fuziune si faze de violentă. în cele din urmă, Manon este cea care decide o mulţime de lucruri, de la mese până la ora de culcare. De altfel, tocmai a decretat că, de acum încolo, va dormi în patul mamei sale, fie că acesteia îi place, fie că nu. Are 18 luni si este la conducere! Mama îmi declară spontan: „Noi două suntem foarte apropiate". Atunci a apărut întrebarea: Cum aş putea să le separ fără să le despart sau fără ca ele să se piardă?

Manon nu vrea să se maturizeze, vrea să rămână un bebeluş, bebeluşul mamei sale. Trebuie să o ajutăm să accepte maturizarea şi să o liniştim, ceea ce mama ei nu poate face. Nu încă... îi voi vorbi despre asta lui Manon în cadrul unei consultaţii. Mă va asculta fără să clipească.

Este nevoie de timp pentru a te gândi la toate aceste mişcări emoţionale si relaţii tiranice. Măsurile educaţionale nu sunt suficiente şi nu au niciun efect dacă nu au sens pentru copil şi pentru părinţi.

„PARE CĂ VREA SĂ FIE PLESNITĂ!"

Tirania pune la încercare calitatea de părinte. Copilul tiranic distruge, nu de dragul de a distruge, ci pentru a verifica dacă obiectul supravieţuieşte atacului său. Plăcerea vine din sentimentul de triumf pe care îl dezvoltă si îl

trăieşte în fata confuziei celuilalt. Tirania este o căutare susţinută de vinovăţia de a greşi, ceea ce duce la o căutare repetată de sancţiuni şi pedepse (cu scopul de a uşura această vinovăţie). Aşa se întâmplă când mama lui Manon îi interzice să se joace cu mingea acasă, iar Manon, în timp ce o provoacă din priviri, ia mingea şi o aruncă în ea. O provocare insuportabilă... „Pare că vrea să fie plesnită!” îmi spune mama. Primeşte o palmă; pedeapsa alină vinovăţia (dar nu o rezolvă). Şi declanşează plânsete.

Relaţia tiranică dintre copil şi părinte este aparent paradoxală. Pentru că nu există niciun dubiu că a doua zi Manon o va face din nou, pentru a se asigura că bătaia are loc cu adevărat. La nivelul următor, copilul se opreşte din plâns şi aşteaptă cu stoicism să fie pedepsit. Acest lucru este şi mai insuportabil pentru părinte, care exclamă: „O face intenţionat! Mă provoacă! Este diabolică...” Cum putem opri această spirală?

ADĂUGAREA UNUI TERŢ FĂRĂ A-L REDUCE PE COPIL LA TĂCERE

Mă întâlnesc cu Manon şi cu mama ei în mod regulat, pentru a le urmări evoluţia. Scopul meu este de a o sprijini şi de a o linişti pe mamă în rolul ei matern, de a-i permite să nu mai fie sclava fiicei sale, fără a o abandona, şi să nu se mai simtă vinovată sau anxioasă atunci când îşi aude fiica plângând. Pe de altă parte, Manon trebuie să realizeze că nu mai are nevoie să se agaţe de mama ei pentru a-şi dovedi că există. Pe scurt, e nevoie să se restabilească o relaţie de încredere între ele. Desi cererea iniţială a fost de a o reduce la tăcere pe Manon, pentru a restabili calmul, mama

acceptă că scopul nu este liniştea, ci seninătatea.

în cabinetul meu au loc mai multe scene de conflict între cele două. Aşa că le reiau şi încerc să le explic ce fel de mize sunt în joc. Numind lucrurile, liniştind, reasigurând, reluând un gând, permiţând fiecăreia dintre ele să-şi găsească un loc suportabil.

Pentru a face acest lucru, am folosit jocuri, cântece de copii şi desene. Jocul este despre acceptarea celorlalţi...

SĂ NE JUCĂM!

A şti să te joci înseamnă să accepţi regulile şi legea; înseamnă să poţi pierde fără să te pierzi, să produci reprezentări, să îţi canalizezi propria agresivitate sau distructivitate. Pentru că este vorba despre a te juca fără a fi nici cel care distruge, nici cel distrus. Prin exprimarea agresivităţii, copilul se afirmă ca subiect, ca loc al dorinţelor şi al voinţei, şi cucereşte graniţele Eului său. Bebeluşul îşi atacă jucăria de pluş... şi pe mama lui. Atacurile sale nu se limitează la ceea ce îl ameninţă sau îl înspăimântă, ci se îndreaptă şi către ceea ce iubeşte. Agresivitatea este o parte inerentă a dezvoltării fiecărui copil. Important este să canalizăm această agresivitate, iar jocul este una dintre cele mai bune modalităţi de a face acest lucru.

>

Mamele, precum şi dădacele şi asistenţii maternali ştiu foarte bine că trebuie să se joace cu copiii mici. După cum spune Winnicott: „Un copil care nu se joacă este un copil cu probleme. Treaba copiilor este să se joace-”. Prin joc, copilul învaţă, datorită adultului care îl însoţeşte, să dea formă pulsiunilor care îl copleşesc uneori şi să găsească satisfacţie în relaţia cu ceilalţi, în ciuda limitelor impuse de joc şi, prin urmare, de viaţa socială. Acest lucru necesită supunerea la

ordinea simbolică (limbaj, reguli, lege) şi implică învăţarea de a face faţă frustrării. Acest lucru îi arată copilului că nicio persoană nu poate face tot ce vrea şi că împlinirea de sine şi a propriilor dorinţe necesită, pentru fiecare individ, o relaţie cu celălalt. Ceea ce este opusul omnipotenţei.

A urmat apoi să mă joc cu Manon şi m-am lămurit rapid cu privire la resursele ei psihologice. Este jucăuşă, isteaţă, chiar poznaşă. Râde în hohote când câştigă şi acceptă înfrângerea. îmi amintesc totuşi că la un joc, în care tocmai pierduse, s-a uitat fix în ochii mei, ca şi cum m-ar fi provocat. Nu mi-am ferit privirea şi i-am propus să jucăm din nou. A acceptat şi i-a plăcut. Şi, în cele din urmă, a suportat şi finalul jocului. Pe parcursul consultaţiilor, am observat că, atunci când voia să se joace singură, era din ce în ce mai tandră şi mai atentă cu păpuşa ei.

în acele momente eram doar eu cu ea în cabinet. Mama aştepta în sala de aşteptare. Chiar dacă prima dată Manon a refuzat categoric să stea singură cu mine (arătându-mi ce înseamnă crizele ei de furie), la următoarea consultaţie a acceptat.

Desigur, a trebuit să atenuăm anxietatea de separare şi să ieşim din relaţia de tipul „totul sau nimic”. Consultaţiile au făcut acest lucru posibil prin crearea unui spaţiu de tranziţie, adică un spaţiu protector, care a actionat ca un mediator; o zonă de iluzie care permite distanta si diferenţierea între ea si cealaltă persoană şi încurajează jocul intersubiectiv şi flexibilitatea relaţională. Mama şi fiica au putut să se bucure din nou de a fi împreună, fără a fi nevoie ca una să se agaţe de cealaltă. Iniţial, am acţionat în calitate de terţă parte, pentru a sprijini acest travaliu. Iar acest lucru a permis oprirea procesului tiranic.

întrevederea iniţială trebuia să dureze cinci minute. Mă întâlnesc cu Manon şi cu mama ei în mod regulat de aproape doi ani. Sunt amândouă mult mai bine şi am distanţat şedinţele. Legătura care le uneşte nu mai este tiranică si s-a dezvoltat un sentiment de

î

complicitate. Mă voi strecura afară din viaţa lor, fără ca asta să constituie un abandon. Trebuie să ştii cum să te separi.

Tatăl, pe de altă parte, a plecat definitiv şi de atunci nu s-a mai auzit nimic de el.

Manon are acum 3 ani şi jumătate. Este în continuare exigentă, dar tolerează frustrarea şi acceptă că mama ei are autoritate asupra ei, fără să se simtă în pericol. între cele două a fost restabilită o legătură de încredere.

PROPUNERI

Nu există un profil tipic al copilului tiran. Fiecare caz este unic şi are propria sa poveste. Aşadar, nu există o reţetă universală, dar există mulţi profesionişti care pot găsi soluţii pentru fiecare caz în parte. Nu ezitaţi să apelaţi la ei. Nu încetează niciodată să mă uimească modul în care unii părinţi tolerează ani în şir situaţii de nesuportat. Câtă rezistenţă! Dar cu ce preţ! Este mai bine să ne consultăm şi să găsim soluţii împreună.

Este foarte dificil să creşti un copil ca părinte singur. Mama lui Manon a avut o experienţă dureroasă în acest sens. într-o astfel de situatie, nu

3 5

există un terţ care să aducă separarea, iar relaţia faţă în faţă devine foarte repede fuzionată şi, prin urmare, insuportabilă. Se instaurează o tiranie distructivă, pentru a vedea cine îl va domina pe celălalt.

Miza principală, în terapie, este de a restabili încrederea părinţilor. Scopul nu este de a le explica totul, ci de a le oferi elementele-cheie pentru a înţelege ce se întâmplă... pentru a-i ajuta să-şi regăsească locul. Părinţii care nu înţeleg atitudinea copiilor lor îşi petrec timpul seducându-i în loc să îi educe. Iar atunci când seducţia nu mai funcţionează, predomină dinamica de acaparare a puterii şi deciziile de tip incisiv. Pentru a se justifica, aceştia le explică copiilor motivele furiei lor... însă părinţii nu trebuie să se justifice. Atunci când ne justificăm, înseamnă că ne îndoim de noi înşine. Este exact opusul unei autorităţi temperate şi liniştitoare care le permite copiilor să se maturizeze.

Pentru a creşte un copil, acesta trebuie să ştie că are ceva de învătat de la noi. Că avem ceva de transmis. Nu

3

copilul este cel care comandă, ci părintele este cel care transmite, pentru a-l ajuta să se maturizeze, să fie mai presus de noi.

Marcel Rufo: Mulţumesc, Philippe, ne-ai arătat că tirania care domneşte între Manon si mama ei creează

? »

un cerc vicios: cu cât plânge mai mult, cu atât doarme mai puţin şi mănâncă mai puţin, deci cu atât relaţia ei cu mama ei devine mai intensă. Ne-ai demonstrat de asemenea, prin calitatea şi talentul tău, disponibilitatea ta de a sprijini, înţelege şi împărtăşi. Iei locul tatălui absent, iar cele două persoane abandonate găsesc în tine terţul separator, care ar fi trebuit să fie tatăl. Este de remarcat, de asemenea, faptul că tirania dispare atunci când nu mai suntem izolaţi. De aceea nu trebuie să ezităm să cerem ajutor.

- Comisia tehnică de orientare şi reorientare

profesională.

- **Michel Fain, Léo Kreisler, Serge Lebovici şi Michel Soulé, *L'Enfant et son corps*, PUF, 1974.**
- **Sigmund Freud, „Pentru a introduce narcisismul”, *Opere esenţiale,* vol. 3, Trei, 2010, p. 55.**
- **Donald W. Winnicott, „Ură în contratransfer” (1947), în *idem,* *De la pediatrie la psihanaliză, Trei, 2002.***
- **Albert Ciccone, „Aux sources du lien tyrannique”, *Revue française de psychanalyse,* PUF, ianuarie 2012, vol. 76, pp. 173- 191.**
- **Donald W. Winnicott, *Joc şi realitate,* Trei, 2003.**

4

Copii preţioşi, copii cu orice preţ

Copiii născuţi prin FIV-, datorită progreselor remarcabile din domeniul reproducerii asistate medical (RAM) nu sunt diferiţi de cei născuţi prin metode convenţionale. Si totuşi, ei sunt incontestabil

>)) ’

mai capricioşi, pentru că dorinţa care îi înconjoară îi face mai preţioşi în ochii părinţilor lor.

Ce devin ei când cresc? Dezbaterea actuală privind RAM sau mamele-surogat (MS) este cu atât mai specială cu cât aceste reuşite tehnologice sunt posibile. în zilele noastre, donarea de spermă şi de ovule este un lucru obişnuit, iar RAM pentru cuplurile aflate în dificultate nu este, nici ea, o piedică; însă problema fundamentală comună tuturor acestor cazuri este infertilitatea.

MARCEL RUFO

UN SECRET PREA GREU DE PĂSTRAT

Mama este o strălucită profesoară universitară de filosofie. Soţul ei, profesor universitar în acelaşi domeniu, este steril. Cu acordul acestuia, ea a decis să recurgă la un donator de spermă, dar fără să apeleze la Cecos.- Este o femeie frumoasă, elegantă, cu stil şi plănuieşte să dea de urma unuia dintre iubiţii ei din adolescenţă şi să aibă un copil cu acesta, în urma unui raport sexual. Funcţionează. Băieţelul născut din această relaţie avea să strălucească în curând, nu numai prin abilităţile sale intelectuale remarcabile, ci şi prin opoziţia sa timpurie şi sinceră faţă de tatăl său civil. Să nu uităm că există două etape în opoziţia unui copil faţă de părinţii săi: o opoziţie foarte naturală la 18 luni, urmată de faza oedipiană din jurul vârstei de 3-4 ani, în timpul căreia băiatul este în rivalitate cu tatăl său şi vrea să fie la fel de puternic ca el, visând în acelaşi timp să îl înlocuiască cu mama sa. La cererea tatălui, originile sale au fost ţinute secret.

în cazul acestui copil, de-a lungul anilor, orice devenea pretext de ceartă. Tatăl a reacţionat prin înăsprire. Acest lucru a avut un impact asupra rezultatelor şcolare ale adolescentului, în ciuda inteligenţei sale. Şi-a respins cu violenţă bunicii materni, care proveneau din medii modeste şi lucrau în industria textilă din Lyon, pe motiv că nu avea nimic în comun cu această ramură a familiei. într-o seară, în sufragerie, şi-a bruscat cu brutalitate tatăl. După această scenă l-am primit, la cererea mamei, în timp ce tatăl, ruşinat, a amânat momentul întâlnirii noastre.

Băiatul este fermecător şi seducător, la fel ca mama sa. El declară imediat că, de când se stie,

nu si-a acceptat niciodată tatăl, a refuzat să îl îmbrăţişeze, să se joace cu el, să fie însotit de el la scoală...

întrebarea evidentă care decurge din această primă constatare este: Ar trebui rupt secretul originilor sale? Există o complicaţie majoră în acest caz: s-a născut un frate mai mic în urma unei donări de embrioni în Spania (acest lucru nu era posibil în Franţa). Ar trebui ca acest frate, care nu are probleme, să fie implicat în secretul originilor fratelui său mai mare? O altă dificultate este că tatăl biologic nu este deloc încântat de ideea de a se dezvălui. Are trei copii şi nu doreşte ca donarea de spermă să fie dată la iveală. Tatăl civil se simte dublu steril, din cauza celor două sarcini- surogat ale soţiei sale, şi nu vrea ca secretul să fie dezvăluit.

Unii psihiatri, care cred că adevărul este un bun medicament, vor susţine că în acest caz este bine să îl spui. în realitate, situaţia este mult mai complexă decât această simplă poziţie teoretică.

Contactul pe care îl am cu adolescentul este de cea mai bună calitate. A venit pentru o consultaţie cu fratele său mai mic, căruia îi mărturiseşte presimţirea sa că ei doi nu sunt din aceeaşi familie. Discut cu el[5] tema freudiană conform căreia fiecare copil inventează o poveste de familie, cum ar fi: „Eu nu descind din tatăl meu, ci din relaţia ideală a mamei mele cu un rege”. Băiatului îi place ideea. A urmat cursurile unei şcoli franceze de top, dar a început să bea mai mult decât ar fi trebuit pentru a-şi „vindeca dependenţa de hasis”.

între timp, tatăl civil a fost diagnosticat cu o

boală de temut, care în curând avea să-i fie fatală: cancer pancreatic. I-a lăsat fiului său o scrisoare în care îi vorbea despre dragostea şi admiraţia sa, dar şi despre faptul că nu avusese niciodată curajul de a-i spune despre infertilitatea sa. De asemenea, îi cere fiului său cel mare să îl ajute pe fiul său cel mic să facă faţă descoperirii propriilor sale origini.

L-am revăzut pe acest băiat câţiva ani mai târziu. A venit să-mi mulţumească pentru că am păstrat secretul, întrucât, spunea el, secretul era proprietatea tatălui său, si nu a celorlalţi. De asemenea, si-a

exprimat câteva regrete în legătură cu momentele conflictuale şi dureroase pe care le-a trăit cu tatăl său. Mai târziu, acest tânăr şi-a ajutat fratele mai mic să lucreze în cadrul unui ONG, care se ocupa de copiii abandonaţi, şi în care a participat în mod activ şi cu talent. Mama sa este mândră de el, iar fiul său cel mic îl admiră pentru sprijinul pe care i l-a acordat în privinţa dezvăluirii originilor sale. Iată un tiran de cursă lungă, cu un secret îngropat despre originea sa.

Tu ce părere ai, Philippe?

Philippe Duverger: între otrava secretului şi pumnalul adevărului, ce este de făcut?

Ai dreptate, uneori comportamentul tiranic al unui copil se bazează pe un secret de familie. Dar, pentru inconştient, nu există secrete de familie. Simptomul tiranic al copilului apare aşadar ca un răspuns la adevărul cuplului parental. Copilul poartă pică pe părinte sau pe părinţi, fără să ştie măcar de ce.

Ai făcut bine că ai păstrat secretul. Dezvăluirea sa nu ar fi rezolvat probabil nimic.

Un secret de familie cântăreşte întotdeauna greu asupra copilului, pentru că este secretul

dureros al părinţilor. Dezvăluirea sa nu este un scop în sine; mitul adevărului şi prejudecata că transparenţa poate vindeca sunt fantezii. Să nu uităm că nu întotdeauna copilul este pregătit să audă acest lucru. Dezvăluirea unui secret poate fi chiar traumatizantă şi, adesea, nu schimbă nimic în viaţa sau comportamentul persoanei în cauză.

Aşadar, între transparenţă şi secret nu ai de ales; trebuie să inventezi un joc secret, ale cărui reguli transparente să permită comunicarea... şi trebuie să te bazezi pe resursele copilului care, ca în cazul acestui băieţel, găseşte soluţii. L-ai ajutat şi i-ai fost alături, iar el ţi-a mulţumit pentru asta. Bravo! Acest lucru i-a permis să conştientizeze dificultăţile tatălui său şi să accepte secretul, de la distanţă, fără să sufere prea mult. Tiranul agresiv şi violent de care ne temeam a devenit un frate mai mare de care suntem mândri. Ce evoluţie frumoasă!

MARCEL RUFC

DE CE AM DOI TAŢI ŞI NICIO MAMĂ?

Când o fetiţă de 4 ani mi-a pus această întrebare, i-am răspuns că explicaţia este complexă: „De fapt, tu ai doi tati si două mame”.

J y

Născută prin mamă-surogat (MS) în Statele Unite, ea a avut de fapt un tată biologic, care a donat sperma, şi un tată adoptiv, precum şi două mame: donatoarea de ovule şi mama-surogat, care a primit embrionul.

Fetiţa a fost adusă la consultaţie pentru a fi îngrijită de părinţii ei, care ne-au cerut să rezolvăm o tulburare gravă de somn şi o intoleranţă la frustrare, însoţită de agresivitate. Acest copil preţios s-a născut în condiţii care nu

sunt posibile în Franţa, iar unul dintre cei doi taţi, cel mai tandru desigur, are probleme cu ea.

Fetiţa nu admite să vorbim despre existenţa vreunei mătuşi sau vreunui unchi, deşi pe noi ne-ar fi ajutat prezenţa altor membri ai familiei, pentru identificări masculine sau feminine transversale; ea susţine că taţii ei sunt copii unici, ca şi ea.

Informată despre condiţiile în care s-a născut, fetiţa declară apoi că are două mame: una din care s-a născut si o alta care i-a dat sămânţa, ceea ce este o analiză

3 3 5

bună pentru un copil de vârsta ei. Este tentată să spargă obiecte, în special obiecte de familie, şi manifestă un comportament agresiv atunci când se află în casa bunicilor ei. Este atotputernică şi preţioasă, dar este bine. Dacă, la întâlnirea programată pentru anul următor, ea nu se va fi maturizat, va începe psihoterapia.

Trebuie remarcat faptul că, în această situaţie, care nu se încadrează în cadrul legal din Franţa, taţii cunosc identitatea donatoarei de ovocite – care a fost de acord să îşi vadă fiica –, precum şi pe cea a mamei- surogat. Fetiţa se plânge de faptul că Statele Unite sunt atât de departe, dar va putea să-şi întâlnească oricând cele două mame. Nu am întrebat care dintre cei doi taţi a donat spermă, ca să nu mă amestec în relaţia lor.

3

Acest caz ridică problema juridică a anonimatului donării de spermă şi de ovule în Franţa, care, se speră, va fi eliminat prin revizuirea legii bioeticii. Naşterea sub anonimat este un scandal pentru copii: avem dreptul de a-i abandona, dar nu şi dreptul de a-i priva de istoria lor. în acelaşi timp, evoluţia acestei fetiţe ridică problema maternităţii-surogat. Unele persoane sunt pentru, altele sunt împotrivă, iar altele, ca mine, sunt ezitante. Multă vreme m-am

opus cu vehemenţă ideii de mamă-surogat (MS); acum nu mai ştiu ce să cred. Ca să fiu sincer, aştept să se inventeze pântecul artificial, care va rezolva problema.

în decursul carierei mele, am avut ocazia să observ vreo douăzeci şi cinci de copii născuţi prin MS, la cererea părinţilor lor. întrebarea acestora era: „Ce atitudine ar trebui să adopţi faţă de copil? Ce întrebări ne va pune şi cum putem răspunde la ele? Ar trebui menţinută legătura cu donatoarea de ovule şi/sau purtătoarea de embrioni?”

Problema pentru toţi aceşti copii născuţi prin MS este că trebuie să fie ocrotiri, chiar dacă sunt rezultatul unei metode de procreare care este interzisă în Franţa.

Situaţia justifică punerea în comun a datelor clinice referitoare la aceştia, pentru a realiza un studiu longitudinal cuprinzător. Acest lucru ar face posibilă luarea în considerare a diversităţii cazurilor si ne-ar ajuta să răspundem la întrebarea: Această metodă de procreare duce la dificultăţi specifice pentru copii? Are vreo importanţă dacă mama-surogat îşi donează sau nu propriile ovocite sau dacă donatorul de spermă este sau nu tatăl? De fapt, naşterea prin MS într-un cuplu homosexual masculin are ca rezultat atât o adopţie, cât şi un copil biologic: copilul este descendentul biologic al unuia dintre taţi şi este adoptat de celălalt, ceea ce reprezintă o situaţie unică.

Cuplurile de acelaşi sex aspiră la egalitate şi ar dori să poată utiliza tehnicile de reproducere asistată. Ceea ce ridică problema excluderii lor din cauza unei legi părtinitoare şi sexiste, care-i penalizează pe bărbaţi în detrimentul femeilor. în cazul unei separări a celor doi taţi, apare

problema aranjamentelor de custodie, deoarece tatăl nonbiologic nu are niciun drept şi nici posibilitatea de recunoaştere a paternităţii. Prin intermediul analizei ADN, donatorul de spermă ar putea dovedi că el este tatăl biologic, în timp ce partenerul său este doar un „tată vitreg”, fără niciun fel de drepturi asupra copilului, indiferent dacă partenerii sunt sau nu într-un parteneriat civil.

Copiii născuţi prin MS pe care i-am întâlnit nu erau diferiţi de ceilalţi în ceea ce priveşte caracteristicile psihologice. Desigur, aceştia sunt copii preţioşi, care sunt foarte asemănători cu cei născuţi prin fertilizarea ***in vitro*** (FIV) şi pot fi capricioşi, chiar insuportabili. Aceştia au fost atât de doriţi, încât cred că au drepturi suplimentare şi uneori dau dovadă de tiranie faţă de părinţii lor. Pe de altă parte, având în vedere ilegalitatea naşterii lor, ei poartă secrete cu privire la originile lor, iar acest lucru riscă să îi pună în mare dificultate dacă problema nu este clarificată printr-un studiu general al acestor cazuri într-un corpus teoretic. în opinia mea, este un pariu. Pentru acest tip de copii, evoluţia ar fi mai favorabilă dacă mama- surogat sau donatoarea de ovocite ar fi cunoscută şi dacă s-ar ridica acest anonimat care, la fel ca în cazul donării de organe şi al naşterii anonime—, le impune un secret care îi persecută.

Philippe Duverger: Ce situaţie dificilă! înţeleg că această fetiţă este furioasă şi se comportă într-un mod tiranic. Pare a fi ostaticul unei situatii a cărei

complexitate te ameţeşte! La fel ca tine, nu am răspunsuri sau soluţii. Cred, de asemenea, că nu avem suficientă retrospectivă şi destule date pentru a ne putea pronunţa asupra acestui tip de

caz, indiferent cât de mult iubim aceşti copii. în legătură cu acest subiect, am observat întotdeauna că cuplurile homosexuale acordă o atentie deosebită dezvoltării psihoafective a copilului (copiilor) lor şi că, de obicei, consultă un medic chiar şi atunci când totul merge bine, doar pentru a se asigura că lucrurile decurg fără probleme.

Nu trebuie să confundăm familia, care este un fapt social, cu naşterea, care este un fapt biologic. Toate societăţile creează forme de familie care se îndepărtează de familia biologică. Două persoane care nu au născut un copil pot fi părinţii acestuia, care îl iubesc şi îl cresc. Acest lucru nu este o problemă dacă lucrurile sunt clare pentru copil. întrucât ceea ce este important pentru el este să ştie de unde provine din punct de vedere biologic şi cine are drepturi asupra lui.

Mentalităţile se schimbă într-o societate în evoluţie.

Din punct de vedere simbolic, acest lucru reprezintă o bulversare uriaşă pentru o societate bazată pe stereotipul „un singur tată, o singură mamă”, în care se presupune că părinţii sunt şi progenitori. Nu este vorba despre a fi pro sau contra (cu riscul de a fi etichetat drept homofob), ci despre a veni în întâmpinarea copiilor ai căror părinţi se află într-o situaţie particulară şi de a-i sprijini, ca pe oricine altcineva. Deci, fără judecăţi morale! Psihiatrii pentru copii ar trebui să-şi asculte pacienţii, nu să le dicteze norma. Şi cu cât această situaţie, deranjantă astăzi pentru că este inedită, se va banaliza mai mult, cu atât îşi va pierde din puterea destabilizatoare şi cu atât mai uşor va fi şi pentru copil să găsească răspunsuri la lipsurile sale, la nevoile lui de identificare sau la întrebările sale.

Din experienţa mea, am considerat întotdeauna că a avea doi părinţi, indiferent de sex, este mai bine pentru dezvoltarea unui copil decât a avea doar unul singur. Şi că funcţionarea psihică a fiinţei umane, şi în special a copilului, este extrem de plastică. Aşadar, indiferent de forma familiei, ceea ce contează este calitatea relaţiei dintre părinţi, precum şi resursele pe care părinţii le pun la dispoziţie. Pentru a se maturiza, un copil are nevoie de doi părinţi (mai degrabă decât de unul singur), de transparenţă, de adevăr şi de consecvenţă. De asemenea, are nevoie ca părinţii săi să fie împliniţi în ceea ce priveşte sexualitatea lor şi ca faptul că sunt de acelaşi sex să fie acceptat de restul familiei şi de mediul lor. într-adevăr, mulţi copii ai cuplurilor homosexuale se plâng că au suferit nu pentru că părinţii lor sunt diferiţi, ci din cauza modului în care au fost priviţi de societate şi de cei din jurul lor.

MARCEL RUFC

CARE ESTE LOCUL UNUI COPIL PREŢIOS?

Familia pe care o întâlnesc a trecut printr-o adevărată cursă cu obstacole. După eşecuri repetate ale fertilizării ***in vitro*** (FIV), părinţii au fost nevoiţi să călătorească în străinătate pentru a recurge la proceduri care nu sunt legale în Franţa. Au reuşit să apeleze la Spania pentru donarea de embrioni, la Belgia pentru donare de spermă şi la Ucraina, Statele Unite şi India pentru mame-surogat. în cele din urmă, s-a întâmplat un miracol: mama a rămas însărcinată la vârsta de 43 de ani. A fost o sarcină cu risc, având în vedere vârsta ei, dar pe care cuplul şi-a dorit-o atât de mult încât au fost foarte fericiţi.

Când s-a născut copilul, mama a încetat să mai

lucreze. Aceasta a avut grijă de el zi şi noapte, din cauza problemelor sale de somn, până când a început grădiniţa. în unele privinţe, mama chiar l-a exclus pe tată. Cuplul nu a abordat cu mine problema originii copilului şi nu a precizat dacă acesta s-a născut prin inseminare cu donator sau cu sperma tatălui. Este posibil ca FlV-urile anterioare nereuşite să fi fost din cauza fragilităţii spermei paterne, dar părinţii au păstrat un caracter discret în această privinţă şi, întrucât întrebările mele îi stânjeneau, m-am abţinut să insist.

Copilul este înspăimântător atunci când începe grădiniţa. Ţipă, este agitat şi insuportabil, vecinii se plâng de el şi l-au reclamat la serviciul de asistenţă socială pentru copii, crezând că părinţii lui îl bat. Se trimite un raport judecătorului pentru copii. De notat că şi la grădiniţă a urlat la educatoarea sa, care a cerut o evaluare.

Atunci când l-am întâlnit pe acest mic tiran, i-am cerut să rămână singur cu mine. A început să urle, desigur. I-am rugat pe părinţi să părăsească încăperea. Mama a ezitat, şi-a mângâiat fiul şi i-a spus: „Nu îţi fie frică, sunt aici”. I-am răspuns: „Trebuie să îi fie frică şi să rămână singur cu mine”. Copilul, năucit de ceea ce am spus, a început să ţipe şi mai tare. I-am spus că nu-i voi chema părinţii înapoi atâta timp cât el ţipă. Şi că nu mă impresionează. S-a oprit spontan şi, sughiţând, mi-a spus că el nu e rău. I-am repetat că este băiat mare şi că trebuie să nu mai ţipe aşa, pentru că îi compromite relaţiile sociale.

Copilul s-a liniştit, aşa că i-am chemat înapoi pe părinţi, iar mama, surprinsă, a întrebat:

— De ce te-ai oprit din ţipat?

— Când era mic, obişnuia să ţipe, pentru că ăsta era limbajul lui, iar acest lucru vă plăcea, am spus. Acum, vorbeşte şi nu mai este nevoie să

ţipe.

Băieţelul s-a întors spre mine şi mi-a spus:

— Ai dreptate.

L-am revăzut câteva luni mai târziu şi sunt convins că autoritatea mea binevoitoare l-a ajutat pe acest băiat tiranic, extrem de preţios pentru mama care şi-l dorise atât de mult. Trebuie să ştie că nu este omnipotent şi că, doar pentru că este preţios, nu înseamnă că trebuie să primească totul.

Philippe Duverger: Sunt întru totul de acord cu interpretarea ta şi cu acţiunea pe care ai întreprins-o, separând mama şi copilul şi impunând calmul. Ai permis, cu autoritate, o separare liniştitoare. Mama a ezitat, dar a avut încredere în tine; băiatul a ezitat, dar te-a ascultat. Şi, cum din gura copiilor iese mereu adevărul, ţi-a spus mai bine decât aş putea eu s-o fac: „Ai dreptate”.

Dorinţa parentală, în special cea maternă, nu trebuie să-l sufoce pe copil. Pericolul ar fi ca el să se apere devenind tiranic, o tiranie care ar reflecta pur şi simplu suferinţa sa. în calitate de terţ, ai întreprins o acţiune care a deschis relaţia dintre mamă si comoara ei. Păcat că tatăl, care fără îndoială era un pic exclus (după cum spui tu), nu a reuşit să separe mama de fiu... în aceste situaţii, îmi place, de asemenea, să prescriu cuplurilor weekenduri fără copii, astfel încât şi mama să îşi recapete locul de femeie alături de partenerul ei.

Cu alte cuvinte, să vrei să obţii un copil cu orice preţ... asta pot s-o înţeleg! Dar acest preţ nu trebuie să fie plătit de copil, care, prea preţios, ar rămâne închis într-un punct mort (ca o bijuterie într-un seif). Pentru că revolta acestuia s-ar putea dovedi teribilă. Iar tirania este o ilustrare perfectă.

MARCEL RUFO

UN BEBELUŞ CARE NU DOARME

Aceasta este povestea unui bebeluş din Insulele Comore, care nu doarme şi pe care părinţii îl iau în patul lor în fiecare noapte. Potrivit lui Françoise Dolto, „dormitul cu copii este o tulburare a sexualităţii cuplului”. Dar nu cumva simpla prezenţă a unui copil diminuează temporar fuziunea sexuală?

Când l-am cunoscut, acest bebeluş de 9 luni se uita fix în ochii mei şi insista să privească doar spre mine. Era în braţele tatălui său. S-a născut cu o malformaţie

a arterei pulmonare, care a fost operată perfect de o echipă de chirurgie cardiacă. De atunci, a fost cocoloşit de părinţi, bunici, prieteni de familie... în urma spitalizării sale, părinţii săi, îngrijoraţi pe bună dreptate, au dormit cu el în patul lor pe timp de noapte, pentru a-i putea monitoriza respiraţia; dar, cufundat în mirosuri, sentimente şi zgomote, acest bebeluş a rămas la ei în pat pentru mult timp, şi încă domneşte acolo.

îi spun faţă în faţă acestui copil ce cred despre tirania pe care o exercită asupra părinţilor săi ca urmare a operaţiei sale, deşi acum şi-a revenit şi trebuie să doarmă în propriul pat. Sub privirile uimite ale părinţilor, copilul a dat din braţe ca şi cum ar fi vrut să mă lovească. S-a opus afirmaţiilor mele şi a lăsat să iasă un „nu” răsunător, ca şi cum ar fi anticipat faza de opoziţie din luna a 18-a. Deşi părinţii sunt uimiţi, eu sunt liniştit.

Said Ibrahim, un psihiatru de copii din Comore, a arătat cât de important este să îi primim pe toţi cei care îl însoţesc pe copil în

cabinetul nostru de consultaţii: unchiul matern – care este esenţial în

> j

cultura comoriană –, prietenii şi chiar vecinii. La această consultaţie au participat bunicul patern şi soţia acestuia. Şocul este evident: acest copil este o replică în miniatură a bunicului său, a cărui privire acvilină a moştenit-o. Bunicii m-au ajutat foarte mult, acceptând ca bebeluşul să stea cu ei o noapte pe săptămână, astfel încât părinţii să îşi poată recăpăta intimitatea conjugală. Părinţii sunt de acord, în timp ce băieţelul dă din cap în semn de protest. Această măsură chiar a funcţionat, deoarece şase luni mai târziu dormea în propriul pat, mulţumită asigurărilor părinţilor săi, care acum se puteau bucura de nopţi liniştite. M-au rugat să-l văd pe fiul lor la fiecare şase luni pentru a-i evalua dezvoltarea. Nu ştiu dacă acest lucru îi va conveni copilului.

Aşadar, Philippe, iată un mare succes, dar tu ce părere ai?

Philippe Duverger: Da, un mare succes! încă o dată, cu autoritate, le-ai permis acestor părinţi să se separe de preţiosul lor copil. I-ai liniştit şi le-ai permis să îşi încredinţeze bunul cel mai de preţ bunicilor lor, în ciuda fricii lor copleşitoare de moarte. Iar aceştia au fost, fără să ştie, aliaţii tăi terapeutici.

Părinţii au fost de acord, de asemenea, să acţioneze

3 7 7 3

împotriva bebeluşului lor, fără să se gândească la faptul că, dacă i se opun, aceasta ar putea pune sub semnul întrebării dragostea lor. Toţi părinţii se tem că nu vor mai fi iubiţi dacă îşi refuză copilul. Ce greşeală!

Intervenţia ta a fost crucială, pentru că, fără ea, această situaţie ar fi putut dura ani de zile. în

numele iubirii lor părinteşti (şi al anxietăţilor lor), aceşti părinţi ar fi continuat, fără îndoială, să accepte prezenţa copilului în patul lor. Este ca şi cum nu ar fi avut încredere în el. Ce sentiment de nesiguranţă! Faptul că bebeluşul nu doarme (şi, prin urmare, luptă împotriva somnului) arată clar că nu este odihnit, senin şi fericit în legătură cu această situaţie. El resimte neliniştea părinţilor săi şi cere să rămână în baia senzorială care l-a legănat încă de la naştere. Cineva trebuia să pună capăt acestei stări de lucruri, cu o autoritate binevoitoare şi netraumatizantă. Ai făcut- o, iar acest copil s-a deschis către alte lumi, către alte descoperiri.

- **Fecundare *in vitro.***
- **Centrul pentru studiul şi conservarea ovulelor şi spermei.**
- **„Naşterea anonimă” este situaţia în care mama îşi abandonează copilul în maternitate, spre a fi adoptat, iar spitalul n-are voie să-i dezvăluie identitatea (JV.red.).**

5

De la 3 la 6 ani

Majoritatea copiilor încep grădiniţa la vârsta de 3 ani, aşadar trebuie să se separe pentru a se maturiza.

Copiii plâng dimineaţa, uneori refuză să participe la ore sau să urmeze instrucţiunile educatoarei, se bat pe terenul de joacă şi pot manifesta o regresie a
controlului sfincterian, adesea însotită de tulburări de
[7] >
somn. Ca să nu mai vorbim despre rivalitatea dintre fraţi, care agravează situaţia.

MARCEL RUFD

NU POT SĂ-ŢI DAU DRUMUL, MAMI

Un băieţel, în vârstă de 5 ani, era în mod clar anxios în legătură cu separarea de mama sa. Când intră în cabinetul de consultaţii, într-un mod aproape chirurgical, îi indic locul într-un fotoliu, lăsându-l pe tatăl său să-l îndepărteze de corpul mamei sale. în ciuda acestui fapt, copilul se întoarce să mângâie pieptul mamei sale, comportându-se ca un bebeluş şi plângând. Acesta încearcă un truc şi se preface că vrea să facă pipi pentru ca mama să îl însoţească la toaletă, dar tatăl se ocupă subtil de acest aspect.

Băiatul îmi spune că a înţeles, că vrea să se maturizeze şi, de două ori, repetă că vrea să devină mare. Trebuie remarcat faptul că mama sa l-a alăptat până la vârsta de 2 ani, că are o întârziere în ceea ce priveşte mersul la oliţă, deoarece încă foloseşte scutecul, şi că suferă de o tulburare majoră de somn, mama sa fiind obligată să doarmă cu el.

Am sugerat aşadar „salteaua care călătoreşte prin casă”, recomandată de Françoise Dolto. De fapt, marea psihanalistă sugera ca tinerii pacienţi cu această tulburare să plaseze o saltea lângă patul părinţilor şi să o îndepărteze treptat, salteaua navigând prin casă însoţită de un steag, astfel încât să poată fi urmărit traseul ei. Copiii sfârşesc întotdeauna prin a se întoarce în camerele lor. Prescriu, de asemenea, mai multe „momente doar cu tatăl”, astfel încât acesta să poată dispune de un timp aparte cu copilul, fără mamă. Ar putea chiar să petreacă un weekend împreună, participând la un meci de fotbal sau la orice alt eveniment sportiv. Acest lucru i-ar permite mamei, care nu mai poate, să nu resimtă respingere şi saturaţie faţă de fiul ei, care este

de altfel un copil mult-dorit.

în timpul întrevederii, am sunat-o pe educatoarea de la grădiniţă, care a spus că este de acord cu poziţia mea. Este planificată o excursie la ţară, pe care o încurajez cu tărie. Sunt de acord să îi lăsăm acestui copil suzeta, ca mijloc de regresie şi obiect tranziţional (echivalentul mamei), chiar dacă, mai târziu, va trebui să meargă la ortodont!

La finalul întrevederii, băieţelul îmi spune de două ori că este de acord, dar, după ce îi permit să se apropie de mama lui, acesta se lipeşte de ea şi începe din nou să spună „nu”. în mod clar, separarea nu va fi
uşoară.

>

Philippe Duverger: Anxietatea de separare este o cauză relativ frecventă a comportamentului tiranic la copii. Fiecare separare este trăită ca o ruptură atât pentru copil, cât şi pentru mama sa, iar anxietatea acţionează ca un liant între cei doi. „Salteaua călătoare” este un dispozitiv ingenios, dar mi se pare că întotdeauna copiii tind să vină cu diverse trucuri, pentru a ocoli obiectivele. Prefer să planific înnoptări la bunici sau la alti membri ai familiei.

5

După cum ştim amândoi, adevărata meserie a părinţilor este de a se separa de copilul lor. Acesta este singurul mod în care copilul poate înflori. Dar pentru a se separa, este nevoie ca micuţul să aibă încredere în sine: încredere în capacitatea de a face faţă dacă este necesar, de a reacţiona la riscuri fără a te pune în pericol, de a înfrunta dificultăţile şi de a trece prin eşecuri fără a te prăbuşi. Pentru că a te separa nu înseamnă a te pierde! Să te separi înseamnă să te iubeşti pe tine însuţi, oricât de paradoxal ar

părea. Dacă părinţii nu permit această separare, copiii riscă să menţină o relaţie fuzională si să-si creeze o
j > j î
dependenţă care va fi greu de îndepărtat. în mod paradoxal, tirania este o formă de dependenţă. Este cu siguranţă cazul acestui băieţel.

Dar, dacă el nu se poate separa de mama lui, poate că nici mama lui nu se poate despărţi de el. Şi aceasta din tot felul de motive întemeiate (legate de propria ei copilărie, de temerile sale, de riscurile unui mediu complex etc.). într-o asemenea situaţie, în calitate de psihiatri pentru copii, îi putem ajuta şi sprijini pe părinţi. Acest lucru reprezintă un mare serviciu pentru copii.

MARCEL RUFC

DIN CAUZA UNEI AMINTIRI UITATE

Această fetită de 6 ani a venit la mine cu mama ei.
j
Motivul consultării a fost tirania pe care o exercita prin accesele ei de furie şi ţipetele fără sens, care tulburau întreaga familie şi o puneau pe mama ei în dificultate, în ciuda prezenţei tatălui. Părinţii se tem că acest comportament va avea un impact asupra fiicei lor şi a celor din jur.

După o ameliorare temporară, această atitudine a recidivat în ciuda autorităţii naturale a mamei. Aceasta îmi povesteşte brusc o amintire interesantă. în timp ce era într-o vacanţă, iar fiica ei avea 2 ani şi jumătate, fetiţa ţipa atât de tare, încât vecinii au venit să se plângă: au văzut-o lovindu-se cu capul de pământ, rănindu-se la frunte, în timp ce o rugau să nu mai ţipe.

Aşa cum se întâmplă adesea, primesc o explicaţie la finalul întrevederii. Mama

povesteşte despre un accident care a avut loc în timpul unei plimbări cu căruciorul în care copilul, care avea atunci 10 luni, a fost lovit de o maşină. Lovită prima de maşină, mama a început să ţipe pentru a proteja căruciorul. Bebeluşa a ţipat la unison. Acum, ţipând din nou, copila crede că menţine o relaţie specială cu mama sa, bazată pe anxietate si fuziune.

Ajungând la grădiniţă, fetiţa s-a adaptat bine, dar are un temperament impulsiv şi coleric, un efect traumatic al accidentului pe care l-a avut la vârsta de 10 luni si de care nu-si aminteşte. Este un tiran din
i * >
cauza unei amintiri uitate.

Am sfătuit-o pe mamă să nu mai fie atentă la fetiţă când ţipă aşa, ca să nu retrăiască accidentul cu căruciorul lovit de maşină. Sunt convins că explicaţiile legate de originea traumei vor vindeca simptomele
acestei fetite.
>

Philippe Duverger: în această poveste, îmi spui că accidentul a fost uitat. Nu sunt chiar aşa sigur de acest lucru... De fapt, se pare că este exact invers! Nu cumva urma dureroasă a traumei se manifestă, ca o „cicatrice a gândirii” care rămâne dureroasă şi se reactivează?

Această fetiţă pare să nu fi depăşit acel accident, suferind de reminiscenţe. Ţipetele sale fără sens sunt un apel; comportamentul său tiranic este un semn al suferinţei sale. Nu atât accidentul o doare, cât ţipătul speriat al mamei sale. Iar comportamentul este cu atât mai tiranic cu cât este o chestiune de viaţă şi de moarte! Cum poate depăşi acest lucru?

Explicaţiile pot ajuta, fără îndoială, la înlăturarea simptomelor, dar cred că este important ca şi relaţia mamă-fiică să se poată

detensiona şi ca, pentru mamă, spectrul pierderii fiicei sale să nu fie prea copleşitor. Faptul că îţi vorbeşte despre asta încă de la prima consultaţie arată clar că este încă foarte afectată de

>

acest episod, ceea ce este perfect de înţeles. Prin alinarea mamei, adică ajutând-o să depăşească această traumă (fără a o uita), psihiatrul pediatric îl va ajuta şi pe copil.

MARCEL RUFC

NU SE INTEGREAZĂ LA GRĂDINIŢĂ

Eleonore este în grupa mijlocie la grădiniţă şi se comportă agresiv cu copiii mai mici decât ea. S-a bătut în mai multe rânduri atunci când colegii ei nu s-au supus voinţei sale şi nu se supune instrucţiunilor părinţilor ei. Tocmai s-a născut sora ei mai mică, Carole, pe care o maltratează în pătuţul ei: o loveşte, o ciupeşte, o loveşte în cap sau pe mâini cu biberonul pe care i-l smulge din gură. Un adevărat pericol pentru părinţi, care nu o pot lăsa singură în prezenţa bebeluşului.

J

Eleonore este foarte apropiată de bunica ei maternă, al cărei nume îl poartă. Aceasta din urmă ar fi întrebat- o pe fiica sa: „Dar de ce aţi făcut un al doilea copil?” Eleonore nu o ascultă decât pe bunica ei, care asistă la întrevederea din cabinet şi care nu înţelege necesitatea acestei consultaţii. Mama lui Eleonore nu a avut

7

niciodată o relaţie bună cu propria mamă, considerând că sora ei mai mare era favorită; bunica recunoaşte parţial această opinie, susţinând că sora mai mare a fost mai uşor de educat. Le scot pe bunică şi pe fetiţă afară

pentru a rămâne între patru ochi cu părinţii şi bebeluşul. Mama izbucneşte apoi în lacrimi şi îmi mărturiseşte că are impulsuri agresive puternice faţă de fiica ei cea mică. Ar fi preferat să aibă un băiat pentru a nu-şi retrăi copilăria şi relaţia dificilă cu propria mamă. Ea însăşi era agresivă la şcoală, avea o uşoară deficientă de vorbire si adesea le musca pe celelalte fetiţe de la creşă, în special pe cele cu obrajii roşii ca mărul. Ne vorbeşte despre copilăria sa şi despre calitatea relaţiei cu bunica maternă. Eleonore reproduce aşadar comportamentul mamei sale.
Aceasta din urmă a fost de acord să desfăşoare un travaliu personal, cu sprijinul soţului ei, care îi sugerase acest lucru de multă vreme.

în timpul unei consultaţii de evaluare ulterioară (***follow-up***), în anul următor, am observat cum comportamentul lui Eleonore s-a îmbunătăţit considerabil. Este în grupa mare, are o mulţime de prieteni şi nu mai este agresivă. Mama ne spune că fiica ei a crescut şi că ea însăşi a uitat sau s-a împăcat cu propria copilărie. Din fericire, bunica a regăsit recent o iubire din tinereţe şi trăieşte acum la tropice. Vorbeşte pe Skype adesea cu familia, dar acest nou domiciliu i-a ajutat pe toţi protagoniştii să se poziţioneze mai bine. Când s-au menţionat tropicele, tatăl a făcut cu complicitate cu ochiul, pentru că nu îi displace atât de mult să fie atât de departe de acea bunică!

Philippe Duverger: Eleonore are un comportament agresiv şi violent faţă de sora ei mai mică. Desigur, rivalitatea dintre surori şi sentimentele de intruziune joacă un rol important în această agresivitate. Dar

comportamentul tiranic al fetiţei este şi un ecou clar în istoria familiei sale, în special a mamei sale. Eleonore reproduce perfect comportamentul mamei sale la vârsta ei. Povestea se repetă, sub privirea amuzată a bunicii materne. Jocul bunicii este însă ambiguu: ea pare să aibă o plăcere maliţioasă în a o descalifica pe mama lui Eleonore, iar fetiţa pare că profită de ocazie, pentru a se revolta! Pentru a-şi arăta dispreţul, bunica se foloseşte de nepoata sa, care are acelaşi prenume ca si ea, ceea ce nu este o coincidentă. Eleonore se află
) 7 î
aşadar într-un conflict de loialitate între mama si
5 3 bunica ei, într-o poziţie imposibilă. Comportamentul său tiranic îi reflectă suferinţa.

Acest caz demonstrează cât de important este pentru psihiatrii pentru copii să ia în considerare locul copilului în dinamica familiei, atât conştient, cât şi inconştient. Ce funcţie îndeplineşte (fără să ştie)? Ce rol joacă? La ce mandat transgeneraţional trebuie să preia copilul? într-adevăr, copiii sunt extensia narcisică a părinţilor lor, dar pot fi şi altceva. Depinde de noi să descoperim acest lucru împreună cu copilul, pentru că poate fi sursa unui comportament tiranic inexplicabil, mai ales că totul se reactivează atunci când se naşte un nou copil.

Ceea ce este încurajator este faptul că Éléonore a reuşit să îşi rezolve problemele şi se simte mai bine. Şi-a (re)găsit un loc stabil şi liniştit în familie, cu o mamă mai puternică şi mai conştientă de ceea ce este în joc. Era şi timpul!

MARCEL RUFO

UN CAZ DE ÎNTÂRZIERE COGNITIVA

Din cauza întârzierii sale cognitive, René nu a

reuşit să achiziţioneze competenţele şcolare predate în grupa mare de la grădiniţă, aşa încât să poată începe şcoala. Comisia pentru educaţie propune ca acesta să rămână încă un an la grădiniţă şi să primească sprijinul unui psihopedagog pentru copiii cu nevoi educaţionale speciale. Părinţii au venit la mine cu fiul lor pentru a confirma sau infirma această propunere, dar mai ales pentru a se plânge de comportamentul cumplit al acestui băiat acasă. Acesta persecută bătrâna pisică a familiei – „primul lor copil”, spun părinţii: o stropeşte cu apă, încearcă să o otrăvească cu produse de curăţare din maşina de spălat vase sau îi dă foc cu ziare aprinse. îşi insultă bunicii şi are perioade de agresivitate severă, în special faţă de sora sa mai mare, alternând cu perioade de encoprezis. Nu acceptă nicio propunere de sprijin şi refuză să intre în cabinetul meu cu părinţii săi. Aceştia îl obligă să facă acest lucru folosind forţa fizică, la fel ca în judo, unde trebuie să te foloseşti de violenţa adversarului pentru a-l imobiliza. Am cerut imediat să fiu lăsat singur cu René. Părinţii au părăsit de îndată biroul şi, fără să aibă timp să reacţioneze, băiatul s-a uitat la mine, uimit şi speriat. Interacţiunea va fi dificilă, deoarece are o capacitate redusă de exprimare şi de înţelegere.

întrevederea a scos la iveală suferinţa reală a copilului, care nu părea să fie în stare să urmeze calea familiei spre succes, de unde şi rivalitatea formidabilă cu sora sa mai mare, Sophie, o elevă excelentă. René se îndoieşte de el însusi, nu are încredere în sine si simte un sentiment de eşec; viitorul său pare deja foarte limitat. Acest lucru îl zdrobeşte. Mă gândesc cu regret la examenele din septembrie, care sunt o a doua şansă pentru copiii care n-au performat la grădiniţă, dar care

vor totuşi să înceapă şcoala. Dar, uitându-mă la acest băiat, îmi dau seama de limitele cunoştinţelor sale. S-a discutat o soluţie cu părinţii, sub rezerva acordului profesorilor. Se pare că menţinerea sa în grupa mare nu ar face decât să-i confirme eşecul. De aceea o mutare într-o clasă pregătitoare specială, de incluziune şcolară, i-ar permite să nu se simtă dizabilitat, dar şi să rămână cu aceiaşi profesori timp de doi sau trei ani la rând şi astfel să-şi recapete o oarecare încredere în sine, învăţând în ritmul său, fără a fi blocat într-o stare de confuzie. Scrisoarea redactată de către mine şcolii în acest sens va contribui la implementarea acestui sistem. în decursul anului următor, va trebui să vedem dacă şi-a recăpătat stima de sine.

Uneori, copiii pot fi tiranici din cauza dificultăţilor lor cognitive.

Philippe Duverger: Trebuie să îţi mărturisesc că sunt foarte îngrijorat pentru René şi, având în vedere descrierea simptomelor sale pe care ai făcut-o, mă întreb dacă nu cumva există o patologie psihiatrică la bază sau care să fie legată de întârzierea sa cognitivă. Un detaliu îmi atrage atenţia: comportamentul băiatului faţă de pisica familiei. Nu este normal să maltratezi un animal de companie în aşa manieră, un animal despre care precizezi că este considerat „primul copil al familiei”. Acest lucru ridică problema relaţiei sale cu Celălalt, a relaţiei sale cu lumea si a modului său de a se bucura de ceva. Altfel spus, comportamentul său tiranic nu este oare

rezultatul unei boli psihiatrice? Acest lucru este, desigur, cu atât mai dificil de evaluat cu cât capacitatea de exprimare şi de înţelegere a copilului este limitată.

Iată de ce mi se pare că ar putea beneficia de un tratament psihiatric pentru a redescoperi o lume mai puţin persecutorie, un mediu mai primitor şi mai liniştitor. Ar atenua, de asemenea, ceea ce eu consider că este o suferinţă reală.

MARCEL RUFO

MUTISM SELECTIV

Anissa, în grupa mijlocie la grădiniţă, prezintă mutism selectiv. Am întâlnit adesea această simptomatologie în cariera mea. Vorbeşte cu prietenii apropiaţi şi cu familia, dar nu deschide gura către lumea exterioară, comunică puţin cu câţiva colegi de clasă şi nu îi răspunde educatoarei, pentru că nu vorbeşte niciodată cu un adult pe care nu îl cunoaşte. Acest fenomen este întărit de relaţia strânsă pe care o are cu mama sa. Are o soră mai mare, care se descurcă bine, dar acest lucru nu încurajează niciun progres la Anissa, al cărei limbaj este întârziat şi puţin elaborat, deoarece a început să vorbească abia la vârsta de 3 ani. Ea se foloseşte de această fragilitate şi de întârzierea în vorbire pentru aşi afirma omnipotenţa asupra adulţilor, dând comenzi tuturor prin exprimarea nonverbală.

Am încredinţat-o pe Anissa unei logopede, pentru ca relaţia cu ea să se dezvolte, chiar dacă nu-i vorbeşte şi contaminează relaţia cu alţi adulţi, mai ales la grădiniţă. Având în vedere că trecerea în grupa

mare se apropie, Anissa ar trebui să participe activ la activităţile şcolare pentru a face faţă cerinţelor legate de admiterea în şcoala primară.

O voi revedea în iunie, după câteva şedinţe de logopedie, cu speranţa unei evoluţii favorabile. însă ceea ce m-a frapat în timpul acestei şedinţe a fost faptul că Anissa îi şopteşte mamei sale făcând pe bebeluşul. Este clar că ea obţine mari beneficii secundare de pe urma acestui statut, refuzând să se maturizeze.

MARCEL RUFO

UN COPIL CU MUTISM

Cazul unui copil mut, Heloîse, care a rezistat ani de zile îngrijirii specializate, continuând în acelaşi timp să primească o educaţie foarte decentă în scris, este ceva ce nu se uită uşor.

Din grădiniţă până la liceu, nu a scos niciun cuvânt. Pentru ca lucrurile să fie şi mai complicate, fratele lui Heloîse, cu doi ani mai mic decât ea, i s-a alăturat în anul următor în tăcere. Cu toţii eram hotărâţi să găsim cauza.

Evident, moartea subită a mamei într-un accident rutier era cea mai probabilă explicaţie. La acea vreme, Heloîse avea 5 ani şi era înscrisă în grupa mare la grădiniţă, iar fratele ei, în vârstă de 3 ani, la grupa
mică în acelaşi loc. Ea vorbea în acel moment, dar a
) *
încetat să mai comunice atunci când tatăl ei, care venise să îi ia pe cei doi copii, le-a spus (aşa cum fusese sfătuit) cumplita veste.

Heloîse mergea în mod regulat la un psiholog, dar nu se întâmpla nimic între cele două. în ceea ce mă priveşte, am discutat cu tatăl singur, apoi cu tatăl şi cu cei doi copii într-o şedinţă de grup.

Am iniţiat o terapie individuală cu Heloîse, consultaţii cu tatăl şi cu cei doi copii ai săi, precum şi altele în cadrul cărora

făceam un bilanţ al situaţiei, discutând cu tatăl. Acesta

> > ⁷

din urmă a dat impresia că este extrem de tolerant, poate chiar parţial solidar cu cei doi copii îndureraţi,

dar acest lucru era de înţeles având în vedere moartea

)

bruscă a soţiei sale. în orice caz, situatia a fost dificilă

) 7 >

din cauza sentimentului nostru de inutilitate.

în timpul şedinţelor de sinteză cu întreaga echipă care a avut grijă de Heloîse şi apoi de Arthur, au apărut două explicaţii teoretice. în primul rând, faptul că Heloîse a fost lovită si şocată de moartea mamei

7J

sale, chiar în momentul în care copiii descoperă, de obicei, ideea de moarte. Ipoteza este susţinută de Melanie Klein, marea psihanalistă de copii, potrivit căreia un copil inhibat, care nu vorbeşte, se teme să nu fie ucis, ca şi cum cuvintele rostite ar fi periculoase. Al doilea aspect teoretic era de ordin psihotraumatic: moartea mamei a dus, se pare, la un tip de şoc, mai clasic. Nimic nu s-a schimbat în timpul psihoterapiei lui Heloîse. Am decis să îi plasăm pe cei doi copii într- un internat pentru a nu-i expune la un regim normal de grădiniţă. Trebuia să îi ferim pe cei doi copii de grupul de îngrijitori – ne includem şi pe noi aici – care încerca să-i convingă, să-i seducă sau chiar să-i ameninţe pe aceşti copii muţi. Simţeam că eşuăm din cauza contratransferului nostru faţă de tată, având în vedere toleranţa acestuia faţă de simptomatologie.

Instituţia care i-a primit pe copii a trecut prin aceleaşi dificultăţi ca si noi. Dar un inspector şcolar a fost de acord ca, mai târziu, Heloîse să susţină probele scrise pentru bacalaureat, pe care le-a trecut cu brio. Pentru Arthur a fost mai dificil, dar şi-a găsit locul la un prieten al tatălui său, un tâmplar remarcabil din satul său natal, care l-a îndrumat şi l-a angajat în mica sa afacere. Arthur vorbea puţin, dar acest lucru nu era o problemă, deoarece nu se ocupa de partea comercială.

Heloise avea un comportament tiranic faţă de ea însăşi, pentru că nu vorbea, punându-se în pericol de eşec şcolar şi periclitându-şi dezvoltarea. Avea, de asemenea, un comportament tiranic faţă de şcoala specială unde învăţa, lăsând echipa care o îngrijea în întuneric timp de ani de zile.

în urmă cu aproximativ zece ani, după ce pierdusem orice urmă a lui Heloise, am primit un telefon extraordinar. Fata ne-a căutat. M-a cuprins imediat un sentiment de vinovăţie, nimic ieşit din comun pentru un psihiatru de copii care tratase copii care nu avuseseră o evoluţie favorabilă. Veştile ne-au surprins! Am aflat că Heloise era psiholog într-o secţie de pediatrie şi că îşi iubea meseria. Tatăl său suferise un atac cerebral care îl lăsase afazic. Exact ce mai lipsea! Arthur se căsătorise cu fiica tâmplarului. Vorbea puţin, dar făcea parte din corul satului. Heloise mi-a povestit, în hohote de râs, că nepoata ei a fost pedepsită la grădiniţă pentru conversaţii nepotrivite. Iată o ereditate care nu se confirmase.

în cele din urmă, Heloise ne-a dat o explicaţie pentru simptomul invalidant pe care l-a avut în copilărie. A început prin a ne mulţumi şi a ne felicita pentru amabilitatea şi empatia de care

am dat dovadă în timpul întâlnirilor cu tatăl şi fratele ei. „Şi, de asemenea, pentru intuiţia dumneavoastră”, a adăugat ea. Spre uimirea mea, mi-a explicat că, la scurt timp după moartea mamei sale, tatăl, care era de neconsolat şi care nu şi-a refăcut niciodată viaţa, le propusese celor doi copii ai săi un ritual: în fiecare seară, se aşezau în jurul unei mese fără să vorbească, pentru ca mama lor să poată comunica cu ei. Atunci m-am prins ce se întâmplase. Heloise mi-a mărturisit că a observat că eu îl consideram pe tată prea tolerant faţă de tăcerea lor. Mulţumesc, domnişoară, mulţumesc,
J 7 J 7 7 7
dragă colegă, pentru interpretarea acestui fenomen, pe care nu am reuşit niciodată să îl rezolv.

Heloîse m-a asigurat că mă va suna din când în când, dacă voi fi de acord, deoarece primea adesea copii la psihoterapie şi ştia că o aveam pe psihoterapeuta ei în supervizare. Visa să participe la colocviile noastre. Am acceptat, bineînţeles. „Sper ca iubitul meu, care e tot psihiatru pediatru, să nu fie gelos!”, a conchis aceasta. Minunat transfer silenţios şi mulţumesc pentru că m-ai ajutat să-mi clarific acel vechi caz.

Philippe Duverger: Ce poveste! Şi, cum a spus Heloîse, ce intuitie!
7 **5**

Ai fost alături de această tânără fără să o forţezi, ai
j'

propus o ipoteză probabilă (moartea maternă) fără să o impui cu forţa, ai acceptat ceea ce era de neexprimat. Nu ai încercat să descrii drama în cuvinte. Pe scurt, l-ai respectat pe copil, cu bunătate şi empatie. Sigur, când te distanţezi în timp, ţi-e uşor să ştii ce e de făcut. Dar când eşti în miezul lucrurilor, e greu să intuieşti ce are nevoie copilul. Bravo!

Da, să vorbeşti poate fi periculos. După cum ştim cu toţii, un cuvânt poate ucide. Iar ca psihiatri de copii, este important să nu uităm niciodată asta. Acest lucru ar trebui să le dea de gândit celor implicaţi în unităţile de intervenţie medical-psihologică de urgenţă sau susţinătorilor ***debriefing***-urilor, care susţin că, în perioada imediat următoare unui dezastru, victima trebuie să vorbească pentru a se elibera de traumă! Să nu-l forţăm pe copil să vorbească. Ameninţările şi seducţia provoacă prizonierat şi violenţă. Aşadar, să îl întâlnim, să îl ascultăm şi să încercăm să îl găsim acolo unde s-a pierdut. Este mult mai delicat şi mai complex, dar oferă o şansă ca vocea care contează să reapară.

Heloîse (şi fratele ei) au avut nevoie de timp pentru a scăpa de şoc. Şi este normal! I-ai respectat tăcerea. Pentru că uneori nu există cuvinte.

Atitudinea tiranică a fetei îi masca, asa cum se întâmplă adesea, marea sa suferinţă. Dar ceea ce este admirabil este faptul că tăcerea ei nu a împiedicat-o să gândească, să-şi continue viaţa şi să se descurce cu brio la scoală. Bravo ei!

Şi apelul său telefonic, ani mai târziu... Ce surpriză extraordinară! Ai avut dreptate, iar ea ţi-a mulţumit pentru asta, Printr-o întorsătură a sorţii, devine psiholog, pentru a-i ajuta pe alţii să vorbească despre necazurile si suferinţele lor. Ce resurse! Trebuie să avem întotdeauna încredere în copii şi să rămânem optimişti cu privire la capacitatea lor de a-şi reveni.

MARCEL RUFC

PRIETENII MEI ENCROPETICI, TIRANI AI MURDĂRIEI

Sunt atât de obişnuit cu aceste situaţii de encoprezis (defecaţie involuntară) încât, chiar înainte ca părinţii să-mi spună motivul vizitei, mă adresez copilului pentru a-i spune că a venit pentru o problemă legată de treaba mare. Părinţii sunt uimiţi, iar copilul este convins că am fost informat în prealabil de către părinţi. Ceea ce nu este adevărat.

Eşti un copil special, în vârstă de 5 ani. în fiecare seară, ceri un scutec şi faci caca în el, cu o adevărată anxietate de separare, pe care părinţii tăi nu o pot suporta. în timpul consultaţiei, tatăl tău îşi exprimă exasperarea, care uneori ia forma unei corecţii fizice, iar tu îi zâmbeşti în faţă cu un aer de omnipotenţă.

Eşti de acord să rămâi singur cu mine, în ciuda vârstei tale mici. Vorbim despre o pisicuţă care îşi face nevoile în cutia ei, şi îţi spun că acest lucru înseamnă că pisica este mai dezvoltată şi mai independentă decât tine. Râzi copios şi spui:

— Nu e adevărat, ea e pisică. Eu sunt băiat.

— Desigur, dar eşti un băieţel care face caca în chiloţi si în scutec.

J)

Te iau de mâini şi te rog să te uiţi la mine. Cobori capul. îţi cer să repeţi după mine:

— Vreau să merg la toaletă şi voi învăţa să o folosesc.

La început, îţi mişti buzele, dar eu nu aud nimic. Te pun să repeţi propoziţia de trei sau patru ori, până când se aude ce spui, ceea ce şi faci.

Ai învătat să foloseşti toaleta. Felicitări!

P.S. Să nu fim megalomani. Uneori, părinţii mă sună după aceea pentru a-mi spune că copilul lor

a început să facă pipi în pat. A transferat simptomul. Cu alte cuvinte, poţi fi un tiran nefericit şi anxios, nu doar unul agresiv.

Philippe Duverger: întrebarea este dacă tulburările sfincteriene, în acest caz encoprezisul, fac parte din comportamentul tiranic. Dacă luăm cuvântul „tiranic” în sensul său comun, aş zice că aici nu vorbim despre tiranie, pentru că nu este vorba despre un comportament activ şi zgomotos. Dar putem considera, de asemenea, contrariul, deoarece este un comportament insuportabil pentru părinţi. în afară, bineînţeles, de incontinenta cauzată de bolile somatice, dimensiunile provocării şi plăcerii sunt foarte prezente.

Acest lucru are de-a face cu relaţia copilului cu corpul său şi, prin urmare, cu imaginea corporală. „Imaginea corpului este sinteza vie a experienţelor noastre emoţionale”, observa Françoise Dolto. Şi datorită acestui lucru putem să comunicăm cu ceilalţi. Prin urmare, este vorba despre o chestiune de dorinţă inconştientă, o problemă centrală în tulburările sfincteriene.

La drept vorbind, faptul de a nu mai face pe el depinde de respectarea de către copil a cererii părintelui. Dar oare vrea el să-şi mulţumească mereu părintele? De ce ar ceda? Şi de ce nu i-ar face plăcere să arate că nu-i pasă de solicitarea părintelui? Cât de puternic şi de plăcut este să joci jocul abţinerii, pentru a mulţumi sau a nemulţumi un părinte exigent? Acest lucru poate deveni un comportament tiranic care va ceda doar dacă copilul acceptă în cele din urmă ideea că, pierzând ceva (acceptând să folosească toaleta), el câştigă altceva.

6
Problema autorităţii

5

„în orice societate, fie ea animală sau umană, violenţa creează tirani, iar autoritatea blândă creează regi.”

Buffon, Păsările acvatice

în situaţiile în care copiii sunt prezentaţi ca fiind tirani, este important să se facă distincţia între autoritate şi putere, respectiv între ascultare şi supunere. în prezent, se pare că există o mare confuzie între aceste concepte diferite. Dar despre ce este vorba?

„Nici nu ne bagă în seamă şi face numai ce vrea el”, se plâng părinţii. „Aleargă de colo-colo, se urcă pe canapele, face crize de furie pentru orice, refuză să facă ceea ce i se spune, vrea să decidă totul şi să-şi impună alegerile...” Opoziţie, refuz, descalificare, ameninţări, insulte... Copilul devine un veritabil „tiran domestic”, exercitând o influentă ameninţătoare

j j >

asupra oricăruia dintre părinţi. Profesorii nu sunt, nici ei, de neglijat în descrierea copiilor care nu mai respectă pe nimeni şi nimic.

Cu toate acestea, cei mai mulţi dintre aceşti copii excesiv de turbulenţi nu sunt copii cu dizabilităţi sau care au suferit abuzuri, ba, dimpotrivă. De cele mai multe ori, aceştia au fost răsfăţaţi si au „tot ceea ce îsi doresc”. Crescuţi

într-un climat de atenţie şi de vigilenţă, uneori cu tentă de îngrijorare, de către părinţi dornici să facă bine, aceşti copii au „totul pentru a fi fericiţi”.

Totodată (şi în mod paradoxal), autoritatea are o reputaţie destul de proastă: asociată cu represiunea, cenzura şi privarea de libertate şi, prin urmare, cu asuprirea personalităţii individuale, a devenit un obstacol în calea împlinirii de sine, ca urmare a unei frustrări considerate dăunătoare si inutile.

t

Aşadar, ce-ar putea însemna restabilirea autorităţii? O injoncţiune la modă? O terapie socială pentru a reconferi un sens relaţiilor dintre indivizi? O

3

necesitate imperioasă pentru a preveni proliferarea unor „sălbatici” incontrolabili şi periculoşi?

Educaţia se află în centrul dezbaterii, un câmp de luptă între susţinătorii autorităţii şi cei ai liberalismului educaţional, cu această întrebare centrală, sub forma unui paradox: Care poate fi natura unei legi generale care să fie în acelaşi timp justă şi legitimă, capabilă să formeze subiecţi autonomi într-o societate democratică? De parcă autoritatea şi democraţia nu s-ar potrivi de la sine.

Cu această criză a autorităţii, a educaţiei, a familiei, însăşi ideea de copil pare să fie în criză. Propulsaţi la statutul de copil-rege în societăţile noastre contemporane, mai pot fi copiii supuşi vreunui fel de autoritate? Cine este acest copil care domneşte atât de maiestuos? Este cu adevărat o fiinţă umană? Nu este

3

mai degrabă o idee sau chiar o ideologie, cea a unui individ cu un potenţial deja înscris în patrimoniul său genetic, practic închis în el

însuşi, în slujba căruia trebuie să se pună părinţii, educatorii şi întreaga societate? Ar putea fi vorba despre o criză relaţională?

Psihiatrii de copii nu pot evita să reflecteze asupra conceptului de autoritate,

AUTORITATEA ESTE, ÎN PRIMUL RÂND, O AUTORIZARE...

...o autorizare care îi permite copilului să descopere lumea. Aşadar, este exact opusul pedepsei!

Copilul caută privirea părinţilor şi aşteaptă un răspuns. Şi este de datoria părintelui să răspundă la această întrebare. Transmiterea se află în centrul relaţiei părinte-copil. Pentru că autoritatea este, de
asemenea, ceea ce îi permite copilului să se îndepărteze, să se emancipeze şi să îşi croiască propriul drum, într-o relaţie de încredere, în loc să rămână lipit de un părinte care îl ţine aproape de el pentru a-l controla mai bine. Profesorul este respectat de către elevii săi atunci când acceptă că aceiaşi elevi îl vor depăşi la un moment dat; prin asta, el are autoritate.

Autoritatea poate fi instituită la orice vârstă:

- Atunci când un copil este prea mic pentru a vorbi, i se cere să fie „ascultător”. Acest lucru îi oferă o lume coerentă, inteligibilă, cu limite între ceea ce este permis şi ceea ce nu este permis. Odată ce s-a supus, i se oferă o explicaţie şi o semnificaţie a interdicţiei. în acest caz, apelăm la inteligenţa sa. Aici, explicaţia vine după actul de ascultare.
- Când copilul a dobândit limbajul, este diferit: ne adresăm maiîntâi inteligenţei

sale. îi explicăm lucrurile, este un mod de a-l respecta. Aici, este important să împărtăşim intenţiile şi emoţiile. Toate acestea necesită o relaţie de încredere reciprocă. Şi tocmai pe această relaţie se bazează ulterior relaţia de autoritate.

Atunci când relaţiile de autoritate eşuează, acestea sunt înlocuite de relaţiile de putere. Aşadar, puterea vine atunci când autoritatea a eşuat. Puterea este impusă; este o chestiune de putere, până la punctul de a deveni „putere deplină”. Şi implică supunerea.

Supunerea este legată de putere, fie că este obţinută prin forţă, fie prin seducţie. Supunerea înseamnă să te faci mic, să pleci capul. Dar a educa un copil înseamnă a-l creşte, ceea ce este exact opusul. Autoritatea este legată de ascultare, care reprezintă recunoaşterea legăturii cu părintele care autorizează. Termenul de „ascultare” este sinonim cu cel de „obedienţă”, dar acesta din urmă este evitat din cauza conotaţiilor sale religioase. Şi totuşi, aceasta este tema oricărei consultaţii privind copiii tiranici: ei nu ascultă!

CE ESTE ASCULTAREA (OBEDIENŢA)?

„Obedienţa” vine din latinescul ***oboedire*** („a da ascultare cuiva”) şi se referă la actul de a învăţa ceva, la fel ca şi „ascultarea”. Relaţia de ascultare/obedienţă este una care se dezvoltă în timp şi se bazează pe încredere reciprocă. Putem să fim ascultători numai dacă înţelegem de ce o

facem.

Când îi cerem unui copil să asculte, îi cerem, fără seducţie sau forţă, să intre într-o relaţie de autoritate, şi nu într-o relaţie de putere. Cu alte cuvinte, atunci când un părinte strigă tare sau se răsteşte la copilul său, nu este vorba despre o relaţie de autoritate, ci despre o relaţie de putere şi, prin urmare, despre stăpânire, cu partea sa de satisfacţie adusă de subjugarea celuilalt. Totuşi, a creşte un copil nu înseamnă a obţine satisfacţie, ci a fi într-o relaţie de

5 ***1*** ' **)**

încredere. Părintele trebuie să aibă încredere în el însuşi şi să fie capabil să se priveze el însuşi de această putere asupra celuilalt (şi, în consecinţă, de această satisfacţie).

La rândul său, copilul este perfect conştient de ceea ce îl stârneşte pe părintele său şi de ceea ce provoacă emoţiile, chiar dacă nu stie de ce. în acest fel, el

î ' j '

descoperă „declanşatorii” care produc emoţii parentale. Astfel şi copilul poate obţine satisfacţie, la rândul său, prin provocarea acestor emoţii la părinţi. Nu este vorba despre o satisfacţie conştientă, ci despre o dorinţă inconştientă de a-l juca pe celălalt pe degete.

în cele din urmă, relaţia de autoritate nu este o relaţie ierarhică (Hannah Arendt), ci o relaţie asimetrică (Daniel Marcelii) – ceea ce nu este acelaşi lucru – între cineva care comandă si cineva care se

i

supune. Din nou, nu este vorba despre o relaţie între o persoană care are puterea forţei (cea mai puternică) sau a seducţiei (cea mai vicleană) asupra altei persoane, asupra unei persoane vulnerabile (mai puţin puternice şi mai puţin viclene). Dimpotrivă, renunţăm să ne folosim de aceste punctele forte, pentru a exercita controlul

asupra copilului şi a obţine ceea ce ne dorim.

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL COPILULUI

Acceptarea autorităţii înseamnă să accepţi şi să respecţi superioritatea adultului, într-o relaţie de încredere, şi să accepţi să faci ceva fără a fi forţat sau persuadat. Autoritatea nu poate fi înţeleasă decât din punctul de vedere al celui mai slab – copilul – şi nu din cel al celui mai puternic; altfel ar exista pericolul de a o confunda cu puterea. Copilul îi vede pe părinţi ca fiind „cei mari”. Este o recunoaştere a autorităţii, în această relaţie există, de asemenea, o noţiune de
protecţie. Copilul se simte protejat şi încrezător.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru relaţia profesor- elev. Profesorul are autoritate doar dacă aceasta este recunoscută de către elev. Iar această autoritate se bazează pe capacitatea profesorului de a nu constrânge, forţa sau seduce, ci de a autoriza, în special de a se lăsa depăşit. Aşadar, acestui maestru îi este recunoscută valoarea; el este o autoritate. Dar elevul este cel care o va recunoaşte.

Odată ce copilul creşte şi devine la fel de puternic şi de inteligent ca şi părintele (sau chiar mai mult), autoritatea menţine relaţia de respect; în schimb, dacă relaţia s-ar baza pe putere, copilul devenit mare ar dori să devină dominant şi ar recurge la revanşă sau la răzbunare. O periculoasă inversare de roluri! Pentru că în acest caz s-ar aplica legea celui mai puternic, acea arhaică şi periculoasă cutumă. Relaţia de putere este una de satisfacere, de control asupra celuilalt, o formă de violentă. în societăţile noastre democratice,
este esenţial să evităm forţa si seducţia dacă vrem să

trăim împreună şi să stabilim o legătură de autoritate bazată pe respectul reciproc.

ÎN CE MOMENT COPILUL ÎŞI DĂ VOIE SĂ NU MAI ASCULTE?

Pentru a nu mai asculta de cineva, trebuie să fi învătat iniţial cum să fi ascultător. Cu alte cuvinte, trebuie să fi integrat interdicţia, să fi intemalizat pericolul şi să fi înţeles limitele. Aşadar, faptul de a nu mai asculta de cineva este o metodă de deveni independent fără riscuri. Cel mai important este ca acest lucru să se facă în siguranţă. Părinţii trebuie să accepte acest lucru în măsura în care copilul nu se expune vreunui pericol. Creşterea unui copil înseamnă să i se delege treptat capacitatea de a avea grijă de el însuşi, de a evalua problemele care îl privesc şi de a face alegerile care îi vor modela viitorul. Fără îndoială că acest lucru va implica momente de neascultare...

PHILIPPE DUVERGER

REGELE ARTHUR

Arthur este un băiat de 8 ani şi jumătate care a venit la mine din iniţiativa părinţilor săi, care erau total copleşiţi de comportamentul fiului lor. Apelul lor telefonic a fost ca un SOS, iar secretara mi-a spus că era foarte urgent să mă întâlnesc cu el, deoarece părea să tiranizeze familia până la punctul în care toată lumea se temea de un dezastru!

Aşteptam cu nerăbdare să îl cunosc. îmi plac aceste prime şedinţe, care oferă surpriza unui lucru inedit. Când nu ştiu ce mă aşteaptă, orice este posibil. Acest prim contact este crucial şi

determină multe lucruri, mai mult sau mai puţin conştiente. Empatia sensibilă (aşa cum spui tu, Marcel) îmi permite să mă situez la înălţimea celuilalt, să împărtăşesc ceva cu el, să fiu pe aceeaşi lungime de undă, să percep şi să primesc mişcările interioare care îi animă vorbele, vibraţiile, pulsaţiile concrete ale vieţii. Această experienţă nu poate fi prezisă, calculată sau explicată; ea este dezvăluită în timpul întâlnirii. în acest sens, mă simt ca un practician al neprevăzutului.

NU PLÂNGE NICIODATĂ

Arthur este un tânăr îngâmfat, care intră primul în biroul meu, urmat de mama sa. Cu o privire vicleană şi un zâmbet maliţios, pare în largul lui, spre deosebire de ea, care pare copleşită. îl întreb la început dacă ştie care este motivul consultării. Fără ezitare, îmi răspunde:

— Lovesc pe toată lumea. E urât, dar când cineva mă deranjează, lovesc. Nu-mi place, dar nu mă pot abţine. Ieri mi s-a întâmplat, pentru că ceilalţi nu au vrut să- mi paseze mingea.

în timp ce Arthur îmi descrie isprăvile sale, mama lui plânge în tăcere. îmi dau seama de acest lucru şi o întreb cum se simte.

— Este un subiect foarte dificil pentru mine, răspunde ea. încă de când era mic, Arthur nu se integra, este diferit. A fost deja la trei psihologi, dar fără niciun rezultat. îmi e tare greu. Când era mic, nu plângea niciodată. Se împotriveşte şi, când nu i se face pe plac, scoate un ţipăt insuportabil. Când îl certăm, nu-i pasă. întotdeauna trebuie să aibă întâietate. încă de la grupa mică la grădiniţă, era tot timpul pedepsit. A fost dat afară de mai multe ori. Arthur este mereu în conflict; îl copleşeşte şi explodează. Acasă, nu mai suportăm! A devenit ca un tiran

pentru noi. Suntem neputincioşi în faţa lui. Ne domină.

Dar mă întreb când au început toate acestea.

Mi-ar plăcea să ştiu de unde începe povestea, pentru că îmi place să înţeleg originea problemelor. Aşadar mama continuă:

— Deja în timpul naşterii, nu a vrut să iasă; a trebuit să facem cezariană. De-a lungul copilăriei sale timpurii, Arthur a fost un copil foarte cuminte. Tare ca piatra, nu plângea niciodată. Era inflexibil, intransigent; când se concentra pe un joc, rămânea fixat pe el fără să renunţe. Puţin mai târziu, naşterea fratelui său a complicat lucrurile. La cea mai mică supărare, muşca. Iar când era certat, nu părea să-i pese. Parcă îşi controla emoţiile. În plus, nu vorbeşte niciodată despre sentimentele sale.

După care mama continuă:

— Astăzi, nu există un minut fără conflict în casă, fără ca el să strige sau să ridice mâna la fratele său. Mă sperie. Arthur vrea să fie în centrul tuturor lucrurilor. Iar când îi spunem că nu este posibil, devine frustrat şi se descarcă. Nu ştim ce să mai facem. Pentru a evita conflictele, cedăm în faţa cererilor sale. Nu e bine, dar ce altceva putem face? Cel mai rău este cu tatăl său. Mai mult, soţul meu nu mai suportă. Nici măcar nu a vrut să vină. Este îngrijorat, dar renunţă. Se simte foarte dezamăgit de fiul său. Există momente bune între ei, dar apoi, foarte repede, lucrurile explodează. Este totul sau nimic! Oscilăm între fericire si

3

exasperare. Nu se mai poate continua aşa!

Arthur, care este foarte atent intervine cu simţul umorului:

— Asa este![3]

Reiau comentariul său:

— Eşti de acord cu ceea ce spune mama ta?

— Da, răspunde el, este adevărat că există lucruri care nu funcţionează...

Mă linişteşte faptul că recunoaşte dificultăţile şi îi sugerez aşadar să discutăm despre asta doar noi doi. Mama iese din cameră si mă trezesc fată în fată cu el.

Nu apuc să deschid gura, că el ia deja hârtie şi creioane, şi desenează spontan, fără nicio instrucţiune. Desenele sale sunt marcate de o agresivitate puternică: lovituri, ciocniri, lupte, accidente, răniţi, morţi... Totul este despre excese şi exagerări necontrolate, iar el – în centrul producţiilor sale, ca un dirijor atotputernic – organizează haosul, războiul, exploziile, dar şi liniştea, pacea, reparaţiile, îi face mare plăcere să pună în scenă aceste scenarii şi mă ia ca martor. Dar la sfârşitul consultaţiei, fără îndoială puţin sătul de aceste războaie imaginare, îmi spune:

— M-am săturat să lovesc; vreau să înceteze asta.

La următoarea şedinţă, Arthur este însotit de tatăl său. De fapt, eu am insistat să îl cunosc. Acest tată îmi povesteşte rapid despre relaţia cu fiul său, dar şi despre propria sa poveste:

— Arthur şi cu mine avem o relaţie foarte puternică, îl iubesc enorm de mult, este ceva foarte intens între noi. Suntem foarte apropiaţi. Mă întristează foarte tare comportamentul lui. Totul se aseamănă cu propria mea poveste. Nu am avut niciodată un tată; sau, mai degrabă, am aflat târziu în viaţă că acela pe care îl numeam tatăl meu nu era tatăl meu. Mi-a lipsit dragostea. Nu ştiu ce este un tată. Astăzi, am o problemă de

autoritate cu Arthur. Nu mă înţeleg cu el; ne facem rău. Este legea celui mai puternic. Funcţionăm cu On/Off. Avem nevoie de un cadru, de limite, de echilibru între noi, de stabilitate. Avem nevoie să comunicăm, dar nu reuşim să o facem.

L-am rugat apoi pe tatăl lui Arthur să descrie o scenă din viaţa lor de zi cu zi, pentru a ilustra această relaţie complexă tată-fiu:

— Ne place foarte mult să jucăm cărţi împreună, explică el. Atunci când jucăm, totul e bine... deşi e şi mai bine dacă el conduce jocul. Dar când redevin tatăl lui şi îi cer să îşi facă ordine în cameră, de exemplu, se dezlănţuie iadul! Aseară, la cină, voia o pizza. Nu aveam, iar meniul pe care îl prevăzusem era şuncă şi piure. A refuzat. S-a dus la culcare fără să mănânce, atât de insuportabil era. Simţeam că nu mai pot!

Arthur îi răspunde:

— Nu e vina mea, aşa e corpul meu!

în spatele acestei suferinţe părinteşti, înţeleg cererea tatălui: Cum putea ieşi din această relaţie fuzională? Cum să fie tatăl lui Arthur? Care sunt criteriile pentru a fi un bun părinte? Iar din partea fiului: Cum îşi poate găsi locul, separat, fără să se piardă? Cum se (re)construieşte o relaţie de încredere?

în ciuda tensiunilor şi conflictelor puternice dintre Arthur şi tatăl său, am simţit o complicitate între ei şi o dorinţă de a se apropia unul de celălalt. Am stabilit împreună cadrul şi periodicitatea consultaţiilor. Arthur a fost de acord să revină să mă vadă în fiecare săptămână pentru a descâlci aceste relaţii de control şi putere, care distrugeau armonia familiei şi îi subminau dezvoltarea personală. Şi să revizuim în mod regulat situaţia cu părinţii săi.

La următoarea şedinţă, în mod miraculos, mi-a

spus că a avut o săptămână extraordinară. Fără conflicte, fără violentă, fie ea verbală sau fizică.

— Dar îmi vine greu să nu lovesc, recunoaşte el.

Nu cred deloc în această îmbunătăţire bruscă si

> 5

amândoi suntem de acord că nu înseamnă că problemele lui au luat sfârşit. El confirmă, în felul său, că nu totul este rezolvat, adăugând:

— E greu de înţeles povestea tatei. Sunt acele poveşti pentru adulţi. Şi care sunt spuse copiilor pentru că aceştia vor să înţeleagă. Mi-ar plăcea să inventez o maşină a timpului pentru a afla ce s-a întâmplat în trecut cu tata.

Faptul de a cunoaşte povestea tatălui ar putea oare să calmeze frustrările băiatului?

REGATUL HAOSULUI

în acelaşi timp, mă invită să mă joc.

— Ne jucăm? Avem fiecare câte o maşinuţă. Dacă mă loveşti cu maşina ta, esti mort!... Dar nu de- adevăratelea! adaugă el, ca şi cum ar fi simţit jena mea.

Jocul constă în confruntări de maşini în care

j

interjecţiile se multiplică: pppfff, vruuum, paf, bing, bang! Accidente, tamponări... Soseşte poliţia.

— Poliţia îi bate! Şi bang! Poliţia e moartă! Şi toată lumea e moartă! Cu excepţia Omului Rău! Când nu-mi place ceva, distrug tot. Fac accidente tot timpul.

L-am întrebat dacă este posibil să reparăm aceste maşini.

— Tatăl meu este cel care repară, răspunde el. Eu stric!

Apoi se opreşte, se uită la mine şi mă întreabă:

— Mai sunt şi alţi copii care lovesc? Le-ai rezolvat problemele? (Altfel spus: „Tai reparat?”)

Arthur se raportează la lume foarte haotic. Această lume pare să-l ameninţe şi nu-i lasă altă opţiune decât să atace şi să domine. Invazia gândurilor sale este enormă şi, în faţa acestei situaţii, pierderea controlului ar fi periculoasă – este o chestiune de viată si de moarte. De altfel, atunci când ne este frică de moarte, o punem în scenă cu ideea că, aşa, poate o s-o controlăm, o s-o stăpânim, o să dominăm ceea ce nu poate fi controlat.

Atunci când, în timpul meciului, îl întreb cine ia deciziile acasă, îmi răspunde fără ezitare:

— Tata si mama. Nu eu, dar uneori mi-as dori...

Timp de câteva şedinţe, Arthur a fost copleşit de aceste anxietăţi şi tendinţe distructive. Jocurile, desenele şi poveştile sale nu sunt altceva decât punerea în scenă repetată a anxietăţilor şi coşmarurilor sale, al căror corolar este un comportament defensiv de omnipotenţă infantilă: tirania. Agitaţia, instabilitatea, izbucnirile, agresivitatea şi violenţa ocupă un loc central. Fără frână, fără frustrări, fără limite! Arthur a preluat o formă de putere şi de stăpânire asupra familiei pentru a menţine o legătură cu orice preţ. Sunt foarte îngrijorată pentru el şi pentru părinţii lui. în ceea ce-l priveşte, este bucuros să vină la consultaţie şi îmi spune poznaş:

— Tu esti Strumful vorbăreţ. Eu sunt Strumful care spune „nu”!

LEGEA CELUI MAI PUTERNIC

La o întâlnire ulterioară, Arthur mi-a spus:

— Ştii ce-i zic fratelui meu când nu vrea să se joace cu mine? „Dacă nu-l vrei, îţi dau una.” Apoi părinţii îmi zic: „Opreşte-te, altfel îţi dăm o

palmă!” Păi, ar trebui să se hotărască odată! Ba spun că ei nu mă lovesc, ba mă ameninţă că mă vor lovi. Vorbesc aiurea!

Oricum, dacă mă ceartă, nu plâng. Şi dacă primesc o palmă, le zic: „Ce mare lucru!”

Mi-a atras atenţia unul dintre desene, un desen pe care l-a făcut pe o foaie de hârtie din dosarul său medical, între notele mele personale (ceea ce arată, retrospectiv, în ce măsură am fost şi eu invadat, fără să-mi dau seama). Acest desen înfăţişează maşini explozive şi ameninţătoare. Totul sare în aer. Şi în mijlocul tuturor acestor maşini foarte răutăcioase se află una frumoasă, pe care o numeşte... moarte!

— Pentru că este moartă, ea poate face orice! confirmă el.

Folosind toate mijloacele pe care le are la dispoziţie, Arthur încearcă să-şi stăpânească impulsurile şi să-şi oprească juisarea debordantă, dar nu reuşeşte (încă). Nimic nu-l opreşte. Este inteligent, pune sub semnul întrebării legea, tatăl şi filiaţia şi, din acest punct de vedere, este greu să te identifici cu un tată care spune că el însusi este în mare dificultate. Cu alte cuvinte, tatăl nu întruchipează funcţia de tată; tatăl este o mamă. Aşadar, ce loc poate ocupa Arthur?

Băiatul este atât de conştient de acest lucru, încât, în timpul unei conversaţii cu tatăl său, chiar în timp ce acesta îi enumeră problemele, îl întrerupe şi îi spune: „Problema nu este această problemă. Problema adevărată este atitudinea ta faţă de problemă”, citând o frază a lui Jack Sparrow pe care o reţinuse din filmul ***Piraţii din Caraibel***

Cu mine, Arthur încearcă să se impună şi să

decidă totul, dar eu nu cedez. Şi, în cele din urmă, pe măsură ce consultaţiile au continuat, mi-a acceptat autoritatea si rolul. Cadrul de consultaţii este instrumentul meu
de lucru; trebuie să am grijă de el. Astfel, în ciuda tuturor încercărilor lui de a încălca regulile, de a forţa limitele, eu mă tin tare. îmi testează fermitatea si este
vital să-i dau de înţeles că acest cadru este rezistent.

DE UNDE VINE TIRANIA

Comportamentul tiranic al lui Arthur este însoţit de angoasa tatălui său. Acesta spune că are mari dificultăţi în a ocupa poziţia de tată faţă de fiul său şi
în a fi autoritar fată de băiat. Atunci când tatăl nu
ocupă locul sau funcţia de tată, apare haosul. Mai bine absenţa unui tată decât prezenţa unui tată care nu-şi îndeplineşte rolul, pentru că atunci este pus sub semnul întrebării, dispreţuit, chiar negat. Pentru Arthur, tatăl său este succesiv un amic, un prieten, chiar si o mamă, dar nu un tată. Cuvântul lui nu
contează, este descalificat continuu. Cu alte cuvinte, nu are autoritate. Nu este o chestiune de voinţă sau de dragoste; este un eşec. Arthur îşi asumă aşadar un rol care nu este al său. în acest caz, ocupă un loc de tiran.

în ciuda iubirii şi a bunăvoinţei sale, mama nu poate să se opună dorinţei tiranice a fiului său. Tatăl, în rafale de autoritarism, încearcă să îşi (re)ia locul, dar nu reuşeşte, iar scenele se repetă.

Aceasta nu este o situaţie de privare

emoţională sau de eşec educaţional, ci de suferinţă psihică. Şi a sosit momentul să intervenim, pentru că modul în care Arthur se poartă cu tatăl său începe să semene cu o lovitură de stat, iar acesta din urmă nu mai ştie, din păcate, să răspundă la aceste tentative de puci. Imperativele educaţionale şi pedepsele nu schimbă nimic. Arthur se află într-o poziţie de omnipotenţă de nezdruncinat. Trebuie să fiu foarte atent când insist asupra importanţei însoţirii sale psihologice, fără ca băiatul s-o resimtă ca pe ceva impus. Mergem pe muchie...

CUM ÎL AJUTĂM PE ARTHUR SĂ DEPUNĂ ARMELE?

în timpul şedinţelor, nu pot să nu mă gândesc la Regele Arthur şi la Excalibur, legendara sa sabie magică. Se spune că este indestructibilă şi că este capabilă să taie orice material, dar este prevăzută şi cu o teacă pentru a-l proteja pe purtător de răni accidentale. Regele Arthur, în posesia ambelor artefacte, era invincibil pe câmpul de luptă.

Cum îl putem ajuta pe Arthur să lase sabia jos fără să se simtă prea vulnerabil? Cum îl putem ajuta să renunţe la omnipotenţa sa fără să se piardă pe sine? Acest lucru se află în centrul activităţii mele ca psihiatru de copii. Şi, pentru a face asta, trebuie să găsesc o cheie, un sesam, un detaliu care să deschidă cartea de poveşti a copilului, lumea lui interioară, grădina lui secretă...

în timp ce Arthur desenează şi îmi povesteşte despre dificultăţile pe care le are cu profesorii de la şcoală, mă gândesc la prima noastră întâlnire şi la ce mi-a spus mama lui: „Când era mic, nu plângea niciodată. Iar când îl certam, nu-i păsa”. Cum putem explica această insensibilitate aparentă? Ce poate ascunde o

astfel de atitudine? Fără îndoială, pentru Arthur, emoţiile pot fi înfricoşătoare. Exprimarea lor nu este lipsită de riscuri, iar împărtăşirea sentimentelor poate fi primejdioasă. Emoţiile stau mărturie vieţii noastre interioare si sunt o reflectare a

? j

lumii noastre interioare. Când aceasta este fragilă şi şubredă, se pune un lacăt. Orice expresie emoţională ar fi văzută ca un semn de slăbiciune, o trădare. Mai degrabă se păstrează totul, se ţine totul sub lacăt, nu se dă drumul la nimic.

Să te laşi dus de val, să fii flexibil şi să ai capacitatea de a te lăsa surprins sunt semne ale unei bune sănătăţi mentale. Reprimarea emoţiilor, rigiditatea relaţională şi refuzul schimbării sunt semne de fragilitate psihologică, contrar a ceea ce cred unii părinţi, care atribuie acest lucru „tăriei de caracter".

îl voi ajuta pe Arthur să nu se teamă de emoţiile sale şi să accepte să le împărtăşească. în acest fel îşi va permite să îşi exprime fără risc bucuria, tristeţea etc.

în mod similar, pe parcursul jocurilor, îi voi permite să experimenteze dezamăgirea, frustrarea, rateul, eşecul şi pierderea, fără ca acest lucru să-i pună la îndoială valoarea şi calităţile. E important să se arate şi să se dezvăluie, fără teama că s-ar pune în pericol; să piardă fără a fi distrus, să se desprindă fără a deveni neajutorat; să cedeze fără a fi rănit. Şi Batman este cel care ne va ajuta!

Timp de mulţi ani, am avut o figurină Batman pe birou. încă de la prima consultaţie, Arthur avea de gând să pună mâna pe el şi să se joace cu el. Identificându-se cu acest personaj, îi va atribui cele mai glorioase misiuni şi îl va face să iasă mereu triumfător. însă, pe parcursul

aventurilor, am introdus terţe părţi, alternative, cu alte cuvinte, oameni care ne stau în cale. Primele dăţi, era insuportabil pentru Arthur, care întrerupea brusc jocul. Apoi, treptat, a acceptat să nu fie întotdeauna cel care câştiga şi îl domina pe celălalt. Şi am ajuns să râdem împreună despre asta.

Destul de repede, consultaţiile îi oferă băiatului o gură de aer proaspăt, un loc unde să respire şi să se relaxeze, un moment de calm atât pentru părinţi, cât şi pentru fiul lor.

Trece un an. Treptat, jocurile lui Arthur s-au liniştit, desenele sale au devenit mai structurate, iar cuvintele sale, mai senine. Este foarte mândru să sublinieze el însuşi acest lucru atunci când îmi spune că totul merge bine la scoală. Acasă, momentele bune se înmulţesc, iar părinţii au o viziune mult mai pozitivă asupra fiului lor, în ciuda câtorva momente dificile. Arthur se maturizează si este mai relaxat. Este foarte curios. îsi doreşte să înţeleagă lumea. Vivacitatea sa intelectuală şi întrebările pe care le pune sunt o dovadă a apetitului şi a setei sale de a învăţa. Dar nesiguranţa psihologică şi izbucnirile îi joacă în continuare feste. Vrea în continuare să domine lumea: lumea exterioară (cu control şi violenţă asupra celorlalţi) şi lumea sa interioară (care uneori îl copleşeşte). Trăieşte sentimente dureroase de neînţelegere şi excludere.

Apoi, într-o zi, Arthur vine la cabinet plângând: „Sunt un rebut, nu sunt bun de nimic. Sunt inutil”. Acest moment depresiv a venit după noi conflicte cu colegii de la şcoală. în mod paradoxal, sunt mai degrabă bucuros să îl văd trist şi capabil acum să îşi exprime emoţiile. Era în stare să îşi dea frâu liber şi să accepte faptul

că nu este omnipotent. Relaţia de încredere pe care o avem noi doi îi permite să se deschidă fără să simtă vreun pericol, iar el îşi permite, ceea ce este nou, să-şi arate fragilitatea şi vulnerabilitatea. îl liniştesc.

Aceste schimbări sunt confirmate de mamă, care povesteşte că au parte de momente frumoase acasă: „Ceva s-a întâmplat, Arthur se simte mai bine. Mă simt mamă ca orice altă mamă, iar asta mă face să mă simt bine”. Şi apoi rosteşte această frază, în acelaşi timp enigmatică şi corectă, cu referire la fiul ei: „Este mai real”. Da, Arthur nu mai are (mereu) această nevoie de a-şi dovedi existenţa printr-o omnipotenţă insuportabilă. Desigur, a trebuit să cedeze în anumite puncte, dar a câştigat foarte mult. Mai accesibil, îşi împărtăşeşte emoţiile, jocurile şi jucăriile. Este în continuare curios, iar apetitul său pentru lume este la fel de viu ca întotdeauna, chiar dacă nu mai are nevoie să se impună tiranic faţă de cei din jur.

Dar nu este totul rezolvat. Există încă o rivalitate
între Arthur si fratele său:
>

— Cu fratele meu, este Al Doilea Război Mondial! Primul a fost când aveam 6 ani; acum am 9 ani şi e al doilea!

RIVALITATEA ÎNTRE FRAJI

Arthur se plânge de fratele său, pe care îl descrie ca fiind un intrus, şi pare să fie în permanenţă în căutare de conflicte. Acesta nutreşte o gelozie infantilă viscerală, vitală. Acest „complex de intruziune”, aşa cum l-a descris Lacan-, poate, în anumite forme, să fie la limita despotismului, deoarece fratele devine un rival, un uzurpator. Pe de o parte, seamănă cu mine, îl iubesc ca pe un seamăn (identificare) şi,

în acelaşi timp, este prea mult (şi îmi umbreşte narcisismul). Nevoia de a dovedi statutul dominator este omniprezentă şi reprezintă o sursă de violenţă.

Oare fraţii sunt în competiţie pentru atenţia mamei sau a tatălui lor? Reacţia agresivă a unui copil la o nouă naştere este atât de clasică, încât se poate spune că este o etapă obişnuită în viaţa de familie. Părinţii pot atenua această reacţie prin evitarea favoritismului şi prin luarea de măsuri preventive. în realitate, lunile premergătoare sosirii unui nou-născut sunt cel mai bun moment pentru a pune bazele unei vieţi de sprijin reciproc într-o relaţie fraternă.

Cu alte cuvinte, în timp ce rivalitatea între fraţi şi gelozia sunt inevitabile, ele pot lua forme mai mult sau mai puţin virulente. Acestea sunt manifestarea unui antagonism existenţial între cel mai în vârstă, care trebuie să înveţe să facă loc celui mai tânăr, şi cel mai tânăr, care trebuie să reuşească să-şi impună prezenţa. A fi frate (sau soră), adică a aparţine de un grup de fraţi sau surori, nu este suficient pentru a stabili fraternitatea, o legătură idealizată de societate şi de părinţii înşişi. încă de la începuturile timpului, legătura frăţească a ridicat semne de întrebare. Miturile fondatoare ale diverselor civilizaţii – în ***Biblie***, de exemplu – au ca ecou crimele fratricide. Fraternitatea este o legătură care nu se înfiripă de la sine; ea se construieşte şi se inventează în mod constant. Este ca şi cum fiecare generaţie de fraţi şi surori participă la această lucrare neterminată (neterminabilă?).

în fond, fratele (sora) este acea figură a „Celuilalt Asemănător” care ne revelă în mod constant pe noi înşine şi ne provoacă în mod continuu. A fraterniza înseamnă a face un aliat chiar din persoana care reprezenta o ameninţare şi a face un pact cu sine. în

acest sens, relaţia fraternă este creuzetul alterităţii, adică al relaţiei cu ceilalţi, în ceea ce este asemănător cu mine şi în ceea ce îmi este mai străin.

Pentru Arthur, miza este uriaşă, pentru că, dincolo de fratele său, este în joc relaţia sa cu Celălalt.

— Nu-l iubesc! îmi spune fără ezitare.

Insolenţa şi respingerea sunt semnele distinctive ale relaţiei de zi cu zi dintre fraţi. Ar trebui ca Arthur să cedeze şi în această privinţă? Cum poţi iubi pe cineva pe care îl consideri cauza tuturor problemelor tale? Şi, în final, cum poţi înceta să mai fii victima inconştientă a propriei tale răutăţi? Noi doi vom mai vorbi adesea despre asta. Oricum, cu cât Arthur se maturizează, cu atât această rivalitate se diminuează. Interesele sale devin extrafamiliale, iar conflictele se estompează.

încetul cu încetul, Arthur se maturizează şi se linişteşte. Trecerea în clasa a Vi-a, de care se temeau părinţii, a decurs fără probleme. Arthur îmi povesteşte cu mândrie despre relaţiile sale cu prietenii de la şcoală; s-a înscris în clubul local de baschet şi îi place să joace în echipă. Este o noutate reconfortantă. Pentru că un copil-tiran este adesea singur, foarte singur. Iar Arthur devine conştient de această evoluţie şi de această deschidere către ceilalţi. Deşi poate avea tendinţa să facă pe şeful, este, de asemenea, capabil să vadă când greşeşte şi să accepte că nu are întotdeauna dreptate.

L-am văzut de mai multe ori pe Arthur în compania tatălui său. Aceste momente au devenit de o mare importanţă pentru băiat. A

profitat de aceste consultaţii pentru a-şi întreba tatăl despre propria copilărie. Deşi relaţiile au fost iniţial foarte tensionate, fiecare intrând în defensivă, acestea s-au calmat treptat şi s-a dezvoltat o legătură tată-fiu. în acelaşi timp, Arthur s-a împrietenit cu doi băieţi. Relaţiile sale cu colegii, care înainte erau superficiale şi lipsite de implicare, s-au transformat în relaţii de colegialitate şi prietenie; este invitat la zilele de naştere ale prietenilor săi şi îi invită pe aceştia la ale sale.

PRIVIND ÎN URMĂ

Părinţii lui Arthur au fost foarte repede depăşiţi de băieţelul lor. Şi aici nu e o problemă de sentimente, ci de fragilitate parentală. De aceea am şi pus accent pe sprijinirea părinţilor pentru a-şi ajuta mai bine copiii.

L-am cunoscut pe Arthur când avea 8 ani şi jumătate; acum are aproape 16 ani. Ce drum au parcurs acest tânăr băiat şi părinţii săi!

în plus, aceştia din urmă au avut încredere în mine şi mi-au permis să le cunosc fiul. împreună, am identificat cauzele care stau la baza frământărilor si conflictelor; ei au găsit răspunsuri şi soluţii la impasurile cu care se confruntau. Bravo lor!

Iar între mine şi Arthur s-a legat o relaţie de încredere. Mic rege şi tiran al familiei, a avut încredere în mine şi îi mulţumesc pentru asta. în schimb, am încercat să-i ofer cheile libertăţii. Cele care să-l elibereze de tirania care îl condamna la o poziţie imposibilă. Pentru asta există psihiatria pediatrică. Nu pentru a-i închide pe nebuni şi tirani, ci pentru a le oferi copiilor instrumentele libertăţii, astfel încât aceştia să poată înflori şi să se poată maturiza fără obstacole. Iar atunci când reuşim, simţim că am

făcut ceva bun.

însoţirea psihoterapeutică a lui Arthur s-a întins pe parcursul a şapte ani şi a fost presărată cu suişuri şi coborâşuri, cu îmbunătăţiri şi regresii; totuşi, relaţia noastră a rămas solidă şi liniştitoare în ciuda vijeliilor si furtunilor. La scoală se descurcă foarte bine, atât în ceea ce priveşte rezultatele sale, cât şi în ceea ce priveşte relaţiile cu colegii săi. A găsit distanţa potrivită şi devine independent. Acum este un adolescent în toată regula.

Marcel Rufo: O terapie în care copilul a fost monitorizat între 8 şi 16 ani – asta e ceva! Uneori este nevoie de mult timp pentru a obţine rezultate. Iată nobleţea disciplinei noastre, dar şi semnul că a rezista, „a ne ţine bine” împreună, în alianţă cu părinţii, aşa cum ai subliniat, este cheia succesului.

Istoricul personal al tatălui lui Arthur – care nu şi-a cunoscut niciodată propriul tată – ne ajută să înţelegem comportamentul opoziţional al copilului, încă de la început, băiatul nu plânge. Apariţia unei note depresive îl face în cele din urmă să renunţe la poziţia sa megalomană de omnipotenţă. Este simpatic pe tot parcursul. Foarte bine pentru el, dar ce se întâmplă cu cei care sunt mai puţin?

— *Complexes familianx,* Navarin/Seuil, 1984, pp. 36-37.
I

De la 6 la 12 ani

Unii părinţi vin în consultaţie, deoarece copilul lor nu îi mai ascultă: refuză să facă duş, să îşi aranjeze camera, să se spele pe dinţi, să îşi facă

temele sau să se îmbrace singur înainte de a merge la şcoală. în fiecare zi, întârzie, imploră, negociază cu o rezistenţă pasivă, veselă sau încrâncenată – în funcţie de situatie – la cerinţele pe care i le impun în [3] viaţa de zi [3] cu zi.

MARCEL RUFC

DE CE COPIII ADOPTAT! DEVIN UNEORI TIRANI?

Benoît este un copil de 6 ani pe cât de prietenos, pe atât de dificil. Fură obiecte şi jucării de la bona sa şi [3] are [3] dificultăţi la scoală.

În cazul copiilor adoptaţi, în timpul adolescenţei apare dorinţa de a testa limitele adulţilor pentru a se asigura că sunt iubiţi. Aceasta este o atitudine comună la mulţi dintre copiii adoptaţi pe care i-am văzut la consultaţie. Dar trebuie să ne ferim să generalizăm şi să preluăm această perspectivă cu privire la adopţie, pentru că noi, de fapt, nu vedem decât nişte copii care suferă ca urmare a unor adopţii nereuşite – observaţie împărtăşită şi de asociaţiile de părinţi adoptivi care pot depune mărturie despre existenţa unor dificultăţi, în special în adolescenţă.

Benoît a fost adoptat la vârsta de 3 ani. S-a acomodat bine, fiind primit de părinţi şi de doi bunici minunaţi, dintre care unul îl duce la pescuit, întotdeauna am considerat că adopţiile nu sunt treaba unui cuplu, ci a unei întregi familii. Chiar şi în cazul unui copil biologic, nu doar cuplul formează copilul, ci şi bunicii şi familia au un rol important de jucat. Adopţia ar trebui să implice două familii care să-l aducă pe noul-venit în sânul lor.

Odată rămas singur cu Benoît, îl întreb care

sunt motivele comportamentului său. îmi spune că nu ştie. îl întreb: „Vrei s-o revezi pe asistenta maternală care te-a îngrijit în primii ani de viaţă? Ţi-ai dori să afli mai multe despre mama ta biologică? Despre tatăl tău natural?” (Trebuie menţionat faptul că, de obicei, copiii adoptaţi vorbesc mai mult despre mama lor biologică decât despre tatăl lor biologic). Mi-a răspuns că da, ar fi interesat. Consider că aici există o oportunitate terapeutică. îi voi sugera să continue psihoterapia pe care a început-o dinainte să ajungă la mine şi la care are dreptul, fiind copil adoptat. Orice pierdere de legătură, orice ruptură – de exemplu, o schimbare de profesor în fiecare an – îl trimit înapoi la experienţa sa de abandon.

— Ai trecut prin multe plasamente, abandonuri şi ţi- ai pierdut contactul cu originile tale, i-am spus. Istoricul tău explică de ce, uneori, trebuie să te faci insuportabil, pentru ca oamenii să te iubească. Mi-ar plăcea să te porţi amabil, pentru ca noi să te putem iubi cu adevărat. Pe curând!

Aş dori să îl însoţesc pe acest copil şi să îl văd din când în când, pentru a-i observa progresele.

Philippe Duverger. Copiii abandonaţi nu sunt, în general, conştienţi de naşterea lor. Ei sunt chinuiţi de amintiri neclare, dureroase, acoperite de amnezia copilăriei, şi fiecare încearcă, în felul său, să adune bucăţile împrăştiate ale existenţei lor, să le cârpească, să le transforme într-un fel de a doua piele şi să dea un sens vieţii lor. Dar unii tineri adoptaţi sunt insuportabili şi se sabotează pe ei înşişi, comiţând acte care nu fac decât să perpetueze dubla catastrofă din care simt că au ieşit: catastrofa abandonării lor si
? y
catastrofa celor doi părinţi adoptivi care nu au reuşit să aibă copii. Provocările, furturile şi fugile sunt tot atâtea moduri de a pune singura

întrebare care contează: Pot să fiu iubit? Valorez ceva? Merit şi eu puţin interes? Şi, dacă da, cum mă pot face iubit? Poate fi iubirea periculoasă?

Copiii adoptaţi nu suferă atât de mult pentru că au fost abandonaţi, cât pentru că nu ştiu dacă au fost vreodată iubiţi. Iar această ignoranţă transformă începutul vieţii lor într-o gaură neagră. Ei au nevoie de o confirmare, că pot să fie iubiţi, că se pot iubi pe sine, că pot investi în ei înşişi, în mod narcisic, că ei reprezintă o fiinţă aparte pentru semenii lor, în special pentru părinţii lor adoptivi. Acest lucru este posibil datorită psihoterapiei şi înţeleg de ce îţi doreşti să îl vezi din nou pe acest tânăr, pe Benoît, pentru a-i sugera căi de ieşire.

MARCEL RUFO

UN DAR DIN HÂRTIE

Acest băieţel are 9 ani. Bunicii săi, ambii chirurgi, erau prieteni din universitate. Are o soră mai mică, cu trei ani mai mică decât el, care a excelat în clasa pregătitoare. Este inteligent, dar refuză să facă orice sarcină şcolară; nimic nu-l ajută, nici blândeţea, nici fermitatea, nici promisiunile, nici măcar jucăriile făcute de bunicii lui, care sunt foarte îndemânatici. Părinţii au încercat să îl lase în plasament familial, dar fără succes. Apoi, în clasa a IV-a, copilul a fost încredinţat unei învăţătoare bine-cunoscute pentru autoritatea sa. Acum, băiatul nu vrea să mai meargă la şcoală şi pretinde că este supradotat, sub pretextul că a dat teste la grădiniţă, ceea ce i-a permis să sară o clasă. Această nouă învăţătoare nu este pregătită, spune el, pentru a-l învăţa şi a-l accepta. Plânge, ţipă, refuză orice ajutor.

Cu toate acestea, a fost de acord să mă vadă

pentru o consultaţie, deoarece, pe lângă problemele sale de caracter, observase o anumită suferinţă în el însuşi.

Ostilitatea tatălui creste cu fiecare întâlnire a noastră. Cu o oarecare dezamăgire, observă bunăvoinţa mea fată de fiul său, ca si cum între noi s-ar fi creat o complicitate. între timp, mama are îndoieli serioase cu privire la capacitatea de readaptare a copilului său. L-am pierdut din vedere pe băiat o vreme, apoi l-am revăzut în urma unei prescripţii de medicamente de la neurologul pediatru. Familia îl consideră mai concentrat şi mai atent, dar încă nu s-a întors la şcoală. Directoarea i-a asigurat că îl va accepta în clasa a V-a, ceea ce îi va permite copilului să îşi confirme nivelul ridicat de competenţe.

Relaţia mea cu acest băiat a continuat să fie bună datorită unui joc pe care îl jucam cu el: lansam avioane de hârtie de la etajul trei al cabinetului în care îl primeam şi apoi, discret, ne duceam să le căutăm jos, pe trotuar. De altfel acest copil a continuat această activitate haioasă acasă, cu un vecin din clădirea de vizavi. în ciuda acestui fapt, a continuat să devină din ce în ce mai agitat şi să se opună la orice. „Vreau să termin cu viaţa asta, ca să fiu în sfârşit liniştit”, spunea el. Autoagresivitatea este un semn de vulnerabilitate. Părinţii au acceptat în cele din urmă să îl înscrie la un centru de învăţământ la distantă, în ciuda rezistenţelor din partea directoarei, care avea un adevărat interes pentru acest copil şi îi propunea un sprijin pe care acesta nu îl accepta. I-am recomandat băiatului să petreacă o perioadă într-un spital de zi, pentru a evita izolarea socială

(nu avea niciun amic, cu excepţia acelui vecin). Acum îl aşteptăm să înceapă gimnaziul şi apoi liceul, iar părinţii lui sunt încă sub papucul refuzului său. Băiatul a vrut să menţină relaţia cu mine si bineînţeles că am fost de acord. Vom lansa
şi alte avioane!

MARCEL RUFO

O PRIETENĂ IMAGINARĂ CARE FACE BOACĂNE

Această fetiţă, în vârstă de 10 ani, este inteligentă, sensibilă şi receptivă. Este total invadată şi parazitată de existenţa unei prietene imaginare, Annie, în care crede atât de mult, încât aceasta devine realitate.

Fetiţa susţine că ea şi prietena imaginară se ceartă des, momente în care fetiţa îşi creează încă o prietenă imaginară pentru a face noi boacăne alături de ea. Când o întreb în ce constau boacănele, fetita

povesteşte una foarte dureroasă: când era mică, a spart o vază – preţioasă în ochii mamei sale, pentru că era moştenire de familie –, un vas chinezesc ornamentat care a aparţinut unei străbunici.

Cum ar trebui interpretată această atitudine? Este vina mamei, care a fost atât de ataşată de acest obiect, încât şi-a făcut fiica să se simtă vinovată (după care fetiţa, la rândul, ei şi-a acuzat prietena imaginară)?

Pe măsură ce discuţia a progresat, mi-am dat seama că mama a fost foarte izolată când era copil. Tatăl său era plecat de acasă pentru perioade lungi din cauza muncii sale pe platformele petroliere. Se muta adesea de la o casă la alta şi îşi pierdea prietenii adevăraţi. Prietenii pe care fetiţa şi-i inventează sunt

prietenii pierduţi ai mamei sale, ca urmare a faptului că aceasta s-a tot mutat cu domiciliul. I-am cerut fetitei să abordeze această pistă cu psihologul ei.

Apoi am întrebat-o:

— Nu cumva printre boacănele pe care le faci sunt incluse şi jocuri sexuale sau de masturbare?

Aceasta se înroşeşte şi îmi răspunde:

— Nu eu le fac, ci Anne face asta des.

Philippe Duverger: Ceea ce este tiranic este halucinaţia acestei prietene imaginare care i se impune. Este o halucinaţie sau o fantezie copilărească? Mai degrabă decât tiranie, nu ne aflăm oare într-o situaţie de gravă tulburare patologică?

MARCEL RUFO

ÎNCĂ UN CAZ DE MUTISM SELECTIV

La vârsta de 10 ani, Louise nu vorbeşte cu nimeni, în afară de părinţii ei, care îi descriu limbajul ca fiind perfect corect. De când a început să meargă la grădiniţă şi chiar şi dinainte, atunci când întâlneşte alţi membri ai familiei sau prieteni, ea nu le răspunde nimic. Se apropie de mine cu un zâmbet curios, refuzând să comunice. Nici măcar nu dă din cap când îi vorbesc, e închisă într-o tăcere de sfinx. îşi tiranizează la propriu familia, care nu îi înţelege atitudinea şi nu vede cum ar putea să rezolve această problemă.

Cum a reuşit ea, până în clasa a V-a, cu acest comportament singular, mai ales atunci când profesorii o interogau în clasă? De fapt, mama sa

este profesoară, ceea ce explică situaţia. Fiica a făcut şcoala în instituţia în care preda mama ei. Copilul primeşte sprijin din partea serviciului pentru persoane dizabilitate si are si o educatoare-însotitor, care este inutilă pentru că fata nu vorbeşte cu aceasta. Acum urmează să înceapă gimnaziul, unde mama ei nu mai beneficiază de acelaşi sprijin în relaţia cu profesorii.

Sugerez ca Louise să se adreseze unui logoped. Bineînţeles, ştiu că fetiţa va rămâne tăcută, cel puţin la început. Dar acest reeducator va încerca o „contaminare prin limbaj”, pentru ca acest copil mut să se deschidă si să vorbească în afara cercului său de apropiaţi. Este posibil ca logopedul să poată fi o trambulină pentru „a vorbi cu cineva din afara familiei”. De aceea trebuie să găsim logopezi grijulii, care să accepte tăcerea în locul corijării vorbirii. Este o cale posibilă, pe care am urmat-o întotdeauna, cu mare succes.

Solicit, în plus, familiei să organizeze întâlniri cu un psihoterapeut pe care îl cunosc, pe toată durata vacanţei. Când am revăzut-o pe Louise în septembrie, mi-am dat seama că procedura mea eşuase, pentru că încă nu putea vorbi. Mai mult, ea se află acum într-o atitudine de opoziţie făţişă, refuzând chiar şi comunicarea intrafamilială.

Am decis să fie internată într-o unitate pentru adolescenţi, cu acordul ei şi al părinţilor săi. Echipa de îngrijire şi ceilalţi tineri pacienţi au fost informaţi cu privire la starea specială a acestei fete.

Aceştia s-au arătat dornici să o ajute pe Louise. Se creează o relaţie cu Hélène, o adolescentă cu care acceptă să vorbească. Louise este chiar pedepsită de un profesor

pentru că a vorbit în timpul orei! (Particularitatea acestei unităţi de îngrijire constă în faptul că în această unitate sunt detaşaţi profesori din sistemul de stat, care au multă experienţă).

Am cunoscut-o pe Hélène. Nu mai suportă confidenţele lui Louise, care îi împărtăşeşte suferinţa şi povestea violenţei domestice, fără îndoială imaginară. Hélène ar vrea să renunţe la relaţie, pentru că vrea să fie îngrijită, nu să facă pe îngrijitoarea.

Cred în coterapia adolescenţilor în cadrul unei unităţi de asistenţă, precum şi în eterogenitatea lor. Adolescenţii din toate categoriile patologice ar trebui să fie internaţi împreună în spital: o anorectică alături de o adolescentă cu altă patologie, un caz social cu un mut selectiv şi un fugar cu o persoană cu tentative de suicid. Categoria de vârstă este cea care îi uneşte pe adolescenţi, nu patologia lor. Le place ideea de echipă, o observaţie pe care am dezvoltat-o pe larg în ***La Vie en désordre***—.

însă a fost un esec: Louise nu vrea, nici asa, să vorbească. Rosteşte doar câteva cuvinte. Când este întrebată care este prenumele ei, răspunde. Dar de îndată ce este întrebată concret: „De ce eşti aici?”, ea recidivează în mutism, motivul tratamentului si al

patologiei sale.

întrucât starea ei nu s-a îmbunătăţit, este externată în cele din urmă. Va fi transferată la un spital de zi. Cu toate acestea, suntem în continuare îngrijoraţi de faptul că acest mutism selectiv ar putea masca o patologie mai gravă, cum ar fi o tulburare de personalitate. Se introduce un tratament medicamentos, de comun acord cu familia, dar şi cu fetiţa, care suferă cu adevărat din cauza faptului că nu poate

comunica, adică nu poate fi în lumea noastră prin intermediul limbajului.

Dacă inconştientul este structurat ca un limbaj, lumea constă în a vorbi cu ceilalţi pentru a vorbi despre sine, cu sine şi cu ceilalţi.

Philippe Duverger: Ai ridicat problema rezistenţei simptomului, în ciuda tuturor sugestiilor de tratament. Si este adevărat că, uneori, nu reuşim să găsim un rezultat favorabil: şedinţele sunt dificile, ca să nu spunem sterile, şi ne lovim de simptom, de acel bloc pe care nimic nu-l sparge şi în faţa căruia orice tentativă de comunicare eşuează.

Cum poate fi salvată Louise din închisoarea ei? îţi împărtăşesc îngrijorarea. Uneori, discuţiile nu funcţionează, iar psihoterapia convenţională nu dă rezultate. Eu aş fi propus o abordare interculturală şi spaţii de mediere. Ai dezvoltat foarte mult acest lucru la Maison de Solenn— şi cred că această abordare ajută adesea la relansarea unei dinamici de îngrijire şi gândire.

Unii părinţi sunt surprinşi, chiar sceptici, atunci când copiilor sau adolescenţilor lor li se propun activităţi terapeutice originale, folosind mijloace neobişnuite (pictură, sculptură, video, radio etc.). Copiii sunt în proces de devenire, iar atunci când acest proces de devenire este amprentat de o boală – fie ea fizică sau psihică –, trebuie să folosim toate resursele pe care cultura, jocurile, mijloacele de comunicare şi, bineînţeles, îngrijitorii le pot oferi. Această abordare terapeutică urmăreşte să readucă la viaţă plăcerea de a gândi, de a crea, de a reflecta, de a învăţa şi de a visa, prin reabilitarea funcţiilor psihice esenţiale care au fost neglijate sau deteriorate. A oferi mediere înseamnă a face legături, a construi punţi între ceea ce produce

tânărul şi suferinţa sa. Ar fi putut acest lucru să o ajute pe Louise să vorbească din nou?

Louise stăpâneşte limbajul (vorbeşte perfect cu părinţii ei), deci este vorba despre o tulburare de vorbire, un mutism selectiv. Acest lucru ridică problema dorinţei sale inconştiente de a se afla într-o relaţie cu Celălalt. întrebarea care se pune este ce-ar putea s-o motiveze să comunice.

MARCEL RUFO

NU VREAU CA MANIA MEA SĂ POARTE BRĂŢĂRI

Un băiat în vârstă de 10 ani suferă de emetofobie: are o teamă iraţională de a vărsa sau îi e frică de persoanele care varsă lângă el. Acesta le interzice părinţilor săi să meargă la restaurant, să iasă în oraş sau să folosească transportul în comun. Viaţa întregii familii este paralizată de această teamă.

Ce s-a întâmplat? în timpul unui prânz organizat într-un restaurant de renume, pentru a sărbători un eveniment fericit, băiatul a comandat un al doilea desert la sfârşitul unei mese deja copioase. Apoi i-a venit să verse. Mama lui l-a dus la toaletă. în acea zi, mama purta brăţări de aur, care zomăiau în timp ce îi susţinea capul. De atunci, emetofobia a fost asociată cu o interdicţie de a le purta din nou. Oricât de mult ar protesta mama că îi plac bijuteriile, fiul ei continuă să- i interzică să le poarte, mai ales pe cele dăruite de tatăl său, ca şi cum ar fi o problemă oedipiană: mama e a mea, nu se împodobeşte, nu e onorată de darurile tatălui meu. în plus, există şi simbolismul falie asociat cu aurul, brăţările şi podoabele seducătoare.

Acest băiat s-a împotrivit mult timp, până când, într-o zi, i-am cerut să îi permită mamei

sale să poarte bijuterii, insistând ca el să fie cel care îi spune. Lucru pe care l-a acceptat.

Philippe Duverger: Ce simptom tulburător! Fobia, precum cea a acestui băiat de 10 ani, dar şi TOC (tulburările obsesiv-compulsive) pot duce la un comportament tiranic, care-i afectează nu numai pe copii, ci şi pe părinţi şi pe cei din jurul lor (fraţi, profesori etc.). Adesea este vorba despre o experienţă iniţială care naşte aceste tulburări, un prim eveniment pe care este important să-l depistăm pentru că este marcat, adesea în mod traumatic, de o anxietate puternică şi de emoţii intense. Este un moment crucial, o scenă esenţială, chiar dacă poate părea banală şi de neînţeles pentru părinte. Factorul declanşator este identificat, dar copilului îi este imposibil să treacă mai departe, se simte prins în capcana amintirii. Simptomele sale stau mărturie în acest sens. Se instalează repetiţia, şi comportamentul devine tiranic.

în cazul acestui băietei, dimensiunea dorinţei, a

3 [7] 3 [7]

seducţiei şi a efectului corporal sunt deosebit de evidente. Ai făcut bine că ai intervenit pentru ca dimensiunea de satisfacţie să înceteze şi pentru ca el să se poată elibera de tulburarea sa. Pentru că este într-adevăr o tulburare, în toate sensurile cuvântului.

MARCEL RUFC

UN TIRAN CARE NU SE POATE SEPARA

Am primit la consultaţie un băieţel, în clasa a IlI-a, care încă de la prima întâlnire se agaţă de mama lui, incapabil să se desprindă de ea.

în dosar se menţionează că tatăl a murit cu trei

ani în urmă. Circumstanţele dispariţiei sale sunt tragice, punând în lumină fuziunea şi teama copilului de a se separa de singura figură părintească pe care o mai are.

Familia deţine o casă frumoasă pe malul unui pârâu, căci tatăl a fost un mare pescar de păstrăv la muscă. Obişnuia să împărtăşească această activitate cu fiul său. în ziua tragediei, copilul nu l-a însoţit, pentru că trebuia să rămână să-si facă temele cu mama sa, profesoară, căreia îi spusese, nu fără răutate: „Când pescuieşti, ţi se face foame, aşa că aş vrea să-i duc tatei ceva de mâncare”. Iscusit, recuperase o undiţă de pescuit, iar mama lui, care observase, îi zâmbise în timp ce-i înmâna gustarea pentru tatăl său. Câteva minute mai târziu, din grădina din spate s-au auzit ţipete cumplite, iar mama şi-a găsit copilul îngrozit. Tatăl alunecase, cel mai probabil, şi se înecase, îngropat sub o tulpină în râu, cu undiţa încă în mână. De la acest episod dramatic, băiatul nu a mai putut să se despartă de mama sa, nici pentru a merge la şcoală, nici pentru a participa la activităţi sportive. Fusese dus la terapie foarte devreme, chiar prea devreme, pentru că retrăirea momentului traumatic în timpul şedinţelor de consiliere psihologică mamă-copil nu făcuse decât să accentueze fuziunea dintre cei doi. în acelaşi timp, băiatul era un pic dominator, interzicându-i mamei sale să fumeze sau să conducă maşina, de teamă să nu dispară şi ea.

Deoarece a refuzat să vorbească cu mine, am cerut să îl văd din nou câteva luni mai târziu. Acesta acceptă, apoi pare să ezite. Nu sunt sigur că se va ţine de cuvânt, pentru că durerea sa întăreşte fuziunea cu mama sa, stabilind o relaţie exclusivă cu ea si izolând-

o pe sora sa mai micuţă, care prezintă simptome de bebeluş regresiv şi nu-şi aminteşte de tatăl dispărut. Durerea băiatului face ca si durerea mamei să fie

J

intensă, iar ea nu poate ieşi din ea. Cu toate acestea, terapia individualizată, fără mamă, este singura soluţie pentru a-l scoate din această depresie, din acest doliu imposibil, având în vedere dramatismul scenei: acest băiat a împărtăşit o pasiune cu tatăl său, iar această pasiune a fost letală.

Vreau să-l ajut, dar sistemul lui de apărare – să se lipească de mama lui pentru a-l proteja de oroare – este atât de puternic, încât nu ştiu dacă se va mai întoarce să mă vadă.

PHILIPPE DUVERGER

UN MIC DRĂCUŞOR SAU UN COPIL ÎNGROZITOR?

— Nu stim ce să mai facem... îl certăm constant... Am apucat-o pe o cale greşită... Durează de mult timp, dar nu mai putem suporta! Toată lumea este obosită!

Biroul meu a fost copleşit de suferinţă la această şedinţă de urgenţă. în faţa mea se aflä un cuplu epuizat. Doamna are ochii unei femei care tocmai a plâns, iar domnul are privirea neagră a unei mânii crâncene; dar simt şi o mare tandreţe şi implorare în vorbele lui, când îmi spune:

— Ajutaţi-ne, ne bazăm pe dumneavoastră.

între ei, un băieţel blond, de 8 ani, purtând un tricou cu supereroul Spider-Man (!). Pare surprins să se afle aici şi se uită la mine pe furiş, deopotrivă suspicios şi provocator. Este ceva nebunesc în atitudinea lui, un amestec de insolentă si curiozitate

* j J

care denotă o inteligenţă ascuţită. Atent la fiecare cuvânt al meu, pare să aştepte să dau greş.

Când le cer părinţilor să descrie viaţa lor de zi cu zi, este doar o succesiune de nemulţumiri, plângeri şi critici:

— Acasă e un iad în fiecare seară. Este de ajuns să îi ceri să facă ceva si se declanşează ostilităţile, fie că

i ? j

este vorba despre a-şi face temele sau despre a se spăla pe dinţi. Chiar aseară, şi-a impus propriul program de televizor! La şcoală totul e bine, dar acasă e un infern!

— Dar de când?

— A început de mult timp.

TOTUL A ÎNCEPUT ÎNCĂ DE LA NAŞTEREA LUI

Deşi naşterea a decurs bine, zilele următoare au fost îngrozitoare.

— Nimic nu-mi ieşea bine, povesteşte mama, cu lacrimi în ochi. Am alăptat, în ciuda problemelor, şi nu ştiam dacă să continui sau să mă opresc. Voia mereu să fie la sân. Iar pe mine mă durea. Nu aveam încredere în mine. Mă simţeam singură, total neajutorată, copleşită. Nu ştiam ce să fac atunci când plângea. Relaţia noastră a fost foarte dificilă încă din primele clipe. Lucrurile au mers prost între noi încă de la început.

Fără să-şi dea seama, îmi descrie toate semnele depresiei post-partum. Şi continuă:

— Apoi problemele s-au ţinut lanţ: a fost refluxul gastroesofagian, după care, problemele de somn. Plângea tot timpul. Primele câteva săptămâni au fost un calvar. Apoi m-am întors la muncă. A fost o uşurare. M-am implicat în mod exagerat în activitatea mea profesională, doar

pentru a putea scăpa de acasă; era singura soluţie să rezist. Chiar şi astăzi, mă simt bine doar la serviciu.

Pierre nu se poate abţine să nu se îndrepte spre poala mamei sale şi să o îmbrăţişeze puternic, în timp ce tatăl său priveşte cu admiraţie, dar copleşit. Acesta din urmă, parcă pentru a evita această scenă deranjantă, ia cuvântul:

— Nu doarme bine de mult timp şi am făcut totul greşit.

— Cum? Ce anume, de exemplu?

— în ultima vreme, a fost infernal în momentul în care trebuia să meargă la culcare. Aşa că i-am pus salteaua în garaj. Nu mai puteam suporta!

Dar Pierre a crescut foarte bine, a început să meargă de la 15 luni. învăţatul la oliţă si alte abilităţi au fost

3)J 3

dobândite în mod normal şi la timp. în special limbajul, spune tatăl:

— Pierre a vorbit foarte bine, de foarte devreme. Este inteligent. Acum este în clasa a Iii-a, iar la şcoală se descurcă bine. Este lăudat. Desenează genial! Ceea ce face el este magnific.

însă tatăl a adăugat:

— Acasă, nu se mai supune regulilor şi îşi pierde cumpătul la cea mai mică supărare. Situaţiile de zi cu zi se termină cu drame, cu pedepse, iar noi ne simţim vinovaţi tot timpul.

Mama adaugă:

— De când s-a născut fratele său – sunt la un an distantă, totul s-a intensificat. Este diabolic! îl necăjeşte tot timpul. Şi atunci celălalt ţipă, iar acasă e un iad. în ciuda a tot ceea ce facem pentru ei, sunt veşnic în război. Nu mai există momente frumoase. De

j

îndată ce lucrurile merg bine, trebuie să strice

totul! Suntem cu totii nefericiţi.

Şi pentru a încheia:

— Cu mine, este teribil. Mă trece prin toate stările. E ca si cum noi doi nu ne-am fi cunoscut niciodată.

i

Pierre este ghemuit în braţele mamei sale, ca un bebeluş, iar contrastul dintre descrierea părinţilor şi realitatea care se desfăşoară în fata ochilor mei este izbitor. Este vorba despre acelaşi copil? Nu mă îndoiesc de asta, dar mă gândesc că în spatele acestui drăcuşor trebuie să fie un băieţel foarte vulnerabil...

Complet depăşiţi de situaţie, aceşti părinţi nu mai ştiu cum să trăiască cu fiul lor. Dacă sunt prea blânzi, nu sunt suficient de blânzi; dacă sunt prea stricţi, sunt văzuţi ca nişte persecutori. Ce impas!

Decid să discut cu copilul, singur, şi îi rog pe părinţi să aştepte pe coridor.

IMATURITATE SAU TIRANIE?

Pierre confirmă cele spuse de mama sa, recunoscând că îi este greu să fie ascultător şi că nu este întotdeauna drăguţ.

— Uneori nu fac ceea ce îmi spune, cum ar fi să mă spăl pe dinţi sau să-mi fac ordine în cameră. Dar chiar nu am chef.

Este foarte conştient de dificultăţile cauzate de

5 **)**

atitudinea sa, dar totul pare să-l copleşească. Este nefericit şi îmi spune că nu ştie cum să găsească o soluţie, îl rog să deseneze, pentru că am înţeles că se pricepe la asta. Iar în timp ce continuăm să vorbim, desenează „o poveste preistorică”, cu un monstru ameninţător – jumătate dinozaur, jumătate dragon –, care se află singur în faţa unei mulţimi de soldaţi

înarmaţi cu arme de epocă pe care le enumeră: arcuri, săbii, spade, lănci, suliţe, halebarde şi alte pumnale, însă aceşti soldaţi par neajutoraţi şi nici scuturile, nici coifurile nu-i pot proteja să facă faţă puterii monstrului. Dincolo de metaforă, se pare că Pierre a înţeles că soluţia la problema care îl frământă face parte din povestea pe care o are în faţa ochilor. Cum va găsi el o cale de ieşire din această confruntare? Enigma are legătură cu preistoria, cu preistoria lui... cu povestea care precedă sosirea lui.

Această primă şedinţă m-a convins: Pierre are capacitatea de a povesti şi de a elabora. Este sociabil, neastâmpărat, şi creativitatea lui este intactă. A fost chiar de acord să vină să mă vadă din nou. Mă îngrijorează mai mult mama lui, care este tristă şi plină de vinovăţie.

în următoarele săptămâni, m-am întâlnit de mai multe ori cu Pierre pentru a discuta despre dificultăţile din familie şi despre rolul său în aceste conflicte. Deşi este de acord că uneori se află la originea tensiunilor, mesajul său principal este că, de cele mai multe ori, este „vina celuilalt”... Atunci când vorbeşte despre fratele său, spune:

— Mă întreb de ce s-a născut!

Discursul său se învârte în cerc, fără să ia distanţă fată de sine. De mai multe ori, el este de acord că face tot ce-i stă în putinţă pentru ca lucrurile să meargă prost, dar fără să ştie de ce acţionează aşa.

— Eu creez o atmosferă neplăcută; este vina mea. Mă întristează. Mai ales când tata îmi ia consola!

Conflictele persistă. Nu vrea să mai vină să mă vadă, întrucât are impresia că nu are rost. Oare îşi doreşte să decidă el ritmul si frecventa întâlnirilor?

i J

Analizez situaţia cu mama sa, care confirmă dificultăţile familiale:

i

— Este la fel, ba chiar mai rău. Pierre este egocentric, vrea totul numai pentru el, nu suportă frustrarea, caută plăcerea imediată, nu-i respectă pe ceilalţi, nu se îndoieşte de sine, nu ajută în casă... Este infernal! Viata familiei este condusă de cerinţele si

capriciile sale.

Aceasta adaugă:

— între noi doi lucrurile merg tare rău. Relaţia noastră este clădită pe conflict. Mereu caută să se certe cu mine. îmi scoate în evidenţă incapacitatea de a fi o mamă bună. Descalifică tot ceea ce fac. Este un esec!

Nu ştiu ce să fac şi îl învinovăţesc. Tatăl său ţipă în fiecare seară. Până si el cedează, în ciuda răbdării sale.

3 7

Uneori Pierre este nesuferit. Cum o să găsim plăcerea de a ne petrece timpul împreună? Toată lumea este obosită.

Oare relaţia dintre Pierre si mama este marcată doar

de confruntare? O mare tristete, combinată cu un sentiment de nesiguranţă psihică, domină întâlnirea. Părintele şi copilul se agaţă unul de celălalt, părând să se întrebe: „Până când... ?” în orice moment poate să se aprindă o scânteie. Anxietatea pune stăpânire atât pe mamă, cât şi pe copil. Cu nevoia imperioasă şi reciprocă de a-l testa mereu pe celălalt; de a şti dacă va răspunde, de a trimite mingea înapoi în terenul adversarului... De a şti dacă există sau nu pentru celălalt.

în mod paradoxal, Pierre pare să aibă tot ce-i trebuie pentru a fi fericit. într-un fel, e un copil-

rege. îmi aminteşte de Abdallah, copilul demonic care apare în

Tintin în Ţara Aurului Negru, autorul tuturor răutăţilor şi care amplifică conflictele până la a-i înfuria pe adulţii din jurul său. în ciuda tuturor criticilor şi înjurăturilor la adresa lui (iar căpitanul Haddock chiar se pricepe la înjurături), nu s-a rezolvat nimic. Pe măsură ce trec paginile, acel copil este din ce în ce mai insuportabil. Abdallah este întruchiparea copiilor excesiv de răsfăţaţi, de valorizaţi şi de protejaţi, fiind întruchiparea tuturor permisivităţilor parentale. Aşadar, vorbim despre un puşi prost-crescut şi capricios? Copilul-rege a devenit tiran? E o situaţie dureroasă ori mai degrabă patologică?

Mama lui Pierre mă întreabă despre rolul ei de mamă şi îmi explică îndoielile şi ignoranţa ei:

— Mama mea era dură şi rigidă, distantă, chiar insensibilă. Nu a avut niciodată momente de tandrete

3

cu mine. Mă înspăimânta, îmi era frică de ea. Nu ştiu ce este o mamă bună. Nu am avut un model...

îmi prezintă câteva frânturi din preistoria lui Pierre... La sfârşitul şedinţei, această mamă, în lacrimi, face un act ratat:

— Mâine, e ***vina*** [în loc de „ziua”] mamelor; sunt singură cu cei doi copii şi mă tem de acel moment.

Cu asta, a spus totul!

COPIL CU DOUĂ FEJE

După ce s-a terminat şedinţa, m-am gândit la Pierre, care era atât simpatic, cât şi insuportabil. Cum poate fi uneori plăcut şi înţelegător, iar alteori feroce şi teribil? Pe cât de rezonabil şi liniştit e la şcoală, pe atât de îngrozitor şi

insuportabil este acasă.

Pierre îmi aminteşte de Ianus, zeul mitologic roman cu două feţe. El singur conduce lumea. Este reprezentat ţinând o cheie într-o mână şi un toiag în cealaltă, pentru a indica faptul că el este gardianul şi că prezidează căile şi destinul. Aşadar, el este cel care decide... Deţine Pierre cheia problemei?

Ceea ce este esenţial de luat în considerare este faptul că nu este vorba despre un joc dublu sau despre o dublă personalitate, ca în ***Straniul caz al doctorului Jekill şi al domnului Hydc*** al lui Robert Louis Stevenson. Nu există duplicitate în cazul lui Pierre, acesta nu vrea să fie aşa cum este, chiar dacă recunoaşte că, uneori, nu se poate abţine să nu-şi provoace mama, ca să testeze limitele, ca să dovedească faptul că există, chiar dacă asta înseamnă să treacă peste capul ei; nu are nicio dorinţă de a face rău sau de a distruge, Pierre nu se joacă şi nu este conştient de posibila sa influenţă asupra adulţilor din jurul său. Acest lucru nu reflectă nici o alegere, nici o atitudine conştientă. El clarifică acest lucru, spunând că totul îl depăşeşte; că uneori diavolul preia controlul.

După aceea m-am întâlnit de mai multe ori cu Pierre şi cu tatăl său. în ciuda programului său încărcat, îşi face timp să fie alături de copil. Acest tată radiază bunătate si o mare tandrete. în mai multe rânduri, îmi mărturiseşte că este tulburat de fiul său, pe care îl descrie ca fiind atât formidabil, cât si turbulent si extrem de obositor. Răspunde la numeroasele solicitări ale fiului său, dar simte că, pentru el, nu este niciodată suficient:

— întotdeauna vrea mai mult! Nu ştiu ce să mai fac. în vocea lui, neputinţa se amestecă cu

admiraţia. Tatăl îmi descrie scene în care se simte epuizat după ce a sărit coarda sau s-a jucat cu mingea, după ce a călărit o mătură pe post de armăsar, după ce a mers cu bicicleta. în ciuda bunăvoinţei sale, distracţia se termină întotdeauna prost, când Pierre vrea şi mai mult sau când lucrurile nu merg conform planului, îngrijorat de dezvoltarea fiului său, acest tată pare să- şi asume pe deplin rolul de educator, dar se îndoieşte de el însuşi: reproşurile copilului îi sunt de neînţeles. Suntem foarte departe de acel ***pater familias,*** suveran, distant, rece şi sever. Face prea multe? Este el prea bun, prea matern, până în punctul de a rivaliza cu soţia sa, chiar de a o substitui în ceea ce priveşte grija zilnică?

— Ce înseamnă un tată bun? mă întreabă acesta, cu frustrare.

De-aş avea răspunsul!

DE UNDE VINE TIRANIA

Tirania lui Pierre este extrem de bine directionată, ea se desfăşoară acasă, în familia sa. Băiatul contestă autoritatea părintească şi dictează satisfacerea sa imediată prin cerinţe imperative. Pune la îndoială orice instrucţiune şi pare să trăiască doar pentru el însuşi; evită constrângerile, ocoleşte obligaţiile şi îşi pierde cumpătul la cea mai mică frustrare. Când l-am cunoscut, domina familia şi se impunea ca fiind cel care controlează şi decide totul. Incapabil să se pună pe el însuşi sub semnul întrebării, pretinde că este o victimă si se revoltă atunci când cineva îndrăzneşte să sugereze că şi el joacă un rol în aceste conflicte.

Este vorba despre o simplă etapă de dezvoltare? Despre un eşec parental? Despre o lipsă de dialog cu părinţii? Despre o criză salutară de opoziţie? Despre o atitudine şi un mecanism de apărare împotriva fragilităţii psihice?

Pierre nu este fericit, iar comportamentul său tiranic nu se bazează pe o strategie conştientă şi calculată. Dimpotrivă, pe parcursul şedinţelor, purtarea sa va apărea ca fiind consecinţa unei fragilităţi şi a unor anxietăţi uriaşe, în special teama de a fi abandonat de o mamă pradă propriilor îndoieli. Tirania lui Pierre se aseamănă cu un comportament de supravieţuire, cu un răspuns la un sentiment profund de haos şi cu un ecou al interacţiunilor sale timpurii cu mama sa, care au fost atât de nesigure. Chiar şi astăzi, are nevoie să fie asigurat că mama lui îl iubeşte. Pentru că a fi iubit înseamnă a fi recunoscut, dar este imposibil să fim absolut siguri că celălalt ne iubeşte. Astfel, atunci când esenţialul ne scapă, tentaţia de a controla totul este mare, iar preluarea puterii devine o atitudine de omnipotenţă menită să ne liniştească, atât în ceea ce priveşte calitatea celuilalt, cât şi în ceea ce priveşte propria noastră valoare. Aici nu este vorba despre lipsă de educaţie, ci mai degrabă despre o lipsă de stimă de sine. Şi, în mod paradoxal, metoda pe care Pierre a găsit-o pentru a se linişti este să devină un tiran care are dreptate în legătură cu tot şi cu toate.

Şedinţele se repetă şi nu aduc nicio îmbunătăţire. Sunt momente dificile, în care sentimentul de esec se îmbină cu disperarea. Pierre opune rezistenţă.

Până în momentul în care îmi povesteşte despre temerile lui. Şi atunci îmi vorbeşte mult despre moarte.

— Mi-e teamă că s-ar putea întâmpla ceva

grav, mărturiseşte el. Mi-e frică să nu mor. Mi-e teamă că
3
mama nu va mai fi acolo, că nu va mai fi acolo pentru mine, doar pentru mine.

îmi dezvăluie oare călcâiul lui Ahile? O slăbiciune fatală, în ciuda omnipotenţei sale? O vulnerabilitate care ar putea conduce la moartea sa? Arată tiranul semne de slăbiciune? Oare omnipotenţa îi serveşte ca un paravan împotriva fricii de prăbuşire? Sunt provocările lui menite să se asigure că mama lui nu-l abandonează şi nu moare? Coşmarurile continuă să apară, iar momentele de suferinţă îl iau prin surprindere. în timpul şedinţelor, Pierre îmi vorbeşte mult despre relaţia cu mama sa, ca şi cum nu s-ar putea descurca fără ea. îi atrag atenţia că, acasă, îi este greu să trăiască independent, fără ea. îmi confirmă acest lucru, în felul său, spunând:

— Nu vreau să cresc!

PUNCTUL CENTRAL AL PROBLEMEI

Dacă mă bazez pe descrierile primelor clipe în care Pierre şi părinţii săi sunt împreună, mi se pare că băiatul a integrat o imagine maternă nesigură, neliniştitoare, o reprezentare internă instabilă şi imprevizibilă.

Şi acesta este un punct important, deoarece, pentru a-l accepta pe celălalt şi pentru a-i respecta autoritatea, trebuie să te diferenţiezi de acesta şi, pentru a te diferenţia de el, trebuie să devii autonom. Dar, pentru a realiza acest lucru, trebuie să fii suficient de liniştit, senin şi calm. Abia în acel moment, aparatul psihic al micuţului se diferenţiază treptat de cel al mamei sale.

O RELAJIE DE ÎNCREDERE

Copilul-tiran este uneori prizonier al propriului comportament; depinde de noi să îl eliberăm.

Desigur, el este părtaş la suferinţa provocată celor din jurul său, dar, în general, nu împotriva lor acţionează el. Nu trebuie să luăm acest lucru nici în favoarea, nici în defavoarea noastră, pentru că există un mare pericol de a ajunge să judecăm în loc să înţelegem procesul şi să căutăm soluţii.

Pierre venea în mod regulat la şedinţe, fără nicio obligaţie. Ca şi cum ar fi simţit că, venind aici, învăţa mai multe despre el însuşi. Până atunci a preferat să joace rolul de monstru sau de tiran. Nu avea de ales. Avea prea multe de pierdut! într-un fel, era o chestiune de viaţă şi de moarte, pentru că anxietatea se impunea şi îl lăsa neputincios. Şedinţele de psihiatrie, bazate pe o relaţie de încredere, i-au permis să îşi recapete libertatea de a gândi şi de a visa.

Pierre, în cadrul monitorizării sale psihologice, a realizat un fel de autoportret, care îmi aminteşte de picturile marilor artişti. Realizarea autoportretului nu este altceva decât reprezentarea modului în care îşi imaginează că îl vede mama sa. O construcţie psihică, emoţională şi corporală, aşa cum o oglindeşte mama lui, o imagine înscrisă pentru totdeauna în trecutul intim şi secret. Pentru Pierre, a fost greu să se formeze în faţa găurii negre a depresiei mamei sale. Mama acestuia ştia acest lucru, simţindu-se vinovată de emoţiile sale şi total neputincioasă în faţa unui copil care cerea mereu mai mult. Iată de ce este atât de important să-i sprijinim pe părinţi pentru a (re)găsi soluţiile unei anumite linişti. Unui sentiment de perspectivă şi încredere în sine.

Ceea ce i-a ajutat pe părinţii lui Pierre a fost să numească lucrurile. Să recunoască faptul că acestea nu au fost eşecuri educaţionale, ci

slăbiciuni care trebuiau vindecate.

A CREA MAI DEGRABĂ DECÂT A DISTRUGE

Au trecut câteva luni, iar Pierre şi-a acceptat treptat neliniştile. încrezător, a renuntat în cele din urmă la atitudinile sale provocatoare şi la comportamentul tiranic. Fără să-şi piardă temperamentul sau vivacitatea, s-a relaxat şi a devenit mai calm. Nu mai are nevoie să îşi justifice în mod constant prezenţa şi să creeze agitaţie pentru a se pune la încercare. Acceptă să cedeze, fără să piardă. Nu mai este agitat. Desigur, uneori i se întâmplă să-şi piardă cumpătul atunci când este frustrat sau când se află în conflict cu mama sau cu tatăl lui, dar acceptă mai uşor autoritatea părinţilor, deoarece ştie că nu are nimic de pierdut, dar are multe de câştigat. Nu se mai simte supus atunci când ascultă de cei mari; nu se mai simte rănit în mod narcisic atunci când mama lui îi cere ceva sau când nu primeşte ceea ce vrea. în ceea ce priveşte rivalitatea cu fratele său, aceasta persistă, dar fără a fi distructivă. Săptămâna trecută, i-a făcut chiar şi un cadou de ziua lui: o carte de benzi desenate. Când l-am întrebat cum a ales-o, mi-a răspuns cu un zâmbet:

— Nu am ales-o. De fapt, o aveam dublură!

Şedinţele se concentrează acum mai degrabă pe creativitatea şi calităţile sale artistice decât pe defectele şi neajunsurile sale. Este mândru de creaţiile sale.

Recent, mi-a făcut si un cadou: un desen cu mine.

Evident, petrecuse ore întregi lucrând la el şi credea că portretul era foarte bine creionat. Din punctul meu de vedere, trebuie să recunosc că a reuşit să mă fixeze în

⁷ *i*

acel portret (dar fără să mă aneantizeze!). întotdeauna foarte atent la părerea celuilalt, aştepta aprobarea mea. Am acceptat portretul cu mare plăcere!

Marcel Rufo: Ca şi Arthur, Pierre atrage imediat simpatia. în cazul de faţă, cauza comportamentului tiranic nu este absenţa unui tată, ci o cumplită depresie post-partum netratată în cazul mamei. Imaginea ameninţătoare a bunicii materne, rece şi respingătoare, confirmă această interpretare. Actul ratat al mamei lui Pierre („vina mamelor” în loc de „ziua mamelor”) confirmă, de asemenea, acest lucru. Această mamă, involuntar nesigură, trebuie să suporte toate simptomele psihosomatice ale bebeluşului său: regurgitare, plâns şi probleme de somn. Aşadar, cum se realizează echilibrul emoţional necesar? întâlnirea

J

mamă-copil, care nu a avut loc, a dus la o teamă de abandon şi de moarte. Din fericire, cedarea băiatului, care s-a destăinuit terapeutului său, s-a dovedit foarte utilă.

Cât despre darurile pe care noi, psihiatrii de copii, le primim uneori la sfârşitul procesului de vindecare, eu sunt în profesie de atâta timp, încât sertarele mele sunt pline de ele; aceste cadouri sunt ca nişte pietricele presărate pe drumul meu! Legat de acest lucru, Michel Soule îmi spunea că are o colecţie inegalabilă de cărţi poştale cu fântâni. Cadouri de la copii cu enurezis pe care i-a vindecat!

PHILIPPE DUVERGER

COPILUL CARE SPUNEA MEREU,DA"

Întreaga familie se află în faţa mea. Este „ca la teatru”, e un adevărat spectacol!

Totul începe cu câteva minute mai devreme, în sala de aşteptare, unde este o agitaţie neobişnuită. îl chem pe tânărul pacient programat în agenda mea pentru următoarea consultaţie: Gabriel. în acel moment se

y

ridică o întreagă familie – tatăl, mama, un băiat şi doi copii mici – şi, înainte ca eu să pot spune ceva, mama îmi mărturiseşte că a fost imposibil să găsească pe cineva care să aibă grijă de cei doi micuţi şi că, prin urmare, vor participa şi ei. Aprob şi îi invit să se îndrepte spre biroul meu. Urmează o cavalcadă. Copiii se întrec care să ajungă primul. încă nu îmi dau seama dacă este o agitaţie voioasă ori un haos neprevăzut.

Apoi, când soseşte momentul să ia toţi loc, copiii încep să se certe. Părinţii încep să strige şi încearcă să îi calmeze, dar fără rezultat. Având în vedere situaţia, indic eu un loc pentru fiecare. Şi îl rog pe cel despre care cred că este Gabriel să se aşeze în fata mea:

> j

zâmbet angelic, păr dezordonat şi un tricou, cam mare pentru el, cu sigla clubului de fotbal Angers SCO. Băieţelul se conformează. Jucăuş şi neastâmpărat, se uită în sus la mine şi pare deja să evalueze cine sunt. Am sentimentul că e un ştrengar care caută vreo boacănă de făcut.

Tatăl său, care pare indulgent, stă în dreapta lui, resemnat şi epuizat. La stânga sa, mama acestuia, subţirică, dar tonifiată, îmi aruncă o privire severă. Cearcănele întunecate de sub ochii ei arată cât de epuizată este. în ceea ce-i priveşte pe cei doi micuţi, îi trimit înapoi în sala

de aşteptare; vor fi supravegheaţi de secretară pe durata consultaţiei. Suntem aici pentru Gabriel, nu pentru întreaga familie.

Odată ce se reinstalează calmul, începe şedinţa, şi doamna ia cuvântul:

— Gabriel are 9 ani. Este în terapie de la vârsta de 4 ani, dar nu s-a schimbat nimic si nu se ameliorează.

7 j

Ne epuizează. Este un calvar zilnic, nu suntem niciodată liniştiţi. Trebuie să fii cu ochii pe el în permanenţă. De când era mic, nu am avut niciun răgaz. Pentru el, totul este bine şi perfect; pentru noi, este un infern. Si la scoală e la fel. Ultimul an şcolar a

j))

fost un dezastru! Nu ascultă de nimeni. Nu se opune, spune „da” la tot ceea ce îi cerem, dar nu o face. Chiar ieri l-am rugat să îşi facă ordine în cameră. O oră mai târziu, nu făcuse nimic. Am încercat totul: pedepse, discuţii, sancţiuni, şantaj... Nimic nu funcţionează! Face numai ce vrea... Mă calcă pe nervi!

Mă uit la Gabriel pentru a înţelege cum vede el acest portret al lui. Pare blazat, în continuare, mama descrie dificultăţile întâmpinate în găsirea unei creşe, schimbările repetate ale şcolilor, numeroasele şedinţe la diferiţi specialişti... Şi spune mereu:

— Gabriel este insuportabil. Suntem tot timpul în alertă. Relaţia noastră este marcată de teamă, e teama

3 7

că va face vreo prostie sau că i se va întâmpla ceva rău.

Dintr-odată, mamei îi sună telefonul. O nouă întrerupere, un nou haos... Caută în geantă şi îşi scoate telefonul mobil, nu ca să-l închidă – asa cum

mă aşteptam –, ci ca să răspundă! Sună fiica cea mare. în ciuda iritării mele, conversaţia lor continuă timp de două minute. Noi nu mai existăm. Apoi, după ce închide, reia firul poveştii, fără să se scuze pentru întrerupere. Rămân fără cuvinte! Şi apoi îmi imaginez ce fel de relaţii si ce atentie poate să arate fată de cei din jurul ei.

Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ea îşi înşiră reproşurile într-o lungă litanie, dar – şi asta mă surprinde – am impresia că această listă de nemulţumiri sună mai degrabă ca o admiraţie pentru nişte fapte, şi nu ca o reclamaţie. Detaliază astfel toate năzbâtiile şi isprăvile fiului ei:

— S-a urcat pe acoperişul sălii profesorilor de la scoală, mi-a furat telefonul mobil si a vizionat videoclipuri porno, a inundat baia, a aruncat petarde la vecini, a organizat un trafic de brioşe la şcoală... Am pierdut numărătoarea sesizărilor, a avertismentelor şi a suspendărilor de la şcoală!

Ascult cu atenţie şi mă uit la Gabriel, care începe să se agite pe scaun. însă mama nu se opreşte:

— Nu ascultă regulile, nu respectă instrucţiunile, sfidează normele. îi tot repetăm acelaşi lucru la nesfârşit, dar el nu ne ascultă. Ne pierdem timpul.

Gabriel devine din ce în ce mai agitat şi o întrerupe pe mama sa ba pentru a preciza un detaliu, ba pentru a corecta o anecdotă sau a se lăuda cu isprăvile sale, cu o jumătate de zâmbet. Dar acest lucru nu o împiedică să continue. Vorbesc unul mai tare decât celălalt. Bineînţeles, mama are de fiecare dată câştig de cauză şi îşi reduce băiatul la tăcere, dar câteva clipe mai

târziu Gabriel o ia de la capăt. în ceea ce-l priveşte pe tată, acesta rămâne calm şi tăcut; fără îndoială, e obişnuit cu turnirurile din familie. Nu-si ascultă cu
) J
adevărat soţia sau fiul; este prezent, dar pare în altă parte...

Având în vedere toate aceste critici, mă întreb ce s- ar fi putut întâmpla. Investighez aşadar istoria familială a lui Gabriel. Mama descrie un băiat care este „turbulent, împrăştiat, instabil, incapabil de cea mai mică atentie”.

— Nu stă locului, e mereu în mişcare, e plin de energie, nu ascultă, nu se concentrează, începe o mie de lucruri si nu termină niciodată nimic. Dacă îi cer să
3
meargă la cumpărături, se rătăceşte, uită ce are de cumpărat sau îşi dă seama, când trebuie să plătească, că a plecat fără bani. Mereu e la fel, nu face nimic cum trebuie. Şi, pe deasupra, este capricios, obraznic şi provocator. Este un eşec total. Din cauza lui, totul merge prost!

Tatăl încearcă să o tempereze pe soţia sa, dar aceasta insistă:

— Din cauza lui Gabriel, eu si soţul meu suntem în
conflict. Ne scoate din minţi.
3

O FAMILIE ÎN PRAGUL IMPLOZIEI

Am impresia că am asistat mai degrabă la un proces decât la o consultaţie. Pare că toată lumea se plânge de
Gabriel. Aşadar, în fata acestei descrieri danteşti,
3 7 3 J 7
îndrăznesc să întreb dacă există şi puncte pozitive.

— Nu, nu mai sunt. Totul merge prost! răspunde mama.

— Chiar asa?

3

— Da. Şi cel mai rău este că avem impresia că el ştie asta, dar nu se schimbă. Si continuă la nesfârşit. Si totuşi, are tot ce-i trebuie pentru a fi fericit!

Gabriel intervine pe neaşteptate:

—Mi-ar plăcea să am alţi părinţi şi o altă familie. Dar nu este posibil!

Este o ilustrare tipică a „romanului familial”— care îi animă pe toţi copiii, fie că sunt fericiţi, fie că sunt trişti. Dar acest lucru nu este pe placul mamei, care adaugă:

— Este catastrofal! Gabriel distruge totul. Nu mai putem petrece momente frumoase împreună. în plus, fură şi ne minte! Acasă, a trebuit să punem un lacăt pe frigider şi un cod la televizor. Nu mai pot. Nu ştiu ce să mai fac. Suntem disperaţi.

— Sunt de acord, adaugă tatăl, fără convingere. Este greu de înţeles Gabriel. De ce este aşa? Totul se rezumă la el. Nu poţi face nimic fără să te întrebi ce se va întâmpla. Este obositor. Nu este rău, dar nu ascultă şi face doar ce vrea el. Ce să fac, doctore?

Gabriel a consultat deja o gamă largă de profesionişti: oftalmolog, kinetoterapeut, logoped, psihomotrician, ergoterapeut, psiholog, psihiatru de copii, neuropsiholog... Chiar şi un terapeut holistic! Dar în zadar.

Oarecum surprins de vehemenţa cuvintelor mamei şi de agitaţia pe care o percep în familie, nu am niciun răspuns şi mă gândesc că ar fi o idee bună să discut puţin doar cu Gabriel, faţă în faţă, pentru a înţelege mai bine situaţia. După ce părinţii se retrag în sala de aşteptare, mă adun şi mă aşez lângă el. Ştie foarte bine de ce se află aici, dar aşteaptă să vorbesc eu. îi explic cadrul întrevederii noastre, asigurându-l că ceea ce

vom discuta va rămâne între noi, din respect pentru el si în numele confidenţialităţii medicale. Acesta dă din cap.

— Ce se întâmplă, Gabriel?

— Mama exagerează. Este prea exigentă... Şi tata, la fel. Si ei au făcut o mulţime de boacăne când erau tineri! Cu mama esteun infern! Nu mulţumită. Orice fac, nu esteniciodată bine. Este superdură; critică tot, într-adevăr, uneori uit ce mă roagă, dar e normal, nu încetează niciodată să mă roage să fac tot soiul de lucruri. Nu-şi dă seama!

Observ că, în timp ce vorbeşte, nu poate sta nemişcat, jucându-se cu creioanele de pe biroul meu, legănându-şi picioarele, ridicându-se şi aşezându-se din nou pe scaun. îmi descrie rigiditatea mamei sale şi dificultatea lui de a-şi găsi locul. Deşi nu pune la îndoială criticile care i se aduc, nu pare totuşi afectat de ele. Un anumit fatalism transpare, confirmat de această frază: „Este ca de obicei!”

Această primă şedinţă a fost obositoare pentru Gabriel şi nu insist, dar îi propun să reanalizăm situaţia data viitoare. Acesta acceptă.

Am stabilit o viitoare întâlnire şi, când mă întorc în cabinet, după ce l-am dus înapoi la părinţii lui, îmi spun că voi avea mult de lucru şi că va fi un meci strâns, dar îmi place aşa.

CRESCUT CA O FIGURINĂ PLAYMOBIL

La următoarea şedinţă cu Gabriel, atmosfera este mai calmă. De altfel, el este mai relaxat. Spre deosebire de neastâmpăratul obraznic pe care l-am receptat prima dată, văd de data asta un copil subtil şi inteligent. Schimbul nostru de

replici îmi permite să întrevăd adevăratele calităţi care se ascund în spatele comportamentului său tulburător: o inimă simplă, o inteligenţă instinctivă, o curiozitate autodidactă, o candoare voltairiană şi o moralitate pură. Este derutant. Este greu de crezut, văzându-l aşa, că ar putea fi tiran cu părinţii săi. Din exterior, pare un înger de copil!

Gabriel are, de asemenea, simţul umorului. Când îl întreb dacă îşi aminteşte de copilăria sa, îmi răspunde:

— Am fost crescut ca o figurină Playmobil.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Mama nu mă ascultă. Acasă, face automat doar ce vrea ea, fără să-i întrebe şi pe alţii. Controlează totul, dar nu ne întreabă niciodată dacă suntem de acord. Trebuie să fie asa cum a decis ea. Trebuie să fim acolo unde a decis ea.

Sunt familiarizat cu acest tip de funcţionare automată, lipsită de afecte. Totul este făcut ca la carte, dar fără emoţie, empatie sau sensibilitate. Educaţia este operaţională, mecanică. Supus unei constrângeri ineluctabile, copilul trebuie să se supună. Desigur, este obiectul grijii şi al atenţiei, dar este un obiect înrobit de dorinţa Celuilalt, redus la nevoia de a răspunde aşa cum trebuie. Cum putem astfel să ne permitem să ne exprimăm subiectivitatea şi sentimentele noastre? Cum poţi demonstra că exişti?

COPILUL, UN SIMPTOM AL PĂRINŢILOR SĂI?

în timpul şedinţelor pe tema conflictelor în relaţiile de familie, observ două tipuri de situaţii: pe de o parte, copii care nu au „destui părinţi” (copii neglijaţi, copii în plasament); pe de altă parte, copii care au „prea mulţi părinţi” şi care

sunt copleşiţi de probleme parentale din care le este greu să se sustragă. în toate cazurile, după cum spune Lacan, simptomul copilului este un răspuns la adevărul cuplului parental—. Acest adevăr al cuplului este o enigmă pentru copil. Ca răspuns, copilul vine cu propriul simptom.

Şi mai sunt şi copiii bolnavi, care suferă de o patologie psihologică. Ar putea fi acesta cazul lui Gabriel?

NETED GA UN ECRAN

Mă întâlnesc cu Gabriel în mod regulat.

Cu el, nu există conflicte, nu există opoziţie, nu există violenţă. Desigur, se întâmplă să se împotrivească sau să nu fie de acord, dar în cele din urmă spune întotdeauna „da". Când este certat, ascultă în tăcere şi pare să aştepte să se termine predica sau mustrarea, pe care o acceptă fără să clipească. Este şi mai insuportabil! Nu contestă autoritatea, ci o deviază. Este ca şi cum nu s-ar prinde de el. Paradoxal, acest lucru îi conferă putere şi omnipotenţă asupra celeilalte persoane.

Mă întreb cum s-a construit relaţia lui cu Celălalt si

J î

cu lumea. Mi-am spus că ar trebui să vorbim din nou despre asta şi să ne întâlnim din nou cu mama lui, ceea ce i-am şi propus. La următoarea şedinţă, este acolo, nerăbdătoare si inflexibilă.

— Aş vrea să ştiu cum au decurs primii ani ai lui Gabriel.

— Dificil. Soţul meu si cu mine eram în toiul căutării

3 3

unor locuri de muncă şi, prin urmare, nu eram foarte disponibili. Cu siguranţă a avut de suferit din cauza absenţelor noastre şi a lipsei de disponibilitate. Petrecea zile întregi la creşă, iar seara, nu aveam timp să ne ocupăm de el. îi

plăcea foarte mult tableta. încă din primele luni, i-a plăcut tableta şi se calma atunci când i-o dădeam. De altfel, după un timp, o cerea singur. Devenise ursuleţul lui de pluş (!). Seara şi în weekenduri, putea petrece ore în şir în faţa ecranului. Era calm şi părea fericit. între timp, eu îmi vedeam de treburile mele.

Nu-mi vine să cred şi încep să înţeleg mai bine experienţa lui Gabriel. Sarcina psihiatrului este de a-l găsi pe copil acolo unde acesta s-a pierdut, iar eu am impresia că Gabriel s-a pierdut de mult: lăsat în voia lui şi a tabletei sale, într-o lume virtuală fascinantă, dar hipnotizantă. De ani de zile, se adaptează în felul lui, dar mi se pare foarte singur. Pentru mine, este vorba despre reintroducerea prezenţei, bunăvoinţei şi umanităţii: cu alte cuvinte, total opusul tabletei.

FĂRĂ ECRANE ÎNAINTE DE VÂRSTA DE 3 ANI

Ecranele ne-au invadat pe toţi, adulţi şi copii deopotrivă. Nu suntem încă pe deplin conştienţi de consecinţe, în special în cazul copiilor foarte mici. Cu toate acestea, cred că ecranele perturbă grav mediul interacţiunii. în cadrul consultaţiilor noastre, vedem din ce în ce mai mulţi copii mici (sub 3 ani) care suferă de sindromul supraexpunerii timpurii şi excesive la ecrane, copilaşi cu întârzieri de limbaj, cu probleme de atentie si cu dificultăţi de interacţiune.—

Cei mici sunt fascinaţi si uluiţi de ecrane. Devin prizonierii acestora. Iar dacă îi îndepărtaţi de ecrane, după o expunere zilnică îndelungată şi repetată, au crize violente şi devin complet dezorganizaţi. Frustrarea este insuportabilă. Se metamorfozează în mici tirani care îşi cer

ecranul, se rostogolesc pe podea şi ţipă de disperare. De parcă ar fi o chestiune de viaţă şi de moarte! Aceşti copii şi-au pierdut capacitatea de a se detaşa şi sunt literalmente dependenţi. Aşadar, pericolul pentru părinţi este, în mod paradoxal, să le dea înapoi tableta pentru a calma această furie. Exact ceea ce nu trebuie făcut! Pentru că, deşi par mai calmi în faţa unui ecran, ce se întâmplă în capul lor, în imaginaţia lor, în lumea lor interioară? Care sunt efectele asupra gândirii? Ce construcţie psihică se formează?

Unii părinţi au impresia că aceste tablete şi ecrane sunt bune pentru stimularea vigilenţei. Pot considera chiar că favorizează inteligenţa. Aceste iluzii parentale sunt formidabile. Ecranele îi alienează pe copiii mici şi le impun comportamente pe care nu ei le aleg. Ecranele zgândără creierul, dar nu dezvoltă abilităţi de reflectare. Ele pun stăpânire pe viaţa copiilor. Acest lucru poate deveni o formă de dependenţă timpurie, adică o nevoie irepresibilă. Nu ne mai aflăm într-o activitate ludică efectuată împreună, ci în alienare.

Aceste ecrane impun zgomote, culori şi imagini (adesea bine realizate), nu întotdeauna uşor de înţeles de către cei mici, dar captivante şi, prin urmare, foarte atractive. Se produce o hiper stimulare vizual- perceptivă. Cum îi poţi rezista? Copiii sunt efectiv captivi, şi nu doar acasă. Este suficient să ne uităm la ceea ce se întâmplă în viaţa de zi cu zi. Ecranele – smartphone-uri, televizoare, computere, telefoane etc. – sunt peste tot: în sălile de aşteptare, supermarketuri, gări, maşini... Nu putem scăpa de ele. Iar primii captaţi sunt adulţii. în timp ce adulţii sunt capabili să îşi închidă telefonul mobil sau tableta, un copil de 2 ani şi jumătate nu este capabil să o facă.

Cei mici au nevoie de o interacţiune vie cu părinţii lor sau cu orice alt adult sau copil. Aceste momente de interacţiune sunt fundamentale: le permit să asimileze limbajul, să îşi regleze atenţia, să se adapteze la mediul înconjurător, să experimenteze şi să împărtăşească emoţii. Emoţiile sunt esenţiale pentru înţelegerea lumii. Aceste relaţii cu ceilalţi favorizează acordajul afectiv, acea capacitate a copilului mic de a se adapta la ceilalţi, de a nu fi nici prea departe şi izolat, nici prea aproape şi legat. Acest dans interactiv încurajează crearea unei lumi în profunzime mai degrabă decât a unei lumi plate (precum cea de pe ecran). Dacă cei mici sunt supraexpuşi zilnic la ecrane, acest lucru poate duce la o desincronizare a interacţiunilor şi la probleme de relaţionare marcate fie de agresivitate, fie de izolare; aceşti copii sunt, de asemenea, mai puţin drăgălaşi şi simt mai puţină plăcere în contactul cu ceilalţi.

COPIII NOŞTRI MERITĂ MAI MULT!

în faţa ecranelor, am impresia că aceşti copii sunt mai degrabă supuşi decât liberi să aleagă. Atenţia lor este fixată pe ceea ce se află în faţa lor, şi nu pe un obiect printre altele (o carte, o minge etc.). Nu este aceeaşi calitate a atenţiei. De fapt, suntem departe de atenţia împărtăşită (atenţia dezvoltată atunci când ne privim unii pe alţii), de atenţia comună (când privim împreună acelaşi obiect) sau de atenţia profundă (când ne pierdem în reverie); în faţa ecranelor, atenţia este una impusă, fixă. De altfel, mai degrabă decât de atentie, este vorba uneori de sideratie sau de încremenire. Aceasta împiedică gândirea, nu permite visarea, dezvoltarea imaginaţiei sau plăcerea de a te bucura, făcând apel la propriile

gânduri şi la propriile resurse. Copilul este singur atunci când este siderat. Drept urmare, copiii mici care sunt dependenţi de ecrane îşi pierd o parte din capacitatea de a se adapta la lume, de a dezvolta relaţii suple şi o flexibilitate psihologică. Aceştia nu mai sunt capabili să facă distincţia între lucruri şi au dificultăţi în a se organiza, în a clasifica percepţiile şi în a prioritiza informaţiile pe care le primesc. Uneori le este chiar dificil să înţeleagă ceea ce trăiesc şi să explice ceea ce simt. îi loveşte o formă de alexitimie— .

Mai mult, ei nu învaţă să se joace singuri, să îşi folosească resursele interioare pentru a-şi hrăni imaginaţia şi au dificultăţi în a deveni conştienţi de ei însisi si în a se conecta cu emoţiile lor. Fără viată afectivă, cum putem înfrunta lumea? Constituirea sinelui poate fi ameninţată. Copiii devin rigizi şi prizonieri ai unui comportament legat de ecran; sunt literalmente captivi ai imaginilor care îi impresionează. Şi cu cât expunerea durează mai mult, cu atât creşte riscul de daune permanente şi ireversibile.

Pentru aceşti copilaşi supraexpuşi la ecrane, timpul liber devine o sursă de plictiseală. Nu ştiu ce să facă, sunt mai puţin creativi. Am observat, de asemenea, că există mai puţină visare cu ochii deschişi şi mai puţină capacitate creativă de a desena sau de a se juca. Iar când se plictisesc, cer tableta. O soluţie simplă, la îndemână. Dependenţă de obiect.

JUCAŢI-VĂ CU COPIII DE CINCI ORI PE ZI!

Problema supraexpunerii timpurii la ecrane ar trebui să fie abordată în mod sistematic în timpul examinării medicale şi psihologice a fiecărui copil. Această explorare ne-ar învăţa cu siguranţă foarte multe şi ar explica, fără

îndoială, anumite tulburări. însă chiar şi adulţii sunt depăşiţi şi copleşiţi de ecrane. Iar copiii îi imită pe adulţii din jurul lor. Prin urmare, prevenţia începe prin a reflecta asupra comportamentului nostru ca adulţi şi părinţi...

Obiectivul meu nu este de a demoniza ecranele, ci de a ne pune întrebări cu privire la efectele lor psihologice asupra copiilor sub 3 ani. Toţi profesioniştii din domeniul sănătăţii (creşe, grădiniţe etc.) împărtăşesc acest sentiment de pericol din cauza supraexpunerii repetate. Dacă ar trebui să trimit un mesaj părinţilor, le-aş spune: „Jucaţi-vă cu copiii de cinci ori pe zi”, pentru a parafraza sloganul care încurajează consumarea a cinci fructe şi legume pe zi.

Care este mai exact situatia lui Gabriel? Ideea aici nu este de a face o legătură cauzală simplistă între supraexpunerea la ecrane din copilăria timpurie şi apariţia tulburărilor din adolescenţă. Ci pur şi simplu vrem să punem în discuţie comportamentul lui Gabriel şi relaţia lui cu Celălalt, cu lumea. După cum ştim, în copilărie, şi în special în prima copilărie, se formează viziunea noastră despre lume şi se naşte în noi limbajul. Cum şi-a construit Gabriel relaţia cu lumea?

Cum a reuşit consola să-i calmeze temerile? Cum a
)
umplut tableta golul şi singurătatea?

Mama lui mi-a povestit într-o zi o anecdotă care a răspuns parţial la întrebările mele:

— într-o zi de decembrie, când avea 2 ani, am mers la cumpărături. în parcarea supermarketului, l-am văzut îndreptându-se spre o baltă. Am crezut că va sări cu ambele picioare... Dar nici vorbă de aşa ceva! S-a ghemuit şi, cu degetul arătător, a atins suprafaţa ca şi cum ar fi fost un ecran! M-a uimit.

Ascultând-o, şi eu m-am gândit că relaţia sa cu realitatea trebuie să fie oarecum tulburată... în timp ce mama lui vrea ca el să-i asculte fiecare cuvânt, Gabriel are lumea la vârful degetului.

MENŢINEREA CONTROLULUI

Mama îmi mărturiseşte că Gabriel a fost mereu dependent de ecrane şi că este şi astăzi.

— De îndată ce ne întoarcem cu spatele şi are puţin timp liber, de îndată ce este singur în camera lui, reflexul său este să pună mâna pe smartphone sau pe tableta familiei. Nu se poate abţine. Mereu a fost aşa. Indiferent cât de mult îl privăm de ecrane, reuşeşte întotdeauna să ocolească interdicţiile. Este

3

machiavelic! Este un război permanent. Bineînţeles, nu este fericit când îl privăm de ceea ce îi place şi, ca toţi copiii, nu acceptă frustrarea, dar se împacă cu ide ea. Nu se opune, ci din contră, Gabriel spune mereu „da” la tot ceea ce îi cerem, dar nu face decât ce- 1 taie capul. Uneori ne întrebăm dacă nu cumva e surd.

în ceea ce mă priveşte, mă interesează mai mult cum vede Gabriel locul celuilalt. Nu cumva pentru el, la fel ca în orice joc video, este un personaj pe care îl poţi manipula după bunul plac, pe care îl poţi schimba în funcţie de starea ta de spirit şi cu care te poţi juca? Să fie oare Gabriel maestrul jocului? Nu văd nicio dominaţie machiavelică sau vreo manevră subtilă din

3

partea lui. Este adevărat că uneori se consideră o victimă, dar nu face din asta o plângere recurentă. El preferă să lase furtuna să treacă şi să aştepte zile mai bune. Apoi, discret, imperturbabil, revine la obiectivul pe care şi-l propusese.

— în prezent, este ca şi cum el decide totul, repetă mama. Dă o impresie de insolenţă, chiar de provocare. Iar când îl mustrăm, pare insensibil. Vorbeşte puţin, rareori argumentează. Singurul lucru pe care ni-l tot spune este că şi noi suntem tot timpul în faţa ecranelor. Şi nu greşeşte! E ca şi cum ar trăi într-o lume fără pedepse... sau, mai degrabă, într-o lume în care pedepsele nu au niciun efect. Pentru el, este ca o impunitate totală. Aşadar, face ceea ce vrea, primeşte satisfacţie instantanee şi nu se gândeşte la consecinţele comportamentului său. Ne sperie, nu suntem niciodată liniştiţi.

Gabriel este descris ca un copil greu de suportat, cu o formă de tiranie pasivă. Nu este nici agresiv, nici despotic, pentru că aparent acceptă totul, dar debordează şi îşi copleşeşte părinţii, care sunt epuizaţi şi copleşiţi. Foarte greu de înţeles, este pretutindeni şi nicăieri, foarte prezent, dar nu se impune; pare să fie conştient de probleme, dar nu-i pasă... înţeleg îngrijorarea părinţilor. Comportamentul său îi conferă o poziţie de omnipotenţă.

„ESTE ADHD!"

După câteva săptămâni, mama îşi doreşte să ne vedem.

— Este ADHD!

Cu cuvintele acestea a început această nouă consultaţie.

— Am făcut testele, are ADHD!

Fără să mă anunţe în prealabil şi paralel cu monitorizarea fiului ei de către mine, l-a supus unei evaluări neuropsihologice în oraş şi, fluturând raportul testelor psihometrice, mi-a spus, triumfătoare:

— Stim în sfârsit ce are! E totul aici!

> >

Ar putea fi redus copilul la un raport? La un sindrom? Ce este tulburarea de hiperactivitate cu deficit de atenţie (ADHD)?

Fiecare epocă îşi stigmatizează în felul său „copilul îngrozitor” născut din nenorocirile acelor vremuri: mici diavoli, copii indisciplinaţi, hoţi, mincinoşi, rebeli, derbedei, sălbatici, scursuri... Copilul hiperactiv este o figură a culturii şi, în acest sens, se regăseşte şi în domeniul dreptului şi al psihiatriei: de la copilul delincvent la copilul pervers, trecând prin cel instabil, fugar şi tiranul domestic. Am întâlnit mulţi părinţi ce erau speriaţi de agitaţia sau de trăsăturile de caracter ale copilului lor, care deveniseră ciudate si de neînţeles! Si am văzut destui părinţi care interpretau simptomele copilului lor prin raportare la propria lor experienţă (de exemplu, „Când eram copil, eram exact ca el”). Dar, în acest caz, cine este cel îngrozitor: părintele sau copilul? Tiran al familiei, copilul pare să dezvăluie o stare de disconfort sau o simptomatologie aparţinând părinţilor. „Mic drăcuşor” (în cel mai bun caz) sau „copil îngrozitor” (în cazurile îngrijorătoare), acestea sunt, înainte de toate, calificative pentru a-l desemna pe Celălalt, aşa cum e văzut de vorbitor.

Este adevărat că ADHD poate duce la un comportament descris ca fiind tiranic. Există trei tipuri principale de tulburări de tip ADHD:

- Lipsa de atentie atât la scoală, cât si la activităţile extracurriculare. în clasă, copilului îi este greu să se concentreze şi are dificultăţi în a le povesti părinţilor seara ce a făcut în timpul zilei.

Rătăceşte sau uită lucruri, dă impresia că este cu capul în nori când i se vorbeşte, are dificultăţi în a urma instrucţiunile (în

clasă sau acasă), tinde să uite detalii importante şi face greşeli din neatenţie. Are dificultăţi de memorare (care pot varia în funcţie de informaţia care trebuie reţinută; de exemplu, poezia este mai uşor de memorat pentru că este ritmată) şi de organizare (birou dezordonat, foi împrăştiate în ghiozdan, carte de citit cumpărată cu o zi înainte de test), dând impresia că trăieşte doar în lumea lui.

- Impulsivitate verbală şi motorie. Este vorba despre tendinţa de a acţiona înainte de a gândi, despre a spune „nu” de îndată ce ni se cere să facem ceva şi apoi, după o perioadă de reflecţie, să ajungem să spunem „da”. Uneori, acest lucru poate duce la crize de furie majore care sunt greu de reprimat. Copilul are dificultăţi în respectarea regulilor şi instrucţiunilor; îi întrerupe pe ceilalţi, este în centrul atenţiei şi nu reuşeşte să-şi ascundă nerăbdarea (nu ştie să aştepte, nu-şi poate păstra locul la coadă). Intoleranţa faţă de frustrare şi comportamentul periculos completează tabloul.
- Hiperactivitate, care variază foarte mult de la un copil la altul, dar şi în timp. Dificultatea de a rămâne aşezat pe scaun (se ridică de la masă de mai multe ori, nu reuşeşte să stea pe scaun în clasă, îşi schimbă constant poziţia la cinema etc.). Este în continuă mişcare (lucrează învârtind un creion între degete, se balansează pe scaun, îşi scutură picioarele etc.) şi uneori are probleme în a adormi atunci când este hiperactiv psihic (nu se poate opri din gândit atunci când este în pat).

Este adevărat că Gabriel prezintă unele dintre

simptomele acestui sindrom complex. Dar cum rămâne cu lipsa de atenţie, când el este de fapt capabil să stea în faţa ecranului ore în şir? Ce putem spune despre impulsivitatea şi înclinaţia lui de a face prostii fără să se gândească la consecinţele faptelor sale, când, în acelaşi timp, dă dovadă de cumpătare în clasă sau în timpul şedinţelor? Cum rămâne cu hiperactivitatea lui câtă vreme poate sta ore întregi jucând jocuri video?

Mi-am exprimat îndoielile faţă de mama lui Gabriel, care aştepta o reţetă miraculoasă pentru a-şi ajuta fiul să depăşească dificultăţile. îi explic că, deşi există tulburări de acest tip, ADHD nu explică totul. Nu vrea să asculte. Trebuie să numeşti lucrurile pentru a le înţelege; ai nevoie de un răspuns şi de o soluţie. Este un meci strâns...

DE UNDE VINE TIRANIA

Ceea ce este receptat de unii părinţi ca fiind deosebit de tiranic este sentimentul de a fi copleşiţi de un copil pe care nu îl înţeleg. în mai multe rânduri, părinţii lui Gabriel m-au interogat cu privire la originea comportamentului fiului lor şi le-a luat ceva timp să redescopere o complicitate cu el şi plăcerea de a fi împreună, cu adevărat. Odată ce încrederea reciprocă a fost reconstruită, omnipotenţa lui Gabriel a dispărut. De asemenea, climatul familial s-a calmat si toată lumea şi-a găsit din nou locul...

Bineînţeles, au existat multe răsturnări de situaţie pe parcurs. îmi amintesc un eveniment care mi-a atras atenţia. într-o zi, mama lui Gabriel m-a sunat să-mi spună că fiul ei a dispărut. Nu s-a întors de la

şcoală. Eu însumi am devenit îngrijorat şi înţeleg prin ce trec aceşti părinţi în fiecare zi. Mai ales că nu exista niciun indiciu că ar fi fugit. Anxietatea creştea pe măsură ce ziua înainta. Apoi, chiar în acea seară, mama m-a sunat înapoi şi mi-a spus că Gabriel nu fugise, ci pur şi simplu se hotărâse să meargă să-şi vadă bunica din cealaltă parte a oraşului (ceea ce nu face niciodată). Şi a uitat să le spună părinţilor săi. Am discutat despre acest episod în timpul şedinţei, şi Gabriel a devenit conştient de modul său de relationare cu alte

persoane.

CUM SĂ CREŞTI ÎN VIAŢA REALĂ

Ecranul este uneori un refugiu, iar hiperconectarea, un mod de a evada dintr-o realitate prea dificilă atât pentru copii, cât şi pentru adulţi. Nu vom fi capabili să combatem digitalizarea galopantă a mediului nostru. Pe de altă parte, putem facilita utilizarea ecranelor într-un mod echilibrat şi îi putem împiedica pe copii să adopte posturi neautentice şi să se lase pradă unor dependenţe dăunătoare.

Prima dată când l-am întâlnit pe Gabriel, am fost impresionat şi uimit de acest copil al cărui comportament era de neînţeles şi imprevizibil. Părea rătăcit. Nu puteam să-l las singur. Am vrut imediat să îl ajut şi să înţeleg, împreună cu el, prin ce trecea. A acceptat.

Am lucrat cu Gabriel mai mult de trei ani, iar ajutorul psihoterapeutic i-a permis să renunţe la ecrane şi să experimenteze plăcerea unor relaţii vii, nu virtuale, cu alţi copii şi cu părinţii săi; să redescopere continuitatea în relaţiile sale. Desigur, este în continuare un fan al smartphone-ului, dar acum poate să-l lase deoparte şi să petreacă timp cu părinţii, fraţii şi

surorile sale. Şi-a făcut chiar doi prieteni alături de care s-a înscris în clubul local de sah.

3

Acum poate spune „nu”, fără teama de conflicte sau colaps. Din momentul în care spunem „nu”, existăm, ne afirmăm şi ne găsim locul. Bineînţeles, este vorba despre un „nu” spus atunci când trebuie, iar el a înţeles asta.

Astăzi, admir curajul de care a dat dovadă, pentru că nu este uşor să renunţi la obiceiurile tale, să te îndrepţi spre necunoscut, să te maturizezi şi să înfrunţi lumea. Dar, în cele din urmă, ne-am întâlnit pe un teren comun. Nu există întâlnire fără a fi uimit şi surprins de celălalt, care se descoperă sub ochii noştri.

Marcel Rufo: Se vede că eşti talentat, Philippe, se vede în impresiile iniţiale, în întâlnire, apoi în timpul pe care îl petreci singur cu copilul şi, în cele din urmă, când familia revine în cabinet la sfârşitul consultaţiei, în propunerea de monitorizare. Te menţii pe poziţii, fără să devii niciodată pesimist, şi asta este ceva ce avem în comun.

Am notat câteva aspecte interesante. Părinţii spun: „Am încercat totul:pedepse,discuţii, sancţiuni, şantaj...” Dar n-au încercat niciodată indiferenţa, care este poate cel mai bun mod de a nu cădea în capcana întinsă de acest copil.

Şi această mamă, care ocupă un loc central, se impune şi vorbeşte la telefon în timpul şedinţei... Te înţeleg că ai vrut să rămâi singur cu acest băiat! Gabriel a avut nevoie de trei ani pentru a scăpa de dependenţa de ecrane. Optimism versus contratransfer!

— *La Vie en desordre*, Editura Anne Carriere, 2007.

— **Instituţie pariziană interdisciplinară (pediatrie, psihologie, psihiatrie) dedicată sănătăţii mentale a adolescenţilor, care include o abordare interculturală, dar şi consultaţii pentru aparţinători (*N.red.*).**

— **Sintagma, creată de S. Freud şi O. Rank, se referă la modalitatea în care o persoană îşi modifică legăturile genealogice, inventându-şi (prin fantasmare) o altă familie decât cea proprie *(N.red.).***

— **A se vedea „Lettre à Jenny Aubry” (1969), în „Deux notes sur l’enfant”, *Omicar*?, nr. 37, Navarin, 1986.**

-A se vedea „L’exposition précoce aux écrans est un nouveau trouble neurodéveloppemental”, de Daniel Marcelii, *Le Monde*, Sciences et Médecine, 2 mai 2018.

— **Dificultate în identificarea, diferenţierea şi exprimarea emoţiilor sau, uneori, a emoţiilor celorlalţi.**

U

De la 12 la 15 ani

Odată cu debutul adolescenţei, totul se schimbă: gata cu idealizarea imaginilor parentale! De acum, tata nu mai este cel mai puternic, iar mama nu mai este cea mai frumoasă. Dimpotrivă, defectele sunt analizate, explorate şi scoase la lumină. Trăiască grupul şi gaşca, prietenii, ai căror părinţi par inevitabil mai amicali şi mai deschişi. Adolescentul aspiră să îşi asume riscuri, pentru că simte că de acum înainte viaţa îi aparţine. Winnicott avea dreptate: acesta este un moment în care părinţii trebuie să „supravieţuiască”.

MARCEL RUFC

EXERCITAREA DREPTULUI DE VIZITĂ

Această fată de 13 ani mi se pare foarte simpatică. Acceptă de bunăvoie să participe la

întrevedere. Mama, care este la fel de plăcută, începe prin a explica faptul că fiica ei are probleme cu tatăl ei. O întrerup ca să o întreb pe fată de ce crede că a venit să mă vadă. întotdeauna fac acest lucru înainte de a le da cuvântul părinţilor. Nu este vorba despre o lipsă de consideraţie din partea mea faţă de ei, dar din momentul în care adolescentul începe să vorbească despre problema lui, intervine implicarea acestuia în tratament şi este facilitată evoluţia.

- Am probleme cu tatăl meu, răspunde ea.

După ce vorbesc cu mama, rămân să discut doar cu adolescenta, insistând asupra a două aspecte: respectul faţă de părinţi, chiar dacă aceştia nu sunt prezenţi, şi confidenţialitatea. Fata îmi spune că are probleme în a se întâlni cu tatăl ei, pe care nu l-a văzut de mai bine de un an. Refuză să se întâlnească cu el la locul de vizită stabilit de judecătorul în materie de tutelă şi familie. O întreb despre nemulţumirile pe care le are fată de tatăl său, dar discursul ei este foarte vag şi nu înţeleg de ce refuză să-l vadă. Această simptomatologie este des întâlnită în expertize. M-aş putea gândi că e vorba despre sindromul alienării părinteşti (în care un părinte îl instigă pe copil împotriva celuilalt părinte, căruia i se atribuie intenţii rele – ***n.red.***), dar în cazul de faţă ar fi o interpretare total nejustificată. în cazuri precum cel de faţă, mamele nu se implică în decizia fetelor, dar le-o susţin în mod tacit. Fata îmi precizează:

- Tatăl meu începe să ţipe... Nu mi-a răspuns la telefon..., enumeră ea acele motive neînsemnate care nu au nimic de-a face cu dramaticele abuzuri fizice sau sexuale care ar putea explica o fobie şi o interdicţie de a se întâlni cu un tată

violent sau abuziv.

Pe măsură ce discuţia noastră a avansat, mi-am dat seama că era vorba de o poveste de iubire care nu a putut să se dezvolte, ca şi cum fiica ar fi luat locul mamei, care fusese abandonată la plecarea tatălui. Fiica reacţionează ca o femeie geloasă, care este rănită de acest tată invalidat. I-am spus fetei că nu sunt în măsură să îi dau niciun sfat în cazul său până nu-l întâlneam şi pe tată şi am rugat-o să revină cu el la mine. Foarte surprinsă de propunerea mea, a mormăit că mă consideră simpatic şi că acceptă această abordare, despre care a spus că este îndrăzneaţă din partea mea – m-a mirat reacţia ei, căci eu mă aşteptam la un refuz.

La scurt timp după această primă şedinţă, am revăzut întreaga familie, mai întâi tatăl cu fetiţa, mama rămânând în sala de aşteptare. Spectacolul este neobişnuit, dar tipic. Tânăra s-a poziţionat departe de el, întorcându-i practic spatele pe scaun, fără să-i întâlnească privirea. Tatăl, puţin speriat, nu înţelege mai mult decât mine ce se întâmplă. Ea spune că lucrurile nu merg bine la locul de vizită, lucru pe care el îl confirmă. Insist asupra faptului că trebuie să mai încerce să se vadă şi îl rog apoi pe tată să părăsească încăperea pentru ca eu să pot fi singur cu fata. Vreau să-i mulţumesc pentru că a fost de acord cu această confruntare. îmi zâmbeşte cu bunăvoinţă. O rog pe mamă să vină şi îi descriu scena teribilă care tocmai a avut loc. Aceasta din urmă nu este agresivă faţă de tată; ea înţelege că este necesar ca fiica lor să restabilească legăturile cu el pentru buna evoluţie a vieţii ei psihice, a vieţii ei amoroase şi a relaţiilor sale viitoare.

Le propun ca în luna următoare să repete

această sesiune de mediere în trei, implicând tatăl, mama şi fiica.

Fata pleacă, spunând „La revedere, Rufo”, ceea ce este un semn absolut de conformare si de bună relaţie,

j j ’

deoarece, în general, în aceste cazuri, copiii şi adolescenţii refuză să accepte orice propunere terapeutică.

Iată un simptom important. Taţii şi mamele, precum şi avocaţii şi chiar judecătorii ar trebui să fie primii care să fie informaţi despre această explicaţie psihopatologică a refuzului fetelor de a-şi întâlni tatăl. Acest lucru nu are nimic de-a face cu poziţia părinţilor, ci cu teama de imaginea tatălui, o imagine pe care adolescenta o iubeşte si o urăşte în acelaşi

A j * * Î

timp, pentru că dragostea şi ura sunt verişoare primare.

Philippe Duvergen Nu ştiu dacă putem vorbi despre tiranie în atitudinea acestei tinere care refuză să-si

3

vadă tatăl, mai ales că ea nu pare să sufere de vreo afecţiune anume. La rândul său, nici tatăl nu pare să fie tiranizat de comportamentul fiicei sale. Perplex, în cel mai bun caz...

Aşadar, este vorba despre un capriciu? Despre o opoziţie adolescentină? Despre angoase oedipiene trecătoare? Este ea manipulată de mama ei într-un conflict de loialitate de care poate că nici măcar nu este conştientă? Există un secret de familie ascuns?

MARCEL RUFC

RECORD DE FUGI

La vârsta de 12 ani, această tânără a făcut deja

un tur al Europei cu fugile ei de acasă. A avut parte de momente terifiante: a fost închisă într-o pivniţă din Bulgaria, a fost violată în grup, bătută, prostituată, dar nu se opreşte din a fugi iar şi iar de acasă.

Părinţii ei, în special tatăl ei, sunt foarte iubitori. Atunci când fuge, acesta vine să mă consulte şi, în timp ce mă atinge pe braţ, îmi spune: „S-o luăm uşor...” îi înţeleg confuzia, pentru că el nu-şi poate explica mai mult decât mine de ce fiica lui fuge de acasă.

într-o zi, într-o şedinţă între două dispariţii, am rugat-o pe fată să mă însoţească la Facultatea de Medicină, unde urma să ţin o prelegere pe această temă şi să răspundă la întrebările publicului. Aceasta acceptă. După prezentare, unul dintre studenţii mei o întreabă de ce, într-o noapte, pe când era pe cale să fugă, m-a sunat de la Gara Saint-Charles şi apoi a închis brusc. Trebuie precizat că, în timpul acestui episod, în momentul în care i-am anunţat părinţii şi poliţia pentru minori, ea a sărit într-un tren şi a dispărut timp de peste trei luni. Tânăra îi dă studentului acest răspuns sublim: „Ştiţi, domnule, cel mai greu lucru în a fugi nu este să pleci, ci să te întorci”.

Monitorizarea îndelungată a acestei tinere, care s-a întins pe o perioadă de aproximativ zece ani, a arătat o lipsă extremă de încredere în sine şi de stimă de sine, ca şi cum ea îşi găsea împlinirea prin transgresiune, trecere la act şi fugă. Pericolele îi dădeau consistenţă. Tocmai pentru că se afla în pericol, a putut deveni ea însăşi. îşi dorea întâlniri neplăcute, pentru a evita întâlnirea cu sine.

Am mai primit veşti de la ea şi după ce am încheiat terapia: se descurcă bine, lucrează într-o autoritate locală; din când în când, atunci când se vede cu prieteni de-ai mei, în special cu una

dintre colegele mele, o roagă să-mi trimită salutări: „Salută-l pe Rufo, dar mi-e teamă să dau ochii cu el, pentru că mi-e ruşine de ceea ce s-a întâmplat”. Greşeşte, pentru că mie mi-ar plăcea să o revăd.

Philippe Duverger: Mai degrabă decât fugă, aş numi-o rătăcire. De fapt, eu văd fuga ca pe un comportament de ruptură, cu o plecare impulsivă, de obicei solitară, limitată în timp, şi care reflectă o atmosferă de conflict cu familia. Acest comportament nu este o patologie, ci o evadare ocazională şi este, în esenţă, un fel de „a fi în altă parte”.

Rătăcirea este hoinăreala fără logică sau scop, în care fantasmezi că o să scapi de toate constrângerile, cu dorinţa deliberată de a te rupe de familie şi de societate. Confuzia este uneori asociată cu această rătăcire. La fel ca în cazul fugii disociative (când călătoria neplanificată e însoţită de amnezia în privinţa identităţii personale – n.red.), scopul şi finalul rătăcirii nu sunt gândite de la bun început şi variază în funcţie de întâlniri. Rătăcitorul este astfel

3

condus de o certitudine extraordinară, aceea de a nu crede în nimic. Cred că si cazul acestei tinere se referă la o astfel de rătăcire.

în cele din urmă, tirania acestei poveşti triste vine din teroarea acestei tinere fete în fata existentei si din teribila suferinţă a părinţilor ei, care habar nu au ce i se întâmplă acesteia. Lunga monitorizare pe care o menţionezi i-a permis să se aşeze şi să se construiască, să aibă grijă de ea însăşi şi să se respecte. S-a întors, chiar dacă, aşa cum spune ea, asta este partea cea mai grea, pentru că este nevoită să înfrunte privirea celorlalţi şi

sentimentele de ruşine, disperare şi, fără îndoială, dezgustul de sine... ceea ce nu este lipsit de suferinţă. Trebuia ca cineva să creadă în ea! Si să se simtă respectată... Acest lucru i-a salvat viaţa!

MARCEL RUFO

FAC PE MINE, PĂRINŢII MEI S-AU SĂTURAT

Trebuie subliniat faptul că simptomatologia encoprezisului s-a schimbat. La începutul carierei mele, din 20 de pacienţi cu această afecţiune, 19 erai băieţi; în prezent, şi fetiţele se prezintă cu această simptomatologie, în special cele opoziţioniste.

Formele iniţiale şi semnalele de avertizare ale encoprezisului constau în imposibilitatea de a face caca în afara scutecelor. Consecinţele asupra abilităţilor sociale ale copilului sunt catastrofale. Este refuzat la grădiniţă, pentru că nu foloseşte toaleta. Are puţini prieteni. în şcoala primară, nu poate participa la activităţile în aer liber. în adolescenţă – da, există şi adolescenţi cu encoprezis –, aceştia nu pot avea viaţă socială. La unii schizofrenici sau pacienţi tineri care suferă de tulburări mintale, sau la persoanele cu dizabilităţi este vorba despre o lipsă de resurse şi de autonomie, nu despre o incapacitate de a învăţa să folosească toaleta.

Iată un adolescent care poartă un nume de împărat roman: Constantin, A venit să mă vadă de departe, pentru un encoprezis persistent pentru care toate tratamentele au eşuat: consiliere psihologică, medicaţie, internare, utilizarea de laxative... Testele gastroenterologice nu au evidenţiat nicio

anomalie. A trecut prin cursa cu obstacole a tuturor copiilor care fac pe ei.

Françoise Dolto, în teza sa de licenţă, „Psihanaliză şi pediatrie”, citează cazul unui copil cu encoprezis care a fost operat cu succes de boala Hirschsprung—, care menţinea encoprezisul ca mijloc de opoziţie şi de neseparare. încă o dată, o putem aplauda pe această mare figură a psihologiei copilului.

Când Constantin a intrat în încăpere, deşi nu ştiam încă de ce a venit să mă vadă, eram pe punctul de a-i spune că a venit pentru encoprezis, dar mama lui mi-a luat-o înainte. Ce păcat! Acest lucru ar fi avut efectul unei baghete de vrăjitor clarvăzător, care ar fi fost foarte utilă pentru a transfera capacităţile de ameliorare către acest tânăr pacient.

în timpul acestei prime consultaţii, am aflat că Constantin avea o serie de puncte slabe, în ciuda evoluţiei sale favorabile. El rămâne în această poziţie regresivă, nedorind să înveţe să folosească toaleta; astfel, poate fi îngrijit ca un bebeluş murdar care ţipă, plânge şi nu vrea să doarmă. întreţine un tip aparte de rivalitate între fraţi, punându-se în postura de frate mai mic, pe când fratele său mai mic nu mai foloseşte deja scutece. Cere să se ocupe de el excesiv. Suferă de o incapacitate severă de a se separa de părinţii săi, care nu se pot muta dintr-o cameră în alta fără ca el să îi urmeze, şi se lipeşte de ei în mod patologic. Aceştia nu mai pot suporta. A fost respins de la orele de artă, unde nu desena decât în prezenţa mamei sale, dar şi de la şcoală, unde cerea să se întoarcă la părinţi; nu se poate duce acasă la un coleg de clasă şi nici măcar la bunicii săi, care sunt deosebit de drăguţi. Bunicul său se oferă să se ocupe împreună cu băiatul de o livadă la fel de încântătoare ca Grădina Edenului, dar copilul refuză, în ciuda

dorinţei sale de a face acest lucru. îmi
7 i
spune că poate merge la schi, dar nu şi la plajă, pentru că face pe el şi e uşor de imaginat ce s-ar întâmpla dacă ar avea un accident!

Cu toate acestea, sunt optimist. Constantin trebuie să se separe cu orice preţ dacă vrea să se maturizeze. îi prescriu această separare, din care va suferi foarte mult, dar este imposibil să abordezi adolescenţa cu un astfel de simptom devastator, care duce la un comportament pervers şi îl împiedică să trăiască o viaţă normală. Cum ai putea avea o prietenă dacă faci pe tine?

Iată ce i-am propus:

— O să fii mai bine, vei lupta şi vei încerca să te vindeci. Dacă nu reuşeşti să faci acest lucru în lunile
y j
de vară, vom lua dificila decizie de a te interna într-o unitate pentru adolescenţi, unde vor fi permise vizitele părinţilor tăi, pentru a realiza separarea- individualizarea, care este cheia patologiei tale. îţi doresc să ai o vară frumoasă, cu momente de victorie asupra acestui encoprezis.

MARCEL RUFO

PROPRIUL TĂU TIRAN

În cadrul unei reuniuni, am întâlnit o fată de 14 ani care se afla în compania unei prietene pe care o monitorizasem anterior. Fata îmi spune:

— Aş dori să vă cer părerea, pentru că am o mare problemă.

în calitate de psihiatru pediatru sunt oarecum surprins de această abordare spontană din partea unei adolescente. în mod obişnuit, părinţii sunt cei care îşi aduc la consultaţie copiii

reticenţi, care susţin că nu stiu de ce se află acolo.
J

Mai precis, este o formă de coterapie şi de ajutor reciproc, pe care o întâlnim adesea în centrele pentru adolescenţi: un tânăr, care a beneficiat de un serviciu de îngrijire sau de sprijin, doreşte să ne prezinte un prieten aflat în dificultate.

Tabloul este unul de anorexie sau mai degrabă de eurexie, ceea ce înseamnă că această tânără are o greutate normală, deşi nu mănâncă. Aceasta este chinuită de crize intense de bulimie. în 30% dintre cazuri, anorecticele alternează între anorexie si
7

bulimie, trecând de la o greutate de ***TI*** la 80 de kilograme, în condiţiile în care nu au o imagine de sine stabilă. „Sunt slabă şi fericită, dar nu mă mai pot privi; sunt grasă şi sunt dezgustată, vreau să slăbesc.” Este vorba aici despre o evoluţie frecventă în anorexie.

Această adolescentă a găsit o metodă foarte comună de a nu mai slăbi: îşi provoacă singură vărsături – un remediu folosit de 14% dintre adolescenţi, fete şi băieţi deopotrivă. Faptul de a vărsa pentru a slăbi ţine de felul în care, în societatea noastră, domneşte tirania slăbitului. în această epocă a supremaţiei imaginii şi a reţelelor de socializare, a fi slab înseamnă a fi adecvat şi dezirabil. Să fii plinuţ şi gras este de nesuportat. Supraponderabilitatea este cauza principală a hărţuirii la şcoală. Persoanele grase sunt atacate de cei care visează să fie slabi. Mai mult, toti
7 3

adolescenţii ţin o dietă primăvara, dar numai anorecticele reusesc să slăbească. Dietele sunt
3

concepute pentru a eşua; dacă o dietă are prea

mult succes, ar trebui să suspectăm o patologie morbidă. Exact ceea ce se întâmplă în cazul acestei tinere.

Este inteligentă şi plină de viaţă. Sunt optimist, pentru că ea este cea care a venit la mine; tot ce trebuie să facem este să-i oprim vărsăturile. Şi totuşi, evoluţia afecţiunii sale a fost teribilă, ea vomitând de până la treizeci de ori pe zi, datorită unei tehnici incredibile care presupunea apăsarea abdomenului în lateral. în fiecare zi, ea părăseşte secţia în care este internată pentru a-şi umple rucsacul cu provizii cumpărate din magazinele din zonă. Se întoarce în unitate, se îndoapă şi apoi vomită.

Acest comportament îi pune viaţa în pericol: vărsăturile şi diareea au provocat un dezechilibru de potasiu, a suferit o hipokaliemie şi, având în vedere că potasiul este vectorul electricităţii cardiace, exista chiar riscul unui stop cardiac. A fost internată de mai multe ori la terapie intensivă, cu niveluri de potasiu sub 2,5 mmol/1.

Potrivit acestei adolescente, la originea tulburării ar fi o agresiune sexuală. A fost forţată să facă felaţie. De atunci tot ceea ce îi intra în gură o dezgusta şi trebuia să fie expulzat. De ce a suferit aceste sechele, când ea a primit tratament pentru acest abuz? Pe lângă această agresiune, indiscutabilă, ea avea şi o structură anorectică preexistentă, care a determinat-o să ajungă la această patologie. îşi tiraniza corpul şi familia, trecând de la culmi de speranţă la crize de colaps.

Ţin să subliniez aspectul extrem de simpatic al acestei tinere, care era inteligentă şi plăcută, dar care nu-şi putea reprezenta propriul corp, nu se putea iubi pe sine şi care se hărţuia pentru că se ura pe sine.

După un deceniu de monitorizare, acum se

simte bine. A studiat pentru a deveni dietetician – un lucru clasic pentru anorectice –, iar acum se ocupă de o unitate de fructe şi legume proaspete, cu produse organice, în cadrul unei companii hoteliere. Am crezut întotdeauna în ea, iar această încredere reciprocă a ajutat-o parţial să se descurce. Când a devenit mamă, am continuat să fim precauţi din cauza comportamentelor ei destul de neobişnuite atunci când venea vorba despre hrănirea copilului.

Philippe Duverger: Ai dreptate, tulburările de comportament alimentar sunt o tiranie pentru toţi cei implicaţi: adolescenţi, părinţi, fraţi, prieteni, îngrijitori... Toată lumea este în aceeaşi barcă. Simptomul anorexiei îl sperie pe celălalt; pune la îndoială umanitatea noastră. De cele mai multe ori, aceşti tineri, în dezacord cu ei însisi, combină violenta distructivă cu o inteligenţă ascuţită. între iubire şi ură, între viaţă şi moarte, există conflicte masive şi regrese majore.

Fata despre care vorbeşti nu face excepţie de la regulă. Atotputernică prin simptomul care o copleşeşte, ea este singurul stăpân de la bord, trasându-şi cursul fără ca cineva sau ceva să o poată opri. Riscă să moară. Este diabolic!

Atunci când ne angajăm să ajutăm o tânără cu anorexie sau bulimie, facem acest lucru pe termen lung. Şi mă adresez ţie, în calitate de marinar, pentru că eu cred că a fi alături de o persoană tânără cu anorexie/bulimie este ca şi cum ai fi membru al echipajului pe o barcă cu vele. Este vorba despre a porni într-o călătorie, cea a adolescenţei. Este de ajuns să spunem că această croazieră nu este un moment de

relaxare! Există avertismente de furtună, valuri atât de mari încât ameninţă să răstoarne barca si chiar si

mările calme pot fi înşelătoare, existând riscul să te loveşti de bara din partea de jos a velei. în calitate de coechipier, nu trebuie să decizi nimic, decât în caz de urgenţă. Tânăra este cea care ţine cârma. Tot ceea ce putem face este să intervenim pentru a-i mai oferi un moment de respiro, pentru a alege un alt curs în loc să se îndrepte direct spre recife şi să eşueze.

Anorectica, la fel ca bulimica, este lacomă şi intransigentă în relaţia de transfer. înfometată, îl „înghite” pe celălalt. Părinţii şi asistentele ştiu foarte bine acest lucru! Mai presus de toate, nu cedaţi, ci înduraţi, rezistaţi, fiţi prezenţi, atenţi... şi fermi.

Această tânără nu a fost vindecată, ci salvată. Mă bucur sincer pentru ea.

MARCEL RUFO

O AMINTIRE TIRANICĂ

Mă întâlnesc cu această fată de 13 ani în compania părinţilor ei: un tată tăcut şi o mamă furioasă. Fata numi spune de ce se află aici. Mama intervine şi aflu că fiica ei face pe ea şi se murdăreşte cu fecale pe haine. Bineînţeles, vreau să spun că acest comportament nu poate continua, mai ales că mama a abandonat-o în mizeria ei şi începe să aibă sentimente negative faţă de ea. Fata, care se opune puternic, nu vrea să audă nimic. îi spun că va fi necesar să stea într-un centru timp de patruzeci şi cinci de zile, până când situaţia se va rezolva, pentru a nu amesteca menstruaţia cu materiile fecale. Ea rămâne fermă şi se opune propunerii mele.

îi întreb pe părinţi dacă învăţase anterior să folosească toaleta sau dacă acest comportament a apărut când s-a născut un frăţior sau o surioară. Mama îmi spune că encoprezisul a început când avea 7 ani şi că are o singură soră, cu un an mai mică, cu care are o relaţie bună. Tânăra este din ce în ce mai jenată la şcoală, nimeni nu vrea să se apropie de ea din cauza mirosului şi a comportamentului ei antisocial.

Mama invocă apoi o amintire dureroasă: moartea fiicelor sale gemene, la naştere, care a avut loc cu şase ani mai devreme. în acel moment, m-am întors spre fată, care a izbucnit în lacrimi. Devine din ce în ce mai înţelegătoare cu mine şi îi dau o interpretare care are valoarea ei:

— Până la urmă, ai început să faci pe tine din acel moment, când au murit gemenele, pentru a fi ca bebeluşii care ar fi trebuit să trăiască. Bebeluşii nu stiu
să folosească oliţa, nu îsi controlează materiile fecale,
care sunt în scutece.

Fata mă priveşte uimită şi îmi spune:

— Exact aşa este, plângând din nou şi prăbuşindu-se
în braţele mele.
>

Chiar dacă nu este adevărată, această interpretare poate fi utilă. în timp, vom vedea dacă tânăra va scăpa de simptom datorită interpretării date acestei drame teribile.

MARCEL RUFO

FIRE NEGRE, FIRE ALBE

Această tânără, care intră la gimnaziu, suferă de tricotilomanie, o tulburare caracterizată prin

smulgerea compulsivă a părului, ceea ce duce la alopecie pe o parte a corpului. După ce a eliminat ipoteza unei pecingine, dermatologul a trimis-o la un psihiatru de copii. Această tulburare specifică îi afectează genele, dându-i un aspect ciudat, neîngrijit, încă din cele mai vechi timpuri, machiajul genelor a fost folosit pentru a face contactul vizual mai intens, în acest caz, această tânără are o „patologie anti-Cleopatra”.

La fel ca majoritatea copiilor cu această simptomatologie, ea nu este deranjată de felul în care arată. Acest lucru nu doar că face parte din aspectul său, ci şi dintr-un sistem de autoagresare. Onicofagia (acţiunea de a-şi roade unghiile, în general de la mâini şi uneori de la picioare) este mai frecventă. Persoanele care suferă de onicofagie, care sunt mai numeroase decât cele care suferă de tricotilomanie, se afişează în

7 j

public; îşi pot roade unghiile în mod compulsiv în faţa celorlalţi fără nicio jenă. Tricotilomania este un comportament prin care persoana îşi atacă părţi ale corpului pentru a-şi exprima agresivitatea faţă de sine, şi nu doar disconfortul. Agresivitatea este o protecţie împotriva anxietăţii. Prin agresivitate, scade anxietatea. Provocarea de tăieturi la nivelul pielii face, de asemenea, parte din acest proces.

Această tânără prezintă, de asemenea, o particularitate extrem de neobişnuită. Tatăl ei, prezent la consultaţie, ne arată o parte din propriul chip, unde întreaga parte stângă a bărbii albe i-a fost smulsă de fiica sa. Fata pare îngrozitoare, deoarece îşi continuă acţiunile asupra pudelului alb, care o însoţeşte în acea zi şi care nu are păr pe partea posterioară.

Iată o tricotilomană care nu numai că este

anxioasă şi autoagresivă, dar este şi tiranică cu tatăl şi câinele ei. Ceea ce este uimitor în această poveste este acceptarea tatălui, lipsit de barbă pe jumătate din faţă, şi a bietului pudel cu posteriorul epilat!

Când i-am atras atenţia că ea comandă ca toată lumea să fie epilată, a râs uimită şi a recunoscut:

— Aveţi dreptate, vreau să comand.

Philippe Duverger: Ce tânără surprinzătoare! Am întâlnit mai mulţi copii care îşi smulgeau părul şi sprâncenele, dar niciodată genele. Uneori chiar le înghiţeau, rezultând clasicul tricobezoar (ghem de păr care poate bloca tubul digestiv – ***n.red.),*** binecunoscut de chirurgii pediatri. Ceea ce este deosebit de uimitor este faptul că îi face plăcere să smulgă în mod compulsiv barba tatălui ei şi să smulgă firele de pe posteriorul câinelui! Cum poate tatăl să accepte acest joc sadic? Şi ce spune mama?

De cele mai multe ori, fetitele fac ce e mai rău păpuşilor lor, nu părinţilor lor. Care este miza acestei situaţii? în ce stadiu a ajuns la pubertate şi cum acceptă ea schimbările din corpul ei? Ce încearcă să controleze, să modeleze şi să transforme? Iată câteva dintre întrebările pe care aş vrea să i le adresez...

De asemenea, probabil că simte o anumită satisfacţie făcând acest lucru, undeva între durere şi plăcere. Un efect corporal care, de obicei, rămâne intim şi afectează doar propria persoană. Cunosc un băieţel care, sub privirea perplexă şi înspăimântată a mamei sale, smulgea zilnic crustele de pe rănile pe care şi le făcuse la genunchi când a căzut, până la punctul în care rănile nu reuşeau să se mai vindece. „Mă doare, dar îmi place”, îmi spunea acesta.

Dincolo de originalitatea simptomului, se pune

problema interdicţiilor şi a discursului părintelui. Acesta trebuie să se facă respectat şi să înceteze acest joc sadomasochist. în cele din urmă, cred că această tânără ar putea beneficia de sprijin psihoterapeutic, pentru a înţelege ce se află în spatele simptomelor sale. Altfel, acest joc sadic ar putea escalada...

MARCEL RUFO

O ANXIETATE TIRANICĂ

Într-o zi, mă aflu în faţa unui copil de 12 ani, prietenos şi inteligent, care prezintă semne de anxietate. De obicei, banalizăm situaţia, spunându-le părinţilor că 15% dintre copii au simptome de anxietate: nu este o patologie, ci mai degrabă un mod de a fi în lume.

Acest băiat este foarte ataşat de mama lui, asa cum

j 7 j

este şi ea de el. Care dintre ei a început? mă întreb. Amândoi? Este nevoie de două persoane pentru ca legătura să rămână atât de strânsă. Acesta este un caz de separare (individualizare) dificilă.

în mod paradoxal, lucrurile s-au îmbunătăţit cu colegii săi de clasă de când a început gimnaziul: vorbeşte despre vacantele sale la mare si la munte si îşi

aminteşte de vechile schiuri de lemn ale bunicului său,

j

Ca toţi elevii buni, este un perfecţionist: o notă de 15 (din 20) i se pare a fi în pragul eşecului; şi-ar dori să aibă 18 tot timpul.

La a doua noastră întâlnire, felul său de a interacţiona şi de a zâmbi s-a modificat. Este mai puţin ataşat de mama sa, care este fericită de acest lucru, ceea ce dovedeşte că ea pur şi simplu şi-a sprijinit fiul anxios si nu era cauza

acestei fuziuni. Rezultatele sale şcolare s-au îmbunătăţit considerabil.

Pentru a mă asigura, mama îmi spune:

— Este mai bine.

— Nu, este foarte bine, o corectez eu.

De fapt, eu oscilez între două poziţii: plăcerea şi dezamăgirea de a-l revedea, pentru că, acum, la a doua şedinţă, am simtit că mai are nevoie de mine. A crescut foarte mult, abia îl mai recunosc. Cu toate acestea, îmi vorbeşte despre temerile care îl invadează: boala, moartea, abandonul, teroriştii, agresiunea, animalele... Asistăm la o revenire a fricilor fiziologice din prima copilărie; e vorba despre o simptomatologie care ar fi trebuit să treacă de atunci.

Freud ne-a învătat că fricile si fobiile sunt boli ale copilăriei timpurii, în jurul vârstei de 3-6 ani, dar că nu trebuie ca acestea să persiste, în calitate de psihiatru optimist, am început să mă îngrijorez în legătură cu aceste manifestări şi am cerut să îl văd pe băiat de alte patru ori, pentru a-l monitoriza mai îndeaproape. în acelaşi timp, atunci când un adolescent nu este bine, trebuie să vedem ce aşteptări are el, ce proiectează în viitor. Acest copil vrea să devină notar, o profesie practicată de tatăl, bunicul şi străbunicul său. îl sfătuiesc să arunce o privire pe vechile acte notariale şi îi spun că vom vorbi despre asta când ne vom revedea. Prin trecut, se construieşte un viitor uşor, interesant si strălucit, chiar viitorul care îl aşteaptă pe acest tânăr.

Când mă întâlnesc din nou cu el, după o vară întreagă, încă mai are aceste frici – cu excepţia fricii de boală, pe care o vom aborda mai târziu

–, iar cele mai multe dintre ele sunt frici de agresiune. Căutăm acum originea acestor manifestări. Se pare că familia a fost victima unei spargeri, în urma căreia a dispărut un colier pe care tatăl îl dăruise mamei la naşterea băiatului, marcând intrarea acestuia în viată. Tatăl a

cumpărat din nou aceeaşi bijuterie, dar mama o poartă mai rar, de teamă să nu-i fie furată. De menţionat că, în momentul în care casa a fost spartă, s-au declanşat alarma si sistemul de ceată antifurt. De atunci,
măsurile de securitate au fost intensificate si mai mult.

y

înţeleg mai bine frica de moarte, de separare şi de agresivitate a acestui tânăr, care s-a intensificat de la furtul acestui obiect extrem de simbolic.

Continuăm să lucrăm împreună, dar îmi este din ce în ce mai puţin frică de temerile acestui tânăr!

Philippe Duverger: Anxietatea este contagioasă! Acest băiat a reuşit să te îngrijoreze deşi, cum spui şi tu, nu avea nevoie să vină să te vadă. încă de la a doua consultaţie, îi spui: Este foarte bine. Nu simt nicio urmă de tiranie în el, mai ales că, aşa cum spui şi tu, se descurcă foarte bine la şcoală, are prieteni, îşi iubeşte părinţii, petrece momente frumoase în vacanţe...

Nu ştiu ce părere ai tu, dar când vine vorba despre unii copii, mi se pare că, cu cât îi vedem mai mult, cu atât mai rău devin! Cu cât ne ocupăm mai mult de ei, cu atât mai multă importanţă acordăm simptomelor lor, cu atât mai mult vor creşte aceste simptome. Cu alte cuvinte, rezultatul este o dramatizare

dăunătoare, în acest caz, cred că trebuie să avem încredere în faptul că băiatul se maturizează şi are resursele necesare pentru a face faţă lumii exterioare (cu toţi hoţii ei) şi lumii sale interioare (cu fricile sale). Şi eu sunt un optimist din fire!

PHILIPPE DUVERGER

AVE, JULES!

Dacă ***Pinocchio*** nu ar fi fost decât o fabulă didactică menită să-i sperie pe copii, posteritatea romanului nu ar fi fost atât de colosală. Pentru că, înainte să devină înţelept, periplul lui Pinocchio este cel al unui copil care tot amână să asculte. Marioneta este arhetipul copilăriei definite ca pură anarhie, ca o adevărată fabrică de boacăne.

în timp ce scriu aceste rânduri despre copilul tiran, nu pot să nu mă gândesc la o secvenţă din filmul ***Aventurile lui Pinocchio,*** regizat de Luigi Comencini. Această versiune, cu atmosfera sa de bâlci, rămâne cea mai fidelă adaptare, preluând simbolul marionetei de lemn pentru care viaţa nu este decât un spectacol de păpuşi extins la dimensiunile lumii, iar lipsa de la şcoală, un univers paralel guvernat de neprevăzut şi de întâlniri. Mă gândesc în special la secvenţa cu mărul: acest fruct este singura şi unica mâncare la cină, iar Geppetto, singur şi fără bani, i-l oferă băieţelului său. Pinocchio nu îi lasă nici măcar o înghiţitură tatălui său, ba îi ia şi cojile. Totul pentru el, nimic pentru tatăl său: egoismul şi ingratitudinea fiului în faţa generozităţii tatălui său.

Pinocchio manifestă foarte repede un temperament puternic, o mare capacitate de

nesupunere şi o dorinţă de independenţă care, combinate cu naivitatea sa naturală, îl vor determina să facă o serie de greşeli şi experienţe pe cât de periculoase, pe atât de surprinzătoare. Pe parcursul peripeţiilor sale, Zâna Albastră încearcă să-l readucă pe calea cea bună, chiar dacă asta înseamnă să-l transforme din nou într-o marionetă docilă şi supusă. Dar copilul face doar ce îl taie capul, iartatăl său adoptiv, care a plecat în căutarea lui, a dispărut din păcate pe mare.

Poate fi Pinocchio prototipul unui tiran? Sau este doar un copil?

Pentru Comencini, un copil este un copil: încăpăţânat, neruşinat, neascultător, instabil, egoist, capricios, impertinent, volubil, nesăbuit, dinamic, răutăcios, sincer. Pinocchio este un neastâmpărat care nu-si ascultă decât instinctele, satisfăcându-si nevoile naturale (descoperirea lumii, urinarea, mâncarea, chiar dacă pentru asta trebuie să fure). Zâna Albastră îl salvează doar pentru a-i dicta legea coercitivă a oamenilor si a-l condiţiona mai bine. Aceasta îsi petrece timpul emiţând ordine educative şi, în casa ei, doi reprezentanţi ai ştiinţei (ca şi cuplul nostru Rufo- Duverger) dezbat dacă trebuie să limiteze libertatea copilului, lăsându-l în starea de marionetă, sau dacă trebuie să-l educe, rănindu-l în carnalitatea sa.

Universul dur al adulţilor este hotărât să îl supună pe tânărul rebel.

Deşi Luigi Comencini este foarte critic la adresa adulţilor, el nu îl judecă niciodată pe Pinocchio. Dimpotrivă, privirea lui pare întotdeauna tandră, plină de compasiune şi binevoitoare. La fel, şi eu iubesc copiii cel mai mult atunci când se dezvoltă în libertate,

indiferent de riscurile implicate.

Aventurile lui Pinocchio este o operă sensibilă şi crudă despre căutarea independenţei şi respingerea standardelor morale mutilante, chiar dacă acestea pot oferi un anumit grad de siguranţă. Acest film ridică o întrebare centrală în educaţia copiilor: este mai bine pentru ei să se confrunte cu realitatea şi cu pericolele vieţii, păstrându-şi autonomia, sau ar trebui să se supună unor reguli sociale şi morale rigide şi alienante?

Iar Pinocchio, ce este oare: un rebel? un tiran pentru tatăl său? un copil-rege?

COPILUL-REGE

Copiii-regi există, pentru că există adulţi care îi pun în poziţia de rege şi care acceptă să le fie servitori, precum Geppetto, care cedează la toate capriciile fiului său.

De ce?

Adulţii care consimt la acest lucru par să se identifice profund cu acest copil-rege, căruia îi permit să exercite o putere pe care ei şi-ar fi dorit să o aibă... sau să o păstreze. Căci fiecare copil este în mod fundamental o proiecţie narcisică a părinţilor săi, aşa cum scria Freud—. Dragostea pe care o investesc în el este în primul rând stima lor de sine, în acest fel, copilul asigură nemurirea Eului parental şi devine depozitarul narcisismului infantil al părintelui, care proiectează asupra odraslei imaginea propriei omnipotenţe infantile, la care nu poate renunţa. Tocmai de aceea părinţii sunt atât de sensibili la ceea ce trăiesc copiii lor, la rezultatele pe care le obţin, la succesele şi eşecurile pe care le experimentează.

Astfel, copilul-rege este însărcinat cu o dublă misiune: să umple golurile părinţilor săi şi să

menţină iluzia omnipotenţei infantile (asigurând, în acest fel, transmiterea intergeneraţională). Copilul-rege pune în faţa adulţilor o oglindă, reflectând iluzia propriei lor omnipotenţe. Iar acest lucru este cu atât mai adevărat atunci când copilul este singur la părinţi.

Jules avea 13 ani când i-am cunoscut pe el şi pe cei doi părinţi ai săi, la cererea mamei. De fapt, tatăl nu a solicitat întâlnirea, dar, în ciuda unui climat parental extrem de conflictual (părinţii sunt separaţi de mai mulţi ani), a acceptat să vină la insistenţele fostei sale soţii.

Mama este cea care ia cuvântul pentru a-mi explica situatia:

3

— Nu mai merge. Când Jules este acasă, este un infern! Nu mai pot! Situaţia se înrăutăţeşte pe zi ce trece. Se opune la tot ceea ce spun eu şi face ce numai ce vrea el. Nu-şi face temele, iar rezultatele sale şcolare sunt în scădere. în ultima vreme, face crize de furie violente şi ţipă ori de câte ori este supărat. Cel mai bun exemplu este cu telefonul mobil: face crize nebuneşti atunci când i-l iau pentru a putea să se concentreze la teme. Ultima dată, a spart uşa de la camera sa. Nu respectă regulile şi vrea să facă doar ceea ce îi place. Uneori se încuie în camera lui ore întregi şi devine agresiv când îi cer să facă ceva. Jules chiar nu e bine! în plus, nu vrea să mănânce altceva în afară de şuncă, paste sau pizza, şi pierde în greutate. Mă sperie!

îl privesc pe tată, care nu reacţionează. Cel mult reuşeşte să schiţeze un rânjet de dispreţ pentru fosta lui soţie.

Aşadar mama continuă:

— Situatia durează de ani de zile, iar lucrurile s-au

înrăutăţit în ultima vreme. Nu îi stă capul decât la jocuri video şi, dacă ar putea, şi-ar petrece

toată ziua în fata calculatorului.[3]

în faţa acestui rechizitoriu matern, nu pot să nu mă gândesc la cuvintele lui La Bruyère: „Copiii sunt îngâmfaţi, dispreţuitori, irascibili, invidioşi, curioşi, interesaţi, leneşi, nestatornici, timizi, neastâmpăraţi, mincinoşi, înfumuraţi; râd şi plâng uşor; au bucurii exagerate şi necazuri amare pe subiecte foarte mărunte; nu pot să suporte răul şi le place să îl facă: sunt nişte oameni în toată regula”—. Să fie aceasta o caricatură a unui copil-tiran?

Jules are custodie alternantă: o săptămână stă la un părinte, apoi o alta la celălalt părinte. Aşadar, mă adresez tatălui pentru a-i cere părerea.

— La mine, totul este în regulă, răspunde el. într- adevăr Jules nu prea munceşte, dar când îl rog eu, o face. în plus, eu nu opresc ***wi-fi-ul*** în fiecare seară din săptămâna în care băiatul stă la mine!

Tensiunea din cadrul cuplului este evidentă, aşa că, înainte de a intra în miezul problemei, aş vrea să aflu mai multe despre separarea părinţilor.

UN CONFLICT CONJUGAL

Părinţii s-au despărţit când Jules avea 5 ani. Existau multe neînţelegeri, iar acesta ar fi asistat la scene şi a auzit „lucruri neplăcute pentru un copil”, spune mama sa. în timpul separării, Jules a locuit cu mama din motive de ordin pragmatic; îşi vedea tatăl în fiecare weekend. De trei ani, petrece câte o săptămână la fiecare. De-a lungul timpului, tensiunile dintre părinţii săi nu s-au atenuat, iar climatul a rămas foarte încărcat.

Când îl întreb pe Jules cum i se pare situaţia, nu ezită:

— E o porcărie! M-am săturat. Ei nu sunt

niciodată de acord. Dar, oricum, nu-mi pasă.

— Eu si soţia mea nu am avut niciodată aceeaşi părere despre cum să îl creştem pe Jules, explică tatăl, întotdeauna voia să decidă totul si, de îndată ce îmi dădeam cu părerea, era război între noi. Jules era foarte conştient de acest lucru şi a profitat de asta. Când voia ceva, venea la mine. Un mic strateg... Pentru soţia mea, sunt importante notele de la şcoală. Eu nu mă uit la rezultatele şcolare. Ceea ce îmi doresc eu este ca el să fie fericit.

— Felicitări pentru rezultatul obţinut! intervine mama.

Este Jules nefericit? La asta mă gândesc când îl văd şi, din acest motiv, cred că băiatul ar putea fi de acord să se revadă cu mine pentru câteva şedinţe.

întotdeauna, am constatat eu, copiii-tirani caută o figură de autoritate, adică nişte adulţi care înseamnă ceva pentru ei, care sunt liniştitori şi demni de această autoritate. Depinde de mine să mă ridic la înălţimea situaţiei.[5]

FERICIREA UNUI COPIL

De cele mai multe ori, aşa cum îmi spune tatăl lui Jules, părinţii vor ca copilul lor să fie fericit. Este firesc să fie aşa. Dar cine defineşte fericirea: părintele sau copilul? Poate altcineva să decidă ce ne face fericiţi?

Aşa cum am explicat într-o carte anterioară—, fericirea nu este o chestiune de determinism existenţial (nu e ceva ce poate fi determinat de voinţa părintească), ci de dorinţă; ea nu face parte dintr-o ideologie contemporană, ci este un efect ce se naşte din simplul univers al circumstanţelor. Fericirea nu este un punct de seninătate şi de echilibru, o situaţie de armonie stabilă si imuabilă sau o stare de linişte

J >

instaurată; ea este rezultatul alegerii de a trăi cu adevărat viaţa, cu o notă de aventură, de risc, de instabilitate şi de punere sub semnul întrebării, aspecte care o fac imprevizibilă. Fericirea ne inundă atunci când descoperim că suntem capabili de ceva nesperat. Este exact opusul a ceea ce cred majoritatea oamenilor, pentru care fericirea ar fi capacitatea de a face ceea ce poţi oricum face. Fericirea se naşte întotdeauna dintr-o propunere pe care viaţa ne-o face şi pe care trebuie să o acceptăm, fără să ştim dinainte dacă suntem în stare să suportăm consecinţele.

Cu alte cuvinte, o dorinţă prea mare pentru fericirea celuilalt duce la nefericire. Iar copilul poate resimţi acest lucru ca pe un imperativ insuportabil împotriva căruia se va revolta. Fraze precum „Lasă-mă!” sau „Nu mă mai bate la cap” sunt dovezi ale nevoii de a nu depinde de alţii pentru împlinire şi fericire.

în timp ce îmi revin din reverie, o aud pe mamă spunând:

— Ceea ce nu înţeleg este cum se face că Jules este foarte respectuos în afara casei. Respectă programul, nu face prostii şi este foarte critic cu cei care fac boacăne. Are valori veritabile şi poate fi foarte apreciat de ceilalţi. Si atunci de ce cu mine este un infern?

y 3

ANXIETATEA MATERNĂ

— Trebuie să spun că este un copil pe care trebuie să-l ţii din scurt, adaugă ea. Trebuie să fii mereu în spatele lui. Dacă n-as fi acolo, nu stiu ce ar face. Dar e război în fiecare seară. Nu mai există momente frumoase. Mă îngrijorează foarte tare.

Angoasa din vocea sa este perceptibilă şi nu

mă pot abţine să nu-i spun:

— întotdeauna v-aţi făcut griji pentru fiul dumneavoastră?

— Da, mi-am făcut griji pentru el încă de când era mic. îmi amintesc că odată a dispărut în timp ce eram în vacanţă. Se dusese la plimbare fără să ne spună. A fost un adevărat infern! Am anunţat poliţia, vecinii, familia... Toată lumea s-a apucat să-l caute. L-am găsit la sfârşitul după-amiezii, jucându-se liniştit în piaţeta de alături. Mi-a făcut de toate!

Soţul îşi dă ochii peste cap.

— Şi sunteţi îngrijorată de rezultatele sale şcolare?

— Absolut. O degringoladă... Nu face nimic, iar când încerc să-l ajut sau să-l fac să repete o lecţie, face crize. Acum mă si insultă! Vrea să decidă totul: mesele, la ce ne uităm la TV... E împărat acasă!

— Ave! intervine Jules, cu o atitudine triumfătoare, de Cezar.

— Relaţia noastră este complicată, continuă mama. El nu suportă limitele, nu-i pasă de instrucţiuni. Refuză să i se impună orice. în acelaşi timp, apelează la mine, ca şi cum ar avea nevoie de mine. Uneori, când mi se opune, mă tachinează, privindu-mă cu o privire şireată şi provocatoare. Iar când ridic vocea, fie se eschivează şi se duce în camera lui fără să răspundă, fie mă înfruntă şi mă sperie. Vrea să fie independent; vrea să fie lăsat în pace, dar, în acelaşi timp, face tot posibilul să atragă atenţia. Ieri-seară, l-am rugat să îşi facă ordine în cameră, mi-a răspuns: „Nu-mi pasă!”, privindu-mă drept în ochi, ca şi cum m-ar fi sfidat. Am insistat şi el a spus: „Taci din gură!” Apoi, cu un calm impresionant, a adăugat: „Te urăsc!”

— Doctore, seara, când vin acasă, am un nod

în stomac. Mereu mi-e teamă că se va întâmpla ceva. Sunt mereu în stare de alertă... Nu mai pot! Jules este foarte ranchiunos. Poate sta bosumflat ore întregi, chiar zile întregi. Nu ştiu cum reuşeşte, e atât de puternic! îl admir! Eu nu aş fi în stare să fac ceea ce face el. Dar de ce mă dispreţuieşte când eu fac totul pentru el? Dragostea mea pentru el este necondiţionată. Cum înţelegeţi asta, domnule doctor? Aş dori nişte soluţii.

DRAGOSTEA MATERNĂ

în timp ce o ascult pe această mamă pierdută – care este copleşită de dragostea pentru fiul ei –, mă întreb dacă nu cumva ea ar putea fi atât o sursă de creaţie, cât şi o forţă sufocantă. Şi îmi vine în minte fraza lui Romain Gary: „Cu dragostea maternă, viaţa îţi face în zori o promisiune pe care nu o ţine niciodată [...] Nu spun că ar trebui să le împiedicăm pe mame să îşi iubească copiii. Spun doar că e mai bine pentru mame să aibă şi pe altcineva care să-l iubească pe copil”—. Oferindu-i lui Romain o iubire pasională şi necondiţionată încă de la o vârstă fragedă, viaţa i-a făcut o promisiune pe care nu o va respecta niciodată: scriitorul nu va mai întâlni niciodată o femeie capabilă de o asemenea iubire.

Dragostea nu trebuie să sufoce, altfel este tiranie. Dragostea este opusul controlului. A-ţi iubi copilul nu înseamnă să-l păstrezi pentru tine, ci să-i permiţi să crească şi să se dezvolte împreună cu alţii, să cucerească lumea şi să trăiască în altă parte. Să fie fericit şi fără noi. Cel mai mare dar pe care un părinte i-l poate oferi copilului său nu este atât iubirea, ci cât a-l ajuta să dobândească încrederea în sine pentru a se îndepărta.

JULES, MAI DEGRABĂ CEZAR DECÂT FERRY

Am decis să discut doar cu Jules, faţă în faţă, pentru a-i afla punctul de vedere.

— Ce părere ai despre toate astea, Jules?

— îmi place să-i spun acele vorbe. Şi bine i-am făcut! Şi-a căutat-o. Când îmi opreşte ***wi-fi***-ul, e ca şi cum miar tăia braţul, apoi se miră că sunt supărat! E mereu după mine, nu sunt niciodată lăsat în pace. în plus, pentru ea contează doar notele. Ţipă mereu... M-am săturat să se ţipe la mine.

— Dar nu crezi că ai, şi tu, o legătură cu aceste conflicte?

— Ea este cea care ar trebui să vină să vă vadă, nu eu. Eu sunt bine!

— Nu mă îndoiesc, dar eu nu mă uit aici la cine o duce mai rău. încerc să înţeleg ce se întâmplă între voi. Cine decide, de exemplu, cum trebuie să stea lucrurile acasă?

— Păi, mama, de ce?

— Am vrut doar să stiu ce crezi tu...

J

Jules nu este nici nebun, nici prost. De fapt, este foarte lucid, dar mi se pare că e un pic confuz în ce priveşte noţiunile de posibil/imposibil, autorizat/interzis. Va trebui să vorbim din nou despre asta...

— Iar la scoală? Cum te descurci?

J

— Nu-mi place şcoala!

— De ce?

— Prea mult de lucru. Nu-mi place să îmi fac temele.

Nu mă pot abţine să nu mă gândesc că am de-a face
mai mult cu Iulius Cezar ***(Jules César)*** decât cu Jules Ferry (celebru ministru al Educaţiei din secolul al XIX- lea, cunoscut pentru reformele sale laice, anticlericale – n.red.)... De ce atât de

mulţi copii îşi pierd interesul pentru şcoală, loc de învăţare şi dezvoltare intelectuală? Şcoala noastră de stat nu-si îndeplineşte misiunea?

CRIZA ADOLESCENTEI SAU ADOLESCENT ÎN CRIZĂ?

Procesul adolescenţei este un adevărat travaliu psihic, în mod necesar conflictual şi mai mult sau mai puţin interiorizat. Uneori, comportamentul adolescentului îi deranjează pe cei din jurul lui, căci încalcă regulile. Acest lucru nu înseamnă că adolescenţii sunt revoluţionari sau sălbatici, dar au aşteptări (mai ales în ceea ce priveşte recunoaşterea), iar tensiunile pe care le resimt pot fi o sursă de frecvente schimbări de dispoziţie. Pentru că este prizonierul unor comportamente pe care nu le alege, orice ar spune el. Este un prizonier din momentul în care nu are libertatea de a aştepta, de a alege. Acest lucru poate deveni insuportabil, iar izbucnirile pot fi neaşteptate, chiar şi pentru el.

Confruntat cu nevoia de a se afirma, Jules îşi îndreaptă atacurile asupra a ceea ce până atunci îl interesase în mod deosebit: părinţii săi. Chiar dacă acest lucru presupune respingerea a ceea ce îl leagă de oamenii de care ştie că este dependent şi la care ţine cel mai mult. Renunţând la această investiţie, el crede că îşi demonstrează independenţa, dar o face într-un mod care îl slăbeşte, deoarece îl privează de o legătură importantă şi de un mijloc de a-şi spori statutul. Pentru a ieşi din acest impas, între independenţa sfidătoare şi dependenţa regresivă, el intră într-o spirală de autosabotaj, opunându-se celor din jur, întărind situaţia de eşec în care se regăseşte şi crescând, fără să ştie, dependenţa sa.

CONFUZIE EDUCAŢIONALĂ: UN TATĂ PRIETEN...

Tatăl lui Jules mi se pare un părinte-prieten: fără îndoială, foarte înţelegător, dar total depăşit de situaţie. Bun la suflet şi plăcut, emană un farmec natural, dar nu la acest lucru te aştepţi de la un tată.

Iar Jules confirmă acest lucru, spunându-mi că în casa tatălui său face ce vrea, fără restricţii reale.

Bineînţeles, există limite „oficiale”, dar Jules îmi spune:

— Când insist, este de acord. Şi lui îi plac jocurile video. Se joacă în fiecare seară.

Dar a iubi un copil nu înseamnă să te comporţi cu el la fel cum te comporţi cu un prieten. Este esenţial ca toată lumea să-si cunoască locul: amestecul locurilor si al generaţiilor perturbă procesul de construire a identităţii copilului. Şi poate fi demn de milă să vezi un tată jucând Mario Kart (joc video cu curse de karting din seria Supermario – ***n.red***.), singur, pe o consolă de jocuri. Un astfel de comportament creează confuzie şi nu protejează deloc o persoană tânără care caută certitudini si se îndoieşte de toate. Putem împărtăşi anumite activităţi cu tinerii, de ce nu? Dar să-ţi imiţi copilul, ca într-o rivalitate fraternă, cu siguranţă asta nu funcţionează. Copiii se aşteaptă ca părinţii lor să rămână în locul lor de părinţi şi să se comporte ca atare, şi nu ca nişte adolescenţi întârziaţi care se bucură de orice fără reţineri ori ca nişte adulţi care nu le impun nimic şi îi lasă în voia propriilor lor nelinişti. Nu au nevoie de părinţi copilăroşi care nu acceptă că îmbătrânesc şi nu-şi acceptă vârsta. Dar părinţii din ziua de azi acceptă oare faptul că îmbătrânesc? Tatăl lui Jules – atât prin înfăţişare, cât şi prin ceea ce spune – mă duce cu

gândul la un tată care joacă rolul de prieten, şi nu pe cel patern. Deşi nu se plânge de comportamentul tiranic al fiului său, recunoaşte că în ultima vreme a fost din ce în ce mai greu...

...ŞI O MAMĂ STRICTĂ

în contrast puternic, mama băiatului este foarte rigidă şi trebuie respectate regulile, fără abateri. Pentru ea, severitatea este cheia succesului. Fără televizor, console sau smartphone-uri, cu lecturi obligatorii (ale marilor clasici ai literaturii), cu teme pentru acasă în plus faţă de cele recomandate de şcoală şi cu vizite regulate la muzee... Şi să nu uităm de folosirea pedepselor de la o vârstă fragedă, astfel încât copilul să înţeleagă rapid care sunt limitele. în ceea ce priveşte jocurile video, nici măcar nu trebuie să te gândeşti la ele! Aşa că uitaţi de teoriile de tip Montessori, care pledează pentru a le permite copiilor să progreseze în ritmul lor propriu! Mamele-tigru (sau mamele-dragon) nu permit niciodată odraslelor lor să îşi aleagă calea. Traseul este clar: spre succes şi sacrificiu de sine. Căutarea succesului are întâietate în faţa căutării fericirii. Atingerea excelenţei, combinată cu succesul social, a devenit o problemă reală pentru unii părinţi, care văd în copiii lor o oportunitate de a urca pe scara socială. Limbile străine, artele, sportul: fiecare aspect al vieţii unui copil devine un mijloc de afirmare sau chiar de a face carieră.

Dar, atenţie, plasarea copiilor pe un piedestal şi supraîncărcarea orarului lor, până la a le programa chiar şi (micile) momente de odihnă, împingându-i din ce în ce mai mult spre succes, pot duce la răzvrătiri violente...

Jules nu este independent, constată mama sa. Dar cum ar putea fi când programul său este

atât de strict controlat? Controlul psihologic poate limita independenţa unui copil şi îl poate face mai puţin capabil să îşi reglementeze propriul comportament.

în cele din urmă, cum poate Jules accepta disciplina când aceasta este atât de diferită între tatăl său si mama sa?

Apoi, dincolo de poziţiile educaţionale divergente între cei doi părinţi, există un fapt nou care mi se pare că exacerbează tensiunile: existenţa ecranelor.

ECRANELE, ÎN CENTRUL DEZBATERILOR

Mama, în mijlocul unei propoziţii, mă întreabă: „Mi se pare că, dacă nu ar fi fost ecranele, ne-am fi putut înţelege, şi Jules nu ar fi fost atât de tiranic, nu credeţi?”

Să fie oare vina ecranelor? A jocurilor video? A internetului? Ar putea ecranele să dăuneze dezvoltării copiilor şi să provoace tulburări? Şi ar trebui ca psihiatrul pediatru să fie cel care să decidă asupra timpului petrecut în faţa ecranelor? Să devină reglementatorul webului? Judecătorul păcii digitale în familie? Viata tuturor a fost transformată de ecrane.

j

Sunt peste tot, în magazine, în sălile de aşteptare şi în mijloacele de transport în comun, şi sunt acolo în orice moment, chiar şi atunci când mâncăm sau adormim.

Specialiştii din domeniul copilăriei timpurii sunt conştienţi de două tipuri principale de probleme: expunerea timpurie a copiilor mici la ecrane şi dependenţele adolescenţilor. Nu este o coincidenţă faptul că această formă de dependenţă a fost recunoscută ca o boală de către Organizaţia Mondială a Sănătăţii (OMS) în iunie 2018; este adevărat că mulţi copii sunt dependenţi de ecrane şi de anumite jocuri, până

la punctul în care constituie o patologie pentru ei.

Este si cazul lui Jules. Minecraft si Fortnite i-au
j *J*
invadat viaţa de zi cu zi. De îndată ce ajunge acasă, primul său instinct este să se conecteze şi să se joace. Ştie că are teme de făcut, dar nu se poate abţine. Cu alte cuvinte, se joacă atât de mult, încât alte interese – activităţile personale, familiale, sociale, educaţionale şi şcolare – sunt neglijate, inclusiv somnul şi mesele. Este de acord că este prea mult, că este normal ca mama lui să îi reducă timpul de joc, dar când o face, apare o criză! Chiar dacă este conştient că această practică are consecinţe asupra activităţii sale, nimic nu îl poate opri. Iar acest lucru se întâmplă de mai mulţi ani. Să nu uităm că, în Franţa, potrivit unui sondaj realizat de Fonds Actions Addictions şi publicat în iunie 2018, 14% dintre tinerii cu vârste cuprinse între 14 şi 24 de ani au declarat că se joacă între două şi cinci ore pe zi, iar 10% mai mult de cinci ore pe zi.

De la apariţia în masă a ecranelor, părinţii au fost total nesiguri în ceea ce priveşte regulile pe care trebuie să le stabilească pentru utilizarea acestora în casă (în ceea ce priveşte vârsta potrivită, timpul de expunere etc.). Copleşiţi de tehnologie (copiii lor ştiu mai multe decât ei), de regulile de utilizare corectă (uneori ei înşişi sunt prinşi în flagrant delict de supradoză), de problemele de sănătate aflate în joc, de riscurile implicate (pe drept înfricoşătoare sau fanteziste), ei nu au codurile sau argumentele necesare pentru a lua o decizie senină în această privinţă. Aşadar, ei improvizează şi trec de la perioade de toleranţă la perioade de interdicţie, aceste schimbări de atitudine fiind uneori de neînţeles

pentru copiii lor.

Eliminarea totală a ecranelor este o iluzie. Iar recomandările negative (chiar şi cele mai bune, cum ar fi cele ale lui Serge Tisseron, care defineşte limitele de vârstă pentru utilizarea ecranelor—) nu funcţionează niciodată cu adevărat, pentru că trebuie respectată libertatea individuală; pentru că ecranele ne-au invadat; pentru că ele pot fi, de asemenea, factori de dezvoltare. Ceea ce pare esenţial este ca, între aceste momente de expunere la ecrane (fie că este vorba despre joacă, fie despre muncă), adultul să propună şi să reintroducă o interacţiune vie, ludică şi comună. Această „pauză de la ecrane" ar trebui să dureze de trei până la patru ori mai mult decât timpul de expunere. Altfel, copilul este lăsat să se confrunte cu el însuşi, cu un gol pe care doar ecranul îl poate umple. Cei mai mulţi se plâng de o plictiseală pe care numai jocul video o poate elimina. Ce nenorocire!

Şi cum ar putea Jules să accepte ideea că atunci când stă la tatăl său totul este permis, în timp ce la mama sa, limitarea şi controlul sunt la ordinea zilei? Cum să înţeleagă logica adulţilor? Mai rău, cum poate accepta să i se permită să joace după bunul plac, pentru ca apoi să fie privat de acest lucru în numele rezultatelor şcolare? Atâtea întrebări la care părinţii lui Jules nu pot răspunde...

Dar, fără îndoială, acest hiperconsum digital nu explică totul. Iar părinţii ştiu acest lucru, căutând cheia ca să deblocheze comportamentul tiranic al fiului lor. Se aşteaptă ca eu să le explic cum a ajuns Jules în această poziţie de copil-rege. Ceea ce nu e uşor de făcut...

MONITORIZAREA LUI JULES

Jules nu vrea să vorbească cu mine... iar eu îmi doresc să îl ascult. Este greu să ne întâlnim!

Trebuie să găsesc o cale de acces, mai ales că îmi fac griji pentru acest băiat. Se izolează şi îşi sabotează educaţia. Cum să-l atrag, când el nu cere nimic altceva decât să fie lăsat în pace?

Trebuie să mă duc pe terenul lui, să îi împărtăşesc interesele: jocurile video! îl rog să explice ce construieşte în Minecraft şi ce distruge în Fortnite. Acest lucru îl intrigă şi îl nelinişteşte, ca şi cum m-aş aventura pe un teritoriu care nu este al meu. îi explic că nu ştiu nimic despre asta, dar că sunt foarte dornic să descopăr aceste lumi digitale. După o oarecare ezitare, este de acord si, la fiecare şedinţă, îmi aduce

* î >) *

câte un material tipărit cu aventurile sale virtuale. Este foarte mândru să-mi arate lumile în care spune că prosperă, explicându-mi cum organizează toate detaliile. Constat în aceste jocuri că jucătorul poate modifica lumile după bunul plac, adăugând sau ştergând blocuri şi încercând să supravieţuiască cât mai mult timp în Minecraft sau să salveze Pământul şi să îl readucă la starea sa normală în Fortnite. îi atrag atenţia că s-a pus în situaţia de a decide totul, de a controla totul în modul „atotputernic”.

Apoi îmi aruncă o privire încruntată, indicând că nu este păcălit de stratagema mea. Ca şi cum m-ar interesa aceste jocuri doar ca să îi pot indica ce probleme are. Pe scurt, devin la fel ca ceilalţi: un adult de care trebuie să te fereşti si care este acolo doar pentru a critica.

VENI, VIDI, VIGI

La următoarea şedinţă, Jules nu mai vine.

Apoi, trei săptămâni mai târziu reapare din senin.

A adus cu el din nou capturi de ecran cu progresele sale în jocurile video. Şi vrea să-mi explice cum se descurcă. îi privesc isprăvile cu admiraţie şi scepticism deopotrivă... Apoi, dintr-odată, anunţă:

— Am luat 15,5 din 20 la matematică si 13 din 20 la [7] istorie-geografie. Mama nu ştie.

Mă ia drept martor. îmi dă de înţeles că reuşeşte să îmbine jocul cu sarcinile şcolare. Când îl întreb de ce nu i-a spus mamei sale despre notele sale îmbunătăţite, îmi răspunde:

— Nu are rost. Oricum, cu ea niciodată nu e de ajuns! Şi oricum intră de cinci ori pe zi pe site-ul şcolii, aşa că ştie fără să-i spun eu...

Aşadar, a venit (să mă vadă pentru o consultaţie), a văzut (ceea ce avea nevoie să vadă şi să înţeleagă) şi a învins (nevoia lui de a se lupta cu mama lui)!

A acceptat aşadar să renunţe la ceva, să recunoască faptul că era pe o cale greşită. Acest lucru nu este deloc uşor de realizat şi reprezintă adesea prima etapă a tratamentului. Jules avea să-mi spună mai târziu că era îngrozit de gândul că nu-şi va finaliza studiile şi că nu va răspunde aşteptărilor mamei sale. Aşadar, e mai bine să-ţi asiguri viitorul decât să te încăpăţânezi să te bucuri doar de prezent...

Apoi a avut încredere în mine şi mi-a deschis uşa spre intimitatea şi suferinţele sale. în final, a devenit autonom, distantându-se de dorinţa mamei sale si eliberându-se de legăturile de dependenţă, dar fără a fugi sau a fi distructiv. A găsit un compromis. De fapt, mi-a mărturisit:

— Când voi fi mare, voi fi inginer informatician, voi face jocuri video.

în mai multe rânduri, fără să-l judec, a trebuit să îi atrag atenţia că nu respecta limitele cadrului nostru terapeutic. A acceptat. Oare îmi testa fermitatea? încerca să recâştige puterea pe care o vedea cum îi scapă printre degete? Această problemă a respectului a fost în centrul discuţiilor noastre, pentru că există unele domenii în care nu poţi face compromisuri!

Am lucrat împreună mai bine de doi ani. în tot acest timp, a devenit conştient de dificultăţile educaţionale prin care trecea. Şi-a permis să-şi critice părinţii fără să-i distrugă, să facă distincţia între problemele educaţionale şi sentimentele părinţilor. A devenit mai matur şi mai încrezător în sine, ceea ce, după cum ar recunoaşte şi el, constituiau, în mod paradoxal, cele mai mari vulnerabilităţi ale sale.

>

DE UNDE SE TRAGE TIRANIA

în povestea lui Jules, legăturile de dependenţă şi anxietate au stat la baza comportamentului său tiranic. Mai mult, mi-a spus de mai multe ori că nu el era tiranul, ci mama lui, şi că între ei era un infern... Dar poziţia tatălui nu îi oferea o mai mare siguranţă. Din contră, relaţia lor a fost la fel de dificil de trăit. Era necesar, de asemenea, ca băiatul să se extragă din conflictul conjugal şi parental, fără să se destrame. Uneori, acest lucru poate fi realizat doar prin separare (plasament intr-un cămin).

Cu toate acestea, Jules nu suferea de nicio patologie psihiatrică. Problema centrală care a stat la baza comportamentului său tiranic a ţinut de disfuncţiile privind educarea lui.

în ultimele decenii, principiile educaţionale au fost retrogradate în favoarea înţelegerii psihologice. Acest lucru ne permite să vedem mai

bine importanţa securităţii emoţionale şi a încrederii în sine pentru dezvoltarea unui copil. Dar ascultarea şi permisivitatea nu sunt suficiente. Educaţia, limitele şi autoritatea sunt instrumente fundamentale, bazate pe respectul faţă de ceilalţi.

Fără ele, se instalează tirania.

în ceea ce-i priveşte pe părinţii lui Jules, această evoluţie a fost o sursă de angoasă pentru mamă şi de negare pentru tată. Dar ceea ce este cu adevărat important este că au fost de acord să mă lase să mă întâlnesc cu fiul lor în mod regulat. Nu au pus niciodată sub semnul întrebării tratamentul, în ciuda unor momente dificile (mai ales la începutul tratamentului, când Jules afăcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a mă puneîn situaţia de eşec). Le-am acordat sprijin în mod regulat, iar relaţia noastră de încredere a crescut în timp. Acest lucru l-a liniştit indirect pe Jules.

De asemenea, ceea ce duce uneori la tiranie este relaţia duală tensionată. Disputele au apărut între Jules si mama lui, între Jules si tatăl lui, între Jules si profesor, între Jules şi mine... A trebuit să fie introdusă o a treia parte pentru a scăpa de principiul „supravieţuirii celui mai puternic”. Jocurile video au servit ca o a treia parte care să medieze relaţia noastră şi să ne permită să ne întâlnim.

Copiii nu au nici trecut, nici viitor şi, lucru care ni se întâmplă rar, se bucură de prezent. Jules nu este o marionetă si nici nu seamănă cu Pinocchio, dar caracterul său rebel şi ireverenţios – un amestec de candoare şi siguranţă de sine, naivitate şi

insubordonare – mi-a amintit de personajul din roman. Cu toate acestea, în loc să-l judec şi să mă impun, l-am ascultat. M-a învăţat o mulţime de lucruri; mai ales, m-a făcut să descopăr lumea jocurilor video. în ceea ce mă priveşte, l-am însoţit o vreme...

La începutul discuţiilor noastre, când era încă singur la bord, l-am întrebat dacă îl cunoaşte pe Jules
Verne (un alt Jules!). Când a spus „nu”, i-am sugerat să citească romanul ***Căpitan la cincisprezece ani.***

— Este o carte? Nu-mi place să citesc! a răspuns el. Nu am insistat...

Doi ani mai târziu, a venit la consultaţie spunând:

— Am înţeles de ce aţi vrut să citesc cartea lui Jules Verne. Nu e rea... Se descurcă bine tânărul marinar Dick Sand!

— Şi tu, i-am răspuns.

Marcel Rufo: Iată un cuplu divorţat al cărui conflict continuă în detrimentul copilului lor, cu custodie alternantă. Un băiat inteligent, Jules, este prins între un tată prieten şi pasionat de jocuri video şi o mamă pentru care şcoala are prioritate faţă de orice altceva. Calea este deja trasată, Jules îşi poate tiraniza părinţii!

în plus, lumea adolescenţilor de astăzi este virtuală, la fel ca şi iubirile şi prieteniile lor. Nu este departe
momentul în care si consultaţiile vor avea loc mai curând online!))

— **Boală a sfincterelor anorectale care corespunde unei tulburări congenitale a motilităţii intestinale.**
— **Sigmund Freud, „Pentru a introduce narcisismul”, *Opere esenţiale*, voi. 3, Trei, 2010, p. *55.***
— **Jean de La Bruyère, *Les Caractères*, „De l’homme”.**
— ***Mes parents sontfragils*, editura Anne Carrière,**

2016.
— **Romain Gary, *La Promesse de Vaube*, Gallimard, 1960.**
— **https://sergetisseron.com.**

9

Copii cu potenţial ridicat

A fi un copil supradotat, precoce sau cu potenţial ridicat este o particularitate pe care o considerăm adesea ca fiind o adevărată binecuvântare. Dar, pentru persoana în cauză, poate însemna şi dificultăţi şi neînţelegeri. A fi supradotat înseamnă a nu fi în pas cu ceilalţi şi a avea o hipersensibilitate emoţională. O situaţie care poate duce la un adevărat sentiment de nelinişte, care este cu atât mai dificil de gestionat cu cât este greu de exprimat în cuvinte. Din cauza faptului că nu sunt înţeleşi suficient de bine, copiii cu potenţial ridicat trebuie să se confrunte uneori cu un parcurs dificil, atât din punct de vedere social, cât şi academic. Părinţii au un rol crucial în a-i ajuta să înţeleagă cine sunt şi în a-i sprijini zi de zi.

MARCEL RUFO

NU-L PUTEM CONVINGE SĂ-CI FACĂ TEMELE

Este vorba despre un adolescent de 17 ani, un elev bun aflat în ultimul an de liceu. Are o relaţie excelentă cu tatăl său, mai ales că acesta

lucrează în străinătate si
7 y
este plecat de acasă pentru perioade lungi. Relaţia cu mama este tensionată şi conflictuală, aceasta reproşându-i că nu obţine rezultatele la care ar putea aspira: are doar o medie de 15, în timp ce, fiind considerat precoce, ar trebui să aibă o medie de 18 (din 20).

Trebuie subliniat faptul că această precocitate dovedită se poate solda cu un dezastru familial, fie pentru că se consideră că respectivul copil nu munceşte suficient de mult pentru a obţine rezultatele pe care le merită, fie pentru că se cred că este vina profesorilor, care sunt consideraţi incapabili să se ocupe de el. Trebuie să fim atenţi să nu confundăm tulburarea de personalitate, fuziunea-individualizarea şi regresia cu precocitatea sau potenţialul intelectual ridicat. Nu spun că precocitatea nu există, dar întotdeauna am crezut că, atunci când eşti inteligent, te adaptezi. Dacă nu ne putem adapta, înseamnă că avem o tulburare de fond. Revenind la acest tip de observaţii simple, vom evita să dăm vina pe profesori şi părinţi, care sunt tiranizaţi de acest concept şi îşi tiranizează, la rândul lor, copiii.

Tânărul va lucra singur, în ciuda opoziţiei mamei sale, care se temea de rezultate slabe. Este adesea cu telefonul mobil, ascultând muzică în timp ce-şi face temele la matematică; ca toţi copiii multimedia din generaţia sa, este capabil de atenţie flotantă şi variabilă, într-un mod nepatologic.

Dar cazul este şi mai complex. Din cauza absenţei tatălui său, acest tânăr îşi tiranizează mama, refuzând să muncească mai mult la lecţii – dacă ar face asta, ar
5 7
putea atenua conflictul. Dimpotrivă, băiatul

profită de acest refuz pentru a-şi fixa mama într-o supunere permanentă. Este reprezentantul clasei, dar nu se înţelege cu ceilalţi elevi, pe care nu-i găseşte suficient de serioşi sau de harnici – aceasta fiind picătura care umple paharul! S-a format ca un cuplu cu mama sa, datorită absenţei tatălui său, care era foarte blând cu el.

îi spun mamei că fiul ei va fi în curând la facultate şi că ea nu va mai putea să-i supravegheze activitatea. Le interpretez relaţia în faţa lor şi îi sugerez mamei s-o lase mai moale. Băiatul a fost impresionat şi a înţeles, iar mama, derutată de interpretarea mea destul de sălbatică, a fost de acord. Vom vedea ce se va întâmpla peste ceva timp. Avem în faţă ultimul an de liceu pentru a stabili o armonie între mamă şi fiu, pentru ca el să fie liber să înveţe pentru facultate (şi chiar să se pregătească pentru un eventual eşec) şi să fie la acelaşi nivel cu colegii săi, care vor reuşi nu în funcţie de coeficientul de inteligenţă, ci de capacitatea lor de muncă, de voinţă şi de perseverenţă.

în opinia mea, inteligenţa nu este împărţită în sectoare, ci este generală. Un copil inteligent se simte în largul său chiar şi cu elevii slabi din clasa lui. Pentru mine, adaptabilitatea este un semn de inteligenţă practică, de bunăvoinţă şi integrare în lume.

Nu sunt de acord cu argumentul prezentat de unii dintre colegii mei, potrivit căruia mama ar trebui să fie tratată. Tiranizată de acest copil, ea a înţeles că fuziunea era un semn de fragilitate şi s-a adaptat. Ea nu este în niciun fel responsabilă pentru comportamentul fiului ei, iar învinovăţirea ei nu ar însemna decât să o facă să se simtă vinovată si să ofere o victorie unui tiran. Condamn această formă de agresivitate, care subminează disciplina noastră.

Philippe Duverger: Sunt întru totul de acord cu tine în ceea ce priveşte problema aşa-numiţilor copii precoce sau cu potenţial ridicat. Astăzi, a devenit un diagnostic comun pentru orice copil care nu ţine pasul la scoală. Această inflaţie este uluitoare. Păstrează narcisismul părinţilor şi implică faptul că problema nu este a copilului (care este mai bun decât ceilalţi), ci mai degrabă a şcolii, care este incapabilă să se adapteze. Desigur, există forme speciale de inteligenţă, dar când eşti inteligent, te adaptezi! Iar dacă nu ne putem adapta, înseamnă că există o tulburare de fond. în acest caz, relaţia acestui tânăr băiat cu mama sa este foarte problematică, după cum ai subliniat. Dar nu are rost să o facem pe mamă să se simtă vinovată. Adolescentul este cel care trebuie, la vârsta de 17 ani, să muncească pentru el însuşi şi să se gândească la viitorul său. în acest caz, sprijinul psihologic poate fi de ajutor pentru acest tânăr.

MARCEL RUFC

ESTE UN NOROC SĂ PROVII DIN CADRE UNIVERSITARE?

Acest băiat este fiul unor cercetători. El însuşi a fost etichetat ca având un potenţial ridicat, apropiindu-se de un IQ de 140. Comportamentul său nu dă semne de fragilitate, dar de la începutul parcursului său şcolar, a fost insolent cu profesorii: îi consideră nepotriviţi, le răspunde obraznic, se plictiseşte în clasă şi nu suportă să-şi ajute colegii. A sărit două clase şi se regăseşte, mai mic de statură, printre băieţi mai mari cărora le place doar fotbalul. Este interesat de muzica clasică, dar a renunţat să

mai cânte la violoncel, la care excela, pentru că îl consideră un instrument feminin. „M-ai pus să cânt la acest instrument pentru că tu ai vrut să cânţi la el”, îi reproşează acesta mamei sale.

La liceul de excelenţă pe care îl frecventează, acest copil are un nivel mediu, adică o medie generală de 14,5 din 20. Dar profesorii nu îl mai suportă şi apar frecvent conflicte. A fost exmatriculat pentru că a insultat o profesoară de arte plastice: a refuzat să lucreze la desenul primit ca temă, declarând: „Dumneavoastră reprezentaţi tot ceea ce nu ar trebui să fie un profesor”.

Când sunt singur cu el, îmi testează capacităţile intelectuale. Dar mă descurc, merg pe căi ocolitoare. Mă apreciază pentru originalitatea mea. Nu am rigoarea părinţilor săi universitari, poate că sunt mai puţin pasionat de cercetare şi mai mult de improvizaţie. înainte de consultaţie, tatăl mi-a trimis o scrisoare în care îmi spunea: „Iată câteva lucruri care să vă ajute să vă pregătiţi pentru întâlnirea cu fiul meu, pentru a nu improviza”. Dar, după părerea mea, realitatea se manifestă în improvizaţie. Am înţeles că acest băiat era supus unei mari tensiuni, mai ales în relaţia cu tatăl său, care era un cercetător de renume internaţional şi, prin urmare, inaccesibil. Incapabil să fie lipsit de respect faţă de tatăl său, incapabil să-i submineze puterea, băiatul a fost lipsit de respect faţă de profesorii săi.

L-am rugat pe tată să desfăşoare activităţi cotidiene cu fiul său: cumpărături, grădinărit, bricolaj... Această banalitate improvizată a dus la rezultate mai bune la şcoală, mai în concordanţă cu capacităţile intelectuale ale tânărului. Acum este pregătit să urmeze facultatea, unde va sta cu tineri ca el şi, sper eu, va lua şi câteva note proaste.

Philippe Duverger: Este important să eşuezi, să iei note proaste! Şi ştiu ce vorbesc, căci şi eu sunt universitar...

Părinţi cu reputaţie internaţională, şcoli de top, potenţial ridicat... Totul în această familie este la limita perfecţiunii. Dar perfecţiunea este un infern pentru un copil sau un adolescent. Cum poţi să te maturizezi cu părinţi perfecţi? Adevărata meserie a copiilor este să-şi critice părinţii. Dacă aceştia sunt perfecţi, este imposibil de supravieţuit. E suficient să te enervezi si să vrei să sabotezi totul... Cred că cel mai bun lucru pentru un copil este să aibă părinţi medii şi mai ales iubitori, disponibili şi atenţi, care să fie prezenţi atunci când el are nevoie. „Suficient de buni”, spunea Donald W. Winnicott.

PHILIPPE DUVERGER

SUNT O ZEBRĂ!

În timp ce mă îndrept spre sala de aşteptare pentru a-l întâmpina pe următorul meu mic pacient, Hugo, ştiu că nu va fi uşor. A fost trimis la mine de un coleg pentru „refuzul autorităţii şi conflicte majore acasă”. Mă aştept la agitaţie şi turbulenţe de tot felul. Dar surpriză! în sala de aşteptare, un băieţel de vreo 10 ani, singur, citeşte liniştit o carte de benzi desenate.

— Eşti singur?

— Da, răspunde el fără să-şi ridice privirea din cartea de benzi desenate.

— Părinţii tăi nu au venit cu tine?

— Ba da, dar mama s-a dus să ia bonul de comandă.

Nu mă pot abţine să nu zâmbesc. Este bine de ştiut
cine comandă! Este cu siguranţă un început bun.

Băiatul e isteţ, şi îmi place asta...

Câteva momente mai târziu, mama lui Hugo ni se alătură. Ia cuvântul:

— Hugo este geamănul al doilea. întotdeauna a fost un băieţel diferit. Şi greu de integrat. Are o problemă cu autoritatea. Este extrem de iritabil si are un

j

sentiment constant de nedreptate. în fiecare zi, ne confruntăm cu lacrimi, strigăte şi conflicte. Hugo este barometrul familiei: starea lui determină atmosfera din familie. La şcoală, la fel: primeşte mereu mustrări în carnet şi pedepse. Este hipersensibil şi îngrijorat de orice; nu are încredere în sine şi este adesea nefericit. Eu şi soţul meu am încercat totul: îngăduinţă, pedepse, nimic nu funcţionează. El decide totul şi face crize de furie pentru orice. între el şi tatăl său e război! De fapt, soţul meu şi-a dat demisia. Nu ştim ce să mai facem. Hugo este tiranul familiei!

Băiatul ridică privirea, se uită la mine cu coada ochiului şi spune:

— Nu sunt un ***tiran***, sunt un ***martiri*** Sunt aproape aceleaşi litere în cele două cuvinte.[3]

Desigur, nu ratează niciun moment în care să nu dea replica. Dar nu apuc să preiau mingea ridicată la fileu, căci mama lui Hugo declară:

— Sunt prizoniera tuturor acestor lucruri. Sunt refugiul lui, îl absorb, sunt colacul lui de salvare. Şi, în acelaşi timp, nu mai pot suporta. Tatăl său ţipă, iar eu încerc să mă adun. Acasă este un infern!

O SARCINĂ PREŢIOASĂ

Ca întotdeauna, îmi place să iau povestea de la început şi o rog pe mama lui Hugo să-mi spună cum s-a ajuns în această situatie.[5]

Cu o voce tremurândă, ea explică:

— Am aşteptat mai bine de şapte ani ca să rămân însărcinată. Am încercat mai multe fertilizări ***in vitro***, fiecare dintre ele eşuând în mod repetat. A fost foarte dificil, un roller-coaster emoţional. Când în sfârsit a

7) j

funcţionat, a devenit o sarcină foarte preţioasă. Mi-am făcut multe griji, mă temeam că o voi pierde. A fost o surpriză plăcută să aflu că sunt însărcinată cu gemeni. Naşterea a fost lungă, dar a decurs bine. După aceea am pus multă presiune asupra mea. Voiam să controlez totul, să fiu mama perfectă pentru micii mei lupi. Am încetat să mai lucrez şi mă ocupam de tot.

în timp ce o ascult povestind această întâmplare, îmi dau seama că stresul ei este încă acolo, ca si cum naşterea ar fi avut loc ieri.

3

— Hugo s-a născut al doilea. Sunt gemeni falşi. Şi încă de când s-a născut, am simtit ceva între noi. E ca

7 j

si cum am avea o relaţie exclusivă. îmi solicită foarte

3 3

multă atenţie. S-a dezvoltat fără probleme, fără griji. A fost un bebeluş foarte vioi şi energic. Dormea puţin, şi nopţile mele de somn erau scurte. A început să vorbească foarte repede şi corect imediat. Vocabularul său a devenit rapid foarte bogat şi punea o mulţime de întrebări. îşi punea întrebări de natură existenţială, cum ar fi viaţa, moartea şi lumea... Ne cerea mereu să îl învăţăm să scrie şi să citească. întotdeauna a fost curios despre orice. Trebuia să ştie totul, să domine totul. încă din copilărie, îi plăcea să-şi domine fratele. Şi cu cât creştea mai mult, cu atât devenea mai evident. Lui Hugo îi place să decidă pentru alţii, să aibă ultimul cuvânt. Nu face concesii, el impune şi se impune. Acest lucru este împotriva principiilor soţului meu.

Fratele său, pe de altă parte, este flexibil, docil şi calm.

— Este moale, o întrerupe Hugo, nu fără agresivitate, parcă pentru a confirma spusele mamei sale.

— Hugo recurge la conflicte, continuă ea. Iar eu sunt arbitrul. Aş vrea o armonie familială, fără valuri, dar e un uragan, un taifun! Nu-mi plac conflictele şi fac tot ce-mi stă în putinţă pentru a le evita. Mă doare. Toată lumea este nefericită. Şi Hugo la fel. Avem impresia că se teme că nu-l iubim. Nu respectă regulile şi întotdeauna sunt probleme!

După acest rechizitoriu, am cerut să îl văd pe Hugo singur pentru o consultaţie.

Nu aşteaptă să îi pun o întrebare şi trece direct la subiect:

— Nu-mi place să mi se spună ce şi cum să fac. Cu tatăl meu, trebuie să mergi drept; iar mie, îmi place să fac viraje. Vrea să fac tot ce-mi spune, dar uneori nu am chef. Se face roşu! [Roşu de furie? Am notat exprimarea lui. Nu sunt culorile „surorile durerii”, cum spune dramaturgul Hugo von Hoffmannsthal?] Mie mi-ar plăcea să fiu artist, actor, dar el nu vrea. Uneori, părinţii mei exagerează, se supără din nimic. Nu eu sunt la conducere, nu eu sunt şeful. Eu doar

j J

spun ceea ce gândesc. Nu spun lucruri pentru a-i mulţumi pe cei din jurul meu, ca fratele meu. Săptămâna trecută am spus că nu vreau să merg acasă, pentru că m-am săturat de crize. E adevărat, tata mă ceartă mereu. Acum câteva zile, ne-am certat foarte tare. M-a pedepsit, dar nu am renunţat şi m-am îmbufnat. Aşa că mi-a spus să mă duc în camera mea şi să mă calmez. M-am săturat. Uneori mi-ar plăcea să fiu într-o familie adoptivă. Dar când spun asta, o dărâm pe

mama. Eu cred că sunt bine. Părinţii mei sunt într-o situaţie dificilă; nu vor să înţeleagă; ar trebui să fie mai relaxaţi.

j

îi atrag atenţia că totul pare să fie din vina altcuiva, în timp ce el nu are nimic de-a face cu asta. Spune doar de formă că ar putea face un efort. A fost de acord să se gândească la asta şi să ne întâlnim din nou.

La următoarea şedinţă, a fost prezent şi tatăl. Când îl întreb pe Hugo cum se simte, îmi răspunde:

— Totul este în regulă!

Dar când îi dau cuvântul tatălui său, aud ceva complet diferit, undeva între suferinţă şi disperare – te întrebi dacă cei doi trăiesc sub acelaşi acoperiş.

îmi explică de faţă cu Hugo:

— Situatia este foarte dificilă si se înrăutăţeşte.

Suntem în derivă! Familia este ca o corabie în mijlocul unei furtuni, Hugo e permanent provocator, şi nu mai suport. întreaga familie are de suferit. Este teribil de obraznic, nu mă respectă. Săptămâna trecută, după a nu ştiu câta provocare, a primit o palmă şi, de atunci, nu am mai schimbat niciun cuvânt. Nu accept atitudinea lui. El refuză să se conformeze şi vrea să facă el regulile; vrea să decidă totul. Dar nici nu se pune problema de aşa ceva. Nu pot suporta asta. Nu el este cel care trebuie să facă regulile. Adulţii sunt cei care decid!

Această demonstraţie de fermitate nu schimbă cu

3

nimic comportamentul lui Hugo, care stă afundat în scaun şi se uită gânditor la tatăl său. Apoi, când îi cer să se uite la mine, se refugiază într-o mormăială îmbufnată, ca si cum nimic din toate

acestea nu Tar

privi.

Ascultând aceste comentarii, mă întreb cum pot fi atât de diferiţi doi fraţi, născuţi aproape în acelaşi moment, care trăiesc sub acelaşi acoperiş, cu aceiaşi părinţi. Unul, primul născut, un copil-model, iar celălalt, al doilea născut, un tiran. Cum este privit Hugo? De ce este numit „geamănul al doilea”? De unde vine această atitudine?

în săptămânile care au urmat, m-am întâlnit cu Hugo în mod regulat. El nu a fost niciodată de acord în mod clar cu un tratament psihologic, dar vine să mă vadă si nu am nevoie de consimţământul său declarat;

prezenţa sa regulată la consultaţii este un răspuns. Mai mult sau mai puţin implicit, el aşteaptă ceva de la întâlnirile noastre. La fel si eu. De altfel, chiar dacă

nimic nu s-a schimbat cu adevărat, discuţiile sunt

totuşi mai relaxate. Problemele se mai diminuează

uneori atât acasă, cât si la scoală. Dar adevărul este că

nu s-a rezolvat nimic, aşa cum Hugo şi cu mine ştim foarte bine. Eforturile sale, desi lăudabile si

emoţionante, nu pot rezolva, doare ele, problemele.

O ENIGMĂ

La o întâlnire ulterioară, Hugo îmi spune:

— Este cineva care seamănă cu dumneavoastră în serialul ***The Mentalist – în mintea criminalului***. Este un actor care ghiceşte totul înaintea oricui altcuiva. Şi mie mi-ar plăcea să fiu actor.

Apoi se ridică de pe scaun şi, de la înălţimea

celor 10 ani ai săi, declamă un vers celebru din ***Cidul*** lui Corneille:

— „Turbare! Deznădejde! Duşmane bătrâneţi! / Acesta-i dar sfârşitul frumoasei mele vieţi / Albit-am oare-n lupte slăvit pân-adineauri / Să văd o zi cum poate păli atâţia lauri?” îl pot face şi pe Danton pentru dumneavoastră: „Clopotele care vor suna nu sunt un semnal de alarmă, ci un îndemn la luptă împotriva duşmanilor noştri. Domnilor, pentru a-i înfrânge, ne trebuie neînfricare si iar neînfricare, mereu neînfricare, şi atunci Franţa va fi salvată!”

— Stii multe asa ? m-am mirat eu.

— Da, îmi place la nebunie! îl ştiţi pe Sfântul Augustin? I-am citit ***Confesiunile*** şi e pur şi simplu incredibil! Şi mai este şi marele Hugo, nu eu, ci Victor!

Este formidabil! Dar îl opresc aici: şedinţa nu este o piesă de teatru, şi eu nu sunt la spectacol. Sunt deopotrivă amuzat şi îngrijorat, admirativ şi nedumerit. De unde stie el toate astea? Unde le găseşte? Ce vrea să-mi transmită prin asta? Ce îl determină să îsi asume acest rol în lumina reflectoarelor? Dincolo de entuziasmul său palpabil şi de inteligenţa sa ascuţită, am o serie de întrebări. Ce anume îl determină să se poarte aşa? Este el nefericit pentru că are dificultăţi în a-şi găsi locul, prins în relaţii dificile între fraţi (rivalitate între gemeni) şi în relaţii parentale complexe (fuziune cu mama sa, conflict cu tatăl său)? Suferă de emoţii debordante, de surse de excitaţie şi de tulburări patologice (cum ar fi tulburarea bipolară)? Are o tulburare de impulsivitate şi hiperactivitate (de tip ADHD)? Sau este vorba despre un copil supradotat şi neînţeles care încearcă cu stângăcie să arate că

e mai altfel decât ceilalţi?

Este important pentru mine să identific neajunsurile, dar şi calităţile şi abilităţile copiilor. Consultaţia nu este doar o compilaţie de nemulţumiri sau o listă de probleme.

Hugo este un copil energic, care are izbucniri impulsive, ce pot merge până la lovituri – acest lucru s-a întâmplat recent în timpul unui conflict la locul de joacă. Caută contactul, dur şi aspru, îi plac senzaţiile puternice şi confruntarea. în acelaşi timp, pare că îşi creează o carapace pentru a se proteja, pentru a-l ţine pe celălalt la distanţă. Se poate pune singur în pericol, ca în ziua în care a provocat un întreg grup de adolescenţi mai mari la ieşirea din scoală.

Când vine vorba despre comunicare, are un vocabular bogat şi variat. Are o bună înţelegere a situaţiilor pe care le experimentează. în ceea ce priveşte interacţiunea socială, Hugo poate relaţiona cu alţi copii atâta timp cât este dominant. Poate intra cu uşurinţă într-o relaţie, dar la fel de repede o poate rupe cu o atitudine agresivă şi gesturi impulsive.

în ceea ce priveşte autonomia, nu pare să aibă probleme, dar poate deveni dependent de ceilalţi, de exemplu atunci când vine vorba despre temele pentru acasă. Face totul pentru a-şi îngrijora mama şi, când aceasta intervine, o respinge, uneori cu o lipsă de respect de care îşi dă seama ulterior.

Din punct de vedere intelectual, Hugo pare deosebit de pertinent şi chiar, la prima vedere, foarte inteligent. Nu întâmpină nicio dificultate în a înţelege instrucţiunile, fie că vin de la părinţi sau de la şcoală, dar se poate opune cu tărie.

în fine, în domeniul emoţiilor, al anxietăţii si al comportamentului, băiatul nu este insensibil la tot ceea ce se întâmplă. Cu o dispoziţie

imprevizibilă, îşi poate schimba atitudinea atunci când este frustrat, pierzându-şi controlul asupra emoţiilor. Hugo caută atentia exclusivă si controlul constant în relaţia cu adulţii şi cu alţi copii. Se dezorganizează cu uşurinţă, face crize de furie, se retrage sau plânge. Desigur, poate manifesta empatie şi interes pentru ceilalţi, dar are nevoie – ca să trăiască – de un sentiment de control. Iar după momentele de criză, îi este greu să recupereze legătura pe care a rupt-o în mod violent. Cu toate acestea, începe să fie capabil să vorbească despre sentimentele sale şi acceptă sprijinul. Are, de altfel, o reală capacitate de introspecţie şi nişte abilităţi narative deosebite.

în orice caz, după câteva săptămâni mai liniştite, în urma şedinţelor s-a constatat o recrudescentă a dificultăţilor şi conflictelor familiale. Iar astăzi, cuvântul „tiran” este cel care i se potriveşte. Mama sa confirmă acest lucru:

— Hugo este tiranul familiei! Ajutaţi-ne!

Si mă întreabă:

3

— Doctore, de ce Hugo refuză mereu tot ceea ce îi propunem? De ce este aşa cu noi? Aşa este de când era mic.

RELAJII ANXIOASE

încă de când era copil, Hugo a avut o relaţie anxioasă cu mama sa. Iar aceasta, la rândul ei, îşi exprimă neliniştea faţă de el. Temeri reciproce care îi afectează şi astăzi. Nu pot unul fără altul şi, totodată, se atacă reciproc, ca şi cum ar fi greu să se despartă fără să se sfâsie.

Mama lui Hugo este în panică:

— Nu ştiu ce trebuie să mai fac. Fac prea multe pentru el, şi asta nu e bine. Ne dorim să

avem o relaţie bună, dar ajungem mereu să ne agresăm. Trebuie să încetez să-mi mai pun întrebări. Dar mi-e teamă că, dacă îi dau drumul, se va prăbuşi. Eu ar trebui să fiu cea care să vină în terapie la dumneavoastră!

— Confirm! exclamă Hugo.

La rândul său, băiatul este trist si deosebit de neliniştit în timpul şedinţelor. De altfel, de ceva timp, această anxietate a pus stăpânire pe el; băiatul a început să dezvolte tulburări obsesiv-compulsive. în fiecare seară, se spală pe mâini de mai multe ori la rând; înainte de a-şi începe temele, îşi mută scaunul într-un mod special; reaşază paharele şi farfuriile la fiecare masă; trebuie să verifice de mai multe ori dacă şi-a pregătit bine ghiozdanul pentru a doua zi etc. Conştient de problemă, este îngrijorat.

— Număr totul în minte – paşii, scările... Nu mă pot abţine. Este ca o manie, mă manipulează. Ca să mă liniştesc.

J

Devine tiran cu el însuşi!

— Anxietatea nu este ceva nou, confirmă mama sa în timpul unei şedinţe. Dintotdeauna pune întrebări despre orice. Şi, când nu înţelege, îşi pierde cumpătul, în plus, trebuie să aibă întotdeauna ultimul cuvânt. Ne oboseşte. Şi apoi, ritualurile astea nu sunt normale!

Hugo răspunde imediat:

— M-am săturat să mă iei drept un copil. Eşti mereu în spatele meu să mă verifici. Fac cum vreau. Mă cocoloşeşti prea mult! Trebuie să mă laşi în pace! Mă calci pe nervi!

Nici că se putea să fie mai clar.

RELAŢII DE OPOZIŢIE

Ceea ce este deosebit de frapant este opoziţia dintre Hugo şi tatăl său. Iar acest lucru se întâmplă încă din primii ani ai vieţii sale. Este ca

şi cum Hugo i-ar fi spus „nu” acestuia si, inconştient, si-ar fi dat seama că acest
77 j 7 j 7) lucru i-a oferit o poziţie (în raport cu fratele său geamăn), putere (în raport cu tatăl său) şi, fără îndoială, admiraţie inconştientă (în ochii mamei sale). E ca şi cum, de cealaltă parte, în relaţie (o relaţie este întotdeauna o stradă cu două sensuri), tatăl s-a văzut neputincios, incapabil să răspundă la acest „nu”. O contestare dureroasă a paternităţii sale, chiar şi astăzi, pentru că, pe măsură ce a crescut, Hugo s-a poziţionat ca decident, chiar dacă asta însemna să provoace un „război pentru şefie”.

Altfel spus, Hugo este copilul mamei sale, iar tatăl nu a reuşit niciodată să fie tatăl fiului său. De altfel, mama confirmă acest lucru:

— Pur şi simplu nu reuşeşte! spune ea.

Iar Hugo, nu fără o anumită plăcere, continuă să se opună tatălui său, care nu e în stare să răspundă. Este un tată maternal, un tată hrănitor... dar nu este un tată pentru Hugo. Iar Hugo, aşa cum avea să-mi spună într-o zi, stie una si bună: „Trebuie să-ti verşi fierea!”
7) y 77 7 ■>

Hugo îşi împinge tatăl într-o rivalitate neîncetată, care aproape că o obligă pe mama sa să aleagă: „Ori eu, ori el!” Nu există triangulaţie; nu pot exista decât relaţii bidirecţionale. Mai mult, dacă cei trei ajung în aceeaşi cameră – tatăl, mama şi Hugo –, e război!

Nu avem de-a face cu disfunctii educaţionale, ci cu procese psihopatologice. Provocarea, agresiunea, violenţa, puterea, ura şi tirania fac parte din viaţa de zi cu zi... Un infern!

RELAJII DE ÎNCREDERE

în timpul următoarelor şedinţe, relaţia de încredere care s-a dezvoltat între noi i-a permis lui Hugo să se deschidă mai mult. Mi-a spus că era foarte preocupat de ceea ce se întâmplă în lume, fie că era vorba despre războiul din

Orientul Mijlociu, de Coreea de Nord sau despre alegerea noului preşedinte american. De asemenea, este foarte afectat de criza migraţiei şi de migranţii care au murit în Marea Mediterană.

— Este foarte nedrept, spune el, cu adevărat afectat.

Rivalitatea cu fratele său geamăn se află, de asemenea, în centrul preocupărilor sale.

— Chiar nu este corect uneori. Fratele meu este un linguşitor, un ipocrit. Are lucruri pe care eu nu le am. Eu sunt oaia neagră! Eu nu sunt ca ceilalţi, sunt un artist. Nu mă ridic la înălţimea aşteptărilor lor. Vor să fac lucrurile în felul lor. M-am săturat; mi-ar fi mai bine în altă parte. Uneori mi-ar plăcea să fiu într-un orfelinat. Nimeni nu mă înţelege. Vreau să plec, să nu mai fiu cu ei. Dar, dacă îi spun asta tatălui meu, el nu va înţelege şi nu va vrea să audă despre asta.

Hugo are lacrimi în ochi. Ceea ce am în faţa mea nu este un tiran, ci un copil pierdut, care îşi strigă suferinţa şi dificultatea de a-şi găsi locul în familie şi în lume, o lume care îl sperie. De asemenea, îi este foarte greu să îşi facă prieteni. Spune că este respins şi se plânge de nedreptate:

— Ei nu înţeleg nimic, nu mă cunosc.

Faptul că îmi spune toate aceste lucruri arată încrederea pe care o are în mine. Acest lucru este esenţial pentru a putea avansa împreună. îmi permite să pătrund într-o intimitate pe care anterior o refuzase oricui altcuiva. Ce onoare îmi face! Ce responsabilitate îmi oferă! Depinde de mine să mă ridic la înălţimea situaţiei.

)

GEMENII NU FAC PERECHE BUNĂ

Câte nu s-au spus despre gemeni, despre obiceiul lor de a schimba rolurile, despre natura

singulară a legăturii ce se creează între ei? Ce încărcătură de mituri şi poveşti poartă! De la ***Biblie*** la Castor şi Pollux, de la Remus şi Romulus la detectivii Dupond şi Dupont din ***Aventurile lui Tintin***, aceste fiinţe duble au întotdeauna ceva de-a face cu Creaţia lumii sau cu destinele excepţionale. în unele triburi africane sau amerindiene, ele sunt considerate un dar din cer. în altele, ele simbolizează infidelitatea mamei şi sunt alungate din comunitate. Fie că este un semn de la diavol sau de la zei, naşterea unor gemeni nu este niciodată un eveniment oarecare. Şi, chiar dacă nu crezi în niciuna dintre aceste explicaţii, rămâne fascinaţia.

Fantasma gemelarităţii se află în centrul relaţiei fiecărei fiinţe umane cu ea însăsi si cu semenii.

Uneori, geamănul imaginat este un partener ideal, iar fantasma este una fericită; alteori, este un rival de moarte, iar fantasma este un coşmar... Pentru gemenii identici, este ca si cum această fantasmă a devenit

realitate. Mai ales când sunt gemeni identici, iar toată lumea din jurul lor, începând cu părinţii lor, subliniază şi accentuează asemănarea lor stranie.

Dar, oricât de incredibil ar părea, chiar şi atunci când sunt identici din punct de vedere genetic şi, în ciuda faptului că sunt crescuţi în acelaşi mediu, gemenii nu sunt niciodată la fel. Nu joacă aceleaşi roluri, nu gândesc în acelaşi mod, nu au aceleaşi experienţe sau aceeaşi putere (adesea unul îl domină pe celălalt). Asemănători în ochii ştiinţei, gemenii sunt ultimii care stiu că sunt asemănători. Nu

formează o pereche, ci un cuplu. Un cuplu, adică

o distribuţie mai mult sau mai puţin stabilă a sarcinilor şi activităţilor zilnice. Un cuplu în care fiecare membru este absolut unic şi a cărui personalitate este afirmată de către celălalt (şi în raport cu celălalt). Părinţii trebuie să-i asigure de unicitatea lor, ceea ce nu este întotdeauna uşor. Astfel se rezolvă paradoxul: diferenţele dintre gemenii identici se datorează acestor „efecte de cuplu”. Ceea ce ne aduce aminte de romanul lui Michel Tournier, ***Meteorii***, şi a gemenilor din acea carte, Jean si Paul, cunoscuţi sub numele de

Jean-Paul,

în prezent este acceptat faptul că gemenii sunt două fiinţe diferite din punct de vedere psihologic. Şi, pentru a le permite să-şi trăiască istoria personală în libertate, trebuie să cultivăm această diferenţă.

„Dezgemănaţi-i!”, recomandă, în esenţă, toţi profesioniştii din domeniul îngrijirii copiilor. Şi, într- adevăr, în ultimii treizeci de ani, mesajul lui René Zazzo, transmis de Françoise Dolto, a fost pus în practică pe scară largă. A devenit o practică obişnuită, uneori de la o vârstă fragedă, ca gemenii să nu mai fie plasaţi în aceeaşi clasă, să li se ofere activităţi separate şi să fie separaţi în timpul vacanţelor. Pe stradă, în pieţe, în şcoli, sunt din ce în ce mai puţini copii de aceeaşi înălţime, îmbrăcaţi si coafaţi la fel. Dar, în intimitatea casei, nu este întotdeauna atât de simplu.

Pentru părinţi, este greu să se gândească la fiecare geamăn ca la o fiinţă specială, diferită de cealaltă. în primul rând, pentru că adesea confundă diferenţa cu preferinţele distincte şi se tem să nu provoace un sentiment de nedreptate unuia dintre gemeni. Dar mai ales pentru că, în calitate de părinţi, diferenţierea copiilor înseamnă diferenţierea acestora de propria persoană. Iar acest lucru i se întâmplă şi lui Hugo, care se plânge pe parcursul a numeroase

şedinţe, cu un sentiment de nedreptate, că el este cel neiubit, în timp ce fratele său, Jules, este favoritul.

Pentru mine, este vorba despre a-l ajuta pe Hugo să devină un individ de sine stătător, fără a fi nevoit să îl strivească pe celălalt pentru a exista. Pentru a-l sprijini în această călătorie, m-am întâlnit şi cu părinţii lui în mai multe rânduri, pentru că prima oglindă a unei fiinţe umane, cea care este decisivă, este imaginea pe care o au părinţii asupra acesteia. Aşa că i-am îndemnat să îi individualizeze pe Hugo şi pe fratele său şi să le asigure unicitatea. Acest lucru i-a permis lui Hugo să îşi accentueze diferenţele, să continue să semene cu fratele său, fără a fi imposibil de distins de el, astfel încât oglinda să reflecte două imagini distincte.

Printre aceste diferente, există una care va deveni evidentă pentru mine pe măsură ce avansează şedinţele. Observ că Hugo este răutăcios, chiar neastâmpărat, şi foarte inteligent. în acelaşi timp, se străduieşte să înţeleagă mecanismele lăuntrice ale relaţiilor pe care le construieşte cu cei din jurul său. Există o anumită contradicţie aici care mă

nedumereşte. Ce fel de inteligenţă îl animă? Cum se raportează la cunoaştere? Vreau să aflu mai multe despre viaţa lui de la şcoală...

HUGO ŞI ŞCOALA

O abordez pe mama lui Hugo pentru a afla cum decurge şcolarizarea acestuia. Aceasta confirmă faptul că, încă de la grădiniţă, a apărut un contrast între Hugo şi ceilalţi copii. Diferit de copiii de vârsta lui, cu care simţea că nu are nimic în comun, s-a împrietenit cu doi copii mult mai mari. în clasă, nu înţelegea rostul a ceea ce învăţătoarea îi cerea să facă. Nu părea să

înţeleagă aspectele implicite din solicitările de la şcoală. Ca urmare, fie nu înţelegea esenţialul, fie dădea răspunsuri care erau mult prea complexe. Se plictisea... în şcoala primară, învăţa foarte repede, fără efort. îi era greu să lege prietenii cu colegii lui. Pentru că se simţea neînţeles şi respins, relaţiile sale cu profesorii au devenit problematice. Era considerat insolent şi, în cele din urmă, un elev insuportabil. „Profesorii sunt degeaba!”, spunea el. Rezultatele sale foarte bune i-au permis, cu toate acestea, să treacă fără probleme de la un an şcolar la altul. Este chiar cu un an în avans.

La gimnaziu, Hugo a reuşit să se descurce, dar devenise din ce în ce mai complicat de-a lungul timpului. Mai ales când a trebuit să se organizeze şi să implementeze strategii reale de învăţare. Asta pentru că el nu depusese niciodată până atunci un efort susţinut. Deşi avea soluţii la problemele puse, uneori nu putea să explice cum procedează. Nu poate să-şi motivez răspunsurile la exerciţii, ceea ce îi irită pe profesori. Uneori, unele persoane chiar cred că trişează, iar tensiunile sunt foarte mari. Hugo are note excelente la şcoală: 19, 20, uneori chiar 21 din 20 (adică primeşte puncte bonus)! Este cel mai bun din clasă, dar cadrele didactice sunt foarte critice cu privire la comportamentul său. Având în vedere

această situatie, îl întreb dacă ar fi de acord să facem

)[7]

un bilanţ al competenţelor sale. Este de acord cu o evaluare neuropsihologică şi cu o evaluare a capacităţilor sale intelectuale şi cognitive. Rezultatele arată abilităţi extraordinare şi îmi confirmă ipoteza că este vorba despre un copil supradotat: Hugo are un IQ de 152.

— Asta chiar e o problemă! exclamă el.

COPIL SUPRADOTAT, COPIL PRECOCE

— Este plictisitor să fii supradotat, îmi spune Hugo. Mă simt singur. Nu mă interesează ce fac ceilalţi. Nu vorbesc decât despre fotbal şi jocuri video. Şi, când îi rog pe ceilalţi să vorbească despre lucrurile care îmi plac, nimeni nu vrea să o facă. Nu înţeleg nimic. Nu le spun nimic părinţilor mei, pentru că vreau să mă descurc singur, dar sunt trist. Ceilalţi mă numesc tocilar pentru că iau note bune. Nu mă simt ca unul dintre ei! E problemă să ai nota 20 tot timpul. Aşa că uneori fac greşeli intenţionat, nu-mi fac temele pentru a obţine note medii, la fel ca ceilalţi.

Într-o zi, soseste triumfător la şedinţă si declară:

— Asta e, ştiu, sunt o zebră! Am văzut la televizor. Lumea foloseşte termenul pentru a descrie persoanele precoce şi supradotate ca mine. Sunt o zebră!

CE ÎNSEAMNĂ UN COPIL-ZEBRĂ?

Ceea ce au în comun aceşti copii cu zebrele este capacitatea lor de a se camufla în mediul înconjurător. Mai mult, zebra este singurul animal ecvestru pe care omul nu a reuşit să îl îmblânzească – o latură sălbatică ce îi caracterizează şi pe copiii supradotaţi. Deşi se vorbeşte mai mult despre ei în prezent, nu este pentru că sunt mai mulţi decât înainte (reprezintă încă 2,3% din populaţie), ci pentru că sunt mai bine identificaţi.

Copilul supradotat – sau cu potenţial ridicat – dispune de o combinaţie unică de gândire şi comportament emoţional. Atât dezvoltarea sa intelectuală, cât si dinamica sa emoţională sunt cele

care îi subliniază diferenţa. De fapt, are o inteligenţă calitativ diferită (cu un IQ de 130 sau mai mult) şi o hipersensibilitate emoţională.

A fi o zebră este un mod special şi intens de a fi în lume. Dar această hipersensibilitate este uneori o sursă de neînţelegeri şi suferinţe, deoarece aceşti copii sunt percepuţi ca fiind diferiţi. Acest lucru poate duce la intimidare sau chiar la hărţuire din partea altor elevi.

Inteligenţa lor specială poate duce la dificultăţi la şcoală. De fapt, copiii-zebră absorb literalmente cunoştinţele fără niciun efort de a învăţa. Ei înţeleg şi anticipează rapid, dar ceea ce le dă un avantaj poate duce, la fel de bine, la abandonarea şcolii sau la dificultăţi şcolare serioase, mai ales atunci când

1 3 7

achiziţia de cunoştinţe predomină asupra formării de abilităţi interpersonale. Acest decalaj dintre cunoştinţele teoretice şi adaptarea socială se instalează apoi mai mult sau mai puţin insidios, fiind o sursă de atacuri de anxietate. Pe lângă perspectiva eşecului şcolar, profesorii sunt agasaţi de lipsa de rezultate din partea acestor copii, care sunt mai inteligenţi decât media.

Preocupările lor sunt diferite de cele ale copiilor de vârsta lor. Ei îşi pun întrebări existenţiale, au multe interese şi sunt conduşi de valori foarte puternice, nenegociabile. Este dificil pentru ei să se integreze în rândul celorlalţi şi sunt percepuţi ca fiind ciudaţi. Acest lucru poate duce la un comportament tiranic. Mai târziu, ei pot avea dificultăţi în a forma legături romantice. Si în familie situatia este dificilă; este

3 3 7

posibil ca părinţii să nu-şi înţeleagă cu adevărat copilul supradotat, simţindu-se neajutoraţi şi neputincioşi în a-l ajuta.

Cu toate acestea, a fi o zebră nu înseamnă

neapărat a fi în mare dificultate. Pentru unii, inteligenţa şi hipersensibilitatea lor sunt factori de rezilienţă incredibili. Sunt atuurile de care au nevoie pentru a-şi crea viata pe care si-o doresc cu adevărat. Diferenţa lor este puterea lor. Pentru alţii, drumul este presărat cu capcane şi suferinţă.

Oricum ar fi, aceşti copii sunt în primul rând copii, cu o nevoie fundamentală de a fi susţinuţi de părinţii lor. Aceştiadin urmă se pot adapta, făcând cereri explicite. De exemplu: „Am nevoie de tine ca să mă ajuţi să te înţeleg”. La şcoală, cel mai bine este să se lucreze în parteneriat cu profesorii şi săse construiască punţi de legătură, astfel încât copilul să poată face cele mai bune progrese posibile la şcoală. Copiii-zebră au nevoie de consecvenţă şide împărtăşirea experienţelor. Şi, pentru ca aceştia să-şi perceapă diferenţa ca pe un avantaj, este vital ca cei din jurul lor să-i înţeleagă şi să-i sprijine, astfel încât să-şi poată construi o identitate stabilă şi să se dezvolte, la fel ca orice alt copil.

DIFERIŢI DIN PUNCT DE VEDERE INTELECTUAL, DAR ŞI AFECTIV

Nu poţi reduce un copil la IQ-ul său, iar un copil supradotat nu este doar mai inteligent decât media. Pentru că, pe lângă procesele cognitive (inteligenţă, memorie, raţionament etc.), trebuie luate în considerare şi temperamentul, şi sfera afectivă. Iar la acest ultim nivel, copilul supradotat are în general emoţii exacerbate: sentimentele sale sunt intensificate,

dragostea, furia, dar şi temerile sunt mult mai mari. Acesta este deosebit de susceptibil şi sensibil la aspectele privind echitatea şi dreptatea; are deseori sentimentul nedreptăţii. Exigenţele sale şi căutarea adevărului sunt puternice, iar orice deziluzie este foarte dureroasă pentru el. Acest lucru îl face să fie inteligent şi creativ, dar şi foarte sensibil, ceea ce poate duce la un anumit grad de fragilitate.

Evaluarea neuropsihologică este cea care rafinează diagnosticul şi oferă chei de înţelegere a dificultăţilor prezentate. Cu toate acestea, este important să nu-i limităm pe copii la un anumit profil şi să evidenţiem toate abilităţile şi calităţile lor, care pot fi adevărate resurse pentru ei.

Odată stabilit diagnosticul şi în funcţie de dificultăţile întâmpinate, pot fi sugerate mai multe abordări: ameliorarea imaginii de sine, abordarea a ceea ce este implicit la şcoală, găsirea de soluţii la eventualele tulburări asociate. Se poate oferi şi sprijin psihologic. Cu sprijinul şi ajutorul necesar, mulţi copii învaţă să trăiască cu diferentele lor si să le valorifice la maximum. Cei care se descurcă cel mai bine declară, în general, că au putut să se bazeze pe trei elemente esenţiale: un mediu emoţional stabil (un mediu familial implicat), terapii eficiente (la nivel medical, dar nu numai) si sentimentul de a fi fost înţeleşi si luaţi în considerare (de unde şi importanţa depistării precoce).

IMPORTANTA PERSPECTIVEI PĂRINŢILOR

Fecundul, tulburătorul, insolitul, misteriosul, fantasticul se ascund sub hainele familiarului. Iar acest lucru nu este lipsit de tulburarea unor

părinţi, care sunt luaţi prin surprindere de copilul lor. Astfel, timp de mai mulţi ani, părinţii lui Hugo şi-au exprimat deznădejdea faţă de comportamentul tiranic al acestuia. Fascinaţi de abilităţile neobişnuite ale fiului lor, dar şi dezarmaţi, au fost pe punctul de a se separa de mai multe ori. Multă vreme au vorbit despre posibilitatea plasamentului (internat, spitalizare, casă de îngrijire etc.), dar au acceptat ideea că sunt posibile şi alte soluţii. Au avut încredere în fiul lor şi au avut încredere în mine. Aş dori să le mulţumesc pentru asta.

Fără îndoială, dincolo de furia şi dezamăgirea lor, au păstrat în ei o rezervă de speranţă, speranţa unei posibile schimbări. Ceea ce i-a permis fiului lor să găsească alternative la tiranie, pentru a putea exista. Avea resursele necesare, iar ei nu s-au îndoit niciodată de acest lucru. Aceasta era sansa lui. în ceea ce mă priveşte, tot ce am făcut a fost să-l însoţesc în acest proces de schimbare. Ne-am lovit de câteva hopuri pe drum, iar terapia nu a fost uşoară, dar legătura de încredere pe care am construit-o între noi nu s-a rupt niciodată.

DE LA TIRAN LA ZEBRĂ

Hugo are acum 17 ani şi se simte foarte bine. Numirea lucrurilor a fost o eliberare pentru el, un mod de a se linişti. De asemenea, le-a permis părinţilor săi să se descurce mai bine cu el. Cu alte cuvinte, copiii precoce nu sunt exact ca ceilalţi copii; dar, ca şi ceilalţi copii, şi ei sunt copii!

Toate acestea presupun că şi eu trebuie să mă adaptez la copil. De fapt, acompanierea unui copil confruntat cu legături patologice face apel la legăturile din care eu însumi sunt construit.

Iar în legăturile pe care le creez cu el trebuie să caut echilibrul la fiecare pas, pentru a evita căderea sau ruptura. Această echilibristică încearcă să găsească raportul corect între ceea ce este posibil pentru copil şi ceea ce este posibil pentru părinţi.

Astăzi, Hugo este în ultimul an de liceu, specializat în literatură, are prieteni şi face teatru. Tensiunile familiale nu sunt complet rezolvate, dar băiatul nu mai este numit tiranul familiei, care recunoaşte că a fost, dar fără să-si dea seama. El reuşeşte, de asemenea, să râdă de aceste momente dureroase. Vrea să continue să vină să mă vadă (mai rar) pentru a mă ţine la curent cu preocupările sale pentru viitor. Recent, a trebuit să completeze o evaluare vocaţională şi să-şi aleagă orientarea. Ce sursă de anxietate! Hugo mi-a spus atunci că visul său de a fi artist era încă viu. Si stiu că,

3 3 7

atunci când copiii visează la viitor, înseamnă că le merge bine. I-am răspuns că nu trebuie să renunţi întotdeauna la dorinţele tale... Si nu m-as mira dacă într-o zi ar deveni un artist talentat!

Marcel Rufa: Testele neuropsihologice au confirmat abilităţile intelectuale ale lui Hugo, dar cele mai importante lucruri sunt suferinţa şi marea sa sensibilitate. Adesea, descoperirea unui potenţial ridicat, trecând cu vederea slăbiciunile asociate, este o adevărată problemă: profesorii nu sunt pregătiţi, nu există structuri adaptate, iar părinţii se gândesc rareori să consulte un psihiatru pediatru... Şi totuşi, atunci când întâlnim un copil cu un potenţial ridicat, consilierea individuală pare a fi esenţială.

La fel ca majoritatea copiilor născuţi prin fertilizare ***in vitro***, Hugo este un copil preţios, iar faptul că este vorba despre gemeni dă o

culoare specială rivalităţii dintre fraţi, pe care o trăieşte.

10

Adolescenţi cu vârsta de peste 15 ani

Pentru majoritatea tinerilor de această vârstă, criza adolescenţei s-a încheiat. Sexualitatea lor timpurie sau matură îi ajută să se separe şi să evolueze. Dar pentru 15% dintre ei, nu se întrevede niciun sfârsit si sunt

implicaţi într-un violent război de tranşee. Dependenţa de droguri, refuzul de a merge la şcoală, fuga de acasă, auto sau hetero-violenţa... Riscul de colaps emoţional este în acest caz cel mai ridicat, din cauza sentimentului de a fi respins pe care părinţii îl trăiesc în relaţia cu adolescenţii lor.

Agresivitatea tânărului faţă de părinţi poate începe cu o ridicare din umeri sau prin faptul că nu răspunde la întrebări, apoi poate escalada până la insulte şi lovituri. Este important să se intervină de îndată ce este adresată prima insultă, deoarece aceasta precedă violenţa fizică şi este un precursor al dificultăţilor comportamentale. Numeroşi părinţi sunt maltrataţi şi

bătuti de tineri adulţi, care se izolează în camera lor,

care refuză să muncească şi preferă să se uite la

televizor sau să se joace jocuri video, şi care resping orice sprijin sau ajutor pentru formarea profesională.

în Franţa, este posibil să se prescrie îngrijirea la domiciliu, care este mai uşoară decât spitalizarea. Să subliniem importanţa şi utilitatea acestor echipe mobile de intervenţie pentru adolescenţii şi tinerii adulţi care se feresc de consiliere. Aceste echipe au posibilitatea de a merge la ei acasă în loc să-i lase pe părinţii disperaţi cu aceşti periculoşi agresori casnici. Cu siguranţă, în viitorul apropiat, consultaţiile video la distanţă ne vor permite să luăm legătura cu adolescenţii care refuză să participe la şedinţe.

MARCEL RUFC

CAMPION LA JOCURI VIDEO ÎN REŢEA

Sunt căutat de nişte părinţi deosebit de tulburaţi, afectaţi de comportamentul fiului lor, în vârstă de 16 ani, care refuză să mai meargă la şcoală (a abandonat şcoala în clasa a X-a) şi îşi petrece zilele şi nopţile jucând jocuri video în reţea, la care este campion european.

Băiatul este de-a dreptul ostil faţă de ideea unei întâlniri: declară că nu se va schimba, că nu vrea să mă vadă, că această întrevedere este inutilă, deoarece nu va răspunde la nicio întrebare. Trebuie să recunosc că sunt încântat de această introducere: particularitatea consultaţiilor pentru adolescenţi este depresia ostilă, pe care aceştia o exprimă prin refuzul de a sta de vorbă.

Nu cred că jocurile video sunt responsabile pentru opoziţia actuală a acestui băiat, ci mai degrabă rezultatul unei anumite suferinţe sau răni. Nu atât

comportamentul de dependenţă mă interesează, cât motivul acestuia. Ca toate persoanele obsesive, acesta este plin de manifestări defensive. Nu este un comportament psihopat, ci o luptă împotriva unei frici şi a unei anxietăţi primordiale.

Cel care nu vrea să vorbească începe cu un atac frumos:

— Fratele meu mai mare cântă la chitară şase ore pe zi. Ar trebui să vină si el să vă vadă?[3]

— De ce nu? I-aş asculta cu plăcere improvizaţiile şi muzica.

Părinţii erau epuizaţi – tatăl era în pragul agresivităţii, iar mama era în pragul respingerii, un sentiment cu care este şi mai greu de trăit – şi au sugerat să ne lase singuri, pe mine şi pe băiat. Aceştia îmi spun:

— Am prefera să nu auzim discuţia cu el, oricum ne persecută toată ziua cu jocurile lui video.

Adolescentul acceptă, ceea ce este un semn excelent la începutul unei întrevederi.

Apoi îşi insultă mama, iar eu îl întreb pe tată de ce nu intervine. Acesta îmi răspunde:

— Dacă ar fi după mine, l-aş decapita.

— Decapitaţi-l, îi răspund eu.

Tatăl şi adolescentul uşor îngrijorat zâmbesc.

Tatăl, în vârstă de 50 de ani, îmi povesteşte despre respectul profund pe care îl avea pentru propriul tată. Acesta din urmă, care este încă în viaţă, a fondat o afacere importantă care le-a adus bunăstare şi confort. El însuşi a preluat frâiele afacerii de familie şi încă mai ascultă de sfaturile profesionale ale tatălui său, acum pensionat. Mi-a mărturisit că nici acum nu îndrăzneşte să fumeze în faţa lui, pentru că i se pare nepoliticos.

îi rog pe aceşti părinţi simpatici să părăsească

încăperea, pentru a rămâne faţă în faţă cu acest tânăr tiran. Stăm de vorbă şi este surprins că sunt familiarizat cu unele dintre site-urile la care se referă, îmi povesteşte că se gândeşte să se orienteze către o carieră în crearea de jocuri video (ceea ce spun toţi adolescenţii dependenţi). îi povestesc despre un joc pe care îl cunosc şi pe care l-am încercat în cadrul unui studiu efectuat într-un spital pe care l-am condus. Adolescentul, uimit, pare să devină mai atent la ceea ce spun.

Prima parte a întrevederii pune în evidenţă rezistenţa tânărului, dar, din întâmplare sau din intuiţie, în timpul unei întrebări laterale, îmi face o critică dură la adresa tatălui său: acesta este expert contabil, iar fiul său îl descrie ca având o tulburare obsesiv-compulsivă de care el nu este conştient. De exemplu, obiceiul său de a aranja tacâmurile într-un anumit fel atunci când se pune masa pentru prânzul în familie; teama sa că un pahar de şampanie răsturnat ar putea aduce ghinion etc.

— Pe cine admiri? l-am întrebat.

— Nici pe fratele meu, nici pe tatăl meu, răspunde el imediat.

Apoi a urmat o pauză de tăcere, iar ochii i s-au înceţoşat de lacrimi. îi mărturisesc cât de surprins sunt – am impresia că am pus degetul pe o pierdere a încrederii în sine şi pe o stimă de sine scăzută.

Dintr-o răsuflare, a mărturisit apoi:

— Pe bunicul meu matern.

La întrebarea mea „De ce?”, izbucneşte în lacrimi:

— A murit nu cu mult timp în urmă şi îmi lipseşte foarte mult.

Acest băiat, pe care îl consideram foarte dificil în respingerea lui, îmi devine simpatic prin suferinţa pe care o exprimă.

Continui:

— De ce l-ai admirat atât de mult?

— Era tâmplar şi îmi făcea jucării de lemn superbe, pe care le-am păstrat ca pe nişte comori.

îi pun apoi o întrebare crucială:

— Ai un avatar?

Păstrează tăcerea. Insist:

— Da, ai un avatar. Spune-mi care este numele lui.

Suspinând, acesta murmură:

— Emile.

— Acest Emile are mai multe vieţi în jocul tău?

— Da.

— Cum se numea bunicul tău?

Bineînţeles, numele lui era Emile.

— N-am ce zice, bine jucat! răspunde adolescentul.

Această poveste a avut un mare impact asupra mea
şi m-a făcut să mă feresc de antipatia faţă de adolescenţii dependenţi de jocurile video. M-a emoţionat foarte mult acest băiat care si-a readus
bunicul la viaţă prin intermediul avatarului său virtual, întotdeauna există o semnificaţie a dependenţei de jocurile video, care poate fi pur şi simplu un simptom al unei suferinţe subiacente.

Jocurile sunt bine făcute, adesea repetitive, dar repetiţia, ca în cazul fobiei şi al obsesiei, ajută la evitarea ideii de moarte si de deficit. Ritualurile protejează împotriva trecerii timpului.

Philippe Duverger. Şi eu întâlnesc mulţi tineri care au devenit dependenţi de jocurile video până la punctul de a se desprinde de şcoală şi de

a se bloca în comportamente tiranice, agresive şi chiar violente. Şi, de fiecare dată, am avut de-a face cu rebeli trişti, cu tineri rătăciţi, a căror singură sursă de existenţă sunt jocurile video. De aici şi violenţa lor de îndată ce încercăm să limităm această activitate. E ca si cum le-ai lua colacul de salvare de care se agaţă pentru a nu dispărea cu totul... Aceste dependenţe umplu un gol, care implică adesea probleme de pierdere, doliu sau depresie ascunsă.

Nu este uşor să-i cunoşti pe aceşti tineri, pentru că, de cele mai multe ori, ei nu cer nimic sau, mai degrabă, cer un singur lucru: să fie lăsaţi în pace. Aşadar, o modalitate de a face acest lucru este de a merge în domeniul lor şi de a le împărtăşi interesele. Ceea ce faci tu atunci când vorbeşti cu el despre anumite jocuri şi îl întrebi dacă are un avatar. Emile! La ţintă! Intuiţia ta este genială şi te alături suferinţei lui; astfel, tânărul nu se mai simte singur.

MARCEL RUFO

CÂND ÎŢI PIERZI IMAGINEA DE SINE: ANOREXIA

De un an de zile, această tânără de 16 ani a început să slăbească, în condiţiile în care înainte era plinuţă. După o perioadă în care părinţii au felicitat-o pentru progresele sale, situaţia s-a înrăutăţit. Acum cântăreşte doar 35 de kilograme. De remarcat faptul că bunica şi mama sunt supraponderale. Medicul ei de familie a trimis-o la noi după ce i-a prescris antidepresive.

în timp ce îi ascultam povestea, am observat că anorexia ei s-a dezvoltat în trei etape: o etapă solidă, când a început să micşoreze cantitatea de

alimente pe care le mânca (şi pe care le clasifica drept grase, zaharoase etc.) şi să cunoască exact caloriile pe care le ingera; o etapă lichidă, când a băut doar ceai verde infuzat cu bucăţi de mere; în final, o etapă de aer, când nu mai avea corp. Anorexia a luat sfârşit, iar asta îmi aminteşte de două anecdote. Un adolescent care voia

j

să cântărească cât o pană mi-a spus odată: „Sunt o pasăre”, iar o adolescentă mi-a spus că poate să plutească: „Pot să îmi iau zborul, pot sări patru sau cinci etaje deodată”, ca şi cum toată greutatea ar fi dispărut din reprezentarea corpului ei.

Tânăra va fi internată la spital şi va fi supusă unor proceduri de alimentare specială. Datorită doctoriţei Corinne Blanchet, cu care am lucrat la Maison de Solenn, am aflat că nu este niciodată prea târziu pentru a introduce cateterul pentru hrănire, deoarece reduce durata de spitalizare cu câteva luni. Nu trebuie să te laşi implicat în lupta propusă de persoanele anorectice. Trebuie să le spui: „Eşti bolnav(ă), o să am grijă de tine. Am grijă de corpul tău şi nu mă lupt cu poziţia ta”. Ne vom ocupa apoi de boala psihică, de această psihoză monosimptomatică ce constă în negarea imaginii de sine, a corpului, în timp ce tot restul personalităţii este în regulă. Trebuie subliniată latura manipulatoare a persoanei anorectice faţă de părinţi şi îngrijitori, dar această manipulare arată că persoana în cauză este foarte vitală. Persoana anorectică manipulează şi negociază cu lumea exterioară, într-o relaţie contractuală. Pe de altă parte, ar trebui să ne alarmăm dacă o persoană anorectică se prăbuşeşte fără să reacţioneze, pentru că atunci acţionează într-un mod sinucigaş, pentru a-şi ucide boala care este mai puternică decât ea. Sinuciderea este o cauză

majoră de deces în rândul persoanelor anorectice.

în timp ce se afla în spital, această tânără a fugit cu o adolescentă obeză, al cărei ritm mai lent a făcut ca ele să fie uşor ajunse din urmă.

Boala ei a evoluat bine la început, dar mai apoi s-a cronicizat. A rămas extrem de slabă, foarte preocupată de corpul ei, cu un comportament de refuz faţă de mâncare. Atunci când ia masa cu prietenii, decojeşte mâncarea sau o împinge spre marginea farfuriei, mâncând doar miezul, dacă nu este prea bogat în calorii. între timp, a făcut doi copii cu un partener iubitor. într-o zi, a venit să mă vadă de urgenţă. Mă temeam de o recidivă sau de o cădere în depresie. Dar ea îmi face cunoştinţă cu un băietei de 5 ani, vesel,

vorbăreţ şi foarte liniştit: fiul ei. Are un singur defect mare în ochii ei: este gurmand! Când îşi gustă eclerul cu ciocolată, spune „Hm, e bun”, în timp ce se uită la mama sa. Din acest motiv mi l-a adus şi, bineînţeles, l- am felicitat pe micul gurmand. Mama îmi face cu ochiul la ieşire, pentru a-mi da de înţeles că a sesizat respectul pe care i-l port pentru patologia ei şi pentru dezvoltarea copilului ei.

Pe măsură ce înaintezi în vârstă, psihiatria pediatrică devine fascinantă şi îţi vei da seama de asta odată cu înaintarea în vârstă, Philippe. La început, vezi părinţi mai în vârstă decât tine, apoi părinţi de aceeaşi vârstă şi, în cele din urmă, ajungi în poziţia de bunic sau străbunic: devii un bunic binevoitor care îi vede la consultaţie pe descendenţii pacienţilor săi de altădată.

Este o meserie care durează mult timp şi care mă pasionează şi astăzi la fel de mult.

Philippe Duvergen Da, anorexia mentală este

cel mai rău tip de tiranie! Mai ales pentru că este paradoxală şi, prin urmare, de neînţeles. De ce ar trebui ca o tânără fată să ajungă într-o astfel de stare, când are tot ce-i trebuie pentru a fi fericită? De ce nu mănâncă atunci când are cea mai bună mâncare?

Este nevoie de mult timp pentru a vindeca anorexia. Săptămâna trecută, o tânără mamă mi-a cerut o programare. Era vorba despre o femeie pe care o monitorizasem ani de zile în adolescenţă pentru anorexie severă. Când i-am văzut numele în agenda de consultaţii, m-am speriat foarte tare, în cele din urmă, era bine şi m-a rugat doar să o liniştesc în legătură cu
alimentaţia bebeluşului ei. M-am bucurat să o revăd. Si

) >)

am avut impresia, pentru prima dată, că aş fi în postura de bunic... Psihiatria pediatrică este o disciplină în care nu există niciodată momente de plictiseală!

MARCEL RUFO

MAMA IZOLATĂ SI CUPLUL MAMÂ-COPIL

Această femeie si-a ales un frumos animator de la un

3

hotel de lux, cu care a avut o relaţie, pentru că voia să aibă un copil pe care să-l crească singură. Astfel s-a născut un frumos băieţel. Mama singură şi fiul ei încep prin a trăi o frumoasă lună de miere. Cu toate acestea, când copilul a început grădiniţa, la vârsta de 3 ani, povestea a devenit mai complicată: acesta a refuzat să se separe de mama sa. Ulterior, apar temeri intense pe timpul nopţii, ceea ce face ca mama şi fiul să doarmă împreună. în urma consultaţiei se constată că adolescentul, acum în

vârstă de 17 ani, a păstrat acest obicei.

A avut dificultăţi la şcoală şi în plan social. I-a cerut mamei sale să-i spună cine este tatăl său, iar ea s-a oferit să se întâlnească cu acesta, dar tatăl îsi

7 3

schimbase postul şi nu se mai ştia unde se afla. Tot ce avea mama era o fotografie cu bărbatul care o îmbrăţişa pe marginea unei piscine.

Mama şi fiul funcţionează ca un cuplu. Pe măsură ce copilul a crescut, mama a întărit fuziunea, iar adolescentul nu o mai suportă. începe prin a o insulta, reproşându-i că a făcut un copil pentru ea, şi nu pentru el, ceea ce este parţial adevărat, dar ea chiar îşi dorise să aibă un copil. în timpul unei dispute în familie, din cauza rezultatelor şcolare slabe, adolescentul îşi pălmuieşte mama. De atunci, oricare ar fi fost motivul, acesta a împins-o şi a bătut-o în mod sistematic. Mama a depus o plângere pentru protecţie, în prezent, tribunalul pentru minori are în vedere plasarea lui într-un centru de plasament. Acum, mama, după ce şi-a dorit mult acest copil, vrea să-l abandoneze. Trebuie remarcat faptul că fiul atacă singura persoană cu care are o relaţie afectivă.

întâlnirea mea cu acest adolescent violent a confirmat decizia judecătorului în favoarea unui plasament într-un cămin, care va fi de scurtă durată,
deoarece asistenta se va încheia la vârsta de 18 ani.

)

Există o diferenţă de gen în ceea ce priveşte agresivitatea adolescenţilor faţă de părinţii lor: mamele sunt bătute, taţii se bat.

Ţin să precizez că familiile monoparentale pot funcţiona foarte bine. în epidemiologie, ne confruntăm în principal cu situaţii dificile care

implică femei izolate cu copii mari. Aceste femei sunt bolnave şi anxioase, trăind fără bărbaţi sau figuri masculine în viaţa lor. Cel mai bine ar fi ca acestea să-şi găsească un iubit care să adopte copilul. Deocamdată, nu putem prescrie dragoste oferită la comandă de asistenţa socială!

Philippe Duverger: Relaţiile fuzionale mamă-fiu pot fi groaznice. în acest caz, pare incredibil că acest băiat, acum în vârstă de 17 ani, încă mai doarme în patul mamei sale! Relaţia incestuoasă este evidentă în mod

j

flagrant. Cum se pot despărţi fără să se sfâşie unul pe altul? Violenta fuzională se transformă în violentă comportamentală. Palma dată mamei este un exemplu în acest sens. Iubirea se transformă în ură si se trece

3

de la apropierea exagerată Ia respingere.

Din punctul meu de vedere, o palmă – şi, de fapt, orice lovitură aplicată unui părinte de către un copil – marchează un punct de cotitură, un punct de inflexiune şi o problemă foarte serioasă. în timp ce conflictul este acceptabil, lovitura este intolerabilă şi trebuie abordată de urgenţă, deoarece prezice o escaladare a violenţei. Prezenţa unei terţe părţi (un judecător, un medic, un educator etc.) este esenţială. Desigur, cel mai bine ar fi ca un bărbat, partenerul mamei, să acţioneze ca o a treia parte, dar nu sunt sigur că adolescentul ar accepta acest lucru. Şi mi-e teamă că e deja prea târziu...

MARCEL RUFC

PĂRINŢI BĂTUŢI DE UN AGRESOR INTIM

Acest tânăr, în vârstă de 17 ani, a renuntat la

scoală.

Fumează mult hasis si doarme cu fereastra deschisă,

chiar şi iarna, pentru a scăpa de miros, ceea ce este un semn patognomonic—. A început prin a cere bani de la părinţii săi şi prin a spune minciuni, pretinzând, de exemplu, că vrea să returneze banii unui prieten. Apoi le-a furat cârdurile bancare, ca şi pe cel al bunicii sale, a făcut trafic cu substanţe ilegale şi a fost citat de tribunalul pentru minori. Părinţii, incapabili să negocieze cu el, trăiesc o adevărată tragedie, dormind cu portofelul sub pernă şi cu uşa încuiată. într-o zi, după ce şi-a insultat mama, a împins-o violent de perete şi l-a lovit cu capul pe tatăl său, care încerca să intervină. Părinţii, într-o situaţie de respingere, cer plasarea copilului la cămin, pentru a scăpa de acest duşman intim care a devenit fiul lor.

3

Când l-am cunoscut, i-am sugerat să meargă la un internat pentru a-l îndepărta de familia lui. Odată ajuns în instituţie, totul a mers bine la început, dar a reuşit să introducă ilegal haşiş, pe care l-a vândut celorlalţi adolescenţi. A fost imediat exclus.

Părinţii s-au întors să mă vadă. Mama îşi exprimă ura faţă de fiul ei: „Nu-mi mai iubesc fiul”. Tatăl declară: „Pentru că ne-am bătut, nu mai este fiul meu, ci un vecin scandalagiu”.

Rămân singur cu adolescentul. în disperare de cauză, îl întreb ce pot face pentru el acum. în spatele părului său lung, pot vedea lacrimi. îi sugerez să lucrăm asupra acestei suferinţe, care îi hrăneşte agresivitatea şi violenţa contra celor din jur; desigur, e de discutat şi despre îndoiala care îl invadează şi care duce la gesturi violente faţă de sine. Băiatul îmi mărturiseşte:

— M-am gândit să mă spânzur când eram la

internat.

Odată ce suferinţa va iesi la suprafaţă si va lua locul conflictului, părinţii lui vor redeveni părinţi prin sprijinul pe care i-l acordă.

Această poveste datează de câţiva ani. De atunci am primit câteva veşti: tânărul se descurcă foarte bine, studiază şi s-a integrat complet în societate. La fel ca majoritatea dependenţilor de droguri, s-a lăsat de fumat la vârsta de 30 de ani.

Philippe Duverger. Ca şi în cazul precedent, tirania şi violenţa par să constituie o luptă vitală pentru a se menţine pe o poziţie de nesuportat; aici, se adaugă la probleme dependenţa de haşiş. Un astfel de consum este rareori recreaţional, fiind mai degrabă autoterapeutic, permiţându-le tinerilor să îşi calmeze anxietatea şi suferinţa. Evident, ei nu sunt de acord cu acest lucru atunci când sunt întrebaţi, dar după aceea, mulţi ani mai târziu (uneori douăzeci sau treizeci de ani), recunosc acest fapt.

Cu alte cuvinte, în spatele tiraniei se află întotdeauna suferinţa, o mare suferinţă. Iar acest lucru indică faptul că nu este vorba doar despre o problemă educaţională, ci despre o tulburare psihologică apărută într-un context familial fragil. Din fericire, acest tânăr si-a identificat resursele, a reuşit să îsi (re)găsească un loc pentru el şi să se integreze.

MARCEL RUFO

DOUĂ EŞECURI TERAPEUTICE

Iniţial, psihiatria pediatrică era destinată să

trateze cazurile sociale şi copiii abandonaţi. Fondatorul acestei discipline, Georges Heuyer, era interesat de copiii anormali şi de delincvenţii juvenili; putem menţiona, de asemenea, lucrările lui Jenny Aubry şi Myriam David privind deficienţele emoţionale la copiii mici. Cazul lui Victor, copilul sălbatic din Aveyron, relatat de dr. Itard, şi lupta lui Édouard Séguin în favoarea persoanelor cu handicap mental din secolul al XIX-lea au prefigurat această mişcare. Treptat, disciplina s-a îndepărtat de domeniul social şi a intrat în domeniul strict medical. Cu toate acestea, între 30% şi 50% dintre adolescenţii din centrele de asistenţă socială pentru copii au nevoie de îngrijire. Activitatea lor poate fi devastatoare în cadrul căminului. între psihiatri şi educatori, există o distanţă legată de metodele de formare: educatorii sunt ostili psihiatrilor şi viceversa. Acest lucru poate explica într-o oarecare măsură eşecul celor două cazuri pe care le voi discuta acum.

Părinţii lui Sylvain nu-l mai pot întreţine pe tânărul de 16 ani. A abandonat şcoala, consumă în mod regulat haşiş şi este violent, în special cu ei. După mai multe încercări de a-l trimite la psihoterapie, pe care acesta le-a refuzat, a fost încredinţat unchiului său.

Acesta e momentul în care l-am întâlnit, iar şedinţa a fost dificilă în ceea ce priveşte propunerile, pe care, evident, le-a respins. Sugerez ca el să fie evaluat într-o unitate specializată pentru adolescenţi. Unchiul a fost foarte convingător, iar a doua zi am primit un mesaj din partea adolescentului care a fost de acord să viziteze instituţia pentru a vedea dacă poate primi ajutor.

Unchiul şi Sylvain au sosit împreună în acelaşi timp în care avea loc un grup de discuţii cu adolescenţi aflaţi în curs de evaluare şi tratament. Sylvain va interveni ca un adevărat expert, pentru că a trecut prin tot felul de situatii dureroase în viata lui. Farmecul său acţionează asupra grupului, în special asupra adolescenţilor dificili si a fetelor tinere care au nevoie de sprijin. Spre marea noastră surpriză, a acceptat internarea, dar a refuzat toate activităţile. Acesta introduce produse ilicite în unitate, ascunse în haine, deoarece ştie cum să păcălească percheziţia, ne spune el. A respins toate sugestiile noastre, a fugit în patruzeci şi opt de ore de la internare şi a fost plasat de către un judecător al tribunalului pentru minori într-un mediu mai restrictiv, unde comportamentul celorlalţi adolescenţi i-a întărit refuzul de a se adapta la societate. S-a constatat eşecul de îngrijire în cazul acestui copil-tiran.

Germaine, adolescentă, a fost internată în spital în urma unei noi tentative de sinucidere; consumase alcool şi fusese agresivă la adresa părinţilor ei. Aceştia cer ca fata să fie transferată în unitatea noastră, întrevederea cu tânăra este dificilă; ea este închisă şi ostilă oricărei propuneri, declarând că nu are nevoie de nimic cu excepţia unui act decisiv; ceea ce contează pentru ea este moartea, nu viaţa. în ultimii doi ani, comportamentul ei s-a deteriorat: îşi neglijează corpul, îşi provoacă răni şi nu se spală. întotdeauna a avut probleme la şcoală şi refuză să meargă la liceu.

S-a adaptat surprinzător de bine la colegii săi

din instituţia de tratament. Germaine a încălcat regulile, desigur, aducând alcool după o ieşire în permisie, dar a recunoscut acest lucru şi a primit clemenţă. A apărut perspectiva unui stagiu de practică, dar referenta educaţională care se ocupa de ea a trebuit să întrerupă munca, şi proiectul a căzut. Ce ghinion! Unul dintre ucenicii de la cursul de mecanică de motociclete a refuzat să vorbească cu Germaine, considerând-o deprimată şi ciudată. La rândul ei, aceasta sabotează orice relaţie cu el şi chiar îl loveşte în cap cu o cheie. Germaine nu acceptă niciun alt stagiu. Când părinţii ei i-au propus să plece cu ei în vacanţă în străinătate, a refuzat şi a fugit. A fost găsită în stare de ebrietate în secţia de urgenţe a unui oraş în care fusese internată anterior.

Trecerile la act ale acestor doi adolescenţi, care refuză propunerile de reintegrare, evidenţiază dificultatea de a-i sprijini şi de a-i însoţi pe tinerii disfuncţionali social, ţinând cont de faptul că o mare parte dintre adolescenţii plasaţi în căminul de recuperare sunt fugari. Procentul acestora nu este deloc neglijabil. îngrijirea psihologică trebuie să fie completată cu un sprijin educaţional şi social, în beneficiul adolescenţilor aflaţi în îngrijire.

Philippe Duverger. Poveştile lui Sylvain şi Germaine îmi dau ocazia să revin la această distantă si la această dispută pe care o menţionezi între educatori şi psihiatri. în faţa multor situaţii în care sunt implicaţi copii-tirani, se pune întrebarea: Eşec educaţional sau tulburare psihologică sau chiar psihiatrică? Este nevoie de un cadru educaţional sau de un centru de îngrijire? Aceasta este cea mai mare neînţelegere în tratarea acestor

adolescenţi, care sunt descrisi ca fiind tirani si violenţi. Ca urmare, mulţi tineri fac drumuri între cămine şi spitale, între centre educaţionale restrictive şi unităţi de internare pentru adolescenţi, care îi pasează ca pe nişte „cartofi fierbinţi”, până în punctul în care problema nu mai este de a le oferi sprijin şi îngrijire, ci de a le găsi un loc unde să locuiască! Toată lumea cunoaşte astfel de cazuri în care familia, dar şi medicii vor să se scape de copiii- problemă.

Unii copii au „prea mulţi” părinţi (relaţii fuzionale, abuzuri etc.), în timp ce alţii au „prea puţini” părinţi (lipsă, abandon, respingere etc.). în ambele cazuri, trebuie să inventăm în continuare cadre de îngrijire, spaţii de locuit şi medieri în care vom ţine cont de cei din jurul copilului. Şi aceştia vor fi invitaţi să lucreze cu adolescentul, în paralel cu terapia pe care i-o oferim. Nu trebuie, deci, uitat că va trebui să lucrăm întotdeauna împreună cu părinţii.

Si uneori, în ciuda eforturilor noastre, eşuăm! Aceste ultime cazuri demonstrează în mod clar acest lucru. Acest lucru ridică problema modestiei noastre profesionale şi a capacităţii noastre de a accepta aceste eşecuri. Este important să ne amintim că eşecul nu înseamnă că nu există nicio evoluţie pozitivă. Copiii şi adolescenţii au resurse nebănuite, iar noi trebuie să rămânem optimişti. Este ceea ce m-ai învăţat şi nu pot decât să-ti mulţumesc!

MARCEL RUFO

SUFERINŢA TIRANULUI

Un cuplu de părinţi a venit să mă vadă fără fiul lor, în vârstă de 16 ani, care a refuzat să mă cunoască. Acesta îşi sună mama de zece ori pe zi pentru a-i cere bani. Spune „nu” la orice: şcoală, internat, un an sabatic într-o ţară străină unde are rude. Refuză îngrijirea şi contactul, îşi persecută părinţii pentru a obţine sume de bani din ce în ce mai mari (fără îndoială pentru a cumpăra produse ilicite), nu vine acasă seara şi distruge totul în casă atunci când i se refuză ceva. Acest adolescent îşi pune familia în pericol, după ce a preluat o putere monstruoasă, ocultă, tiranică şi agresivă asupra ei.

Această poveste se va sfârşi probabil tragic cu spitalizarea sa la cererea unei terţe părţi, când va împlini 18 ani. După vârsta majoratului, dacă pacientul este în pericol şi nu doreşte să fie spitalizat, familia şi anturajul pot solicita spitalizarea obligatorie, susţinută de un certificat medical.

I-am scris acestui tânăr pentru a-i oferi ajutor şi o evaluare într-o unitate pentru adolescenţi. Sper că va accepta, pentru a evita o spitalizare mai severă, mai târziu, într-o unitate de psihiatrie pentru adulţi. Ultima sa sansă este să încerce să-si amelioreze starea.

J i

Sunt convins că el suferă şi că al său comportament nu poate fi explicat doar prin agresivitate. îşi canalizează disconfortul împotriva celorlalţi sau cel puţin asta este ceea ce percep intuitiv la acest adolescent pe care nu l- am cunoscut. Deocamdată însă îşi continuă strategia de demolare, refuzând orice ajutor.

în acest caz, în care băiatul mă ţine în şah, singura mea strategie este să subliniez suferinţa

pe care o simte şi să vorbesc cu el despre dificultăţile sale, care există în mod obiectiv, în loc să mă adresez megalomaniei sale infantile. Crede că poate domina lumea când nici pe el nu se poate domina...

Philippe Duverger: Este dificil să discutăm despre acest adolescent, pentru că nu l-ai cunoscut. Cu toate acestea, sunt de acord cu ipoteza ta cu privire la suferinţa sa probabilă. Dar poate că nu este încă pregătit să recunoască acest lucru şi să vorbească despre el, temându-se de colaps. Aceşti tineri foarte fragili sunt adesea tiranici şi violenţi. Violenţa aduce imprevizibilitate. Iar când vine vorba despre violenţă, nu ştii niciodată cine va câştiga! Este înfricoşător atât pentru părinţi, cât şi pentru specialişti.

Cu alte cuvinte, eu cred că nu există violentă care să nu-si aibă rădăcinile într-o suferinţă teribilă. Violenta este semnul eşecului unui strigăt de ajutor către ceilalţi. Ea reflectă imposibilitatea de a menţine intactă distanţa care guvernează relaţiile umane, bazate pe recunoaşterea celuilalt ca fiind diferit. Şi, uneori, în mod paradoxal, repetiţia este singura modalitate de a exprima disconfortul. în orice caz, el este încă un tânăr în aşteptare. Depinde de noi să fim acolo pentru a-l întâlni!

MARCEL RUFO

ÎN FIECARE DIMINEAŢĂ, LA ORA 7:35

Motivul acestei consultaţii este uluitor. în fiecare dimineaţă, la ora 7:35, această fată de 15 ani îşi dă peste cap familia: insulte, scuipături, lovituri,

încercări repetate de aruncare pe fereastră, consum de medicamente pentru a se sinucide.

Cu toate acestea, ea are un farmec aparte, prin modul în care se prezintă, şi este fericită să fie la întrevederea din cabinet. Are un frate mai mare care refuză să aibă vreun contact cu ea, preferând să trăiască în afara casei familiei decât să rişte să o stranguleze dacă ar rămâne sub acelaşi acoperiş. Părinţii, care asistă la consultaţie, au atitudini foarte diferite: tatăl e pe poziţii, dar multă vreme a fost mai puţin prezent la această oră fatidică, până când soţia sa i-a cedat responsabilitatea de a gestiona excesele fiicei lor.

Ca şi fratele ei, această fetiţă a fost adoptată în Sankt-Petersburg la vârsta de 6 luni. Am început prin a-i explica problemele extraordinare pe care le prezintă anumiţi copii adoptaţi atunci când ajung la adolescenţă. Toate statisticile arată că cei adoptaţi sunt deosebit de vulnerabili la această vârstă: ei caută în mod inconştient să fie abandonaţi – e un test prin care vor să obţină dovada iubirii părinţilor lor adoptivi, care le pot suporta orice. Această adolescentă îşi insultă mama pentru că este infertilă: „un pântec gol şi trist”, spune ea. Aceasta din urmă nu-şi poate stăpâni lacrimile, care se amplifică atunci când îi spun fetei că riscă faptul ca mama ei să nu o mai iubească, să o respingă şi să o abandoneze. Dar adolescenta reacţionează cu seninătate la cuvintele mele.

Aflu că familia locuieşte la etajul al şaptelea şi că apartamentul are un mezanin vast dedicat în întregime copiilor. Dar nu există decât o singură cabină de duş la etajul al şaptelea, iar tânăra se încuie acolo în fiecare dimineaţă la ora 7:35,

exasperându-şi fratele care nu se poate pregăti. îmi permit o interpretare care va fi de scurtă durată: etajul şapte, mezanin, ora 7:35... Fata ridică din umeri. Odată aflaţi

faţă în faţă, mi-a dat o explicaţie bazată pe singurele date de identificare pe care le ştia: fusese descoperită, nou-născută, la uşa unei mănăstiri, sub câteva pături care o protejau de frig, în timp ce se afla în hipotermie. Abia se născuse şi era ora 7:35 dimineaţa! în fiecare dimineaţă, ea îsi retrăieşte abandonul cu

agresivitate.

în mod surprinzător, aceasta cere să fie internată într-o unitate pentru adolescenţi până când se va simţi mai bine. A doua zi după această consultaţie, a fost internată pentru evaluare.

Philippe Duverger. Povestea ta îmi aminteşte de o alta, cea a unui tânăr obez (cu obezitate morbidă, ceea ce indică necesitatea unei intervenţii chirurgicale bariatrice) care, în timpul primului consult, exclamă: „Doctore, problema mea este că m-am născut la 12 fără un sfert, adică la ora de prânz!”

Iar acest lucru ne aminteşte că, pentru a ne maturiza şi a ne gândi la viitor, trebuie să ne „încheiem socotelile” cu trecutul. în acest sens îi putem ajuta pe cei mai vulnerabili, pe cei care nu reuşesc să-şi lase în urmă copilăria. Această relectură comună ajută la reanimarea unei gândiri poate confuze, pentru a da vieţii un nou sens, o gură de aer proaspăt. Este fascinant să revizitezi copilăria pentru că ea nu încetează niciodată să palpite şi să şoptească în noi. Este fundamentală: este perioada în care se formează viziunea noastră asupra lumii, în care limbajul germinează în noi. Trebuie să te ocupi de ea!

MARCEL RUFO

SDMATIZAREA: CÂND VORBEŞTI CU AJUTORUL CORPULUI TĂU, ŞI PĂRINŢII TĂI NU TE MAI ÎNŢELEG

O tânără în primul an de postliceală vine să mă vadă împreună cu tatăl ei, care are în prezent probleme cu soţia sa. Familia funcţionează pe bază de conflict, bunicii divorţând târziu în viată.

Este copil unic, la fel ca şi tatăl ei. Are o capacitate deosebită de comunicare cu ajutorul corpului său, de a manifesta conversii somatice. Are probleme de auz de foarte mult timp, cum ar fi otită cronică acută, pentru care copiii poartă un sistem de drenaj care, de cele mai multe ori, sunt inutile. Aceste tipuri de somatizări au fost remarcate la vârste fragede, după cum arată remarcabila carte ***Venfant et son corps,*** de Michel Soule, pe care am menţionat-o deja. Această cărticică este esenţială pentru toţi psihiatrii interesaţi de bebeluşi. Revenind la tânăra mea pacientă, ea pare să prezinte şi pierdere în greutate, dureri abdominale, diaree, vărsături, ameţeli, dureri de cap etc. Un prim şi apoi un al doilea ORL-ist au exclus orice anomalie auditivă, eliminând astfel ipoteza unei mai vechi tulburări de auz.

Din fericire, este tratată de un specialist care lucrează cu corpul, un kinetoterapeut care a lucrat deja cu ea în trei rânduri. Este de preferat ca pacienţii care somatizează să urmeze un tratament fizic mai degrabă decât psihiatric, deoarece aceştia nu pot tolera interpretările psihologice şi doresc ca tulburările lor să fie de origine medicală. Suferă, iar durerea lor este de nesuportat.

Fata are o relaţie bună cu kinet o terapeutul ei. Intenţionez să mă mai întâlnesc cu ea din când în când

j

pentru a afla dacă tratamentul prin intermediul corpului a vindecat-o. Ne putem pune în locul părinţilor care au avut numeroase consultaţii medicale, rapoarte de expertiză şi, în cele din urmă, o consultaţie la un psihiatru, în încercarea de a înţelege ceea ce este de neînţeles: vorbesc cu ajutorul corpului meu, pentru că nu mi-am asumat responsabilitatea pentru mine, am o problemă de stimă de sine, prefer să sufăr decât să fiu eu însămi.

Philippe Duverger. Sunt întru totul de acord cu tine în ceea ce priveşte problema somatizării şi a pericolului de a gândi „totul psihic". Lucrând zilnic cu pediatrii, sunt foarte familiarizat cu problema limbajului corporal. într-adevăr, corpul vorbeşte... şi e guraliv! Dar este nevoie de o predispoziţie organică, de o vulnerabilitate somatică, pentru a declanşa o tulburare psihosomatică. Dacă nu înţelegem acest lucru, punem totul pe seama psihicului, ceea ce este greşit, şi îl facem pe copil să se simtă vinovat. Acest lucru este deosebit de evident în cazul durerii copilului. Specialiştii în psihomotricitate sunt foarte familiarizaţi cu această interfaţă între corp şi psihic, iar mie îmi place să lucrez cu ei. Mă învaţă foarte multe!

MARCEL RUFO

DIN EŞEC ÎN EŞEC

Debutul consultaţiei este destul de dificil. Această tânără a fost spitalizată într-o secţie pe care am condus-o şi era monitorizată în mod

regulat de către una dintre studentele mele. A venit tocmai din nordul Franţei pentru a pune o întrebare fascinantă: vrea să înţeleagă de ce starea de rău pe care o simte o împiedică să funcţioneze aşa cum ar trebui.

Vorbeşte cu uşurinţă despre evoluţia ei. A urmat mai întâi o terapie de familie, care nu a avut succes, apoi psihanaliza, dar fără succes. A fost tratată de un prieten de-ai mei, psihanalist, dar ea credea că acesta dormea în timpul şedinţei. (Ca o glumă, subliniez că psihanaliştii dau adesea această impresie!) îi ofer apoi posibilitatea de a alege între două opţiuni: fie spitalizare pentru evaluare într-o unitate pentru adolescenţi, fie terapie individuală cu un terapeut care este bine pregătit în terapia psihanalitică şi care îi va accepta unicitatea. Pe tot parcursul întrevederii, am avut impresia că ea deţinea controlul, că ea conducea şedinţa, şi nu eu. Atât de mult încât închei prin a spune:

— Dacă nu funcţionează nimic, ne vom întâlni din nou.

Când mi-a spus că ar prefera să meargă să îşi reîncarce bateriile pentru câteva zile, singură, la casa de la ţară a familiei sale, i-am sugerat să nu mai ia medicamentele, temându-mă că ar putea avea idei suicidare. Părinţii erau si ei ezitanti, dar tânăra a fost atât de convingătoare, încât m-a făcut şi pe mine să mă îndoiesc de justeţea rezervei mele.

în drum spre casă, mi-a trimis un e-mail în care m-a informat despre decizia ei de a accepta spitalizarea. Dar, imediat ce părinţii o duc la unitate, refuză să rămână acolo şi pleacă la casa ei izolată de la ţară, de unde se întoarce trei zile mai târziu, spunând că nu se mai simte bine nici

acolo.

Este clar că acest tiran al psihiatrilor înaintează propuneri doar pentru a le vedea eşuate. I-am spus, în cele din urmă, că sunt la dispoziţia ei pentru a eşua din nou, dacă îsi doreşte să mă mai vadă vreodată!

Philippe Duverger: Nu văd niciun comportament tiranic la această tânără fată.

Dacă nu cumva tirania este de partea psihiatrului (şi a oricărui alt adult binevoitor) care încearcă să găsească o soluţie care nu va funcţiona niciodată pentru această tânără fată... Oare starea sa de rău se bazează pe tirania dorinţei sale? Pe plăcerea ce rămâne mereu nesatisfăcută? Şi, în final, pe eşecul repetat al celuilalt?

PHILIPPE DÜVERGER

„OH, FURIE! OH, DEZNĂDEJDE!"

Secretara îmi înmânează un fax de la un medic de familie. Acesta mă roagă să îl primesc cât mai repede pe tânărul Maxime, în vârstă de 15 ani, din cauza comportamentului său extrem de agresiv faţă de cei din jur, în special faţă de tatăl său. în weekendul precedent, băiatul l-ar fi insultat tată şi, într-un acces de furie, ar fi spart nişte vase. Atmosfera de familie este nesănătoasă. Situaţia şcolară nu pare să fie mai bună: Maxime are puţini prieteni şi chiuleşte din ce în ce mai des de la şcoală. Tatăl face tot ce-i stă în putinţă pentru a găsi o modalitate să comunice cu fiul său, dar nu reuşeşte să facă acest lucru, iar atmosfera se deteriorează pe zi ce trece.

Aşadar, am stabilit imediat o întâlnire si, în aceeaşi dimineaţă, mă aflam în faţa lui Maxime şi a

părinţilor săi. încă de la început, tatăl îmi spune că există dezacorduri majore în fiecare zi:

— Este un infern, spune el. Suntem la marginea prăpastiei.

Şi îmi explică:

— Există mai multe probleme cu Maxime. Prima este comportamentul său de acasă, unde este mereu pus pe ceartă. Vrea să decidă totul şi îşi subliniază dorinţa de independenţă. Ne respinge şi refuză tot ceea ce îi cerem. Este ca si cum ar avea nevoie să ia tot timpul o poziţie fermă. Acest lucru provoacă furie; recent a ridicat mâna la mine. Suntem speriaţi. în plus, Maxime a început să fumeze tutun şi probabil şi canabis.

Maxime intervine şi spune:

— O grămadă de prostii! Cum poţi să spui aşa ceva?

— Si mai e si liceul, continuă tatăl. Este din ce în ce mai greu. Maxime nu depune niciun efort, iar rezultatele sale au de suferit.

Se opreşte, apoi, punându-şi mâna cu tandreţe pe braţul soţiei sale, adaugă:

— Trebuie spus că am avut un an complicat. Soţia mea a fost operată de cancer. Situaţia este mai bună acum, dar am avut parte de momente de cumpănă. În prezent, tensiunea de acasă este extremă. Maxime nu suportă constrângerile, şi izbucnesc insultele. Ieri m-a făcut nemernic. Nu ştim ce să facem. Nu mai putem petrece momente frumoase împreună. Toată lumea se enervează si se declanşează un adevărat infern.

Maxime ia apoi cuvântul:

— Părinţii mei greşesc. Sunt numai prostii. M-am săturat! Tot ce vreau este să fiu lăsat în pace. Dar ei nu pot înţelege acest lucru.

Mama îşi şterge lacrimile tăcute. Maxime vede

acest lucru, dar nu reacţionează. Cum poate fi aşa de insensibil? Şi, dincolo de toate astea, cum poate fi atât de tiranic?

în timpul acestei prime etape a consultării, tensiunile sunt mari. Dar observ si sentimente de
3
teamă: Maxime şi tatăl său au fost cu siguranţă foarte speriaţi când a intervenit cancerul; tatăl este foarte speriat de fiul său; iar fiul pare să fie şi el speriat, dar nu stiu încă de ce... Aşadar, am vrut să aflu mai multe
3 3 ,
despre Maxime.

GEL AGRESAT DEVINE AGRESOR

Am aflat că a fost victimă a hărţuirii în primii ani de liceu. A fost insultat si umilit în mai multe rânduri,
3 ,
suferinţă care este încă foarte prezentă. La acea vreme, nu a consultat un psiholog sau un psihiatru; s-a refugiat în computere şi jocuri video şi s-a izolat. Uneori asculta muzică ore în şir, singur, cu căştile pe urechi. Lucrurile s-au îmbunătăţit treptat, dar Maxime a fost foarte afectat. Nici astăzi nu are prea mulţi prieteni.

Hărţuirea este o formă de violentă deosebit de
3 3
distructivă. De câţiva ani încoace, vedem copii care ajung la serviciile de urgenţă pediatrică cu probleme majore legate de bullying. Acesta a fost cazul lui Jérémie, în vârstă de 11 ani, internat pentru refuzul anxios de a merge la şcoală; băiatul a recunoscut că a fost hărţuit timp de mai multe luni pentru că era supraponderal. La fel s-a întâmplat şi în cazul lui Calypso, în vârstă de 14 ani, care a fost spitalizată pentru o tentativă de sinucidere. Cu câteva zile înainte, aceasta cedase la propunerea unui băiat de care era îndrăgostită şi acceptase să se lase fotografiată la bustul gol. întreaga şcoală a avut acces la fotografie în doar câteva ore, iar de atunci Calypso a fost numită „curvă”. Este şi cazul lui Christelle, în vârstă de 15 ani, internată pentru că-şi provoca singură răni prin tăieturi: ea a mărturisit că a fost hărţuită timp de mai bine de un an pe reţelele de socializare de un grup de

fete din clasa ei, lucru despre care nu a îndrăznit niciodată să vorbească.

Desigur, violenţa există dintotdeauna, dar trebuie să recunoaştem că societatea devine din ce în ce mai violentă şi mai brutală, pe toate fronturile. Nici copiii nu sunt cruţaţi. Trebuie amintit faptul că între 10% şi 12% dintre elevii de liceu din Franţa se confruntă cu probleme legate de hărţuire, ceea ce reprezintă aproape 1,2 milioane de elevi în Franţa. în timp ce hărţuirea fizică este vizibilă si detectabilă, cea psihologică şi morală este mai insidioasă. Batjocura, insultele, ameninţările, umilinţa, şantajul, zvonurile false, discriminarea şi provocarea sexuală sunt ceva obişnuit, uneori în curtea şcolii, alteori prin intermediul telefonului mobil, pe reţelele de socializare ***(cyberbullying)***. Să fie ele doar nişte simptome ale urii obişnuite?

Relaţia tiran-victimă este veche de când lumea. Intimidarea la scoală este o formă actuală de hărţuire.

Şi sunt mereu frapat de această dinamică ce combină:

- Tabuul denunţului. Se instalează tăcerea, atât din partea victimei – care se teme de represalii —, cât şi din partea adulţilor, care preferă liniştea (fără valuri!). Dar tăcerea este o formă de întemniţare.
- Paradoxul ruşinii, pentru că a te plânge este un semn de slăbiciune şi o incapacitate de a te apăra.
- Problema supunerii.

Este exact ceea ce i s-a întâmplat lui Maxime

în clasa a Vl-a. El a păstrat tăcerea, iar părinţii lui nu şi-au dat seama decât peste câteva luni. A trăit cu ruşine şi vinovăţie, într-o paralizie psihologică ce a dus la excludere şi, prin urmare, la singurătate. Fuga şi evitarea au devenit rutina lui zilnică. Această suferinţă

)

tăcută şi traumatizantă a reapărut câţiva ani mai târziu sub forma inversată a tiraniei. Cel hărţuit a devenit hărtuitor.

3

Descrierea pe care părinţii mi-o fac despre fiul lor nu se opreşte la criticile negative; nemulţumirile merg mână în mână cu o preocupare reală pentru sănătatea lui. Amândoi au subliniat că sunt îngrijoraţi de starea lui de oboseală.

— Avem impresia că se simte din ce în ce mai rău, că renunţă la activităţile sale obişnuite si că se lasă dus de val. Chiuleşte de la şcoală pentru a evita testele şi eventualele note proaste. Nu suportă presiunea de la şcoală. Mai mult, are probleme cu somnul în fiecare noapte. Ce se întâmplă cu el?

îmi dau impresia că sunt confuzi şi că nu ştiu cum să se găsească unul pe celălalt: de îndată ce unul încearcă să facă un pas spre celălalt, este considerat un atac. Relaţiile sunt marcate de proiecţii si distanţare si îmi dau seama că fiecare suferă în felul său. Anxietatea este palpabilă şi simt că sunt în aceeaşi oală sub presiune alături de ei.

Aşadar decid să vorbesc cu Maxime singur.

DEPRESIE MASCATĂ

Maxime este un tânăr chipeş şi seducător. Nu a părut impresionat de consultaţie şi nu a arătat aproape nicio emoţie pe tot parcursul

întrevederii. Acesta ia foarte repede cuvântul şi pare să vrea cu orice preţ să-şi impună punctul de vedere. Când menţionez perioada în care a fost hărţuit, o bagatelizează. Când îi menţionez cancerul mamei sale, îl minimalizează. Când ridic problema şcolarizării sale, o evită. Iar când, în cele din urmă, îl întreb despre situaţia din familie, se justifică. Era ca şi cum totul era sub control, iar el, la vârsta de 15 ani, stăpânea totul.

încearcă să-mi ofere o imagine aproape idilică despre el însuşi: totul merge bine în relaţiile sale cu fetele şi în proiectele sale. Are o mulţime de prieteni şi, deşi recunoaşte că îi plac foarte mult jocurile video (uneori se joacă până la şapte ore pe zi), se grăbeşte să adauge că poate suspenda această activitate oricând doreşte.

j

Maxime este subtil şi încearcă să-mi dea o aparenţă de seninătate. Repetă de mai multe ori că, în ceea ce-l priveşte, totul este în regulă, dar că părinţii lui îl tot bat la cap. Este foarte critic la adresa lor; ei nu înţeleg nimic, iar el nu cere decât un lucru: să facă ceea ce vrea. Desi recunoaşte că se enervează deseori, aceasta

este doar din vina părinţilor săi:

— Eu nu am nicio problemă. Problema sunt părinţii mei. în plus, ar fi mai bine să-şi rezolve singuri problemele; în felul ăsta m-ar lăsa în pace.

Este foarte iscusit în modul său de a discuta. De

fiecare dată când relativizez cuvintele sale liniştitoare,

el mă critică şi încearcă, cu argumente extrem de intelectualizate, să-mi demonstreze că mă înşel. Raţionamentul său acţionează ca un scut, permiţându- i să controleze cealaltă persoană şi să o ţină la distanţă. Discuţiile noastre devin

adevărate turniruri oratorice.

Dar am impresia că Maxime se ascunde în spatele unei carapace. Vrea să se protejeze. Bănuiesc că, dacă se distanţează treptat de ceilalţi copii de vârsta lui şi se izolează, nu este pentru că este respins de ei, ci pentru că îi respinge fără să-şi dea seama. Se afirmă ca un tânăr tiran, susţinând că nimeni nu-l iubeşte. Se simte în continuare ameninţat, asa cum se simţea în zilele în care era hărţuit la şcoală? Se luptă cu un sentiment copleşitor de depresie, cu un pericol de prăbuşire? Evită oare emoţiile care ar putea fi dureroase? Se teme că va fi judecat şi că va eşua?

Este foarte dificil pentru mine să îl cunosc pe Maxime, care neagă toate dificultăţile şi refuză să înfrunte realitatea. El trăieşte un sentiment insuportabil de nedreptate şi se pune în postura de a avea întotdeauna dreptate. Raportarea sa la reguli mă îngrijorează. Nu ascultă şi nu pare sensibil la ceea ce au de spus ceilalţi. Pare un tânăr ale cărui răni sunt încă deschise. Narcisismul său este afectat si reprezintă o sursă de mare anxietate. Şi a găsit în tutun şi, fără îndoială, şi în alte produse o modalitate de a-si calma anxietatea. Acest lucru nu mă linişteşte deloc...

Confruntat cu această imagine, m-am îngrijorat şi i- am propus să ne revedem curând. Din păcate, nu se va mai întoarce. Reprezint, fără îndoială, un risc pentru mecanismele sale de apărare şi pentru echilibrul său psihic. El îşi justifică acest refuz spunând că nu suportă să se simtă judecat şi că oricum nu este pregătit să „îşi bată capul cu un psihiatru”.

SURPRIZĂ!

Au trecut multe luni si nu am mai avut vesti de la

Maxime. Doar mama lui mă mai tine la curent din
j
când în când.

Apoi, într-o după-amiază de miercuri, în timp ce sala de aşteptare era plină până la refuz, Maxime intră însoţit de o tânără fată. Mă bucur să îl văd şi mă duc spre el să îl salut. încă de la început, mi-a spus că nu a venit pentru el, ci pentru prietena lui, care nu se simţea deloc bine. Mă întreabă dacă sunt de acord să o
j
cunosc. Este genul de moment pe care nu vrei să îl ratezi. Asa că, desi sunt foarte în întârziere cu
i ⁷ j
consultaţiile, îi invit pe amândoi să vină la mine în cabinet.

Maxime îmi explică faptul că este foarte îngrijorat pentru Mărie, care este tristă de câteva săptămâni, mănâncă din ce în ce mai puţin şi se scarifică. Fata de lângă el stă nemişcată, tăcută, cu privirea plecată. Au venit la iniţiativa lui Maxime, fără ca părinţii lor să stie.
J

Iată-mă! Eram îngrijorat pentru Maxime, iar acum sunt şi mai îngrijorat pentru Mărie.

Am cerut imediat să vorbesc cu ea între patru ochi;
având în vedere suferinţa sa, cu acordul său si al
> ⁷ »
părinţilor săi, pe careăm reuşit să-i contactez între
timp, am convenit să o internăm în clinica pentru
adolescenţi pe care o conduc. Mărie a acceptat această propunere cu pasivitate, dar cu mare uşurare. Am încredinţat-o unui coleg şi m-am întors la Maxime, care era singur în sala de aşteptare. îl întreb dacă este în regulă să

schimbăm câteva cuvinte. A fost de acord si ne-am dus în cabinetul meu.
j

ALIANŢA CU ADOLESCENTUL

în primul rând, îi mulţumesc lui Maxime pentru tot ceea ce a făcut pentru această tânără fată. îmi permit să subliniez că are un adevărat talent de a descoperi vulnerabilităţile altor persoane. Adoptând o atitudine de erou, îmi spune că era firesc să îi vină în ajutor. în fine, dacă a venit să îmi încredinţeze sănătatea uneia dintre prietenele sale, înseamnă că are încredere în mine, iar asta contează mult.

Se întâmplă foarte rar ca un psihiatru să aibă o a doua sansă cu un adolescent. De data asta sunt norocos. Sunt foarte atent şi evit să fiu prea intruziv, deoarece acest lucru ar putea fi perceput ca un semn de agresivitate. îmi permit doar să-l întreb cum se simte. îmi spune că totul este în regulă şi că nu mai este nimic de adăugat. Mă tem că în orice moment va pune capăt conversaţiei noastre. Şi mă aud spunându-i că mă bucur să îl revăd.

Dar în acel moment îmi mărturiseşte că, atunci când

3 7

se simţea atât de deprimat în clasa a Vl-a, i-ar fi plăcut ca un alt elev să îi acorde atenţie şi să îl ajute. Discutăm apoi din nou, în linişte, despre acea perioadă cumplită pe care a trăit-o în tăcere. îşi îngăduie să-mi împărtăşească neliniştile, tristeţea, sentimentele de vinovăţie si ruşine si chiar, uneori, gândurile sale de sinucidere. îl ascult cu mare atenţie. Maxime este încă profund afectat de acel episod din viaţa sa, iar a vorbi despre el este o sursă de mare suferinţă pentru el. îi curg lacrimi pe obraji, pe care nici măcar nu se oboseşte să le şteargă.

Este departe de rolul de tiran pe care l-a jucat cu

câteva luni mai devreme. Am în fata mea un adolescent dezarmat, care a acceptat să iasă din carapacea sa. Ca urmare, el este si mai vulnerabil si este de datoria mea să fiu foarte atent. Faptul de a vorbi poate fi o hemoragie narcisică şi o adevărată vulnerabilitate în sine.

La sfârşitul întrevederii, nu i-am propus lui Maxime să ne revedem, ci am aşteptat să aflu ce îşi doreşte. în mod spontan, a cerut o întâlnire pentru săptămâna următoare, precizând, bineînţeles, că era pentru a se interesa de Mărie.

UMILINJA SUFERITĂ NU SE UITĂ NICIODATĂ

în timpul acestei şedinţe, Maxime a vorbit despre amestecul confuz de ruşine si vinovăţie care l-a cuprins atunci când a început primul an de gimnaziu.

Vinovăţia se bazează întotdeauna pe un „eu” (eu sunt vinovat); este un sentiment interior. Ruşinea, pe de altă parte, este un sentiment social (ne este ruşine în faţa altora). în ruşine, ne pierdem reputaţia, ne trezim goi când credeam că suntem îmbrăcaţi; ceva este dezvăluit în mod brutal şi devine o sursă de umilinţă. Opusul vinovăţiei este inocenţa. Opusul ruşinii este mândria. Cum se tratează o astfel de problemă?

Vinovăţia, fie ea conştientă sau inconştientă, are nevoie de mult timp pentru a se vindeca. Ea poate fi transformată şi elaborată. Pe de altă parte, este foarte dificil de tratat sentimentul de ruşine, deoarece acesta

îşi are originea în Celălalt. Mai mult, ruşinea copleşeşte, distruge şi conduce la violenţă, cu scopul de a-l distruge pe acest Celălalt. Iată cum, după ce ai fost umilit, poţi deveni un tiran!

Multă vreme, Maxime şi-a inhibat agresivitatea şi nu şi-a permis să-şi exprime furia. „Ţineam totul în mine”, spune el. Aşteptând nu să se facă dreptate, ci să fie auzit, apreciat şi sprijinit. Şi i-a fost foarte greu să exprime în cuvinte ceea ce trăia. încă îşi învinovăţeşte părinţii că nu l-au protejat. în acelaşi timp însă recunoaşte că nu a reuşit să iasă din cercul vicios în care s-a aflat captiv. La acea vreme, îşi pierduse orice urmă de încredere în adulţi.

IEŞIREA DIN CRIZĂ

„Eram furios!”, mi-a spus Maxime de mai multe ori. Furie care, de-a lungul anilor, s-a transformat treptat în furie tiranică, în ură fată de ceilalţi si într-o forţă distructivă oarbă. între creaţie şi distrugere, acest moment crucial atestă vulnerabilitatea subiectului. Ce putem face pentru a ne asigura că această furie găseşte o cale constructivă şi devine o forţă motrice pentru împlinirea de sine? Cum putem opri această spirală distructivă?

îmi aminteşte de nuvela lui Gustave Flaubert, ***Furia***—. Este povestea unui om îngropat de viu care încă mai speră să fie scos din mormânt, să fie readus la viaţă şi să se dovedească faptul că înhumarea lui a fost o greşeală. La fel simte şi un copil de 15 ani, care se îndoieşte, se sufocă, simte că moare, dar totuşi vrea să trăiască. Furia este uneori ceea ce ne susţine si ne tine în viată.

Maxime intuia violenţa eliberatoare a furiei sale, dar era reticent să se definească drept

furios; prefera să considere că această furie venea din exterior, că el nu era nici autorul ei, nici responsabilul pentru ea, că toată vina aparţinea părinţilor săi, şi în special tatălui său. Multă vreme, această furie i-a permis să rămână în picioare, să se afirme şi să se recunoască; a fost sursa din care a izvorât narcisismul său.

Aşadar, îl revăd regulat pe Maxime timp de câteva luni, lăsându-l pe acesta să decidă dacă doreşte să continue tratamentul sau să îl suspende. Pentru el, este o modalitate de a păstra controlul; iar pentru mine, este o oportunitate de a-i oferi spaţiu, fără a fi intruziv sau a-l abandona. întotdeauna trebuie să ne păstrăm la o distanţă adecvată faţă de adolescenţii vulnerabili: nici prea aproape, nici prea departe.

în ceea ce mă priveşte, în loc să mă simt vizat de agresivitatea lui, am preferat să-i ascult imensa suferinţă şi marea nevoie de recunoaştere. împreună, am numit nenorocirea care l-a distrus şi, totodată, puterea sa distructivă şi tirania. Şi în acest demers mi- am propus să-i permit lui Maxime să regăsească o anumită mândrie – o mândrie care nu trebuie să-i strivească pe ceilalţi, pentru a se dezvălui şi a se manifesta. Maxime s-a relaxat, s-a destins si si-a

7 J 3

recăpătat încet-încet încrederea în sine, în acelaşi timp, el şi-a redescoperit simţul umorului. Umorul (şi uneori ironia) este un mod esenţial de a vorbi despre tine însuţi, după cum ştiu adolescenţii care sunt bine.

Nu i-am atras atenţia, dar este evident: ajutând-o pe Mărie, Maxime se repară pe el însuşi. într-un fel, el îşi exprimă dorinţa de autoreparare cu ajutorul unui intermediar. Cel mai important lucru este că reuşeşte să aibă

grijă de el însuşi, indiferent de mijloace sau de distrageri.

Astăzi, Maxime nu mai este un tiran pentru părinţii săi. Tiranul este plin de sine, Maxime este mândru de el. Şi-a redescoperit capacitatea de a se preocupa de ceilalţi. De altfel, în timpul unei şedinţe, mi-a spus că vrea să devină psihiatru. Mai ales acum, că ştie că Mărie se simte mai bine şi că el ar putea avea o legătură cu acest lucru.

Marcel Rufo: Şapte ore pe zi de jocuri video reprezintă un simptom major. Povestea lui Maxime este reprezentativă pentru daunele pe care le poate provoca hărţuirea. în timpul unei vizite pe care am făcut-o la o scoală din Bastia, discuţia a dus la o

i 7 ***y***

propunere din partea elevilor, de a numi „ambasadori” care să intervină pentru a-i apăra pe cei hărţuiţi şi pentru a discuta cu cei care îi hărţuiesc despre motivele comportamentului lor. Acest sistem i-ar fi fost foarte util lui Maxime, după cum el însuşi
recunoaşte!

)

Coterapia nu este ceva neobişnuit în unităţile de îngrijire pentru adolescenţi. Recent am regăsit în sala de aşteptare un fost pacient, a cărui evoluţie a fost dificilă şi care a fost un adevărat tiran faţă de părinţii săi adoptivi. Acesta se întorsese la clinică împreună cu fiica sa, care suferea de tulburări de somn. A început întrevederea cu aceste cuvinte: „Este util să vorbeşti”. Am fost de acord – sperând că va fi mai uşor de data aceasta.

Din fericire, psihiatrii de copii primesc uneori o a doua şansă! în legătură cu acest subiect, aş dori să îl menţionez pe profesorul Hubert Flavigny, care a fost şef de secţie la Spitalul

Universitar din Paris şi care obişnuia să spună: „Adolescenţa este o a doua şansă”. Iată o vorbă mult mai stimulantă şi mai inspirată decât comentariile pesimiste ale celor care văd doar situaţii imposibile sau fără speranţă. Acest maestru şi-a pus ideile în practică şi, prin intermediul reţelelor sale de prieteni, a încurajat integrări remarcabile; mă gândesc, în special, la comunitatea din Valea Roya, unde nişte marginali puţin ciudaţi au găsit un loc de trai autentic. M-a rugat să îl însoţesc în Drôme (departament din sud-estul Franţei – ***n.red.),*** pentru un weekend cu un tânăr psihotic pe care îl aveam în grijă. Ii mulţumesc şi pe această cale!

— **Semn care caracterizează în mod specific o anumită boală şi care permite stabilirea cu certitudine a diagnosticului acesteia.**

— **Gustave Flaubert, *Œuvres complètes*, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade”, vol. I, 2001.**

Vă mulţumim că ne-ati însotit în consultaţiile si tratamentele noastre de-a lungul acestei cărţi. Situaţiile patologice pe care am ales să vi le prezentăm sunt adesea mult mai complexe decât cele pe care le experimentaţi zilnic cu propriii copii. Dar lupa psihopatologiei ne oferă, fără îndoială, o mai bună înţelegere a ceea ce este normal.

în prezent, vedem din ce în ce mai mulţi copii – de toate vârstele, de la prima copilărie până la adolescenţă – cu simptome de tiranie, fie că este vorba despre tiranie asupra lor înşişi (ca în cazul anorexiei sau al tulburării obsesiv-compulsive), fie asupra celor din jurul lor. Este acesta un simptom nou la copii? Este oare o problemă nouă? Sau este efectul indirect al unui „disconfort în civilizaţie”, pentru a folosi titlul unei lucrări celebre a lui Freud?

în zilele noastre, părinţii sunt suprainformaţi şi se îndoiesc de ei înşişi. Se simt obligaţi să fie

perfecţi, ceea ce este imposibil. Ei vor să-şi seducă copilul, pentru a-i câştiga aprobarea, pentru a-l proteja excesiv, dar riscă să-l pună în postura de copil-rege sau de tiran. Părinţii nu ar trebui să-si dorească să fie perfecţi. Ar fi de nesuportat să avem părinţi perfecţi. Un părinte bun este un părinte acceptabil. în plus, este esenţial ca, pe măsură ce cresc, copiii să fie capabili să identifice greşelile părinţilor lor.

Aceste întrebări, pe care le-am abordat fără a da răspunsuri definitive, sunt esenţiale, deoarece, aşa cum spunea Camus, „a numi lucrurile în mod greşit înseamnă a spori nefericirea lumii”. Oricare ar fi răspunsul pe care l-am putea oferi, aceşti copii nu au de ales; ei nu adoptă în mod deliberat comportamente pe care adulţii le descriu ca fiind „tiranice”. De cele mai multe ori, este o modalitate de a-şi exprima dificultăţile şi suferinţa. Scopul nostru nu este să îi judecăm sau să îi criticăm, ci să le înţelegem situaţia, să le alinăm suferinţa şi să îi ajutăm să iasă dintr-un

impas care este la fel de insuportabil pentru ei ca şi pentru părinţii lor.

Donald W. Winnicott, marele clinician, a teoretizat noţiunea de consultaţie terapeutică şi a arătat că aceasta poate îmbunătăţi, ameliora şi uneori chiar vindeca, în unele cazuri în doar o singură întâlnire. Dacă simptomele sunt primul lucru care apare în timpul consultaţiei, trebuie să luăm distanţă faţă de ele şi să încercăm să le înţelegem semnificaţia, oricât de dificil ar fi. Dacă, din întâmplare, cu răbdare şi puţin talent, reuşim să facem copilul sau adolescentul şi familia acestuia să îşi însuşească interpretarea propusă, atunci am câştigat! Pentru că nimic nu este bătut în cuie, totul se reasază mereu. De aceea trebuie să ne ferim de pesimism şi să avem încredere în resursele copiilor. Să nu facem previziuni triste: puştiul răzgâiat şi insuportabil poate trece printr-o adolescenţă senină; la fel, această tânără cu atâtea afecţiuni psihosomatice va ajunge să studieze medicina cu brio, specializându-se în managementul durerii.

Această carte poartă un minunat mesaj de alianţă cu copiii, părinţii şi clinicienii. Sprijinindu-i pe părinţi, îi putem ajuta mai bine pe copii.

Experienţa noastră cu copiii-tirani, care suferă de o problemă de stimă de sine ce exacerbează comportamentul lor de opoziţie, ne arată importanţa a trei concepte în educaţia oricărui copil: autoritate, pudoare şi politeţe.

Prin pudoare, copiii devin conştienţi de faptul că sunt proprietarii propriului corp; ei învaţă să se respecte pe ei înşişi şi pe ceilalţi.

Prin politeţe, atât de dragă lui Claude Halmos (celebră specialistă în psihologia copilului – n.red.), copilul arată că îl recunoaşte pe Celălalt, ca fiind echivalent cu el însuşi. Politeţea la un

copil este un semn că Supraeul este la locul lui. De asemenea, îi sprijină pe părinţi în rolul lor de părinţi, deoarece este întotdeauna plăcut să fii felicitat pentru că ai un copil bine-crescut.

în cele din urmă, autoritatea. Autoritatea nu înseamnă cruzime. Trebuie să rămâneţi calm pentru a vă ajuta copilul. Trebuie să ştiţi cum să spuneţi „nu” pentru ca acesta să înveţe să spună „da”. Aşadar, mustrati-l cu răbdare, fără să ridicaţi vocea, si îl veti

ajuta să se maturizeze. Refuzând să-l lăsaţi să fie atotputernic, megaloman şi tiranic, îl veţi angrena în viata socială.

3

Sperăm că exemplele de cazuri clinice pe care le-am descris vă vor ajuta să vă înţelegeţi mai bine copiii şi simptomele lor. în caz contrar, ar fi indicat să consultaţi un specialist. într-o relaţie dificilă, prezenţa unei terţe părţi este întotdeauna utilă. Nu ezitaţi să apelaţi la ajutor.

în final, dorim să le mulţumim copiilor dumneavoastră, pentru ceea ce ne oferă nouă, specialiştilor, dar şi dumneavoastră, pentru încrederea acordată. Este o mare onoare si o mare

responsabilitate.

M. R. & Ph. D.

CĂRŢI DE MARCEL RUFO

Tu réussiras mieux que moi, Anne Carrière, 2013 ; LGF, „Le livre de poche”, 2015.

Grands-parents, à vous de jouer, Anne Carrière, 2012 ; LGF, „Le livre de poche”, 2014.

Tiens bon!, Anne Carrière, 2011 ; LGF, „Le livre de poche”, **2012**.

VAbécédaire. Comprendre pour éduquer, Anne Carrière, 2010; Marabout, 2012.

Chacun cherche un père, Anne Carrière, 2009; LGF, „Le livre de poche”, 2011.

Regards croisés sur le handicap, colaborare eu Luc Leprêtre, Anne Carrière, 2008.

La Vie en désordre, Anne Carrière, 2007; LGF, „Le livre de poche”, 2009.

Regards croisés ***sur Vadolescence,*** colab. eu Marie Choquet, Anne Carrière, 2007; LGF, „Le livre de poche”, 2008.

Détache-moi ! Se séparer pour grandir, Anne Carrière, 2005; LGF, „Le livre de poche”, 2007.

Tout ce que vous ne devriez jamais savoir sur la sexualité de vos enfants, Anne Carrière, 2003; LGF, „Le livre de poche”, 2005.

Frères et soeurs, une maladie d'amour, colaborare eu Christine Schilte, Fayard, 2002; LGF, „Le livre de poche”, 2003.

Vouloir un enfant, în colaborare eu René Frydman si Christine Schilte, Hachette Pratique, 2001.

Oedipe toi-même! Consultations d'un pédopsychiatre, Anne Carrière, 2000; LGF, „Le livre de poche”, 2002.

CÂRJI DE PHILIPPE DUVERGER

La Petite Voiture rouge au fond de mon tiroir et autres rencontres extraordinaires, Anne Carrière, 2014; Pocket,
2016.

Mes ***parents sont fragiles,*** Anne Carrière, 2016; Pocket
2017.